DIETER BREUERS

Velnio vardu

Šiek tiek kitokia raganų ir jų persekiojimo istorija

VERSUS AUREUS

DIETER BREUERS

VELNIO VARDU

ŠIEK TIEK KITOKIA
RAGANŲ IR JŲ
PERSEKIOJIMO
ISTORIJA

Iš vokiečių kalbos vertė
Virginija Masiulionytė

VERSUS AUREUS

UDK 13(4)(091)
Br-183

Versta iš:
Dieter Breuers. IN DREI TEUFELS NAMEN. Die etwas andere Geschichte der Hexen und ihrer Verfolgung
Gustav Lübbe Verlag in der Verlagsgruppe Lübbe

Viršelio dailininkė
Reda Sinkevičiūtė

ISBN 978-9955-34-223-6

TURINYS

1. Pasakos ir mitai 7
2. Stebuklai ir vizijos 18
3. Tikėjimas ir prietarai 29
4. Karas eretikams 40
5. Sankcionuoti nužudymai 54
6. Ydą turintis vyras 64
7. Sanguliavimas su velniu 74
8. „Raganų kūjis“ 83
9. Požemiai ir kankinimų kamera 95
10. Žiniuonės 113
11. Raganų puota 124
12. Vardas kaime 136
13. Pavojingi liudytojai 149
14. Apie piemenis ir vilkus 161
15. Nuopuolis 171
16. Kepler 180
17. Nekalti vaikai 189
18. Gobšūs nenaudėliai 206
19. Trijų velnių vardu 219
20. Laiškas 232
21. Raita mirtis 244
22. Baimė ir pasišlykštėjimas 251
23. Apsėsti velnio 262

24. Raganų lizdas 273
25. Kliedas ir tikrovė 284
26. Cautio criminalis 300
27. Teisėjai ir gelbėtojai 315
28. Himmlerio raganos 332
Pabaigos žodis 339
Chronologinė lentelė 341

Ir kaip aš savo protėviais galėčiau
*Mažiau tikėti negu tu savaisiais?**
Gottholdas Ephraimas Lessingas,
Natanas Išmintingasis

1. PASAKOS IR MITAI

Gretirui pabudus trobelėje buvo mirtinai šalta. Už lango aušo rytas, šiek tiek snyguriavo. Ugnis židiny buvo užgesusi. Kurstyti ją per naktį būtų buvę lengvabūdiška, nes medžių saloje augo mažai, ir malkas reikėjo taupyti.

Glaumas, samdinys, iš vakaro buvo surinkęs į krantą išmestus medgalius, ir Gretiras atsinešė kirvį, ketindamas sukapoti juos į parankaus dydžio pliauskas. Į pasistatytą trinką jis per daug dėmesio nekreipė, tik užsimojo kirviu ir kirto.

Glaumą ir jaunesnįjį Gretiro brolį iš miegų išplėšė baisingas riksmas. Aštrus kirvis nuslydo nuo medinės trinkos ir sutrupino Gretiro blauzdikaulį. Jie įnešė jį į trobelę ir iš karto suvokė, kad nelabai kuo čia bepadėsi. Be mokančios įdėti koją į įtvarą ir užgydyti atvirą žaizdą žolėmis žiniuonės pagalbos Gretiro šansai buvo menki.

Taigi prakeiksmas visgi išsipildė.

Iki paskelbiant jį už įstatymo ribų, Gretiras buvo tikras šunsnukis. Iš aplinkinių žmonių atimdavo viską, ko tik tą akimirką užsigeisdavo: ožką ar statinaitę midaus, pūrą grūdų, kartkartėmis moterį. Jis girtuokliaudavo ir lošė, mušdavosi ir iš visų tyčiojosi. Ir vis dėlto kai kas iš jaunuomenės laikė jį pavyzdžiu, o kai kurios moteriškės patylomis savęs klausdavo, gal jo ne tik liežuvis ilgas, gal jis kartais galįs būti ir aistringu meilužiu.

* Vertė Antanas A. Jonynas.

Bet dauguma žmonių jo nekentė. Metams bėgant jis įgijo daug priešų ir galiausiai perlenkė lazdą. Kaimo gyventojai išvijo jį iš savo tarpo ir paskelbė jį už įstatymo ribų. Kas prilygo mirties bausmei.

Su broliu Ilugiu ir samdiniu Glaumu Gretiras pabėgo į varganą Drango salą. Prieš tai atsisveikino su motina, kuri jį perspėjo: nors sala ir sunkiai pasiekiama, bet jo vis tiek laukia mirtis nuo ginklo. Ji sapnavusi keistą sapną, todėl tepasisaugąs jis raganų, nes nėra nieko pavojingesnio nei senoviniai jų burtažodžiai.

Atsargumo dėlei Gretiras pasistatė trobelę ant stačios uolos, į kurią buvo įmanoma įlipti tik kopėčiomis, naktį užtraukiamomis viršun. Taigi tris vyrus buvo galima įveikti tik klasta. Tą žinojo ir mirtinas jo priešas Torbjornas. Jis įkalbėjo savo seną žindyvę, kuri visuomet buvo ragana, jam padėti. Toji paliepė atplukdyti ją į salą, bet Gretiras ją atpažino, sviedė uolos atplaišą žemyn į ją ir sutrupino šlaunį.

Įniršusi ji užkalbėjo medinę trinką, įrėžė paslaptingas runas, įtrynė įrantosna savo kraujo, murmėjo burtažodžius ir apsuko aplink medinę trinką ratą iš kairės. Galiausiai prisakė įmesti ją jūron, palydėdama kitais burtažodžiais, ir žiūr: nors vėjas pūtė nuo jūros, trinka plaukė sau tolyn, salos link, ir ten buvo išmesta į krantą.

Gretiras, kitą dieną rinkdamas malkas, aptiko ant kranto trinką, bet iš karto pastebėjo, kad čia „blogas medis“, ir nelietė. Ir kitą dieną paliko trinką gulėti, bet trečią dieną malkų ieškojo samdinys Glaumas, kurio Gretiras nebuvo perspėjęs, jis ir parvilko tą trinką iki trobelės, kaip tik nuo šitos trinkos atšoko Gretiro kirvis ir sutrupino jam koją.

Torbjornas su savo vyrais, iš naujo pamėginęs užgrobti salą, pamatė, kad prie uolos kabančios kopėčios neužtrauktos viršun. Tingusis samdinys Glaumas paprasčiausiai jas pamiršo. Jie užsiropštė viršun, puolė trobelę, kurios jaunasis brolis Ilugis ilgai

ginti nepajėgė, ir jau merdėjančiam Gretirui nupjovė galvą. Ilugis, nenorėjęs priešams prisiekti, kad vėliau nekerštaus, taip pat susilaukė mirties, galų gale Torbjornas su savo vyrais nugalabijo ir netikėlį samdinį.

Ar jiems sugrįžus žmonės džiūgavo dėl to, kad išguitasis sulaukė galo? Jokiu būdu. Torbjornas atsidūrė teisme. Ne dėl to, kad nužudė Gretirą. Ir ne dėl to, kad jau merdėjančiam žvėriškai nupjovė galvą. Tai buvo negarbinga, bet ne toks jau didelis nusikaltimas. Nuteistas ir ištremtas Torbjornas buvo dėl to, kad naudojosi pagoniška magija ir įkalbėjo savo žindyvę padėti jam burtais.

* * *

Štai turime tipišką tolimos Šiaurės sagą: vyrai vaidijasi, bet gijas savo rankose laiko dvi senos raganos, viena geroji, turinti aiškiaregės galių ir perspėjanti sūnų, kita piktoji, klasta padaranti taip, kad kirvis atšoktų nuo trinkos ir sutrupintų Gretiro koją. Ji *murma* burtažodžius virš *runų* ir įtrina savo kraujo į jas, ir trinka prieš vėją ir srovę plaukia į Drango salą. Likimo niekas neišvengs. Netgi įtarusis Gretiras, nors jis (kad ir iš tam tikrų ženklų) akivaizdžiai atpažino, kad krante atsidūrė blogo medžio gabalas.

Be jokių abejonių, germanai tikėjo, kad kai kurios moterys turi pranašiškų galių. Romėnas Strabonas (64 m. pr. Kr.–apie 20 m. po Kr.) pasakojo apie juos šiurpių dalykų: moterys, kartu su vyrais traukiančios į mūšį, lydimos žynių, turinčių pranašiškų galių – žilaplaukių moterų baltais apdarais. Jos pasitikdavo į stovyklą atvestus nelaisvėn paimtus priešus su kalaviju rankose, uždėdavo jiems vainikus ir vesdavo prie didžiulio katilo. Virš jo belaisviai turėdavo pasilenkti, o žynė jiems perpjaudavo gerklę. Iš trykštančio kraujo ji spėdavo tolesnę karo žygio eigą.

Gretiro saga užrašyta XIV a., bet veiksmas vyksta neseniai apkrikštytoje Islandijoje XI a. Apie tai galima spręsti iš to, kad burtai ir magija jau oficialiai uždrausti. Bet drauge randame patvirtinimą, kad žmonės ir toliau laikosi senųjų tikėjimų, ir čia Bažnyčia ilgus šimtmečius nieko negalėjo pakeisti.

Pamename, kad ir apie 1200 m. sukurtoje „Nibelungų giesmėje" krikščionybė nevaidina beveik jokio vaidmens. Bažnyčia minima vos vieną kartą – jai atstovauja dvaro kapelionas, kurį Hagenas iš Tronjės beveik nuskandina Dunojuje. Nors karalienės ginčijasi priešais Vormso katedrą, tačiau aplinkui knibždėte knibžda nykštukai ir undinės, burtininkai ir drakonai, ir atrodo tarsi savaime suprantama, kai paaiškėja, kad Zygfrydas – raganius, užsidėjęs nematomą kepuraitę, gali tapti nematomas ir taip įveikti Brunhildą.

Kitose sagose ir epuose viešpatauja raganos ir burtininkai, tiesa, retai atliekantys pagrindinius vaidmenis – dažniausiai jie savo rankose (atvirai ar slapta) laiko visas gijas ir kursto herojus. Ar šis giliai įsišaknijęs tikėjimas demonais ir magija būdingas tik vokiečiams? Ar greičiau germanams? O gal keltams?

Nieko panašaus. Visais laikais ir visose kultūrose žmonės kuo tvirčiausiai tikėjo, kad egzistuoja ne tik daugybė dievų, bet tarp dangaus ir žemės turi būti ir kitų būtybių, paprastai laikomų ir vadinamų demonais.

Pavyzdžiui, Talmude pasakojama, kad jokiu būdu ne Ieva buvo pirmoji moteris, o Lilita – sukurta ne iš Adomo šonkaulio, o pasitikinti savimi, išdidi moteris, neketinusi paklusti vyrui. Pasakojama, kad Lilita buvo Kaino motina, ir kai ji pavargo nuolat ginčytis su vyru, vieną dieną sumurmėjo burtų žodžius ir tiesiog išskrido.

Veltui Dievas siuntė jai iš paskos tris angelus. Prie Raudonosios jūros Lilita susidėjo su demonu, su kuriuo jau buvo susilaukusi daug vaikų. Viešpats rūstaudamas kasdien įsakydavo

nužudyti po šimtą jos vaikų, todėl Lilita, netekusi proto iš skausmo, pati tapo vaikus žudančia demone. Be to, teigiama, kad ji ir buvusi tas žaltys, kuris suviliojo Adomą ir Ievą rojuje.

Senovės graikai tikėjo Hekate, kuri iš pradžių buvo garbinama kaip mėnulio deivė, bet laikui bėgant virto trigalve demone, gyvačių apsupty su šunų gauja siautėjančia nakties danguje ir mirtinai gąsdinančia žmones. Jai aukos būdavo aukojamos ne kryžkelėse, pagonybės laikais neturėjusiose jokios simbolinės galios, o kelių atsišakojimuose.

Bet ji ne tik keldavo baimę. Ji padėdavo gimdančioms moterims, ir, kadangi kuo puikiausiai išmanė šmėklų ir magijos pasaulį, galėjo apginti nuo kenkėjiškų burtų. Romėnai, daug ką nusižiūrėję nuo graikų, perėmė ir Hekatę su visomis jos gerosiomis ir ne tokiomis geromis savybėmis, bet pavadino ją Diana.

Mokslininkai nesutaria, ar germanų deivė Holda nebuvo romėnų Šiaurėn ištremta Diana, bet tai nelabai tikėtina. Kad ir kaip būtų, iš pradžių ji (kaip ir antikos kolegės) buvo *žavi* dama, kol virto *pikta**, ganėtinai bjauria dvasia: susivėlusiais plaukais ir tokiais pat ilgais kaip ir jos nosis dantimis. Drauge su savo palyda ji keliavo nakties dangumi; vėliau taip buvo įsivaizduojamos raganos ir naktiniai jų pasijodinėjimai.

Tačiau Holda jokiu būdu nebuvo vienintelė, gyvenusi danguje virš Germanijos. Čia pirmiausia buvo garbinamas Vodanas, visų asų vyriausiasis. Žmonės jį vadino „audrogimiu" ir drebėjo iš baimės, kai jis (lydimas vilkų ir supamas varnų) ant savo aštuonkojo šyvio naktį vesdavo mirusiųjų kariauną.

Ir dar buvo Donaras, griaustinio dievas, kaip ir Vodanas garbinamas beveik visų germanų genčių. Jis buvo atsakingas už karą – su demonais, milžinais ir kitomis pabaisomis. Nešiojo

* Vokiškų žodžių žaismas: *holde* Dame ir *Unholdin* (čia ir toliau, jei nenurodyta kitaip, vertėjos pastabos).

raudoną barzdą ir į priešus svaidė žaibus. Prisiminimai apie jį išlikę ketvirtadienio pavadinime*.

Tačiau dievybės skirtingose gentyse dažnai kisdavo. Jei vienur vyriausiasis asas buvo Vodanas, kitur jau jis būdavo vadinamas Odinu, vedusiu Frigę, o dar kitur – Tiūru. Ir dar buvo Toras, kaip ir Donaras karštakošis kovotojas, tik kad žaibų nemėtęs, o mosuodavęs kovos kūju, kurį dar ir šiandien matome teisme ar varžytynėse – galutinai priimto sprendimo simbolį.

Ir galiausiai dar egzistavo ir deivė, gražiu vardu Frėja, kuris reiškia ne ką kita kaip mylimoji arba sutuoktinė. Ji buvo įsimylėjėlių gynėja, motiniško būdo. Jos vardu pavadintas penktadienis**. Kiti dievai, kurių čia galbūt pasigedote, pasirodo tik XIII a. užrašytoje „Edoje“, joje surinktos vikingų laikų giesmės. Tačiau senojoje tradicijoje nesutinkame nei gražuolio Baldro, nei klastingojo Lokio.

Tacitas (greičiausiai norėdamas atkreipti savo ganėtinai pagedusių amžininkų romėnų dėmesį į jų klaidas) rašė apie aukštą germanų moterų moralę, tačiau germanų deivės, deja, panašiomis dorybėmis nepasižymėjo. Jų gyvenimas buvo pakankamai audringas; nuolat svetimaujantis graikų dievų tėvas Dzeusas būtų turėjęs kuo pasidžiaugti, žiūrėdamas į savąsias koleges germanes.

Jei būtų jas pažinojęs.

Bet ne visos nežemiškos moteriškosios lyties būtybės spinduliavo meilės geismą. Juk galų gale egzistavo dar ir valkirijos, labai sužavėjusios Richardą Wagnerį. *Wal* reiškia krūvą užmuštų karių (kaip ir žodyje *Walstatt****). *Küren* reiškia „rinkti“, todėl vardas „valkirija“ reiškia ne ką kita, kaip išsirenkančiąją pasmerktą myriop karį.

* Vok. *Donnerstag.*

** Vok. *Freitag.*

*** Kovos laukas senovės germanų herojiniuose epuose.

Valkirijos – tai kovos deivės, atskriejančios oru ir lemiančios mūšių baigtį, – ne toks jau neteisingas vaizdinys, nes moterims kovoti mūšyje petys į petį su vyrais buvo visiškai įprasta. Tai dar šiandien mums primena moterų vardai, slepiantys savyje šarvų, šalmo, ieties reikšmes: pavyzdžiui, Brunhilde, Helmtrud arba Gerlind*.

Apskritai Šiaurės Europos mitologijoje trūksta pietų regionams būdingo džiugesio, bet tai neturėtų stebinti: juk visą Šiaurės Europą dengė tankios girios, kuriose, rodės, knibždėte knibždėjo keistų būtybių. Girdėjome apie kaukus ir trolius, fėjas ir nimfas, nykštukus ir undines. Todėl miške naktį žmones ir apimdavo paniška baimė. Sąžiningai pasakius, mes patys dar ir šiandien nejaukiai jaučiamės keliaudami mėnulio apšviestais miško takais, nors puikiai žinome, kad nė viena iš šių mitinių būtybių neegzistuoja ir kad tikrai joks nusikaltėlis netyko galimos aukos naktį tuščioje vietovėje, kai visi miega.

Tačiau anuomet baimė atrodė pagrįsta. Kiekvienas žmogus tikėjo, kad visiškai netikėtai gali užklupti kažką veikiantį nykštuką, bjaurų, kuprotą neūžaugą. Ir argi ne visiems žinoma, kad nykštukai labiausiai nemėgsta būti slapta stebimi? Ar jie keršys? Juk visi žino, kokie klastingi ir pikto būdo šie kreivakupriai gali būti.

Kaipgi gintis nuo visų šitų šmėklų, tykančių tamsiam šile? Pirmų pirmiausia nuo begalvių! Kas gyvenime buvo žudikas, davė kreivą priesaiką ar piktžodžiavo prieš Dievą, naktimis slankioja aplink su galva po pažastim arba ant padėklo. Ir jie pranašauja siaubingus įvykius! Baisu net pagalvoti.

Iki pat romantizmo laikų dauguma žmonių tvirtai tikėjo, kad esama gnomų ir raganų, fėjų ir elfų, milžinų ir nykštukų, gerųjų ir blogųjų dvasių. Jie netgi įsėlino į mūsų kalbą, nors šiandien dažniausiai to nė nepastebime. Kalbame apie slogutį ir galbūt

* Vok. *Brünne* – „šarvai“, *Helm* – „šalmas“, *Ger* – „ietis“.

nežinome, kad slogutis – pikta būtybė, naktį atsitupianti mums ant krūtinės ir tikrąja to žodžio prasme mus baisiai *sloginanti.*

Ir minintis strėnų gėlą* tikriausiai nenutuokia, jog šis žodis toks pat senas kaip ir tikėjimas, kad skausmą iš tiesų užtraukė pikta moteriškė. O vienam iš mūsų artimųjų padarius kvailystę, įtariame, kad jį *tamsioji dvasia ant tokio darbo užvedė.*

Tačiau broliai Grimmai, XIX a. pradžioje rinkę iš kartos į kartą perduodamas liaudies pasakas ir išleidę jas trimis tomais, nepaminėjo nei senovės germanų tikėjimo stebuklingų galių turinčiomis moteriškėmis, nei ankstyviesiems Naujiesiems amžiams būdingo su šėtonu ištvirkaujančios raganos įsivaizdavimo. Atrodo, kad Naujieji amžiai pasakose nepaliko jokio pėdsako. Atrasta Amerika, sukurta garo mašina. Prancūzijoje įvyko revoliucija, mažose vokiečių valstybėse tvarkosi daugiau ar mažiau stropūs valdininkai. Bet pasakose visa tai neturi jokios reikšmės. Greta piktų karalienių ir užkerėtų princų, sutinkame naivius piemenis, klastingus valstiečius ir, žinoma, drąsius miestiečius, atstovaujamus amatininkų, tokių kaip gudruolis malūnininkas ar drąsusis siuvėjas.

Keista, tačiau pasakose neminima religija, nepasirodo ir mielasis Dievas asmeniškai, kas atrodo ganėtinai nesuprantama turint galvoje tuos laikus. Vis dėlto susiduriame su griežtos moralės vaizdiniu. Blogasis nubaudžiamas, gerajam atlyginama, vargšas praturtėja, turtuolis tampa vargšu, piktoji pamotė sulaukia bausmės, ragana sudeginama. Nė vienas, kuris iš tiesų stengiasi, yra stropus ir dievobaimingas, nepražus (kad ir koks sunkus būtų jo likimas).

Tokia yra paguodžianti pasakų žinia, tačiau jos žada ir kai ką daugiau, su krikščionybe mažai ką bendra turinčio: atlygis laukia ne danguje, o dar šioje žemėje. Varlė virsta princu, Pelenė išteka už karaliaus sūnaus. O piktadarių ir raganų laukia siau-

* Vok. *Hexenschuss* – pažodžiui „raganos šūvis".

bingos bausmės. Pelenės seserims balandžiai išlesa akis, bedievė Snieguolės pamotė priverčiama šokti apsiavusi iki raudonio įkaitusiais geležiniais batais, kol numiršta, o piktabūdis Bildukas iš įniršio persiplėšia pusiau.

Čia dar girdime ankstyvųjų Naujųjų amžių pradžios prisiminimų apie baisų tariamų raganų galą atgarsius.

Taigi raganos – galime tvirtai teigti – iš tiesų egzistavo žmonių atmintyje. Tačiau žodžio kilmė vis dar tebėra neaiški. Greičiausiai jis kilo iš senovės skandinavų *hagazussa**, kas reiškia „jojanti tvoromis". Ši reikšmė kelia dvejopų asociacijų: viena vertus, gyvatvorės (tvoros, aptvarai, krūmai, miškai) jai ne svetimos, kita vertus, tvoros jos nesulaikys. Prireikus ji kaip Holda ar valkirijos joja tvoromis ir oru, kuo vėliau raganos ir buvo kaltinamos.

Kitose kalbose ragana buvo vadinama kitaip, pavyzdžiui, lotyniškai *striga* (pelėda) arba *malefica* (piktoji burtininkė), itališkai *erbaria* (žolininkė), prancūziškai *sorcière* (burtininkė), angliškai *wicca* (išmintingoji), iš šio žodžio vėliau kilo *witch*. Žodis *hagazussa* laikinai buvo išnykęs, o XV a. vėl pasirodė pakitusia forma *hächse* arba *häxe*. Iki tol buvo taikomi įvairūs pavadinimai, o pagaliau (kaip, pavyzdžiui, daugelio raganų procesų metu) protokolai būdavo rašomi tik lotyniškai. O juose kerėtoja vadinama tiesiog *striga*.

Mūsų protėvių žemėje, kurioje, rodos, knibždėte knibždėjo gnomų ir milžinų, nykštukų ir raganų, kur dievai ir valkirijos su savo laukine palyda siautėjo nakties danguje, XII a. pradžioje staiga atsirado keistai apsivilkusių žmonių: vyrų ilgais juodais apsiaustais, jų rankose ilgos keliautojų lazdos, ant pečių odiniai krepšiai, akių vokai išdažyti juodai ar raudonai. Plaukai, priekyje pakirpti trumpai, krito ant pečių ir nugaros ilgomis sruogomis.

Klajojantys airių vienuoliai.

* Vok. „ragana" – *Hexe*.

Šventasis Patrikas Žaliojoje saloje skelbė krikščionybę ir steigė vienuolynus, kuriuose vienuoliai gyveno griežtos askezės sąlygomis. Jie turėjo atsisakyti ne tik įprastinių kasdienių malonumų, bet, be kitų dalykų, ir gimtinės, todėl traukdavo skelbti krikščionybės žemyne gyvenantiems pagonims. Žinoma, jie nepajėgė išrauti senųjų liaudies tikėjimų. Todėl iš pradžių pasitenkindavo kirsdami šventuosius medžius, kad taip įrodytų senųjų dievų bejėgiškumą. Donarui skirtos šventenybės buvo pašvęstos šventajam Petrui, kuris nuo to laiko yra atsakingas už orą. Be to, Kalėdos iš sausio 6-osios buvo atkeltos į dabartinę dieną, bet išsaugojo seną pavadinimą.

Po vienuolių airių atkeliavo tikėjimo broliai iš Anglijos, iš kurių garsiausias buvo Winfriedas, jį žinome kaip Bonifacą. Bet įtikinti senuosius pagonis jam sekėsi taip pat sunkiai kaip ir anam vyskupui, norėjusiam pakrikštyti Fryzijos hercogą Radbodą. Buvo jau atsiviliojęs jį prie krikšto dubens, bet čia fryzas pareikalavo vyskupo sąžiningai jam pasakyti, kurgi keliauja mirę fryzų karaliai ir karvedžiai – į dangų ar į pragarą?

Vyskupas atsakė, kad visi pakrikštytieji, taip pat, žinoma, ir Radbodas, atsidursiantys danguje, o nepakrikštytieji – pragare. Į tai hercogas atsakė, kad jam labiau prie širdies sėdėti savo protėvių rate pragare, nei kartu su keliais jam nepažįstamais vargšais padarais tupėti danguje.

Taip viskas ir baigėsi.

Iš daugelio dalykų galima spręsti, kad jau pakrikštytieji, netgi misionieriai ir vienuoliai, dar tikrai tikėjo, jog iš tiesų egzistuoja aprašytos baisios būtybės. Pavyzdžiui, kai frankai 785 m. Atinji krikštijo nugalėtą (Žemutinės) Saksonijos hercogą Widukindą, nereikalavo iš jo atsiriboti nuo pagoniškųjų monų ir atsisakyti jų kaip naivių vaikiškų tikėjimų. Jie primygtinai hercogo klausė, ar jis pasirengęs išsižadėti Donaro, Vodano, Saksnoto ir kitų piktųjų dvasių. Taigi visi manė, kad jos tikrai egzistuoja. Widukindas

teturėjo jų išsižadėti, kad nuo šiol galėtų paklusti galingesniam krikščionių dievui.

Kaip sunku buvo išrauti tikėjimą demonais ir mitinėmis būtybėmis, ypač įspūdingai išryškėja gausybėje paveikslų, kabančių mūsų senose bažnyčiose ir katedrose. Ar tai būtų meniški presbiterijos suolų raižiniai, ar gargulijos ant stogo – visur sutinkame pabaisas. Netgi apie garsiausią viduramžių reformuotą Kliuni vienuolyną cistersų abatas Bernhardas de Clairvaux (apie 1090–1153) pasakojo šiurpių dalykų: „Visose salėse ir koridoriuose, ant sienų, portalų ir atbrailų dūko beždžionės ir liūtai, kentaurai, pusžmogiai ir miškažmogiai. Čia riteriai kovojo su monstrais, žuvimis ir gyvatėmis."

Demonų pasaulio nebuvo galima paprasčiausiai uždrausti ar ignoruoti. Iš pagoniškų šventyklų gal jį ir buvo galima išvyti, bet ne iš žmonių galvų. Teologai buvo priversti ką nors sumąstyti.

Prietarai – baimės,
silpnumo ir nežinojimo vaisius.

Frydrichas Didysis

2. STEBUKLAI IR VIZIJOS

Du vyriškiai sėdėjo galingo ąžuolo šešėlyje ir kivirčijosi. Kivirčijosi jau gerą valandą. Buvo karšta, ir vyras pečius siekiančiais šviesiais plaukais seniai buvo nusirengęs kailinius, kuriuos paprastai turėdavo užsimetęs ant pečių, o jo trumpas kardas stovėjo atremtas į medžio kamieną, prie kurio jie sėdėjo.

Jo pašnekovas buvo laibesnis, nuskusta galva. Dėvėjo abitą ir buvo apsiavęs sandalus. Nors ir karštai ginčydamiesi, abu stengėsi kalbėti lėtai ir aiškiai, kad vienas kitą suprastų. Tai buvo nelengva, nes šviesiaplaukis buvo čionykštis, o kitas atvykęs iš labai toli. Iš užjūrio, kaip pats sakė. Kad ir kur tai būtų.

Bet vienuoliui pavyko įkalbėti jį susitikti apačioje prie upės Biuraburgu vadinamoje pilyje ir galų gale viską išsiaiškinti. Jie perjojo Ėderio upę, pakilo iki šio ąžuolo, nuo senų laikų pašvęsto Donarui, kurio, kaip teigė svetimšalis, apskritai nėra. Nei jo, nei Vodano, nei Frėjos. Tik jo Jėzus. Neįtikėtina.

Ir ką jau tokio tasai Jėzus nuveikė? Nieko ypatingo, jei jis teisingai supranta vienuolį. Nei svetimų žemių užkariavo, nei savąsias apgynė. Tik klajojo ir pasakojo, kad yra dievo sūnus. Kokio dievo? Atseit, esąs tik vienas, teigia vienuolis, šito Jėzaus tėvas. Ir kada gi šitas Jėzus gyvenęs? Maždaug prieš septynis šimtus metų. Nuostabu! O jam atsidūrus pavojuje, jo vyrai iškart parodė padus.

Netgi nepamėgino padėti savo vadui, kai priešai jį kalė prie medinio kryžiaus ir paliko ant kalno minios patyčioms.

Ir šituo reikia tikėti?

„Tikrai taip, – karščiavosi vienuolis. – Bet Jėzus buvo ne vienintelis, nepaprastais, negirdėtais darbais įrodęs viską pranokstančią savo tėvo galią. Netgi po jo mirties jo pasekėjai atliko neįtikėtinų stebuklų. Ar nori pasiklausyti?“

„Na, jeigu jau siūlai...“

„Klausyk, – pasakė vienuolis ir nusišluostė prakaitą nuo savo plikos galvos. – Netrukus po jo mirties jo sekėjai (kaip ir aš šiandien) patraukė į platųjį pasaulį ir pasakojo apie jį. Vienas iš jų vardu Pilypas vieną dieną atkeliavo į miestą, kur gyveno didis magas, dėl tos priežasties vietinių vadinamas Simonu Magu. Jisai teigė esąs didžiausias pasaulio burtininkas ir iš tiesų daugelis jo triukų buvo įspūdingi. Tačiau vieno dalyko jis nemokėjo: išvaryti piktųjų dvasių, apsėdusių žmogų.

O Pilypas bei jo sekėjai tą mokėjo, todėl žmonės jais tikėjo labiau nei Simonu ir atsigręždavo į vienintelį ir tikrąjį Dievą. Kai Simonas tą pamatė, pasiūlė Pilypui aukso, kad išmokytų jį varyti piktąsias dvasias. Bet Pilypas ir jo draugai išbarė jį ir pasakė, kad tokių gebėjimų nusipirkti neįmanoma. Reikia tikėti *vienu* Dievu, kuris vienintelis galįs suteikti tokių gydomųjų galių.“

Šviesiaplaukis mąsliai palingavo galva. „Ir tu tikrai manai, kad tavo dievas suteiks tau jėgų atsilaikyti prieš mūsų dievus?“

„Žinoma.“

„Ir kaip galėtum tą įrodyti?“

„Šitas ąžuolas, – vienuolis parodė į galingą medį, po kuriuo jie sėdėjo, – pašvęstas Donarui. Ką jis padarytų, jei aš ir mano draugai šį medį nukirstume?“

Šviesiaplaukis pašoko. „Jis jus sumaltų į miltus! Visus!“

Atsistojo ir vienuolis. „Ateik rytoj vidudienį čia su draugais. Išversime medį visų jūsų akyse.“

„Neišdrįsite!“

„Dar ir kaip,“ – atsakė vienuolis.

* * *

Šventojo Bonifaco, kuris 723 m. netoli Geismaro nukirto galingąjį Donaro ąžuolą, kad pagoniškajam Hesenui įrodytų, jog krikščionių dievas pranašesnis nei germanų dievų pasaulis, istoriją žinome visi. Bet jei patys būtume buvę misionieriaus vietoj, tai kirsdami medį greičiausiai būtume bijoję germanų įtūžio, bet tikrai ne Donaro pykčio. Kitaip nei Bonifacas, būtume paprasčiausiai *žinoję*, kad mums negresia jokia šio dievo bausmė. Bonifacas to *nežinojo*. Jis tik *tikėjo*.

Tačiau labai tvirtai.

Iš mūsų krikščionių protėvių, kitaip nei iš mūsų, per du tūkstančius metų buvo nemažai reikalaujama. Mums šiandien atrodo beveik absurdiška tai, ką jie privalėjo laikyti nenuginčijama tiesa. Viskas prasideda pasaulio sukūrimo istorija, įskaitant Adomą ir Ievą, ir mums nespėjus suvirškinti keistokos pirmapradės nuodėmės ir Kaino nužudyto Abelio, jau laukia tvanas ir arka, kuria Nojus išgelbsti po porelę visų (!) gyvūnų rūšių.

O paskui lyja fosforu ir siera virš Sodomos ir Gomoros, smalsioji Loto žmona, sulaužiusi draudimą ir atsigręžusi pažiūrėti spektaklio, virsta druskos stulpu. Mozė išveda Izraelio vaikus iš Egipto vergovės, prieš tai pašantažavęs kietasprandį faraoną varlėmis ir skėriais, raupais ir maru, saulės užtemimu ir pirmagimių nužudymu. Po to prasiskiria Raudonoji jūra, iš dangaus krinta mana, iš uolos ištrykšta šaltinis, ir keturiasdešimt metų Izraelio vaikai patiria sunkiai suvokiamų dalykų dykumoje, kol galiausiai ragams sugaudus sugriūna Jericho mūrai.

Tolesni pasakojimai gal ir ne tokie įspūdingi kaip penkios Mozės knygos, bet nė vienas tikintysis neišvengė stipruolio Samsono nuotykių, Danielio draugų giesmių ugnies krosnyje, Jonos kelionės banginio pilve.

Tiesa, žmonės *norėjo* tikėti. Paslaptingi ir nepaaiškinami dalykai juos žavėjo, buvo akivaizdus dievybės egzistavimo įrodymas. Ar Midgardo gyvatę įveikiantis Toras, ar gulbe arba jaučiu pasiverčiantis mergišius Dzeusas, dievybė, kuri garbinama arba kurios bijoma, – bet kokiu atveju ji turi galią. Tuo galima neabejoti, todėl ir krikščionims visiškai logiškai jų dievas buvo *Visagalis*.

Senajame Testamente, bent jau žydų akimis, jis tai įrodė. Ir Jėzus, būdamas jo sūnus, darė stebuklus: krikščionių metraštininkai pasakoja jį vaikščiojus vandeniu, vandenį vertus vynu, padauginus duoną, gydžius ligonius ir netgi prisikėlus po mirties.

Tai, ko mokė jis ir jo mokiniai, besiklausantiems žydams ortodoksams panėšėjo arba į šventvagystę („Tėve mano, kuris esi danguje"!), arba į naivią utopiją („Mylėkite savo priešus kaip save"). Tačiau likusioje Romos imperijoje gyvenantys pagonys iš pradžių juokėsi iš mokymo apie vienintelį tikrą ir vieną dievą, paskui ėmė žiūrėti nepatikliai, o galiausiai pradėjo persekioti jo sekėjus.

Pradžioje Jėzus ir jo apaštalai tikrojo dėmesio sulaukdavo dėl padarytų stebuklų, todėl žmogus iš gatvės pirmiausia regėjo juose ne tiek dieviškųjų tiesų skelbėjus, kiek akį traukiančius burtininkus – tokius pat kaip ir jų pagoniškieji konkurentai.

Vienas mažmožis: jie sulaukė daugiau sėkmės.

Bet daugeliui žmonių tai dar nebuvo pakankamas įrodymas, kad krikščionių dievas – stipresnis nei visi kiti dievai. Kai Jėzus išgydė nebylį, buvo apkaltintas galėjęs tą padaryti tik padedamas Belzebubo, visų velnių vyriausiojo.

Čia priartėjame prie esminio klausimo: kuo skyrėsi įvairios magijos ir burtų formos, dar svarbiau: kuo krikščioniui buvo draudžiama tikėti, kuo leidžiama, o kuo netgi privaloma?

Nors airių ir anglosaksų vienuoliai VIII a. oficialiai baigė beveik visų germanų christianizaciją, tarp Karolio Didžiojo

patarėjo Alkuino imperijos vyskupams siųstų aplinkraščių eilučių galima išskaityti, kokios bėdos dar neįveiktos. Jei vienuoliai (benediktinai) daugiausia būdavo kilę iš aukštuomenės, vadinamųjų klebonų išsilavinimas buvo labai menkas. „*Disce et doceas*", – ragino juos Alkuinas. Jie turėjo mokytis, kad vėliau galėtų mokyti kitus.

Bet tai taip ir liko tylus noras. Kaimuose, iš kurių buvo kilę jaunieji kunigai, žiemos dangumi vis dar jodinėjo vienaakis Vodanas su savo laukine kariauna. Senieji dievai, asai, taip pat nesuskaičiuojamos fėjos ir elfai, kaukai ir nykštukai tebesiglaudė upėse ir giraitėse, kalnuose ir pelkėse. Ir jais tikėjo ne tik daugelis parapijos vaikų, bet dažnokai ir jų ganytojas.

Praėjus daugiau nei pusei tūkstantmečio, reformacijos ir kontrreformacijos išvakarėse buvo šiek tiek uoliau užsiimta parapijų reikalais. Rezultatas: viena vertus, daugelis dvasininkų skundėsi, kad valstiečiai tam tikromis dienomis apkaišantys sodybas ir tvartus kokiomis tik įmanoma šakomis, neva apsaugančiomis nuo ligų ir kitų nelaimių, nešiojantys amuletus su pagoniškais ženklais, slepiantys po apklotais lapelius su paslaptingais užrašais. Kita vertus, netgi patys dvasininkai pagarbiai žiūrėjo į pagoniškus ritualus.

Pavyzdžiui, XV a. šaltinyje aprašoma, kad vieną tokį orakulą, vadinamąjį žąsies kauliukų žaidimą, labai mėgstantys aukšto rango dvasininkai. Sulaužyto šv. Martyno žąsies krūtinkaulio dalys neva suteikiančios žinių, kokia bus ateinanti žiema.

Apie tokius paslaptingus papročius ir ritualus valstiečiai nieko nenutuokia, nes asmeniškai nepažįsta nei abatų, nei vyskupų, o ir dažniausiai ne iš jų kaimo kilę klebonai jiems atrodo įtartini. Nors jie ir laimina šeimą bei sodybą, gyvulius, pievas ir netgi žemės ūkio padargus, bet ką jie ten sau panosėj murma kalba, kurią patys mano esant lotynų, žinoma, niekas nesupranta. Todėl jau geriau pamėginti pačiam su iš kartos į kartą perduoda-

mais palaiminimais paaukoti seniesiems dievams arba kreiptis į tokius dalykus išmanančią žiniuonę. Žinoma, ji irgi elgiasi labai paslaptingai, beveik kaip kunigas bažnyčioje. Bet juk negali būti visiškai neteisinga, ką senolė daro.

Tikrai nepakenks, galvoja ir klebonai, patys užaugę vargingose trobelėse, ir todėl nekovoja prieš amuletus, kuriuos nuo neatmenamų laikų nešioja kiekvienas šeimos narys. Zuikio letenėlė ant kaklo atbaido piktus šunis, nuo piktavališkų apkalbų padeda vilko dantis, bet jį reikia suvynioti į lauro lapus, o jaunos ožkelės ragas apsaugo nuo nužiūrėjimo.

Juo didesnis vargas, juo labiau žmonės buvo (o gal ir šiandien tebėra) pasirengę imtis magiškų priemonių. Pranašautojai anuomet buvo vieni paklausiausių paslaugų teikėjų. Juk buvo gyvybiškai svarbu žinoti, ar ateinančiais metais ištiks nederlius, o gal netgi kils karas, ar moteris, kurią ketini imti į žmonas, vaisinga; ar apsimoka (jei esi pirklys) leistis į varginantį kelią per Alpes.

Kartkartėmis net nereikėdavo pačiam stengtis sužinoti ateitį. Kaip pasakoja anuometiniai metraštininkai, ji būdavo tiesiog padedama ant lėkštutės – iš dalies mįslingų, iš dalies baisių gamtos reiškinių pavidalu. Bet nelabai tikėtina, kad jie iš tiesų buvo tokie, kokie aprašyti. Tai galima pasakyti ir apie vadinamąją Betliejaus žvaigždę, kurios mįslės astronomai galutinai neįminė net ir šiandien. Garsiosios Halio kometos, vos įžiūrimos plika akimi, pasirodymas buvo nelabai įspūdingas, o daugiau sunku įsivaizduoti, koks dangaus reiškinys galėjo tuomet sukelti žmonių susižavėjimą arba paniką.

Bet tauta norėjo tikėti stebuklais ir ženklais. Ne be pagrindo. Pats Dievas buvo per toli, baimingai sergimas ir izoliuotas kunigų, per mišias ne atsigręžiančių į tikinčiuosius, o atsukančių jiems nugarą. Ir kuriuos jie mokė Dievo šauktis ne iškeltomis rankomis, kaip ilgą laiką buvo įprasta, o atsiklaupti kaip vergams

ir sunerti rankas, tarsi jos būtų surištos. Galiausiai bažnyčiose buvo įrengtos baliustrados, kad paprasta liaudis per daug nepriartėtų prie Visų Švenčiausiojo.

Į ką gi beliko kreiptis, jei pats Dievas akivaizdžiai tapo neprieinamas?

Riteriai tikėjo, kad jų pusėje kovoja karingieji kankiniai arba (didelės sėkmės atveju) pats šventasis Mykolas. Kartais tą darydavo mažiau žinomi šventieji: pavyzdžiui, Antiochijos mūšyje (1098 m.), kai apgulti kryžiuočiai kovojo prieš galingąją seldžiukų kariuomenę, pasiekti pergalę jiems padėjo trys baltai apsivilkę riteriai. Iš pradžių niekas nesuprato, kas jie, bet paskui kažkas riktelėjo, kad čia šventieji Jurgis, Merkurijus ir Demetrijus, ir to užteko.

Ko gero, mažai kas žinojo, kokie šventieji ten buvo, ir greičiausiai tai buvo tik psichologinis triukas, išsigalvotas ir kryžiuočiams paskleistas gudruolio normanų hercogo Bohemundo; kad ir kaip būtų, netekę vilties riteriai tikėjosi stebuklo, ir stebuklas įvyko.

Kaip visada.

Valstiečiai ir miestiečiai nebuvo tokie pretenzingi kaip kryžiuočiai. Kartais jiems pakakdavo viename konkrečiame regione žinomo ir tenykščių akyse šventojo gyvenimą nugyvenusio mirusiojo pagalbos. Jis nebūtinai turėdavo būti pripažintas ir Romos. Šiuo atžvilgiu Bažnyčia buvo daug dosnesnė nei šiandien ir dažnai žiūrėdavo pro pirštus – ir ne tik į Karolio Didžiojo, kuris, kaip žinoma, šventuoju buvo paskelbtas antipopiežiaus (ir todėl didžiai neteisėtai), atvejį.

Ilgai buvo toleruojamas ir meldimasis vietiniams šventiesiems. Supratingi vyskupai suvokė, kad tikintiesiems sunku su savo reikalais trukdyti slėpiningą, tolimą Dievą. Dievo buvo bijomasi; o šventasis, kurio paveikslas kabėjo namie ant sienos arba kurio relikvijas buvo galima aplankyti netoliese

esančioje šventoje vietoje, buvo su meile ir kartais be jokio saiko garbinamas.

Kol kas buvo neįmanoma numatyti, kad tai vėliau išsigims, pavyzdžiui, į prekybą indulgencijomis.

Dažnai nekreipiame dėmesio, kad relikvijos garbinamos ir islamo išpažinėjų: daugelyje vietų garbstomi pranašo barzdos plaukai, o viename XVI a. pasakojime teigiama, kad vienos piligriminės kelionės metu kartu buvo gabenami ir originalūs pranašo reikmenys, o tarp jų apdaras, iš medžio šakos pagamintas dantų šepetėlis, medinės šlepetės ir ąsotis ritualiniams apsiplovimams.

Viduramžiais gyventa ir vyrų, kurie (bent jau taip teigia legendos) norėjo ne tik pasikliauti šventųjų pagalba, bet ir patys ko nors pasiekti. Štai Albertas Didysis, vienas reikšmingiausių viduramžių filosofų ir teologų, apipintas nesuskaičiuojamomis legendomis, kurios pasakoja apie dominikono atliktus nerealiausius žygdarbius – ir ne tik dievobaiminga malda, bet ir visiškai priešingai – pasitelkus paties sutramdytą velnią. Kartą keistasis tarnas jį netgi nugabenęs oru į Romą, kur jis apsaugojęs popiežių nuo sunkios nuodėmės.

Kitas popiežius suteikęs jam leidimą bendrauti su šėtonu, nes Albertas savo gebėjimais buvo kartą išgelbėjęs Šventąjį Tėvą iš priešų kariaunos nagų. Kitoje legendoje pasakojama, kad per vieną pokylį pas karalių dominikonas padaręs taip, kad iš vyno ąsočio kiltų žydros liepsnos, po to sviedęs ąsočio turinį palubėn, ir žemyn krintantys lašai virtę spalvotais paukščiukais.

Albertas Didysis jokiu būdu nebuvo vienintelis dvasininkas, neva mokėjęs burti. Daugelyje kunigaikščių dvarų knibždėte knibždėjo išsilavinusių vyriškių, pagarsėjusių arba juodąja magija, arba tarnavusių ne tokiai pavojingai baltajai. Vis dėlto kada nors Bažnyčia turėjo ryžtis paskelbti oficialią poziciją, kas yra pagoniška ar krikščioniška, kas draudžiama, o kas leidžiama.

Ką, pavyzdžiui, ji turėjo manyti apie šią XII a. ceremoniją, kai valstiečiai drauge su klebonu susirengė „pagydyti“ nederlingą dirvą.

Ankstyvą rytą žmonės patraukė prie minėto lauko ir visose dirvos pusėse iškasė po žemės grumstą, kurį vėliau išmirkė švento vandens, medaus, pieno, aliejaus ir kažkokių augalų mišinyje. Paskui šią žemę užkalbėjo žodžiais, kuriuos, kaip teigiama Pradžios knygoje (1,28), Dievas ištaręs Adomui ir Ievai: „Būkite vaisingi ir dauginkitės, ir pripildykite žemę!“ Paskui nunešė žemę bažnyčion, kur kunigas laikė ketverias mišias, o vakarop grąžino grumstus atgal dirvon.

Nepranešama, ar tai padėjo.

Pasaulietiniai valdovai problemą, kaip elgtis su magais ir burtininkais, sprendė lengviau nei Bažnyčia. Pirmiausia: kas (kaip, pavyzdžiui, saksai) vis dar tikėjo senaisiais dievais, turėjo mirti vien dėl politinių priežasčių. Kas paslaptingu būdu padarydavo žalą kitų nuosavybei, sveikatai ar gyvybei, akivaizdžiai naudojosi piktųjų dvasių pagalba ir būdavo nuteisiamas myriop. Tokio pat likimo susilaukdavo tasai, kuris neginčijamai bendraudavo su velniu. Na, nebent jis turėjo gerų ryšių arba vadinosi Albertas Didysis.

Bažnyčia turėjo priimti sunkius sprendimus. Jei kas nors burdavo ateitį mesdamas kauliukus ar kaulus – ar čia velnio darbas? Ką daryti, jei mesdamas jis žegnodavosi? Ar čia jau šventvagystė, ar galėtų reikšti, kad jis šaukiasi Dievo pagalbos? Ostija po virsmo buvo garbinama kaip tikrasis Viešpaties kūnas. Ar čia velnio darbas, jei slapta ją išspjaudavo iš burnos ir namie uždėdavo sergančiam vaikui ant krūtinės? Ar keistais ženklais išmargintas amuletas reiškė praktikuojamą pagonybę ir ar jis virsdavo religiniu simboliu, jei ant jo įrėždavo kryžių? Šokis ir muzika, žemė ir kraujas – kas čia pagoniška, kas krikščioniška?

Misionieriai nevengdavo visiškai oficialiai „skolintis“ iš senųjų kultų. (Pagoniškuose) „Merseburgo užkalbėjimuose“, tikrai atsiradusiuose iki 750 m., skaitome:

„Folas ir Vodanas jojo miškan.
Staiga Baldro kumeliukas nikstelėjo koją.
Čia užkalbėjo jį Sindgundas ir Suna, jo sesuo,
čia užkalbėjo jį Frija ir Vola, jos sesuo,
čia užkalbėjo jį Vodanas, kaip tik mokėjo:
kaip kaulo išnirimas, taip ir kraujo,
taip ir visos galūnės.
Kaulas prie kaulo, kraujas prie kraujo, galūnė prie galūnės,
tarsi būtų sulipinti!“

Dar maždaug po dviejų šimtmečių (krikščioniškame) „Tryro arklio palaiminime“, ištartame misionieriaus ar klebono, sakoma:

„Kristus ir šventasis Steponas atkeliavo į Salonijos miestą.
Ten šventojo Stepono arklį užpuolė liga.
Taip kaip Kristus išgydė šventojo Stepono arklį
nuo šios ligos, taip leisk ir man
su Kristaus padėjimu pastatyti ant kojų šį arklį.
Tėve mūsų, o Kristau, išvaduok šia malone
šį arklį nuo jo ligos ar raišumo,
kaip išgydei šventojo Stepono arklį Salonijoj.
Amen.“

Ką anksčiau nuveikdavo Vodanas ir jo draugai, dabar jau tapo Kristaus ir jo sekėjų užsiėmimu. Kas liko leidžiama, kas tapo uždrausta? Galiausiai viskas baigėsi tuo, kad valstiečiui buvo uždrausta mėginti apsaugoti savo karves „senais“, kitaip tariant, pagoniškais burtažodžiais. Bet kunigui laiminti gyvūnus ir

laukus jau buvo leidžiama. Pilkoji zona buvo didelė, nes koks jau skirtumas tarp *tikėjimo* ir *prietaro*?

Netgi didžiai apšviestame XXI a. žmonės vis dar pasitiki horoskopais, kuriuos sudaro Dievas žino kas pagal Dievas žino kokias taisykles ir spausdina bulvariniuose laikraščiuose. Baidomės juodos katės, kurios geriausia išvis nesutikti, ir jau tikrai ne, jei ji bėga per kelią iš kairės, ir ne tryliktą mėnesio dieną, o jeigu jau taip nutiktų, tai bent jau ne penktadienį.

Nuo seniausių laikų žmonės gyveno daugiau ar mažiau baimėje. Sąmoningai ar nesąmoningai. Priešistoriniais laikais jų gyvenimas buvo ypač trumpas, o mirtis nuolat šalia. Niekas nežinojo, ar sulauks kitos dienos, ar užteks maisto ir ar pasiųstas žvalgas laiku aptiks artimiausią šaltinį.

Nors šimtmečiams bėgant gyvenimo sąlygos gerėjo, bet baimė niekur nedingo. Per daug dar buvo svetimų ir nerimą keliančių dalykų. Oro katastrofų nebuvo įmanoma numatyti, nuo nederliaus ir epidemijų apsisaugoti. Suversti atsakomybę už tai Dievui – to niekas nedrįso. Bet juk kas nors turi atsakyti už baisius likimo smūgius, pakertančius šiandien vieną, rytoj kitą.

Bet kas?

Paika manyti,
jog moteriškės ir vyrai
gali slėptis debesyse ir leisti krušą,
kad viską sugadintų.
Liselotte von der Pfalz (1652–1722),
Orleano hercogienė ir Liudviko XIV svainė

3. TIKĖJIMAS IR PRIETARAI

Nedaug vyrai berado paskubomis iškastame kape ant Izaro kranto. Nereikėjo jiems ir giliai kasti, norint rasti apanglėjusius trijų moterų palaikus, kuriuos prieš dieną čia palaidojo giminaitis. Pečiai, klubai, šlaunų fragmentai ir kaukolės. Viskas. Vyrai tylėdami rausė žemę mediniais kastuvais. Bet nieko daugiau nerado. Ugnis, ko gero, degė ilgai.

Buvo birželio vidurys, saulė švietė aukštai danguje. Abu vienuoliai, prisėdę ant žolės ir rankovėmis braukiantys prakaitą nuo kaktos, nekantriai pažiūrėjo į kleboną, kuris buvo užėjęs į vienuolyną netoliese ir paprašęs pagalbos.

„Kaip tai galėjo nutikti?"

Kunigas gūžtelėjo pečiais. „Nežinau. Manęs nebuvo Vetingene, pavėlavau atvykti. Kažkaip nujaučiau, kad taip bus. Bet kaip galėjau užkirsti tam kelią? Vienas prieš visą kaimą!"

„Pasakok!"

Trys moterys: senolė, motina ir duktė paskutiniais nėštumo mėnesiais – gyveno mažos gyvenvietės pakrašty ir turėjo labai prastą reputaciją. Kodėl – niekas tiksliai nežinojo, bet žmonės vieningai sutarė, kad visa giminė nuo neatmenamų laikų buvo paženklinta blogio. Jau duktė buvo pradėta ne santuokoj, ir niekas nežinojo, kas jos dar negimusio vaiko tėvas. Galėjo būti vienas iš vedusių kaimo vyrų. Įtarimas, kurio vieno būtų pakakę nuteikti prieš ją visas moteris. O gal mažoji šliundra

miegojo su visais apylinkių vyrais – ir ne tik ji, bet ir abi vyresnės moterys!

Be to, argi visi nematė, kad jų sode daržovės tarpsta, nors nelijo jau kelias savaites? Visur žalumynai džiūvo – tik ne šių trijų moteriškių. Ir baisi audra, per kurią šį lapkritį žaibas trenkė į tris namus, pasigailėjo kaip tik gyvenvietės pakraščio, kur gyveno trys moteriškės.

Atsitiktinumas?

Vargu bau. O dar ta senoji! Vos prieš porą dienų buvo atėjusi į vieną sodybą kaulyti ąsočio pieno, bet valstietis, irgi ne jaunuolis, pavarė ją šalin. „Tu dar pasigailėsi", – sušuko ji nueidama. Kitą dieną vienintelis jo arklys susilaužė koją. Valstietis taip susijaudino, kad visą jį išpylė raudonis.

Ir tada krito negyvas.

Jo žmona isteriškai lakstė gatvelėmis šaukdama, kad trys raganos nužudžiusios iš pradžių arklį, o paskui ir jos vyrą, todėl dabar reikia ir jas nugalabyti. Kaimo vyrai nuskubėjo prie moteriškių namo, ištraukė jas, pririšo prie medžių ir nuplėšė drabužius. Tasai, kuris turėjo atsinešęs botagą, plakė juo nelaimingųjų nugaras ir klubus, o stebinčios moterys ir vaikai skandavo: „Raganos, raganos!"

Kai trijų moterų kūnai buvo nusėti kraujuojančiomis juostomis, vyriškis su botagu stabtelėjo ir paklausė savo aukų, ar jos prisipažinsiančios pribūrusios audrą ir nužudžiusios arklį ir valstietį. Kūkčiodamos moterys purtė galvas ir dievagojosi esančios nekaltos pamaldžios krikščionės.

„Vandenin jas!" – sušuko vienas vyras, ir visi pritarė: „Vandenin raganas, vandenin!"

Moteris atrišo ir nutempė ant Izaro kranto. Ten jų dešiniąsias rankas surišo su kairiosiomis pėdomis ir vieną po kitos nuleido į vandenį. Jei jos išsilaikysiančios vandens paviršiuje, tai būsiąs įrodymas, kad joms padėjęs velnias. Bet atrodė, kad taip nebu-

vo, nes visos trys iškart nugrimzdo ir galiausiai buvo išvilktos iš vandens pusiau prigėrusios.

Didžiam kaimiečių, kurie niūriai išlaisvino jas iš pančių ir paleido namo, nusivylimui.

Bet kai kuriems jų visiškai nepatiko tokia įvykių eiga, ir jie, nuskubėję į kaimyninį Freizingą, ten papasakojo, kas nutiko, ir nepraleido progos pridurti, kad Vetingeno raganos gebančios kerėti ne tik savame kaime. Žinoma, audrą sukelti jos gali ir virš Freizingo, tuomet ir čia degs namai arba arkliai laužysis kojas. O gal nutiks ir kas nors blogiau.

To baiminosi ir Freizingo gyventojai, kurie neketino elgtis taip aplaidžiai kaip Vetingenas ir palikti tokias pavojingas moteriškes gyvas. Bent jau taip mąstė toksai Konradas ir jo kaimynas Rudolfas, patraukę kelionėn, vėl suėmę tris moteris ir atvilkę jas į Freizingą. Bet ir pakartotinai išplaktos, reikalaujamo prisipažinimo jos nedavė.

Todėl neapykantos apakinti Freizingo gyventojai pririšo tris tariamas raganas prie stulpo, prikrovė aplinkui sluoksniais šiaudų ir sausų medgalių ir sudegino jas gyvas. Vakare atvyko aukų giminaitis vargingai palaidoti nelaimingųjų liekanų.

„Tada jis atėjo pas mane, o aš atėjau pas jus paklausti, ką daryti su mirtingaisiais jų kūnais. Juk negalima jų palikti užkastų nešventintoje žemėje“, – užbaigė savo pasakojimą klebonas.

„Teisingai pasielgei, – tarė vienas iš benediktinų. – Nugabensime juos į Veihenstefano vienuolyną ir palaidosime prieškiemy. Jos buvo nekaltos, ir jas nužudė. Jos vertos būti pagerbtos kaip kankinės.“

* * *

Kaip čia taip? Sudegintos kaip raganos, ir vis vien pagerbti kaip kankines? Kaipgi Bažnyčia reagavo į abiejų vienuolių mąstyseną ir veiksmus? O inkvizicija?

Jos dar nebuvo. Nes ši istorija nutiko 1090 m. birželio 18 d., o inkvizicija atsirado tik XIII a., bet apie tai vėliau ir kitoje vietoje. Kad ir kaip būtų, istorija įrodo: žmonės anuomet nedvejodami tikėjo, kad egzistuoja burtininkai ir burtininkės, piktos ir geros.

Išlikusi ir kita kaip tik Freizinge maždaug apie 720 m. nutikusi istorija: šventasis Korbinianas, pirmasis Freizingo vyskupas, vieną dieną jojo namolio ir pakeliui sutiko seną bobą, kurią senokai įtarė, kad ji yra ragana. Ją lydėjo keletas vyrų, velkančių stambius mėsos gabalus, o vienas jų netgi vedėsi už pavadžių brangų arklį.

Vyskupas pasiteiravo moteriškės, kas jai visa tai padovanojęs, ir pirmiausia kodėl. Moteris jam lengvabūdiškai papasakojo, kad mažajam hercogo Grimoaldo sūneliui mirtini baisių demonų žvilgsniai sukėlė karštinę, o ji savaisiais burtais jį išgydžiusi, už ką berniuko motina ją gausiai apdovanojusi. Tiek daug pagoniškų monų, kuriuos jau manė esant užmaršty, taip įsiutino šventąjį, kad šis užsimiršo, nušoko nuo arklio ir trenkė senei. Paskui atėmė iš jos visas dovanas ir išdalijo vargšams.

Tiesą sakant, mūsų vyskupo pyktis nėra visiškai suprantamas, nes šiaip ar taip VIII a. susiklosčiusioje Bavarijos paprotinėje teisėje buvo nustatyta, kad tas, kuris burtais padaro žalą kaimyno derliui, turi sumokėti dvylika šilingų, o kitoje vietoje pasakyta, kad tas, kuris arklius ar galvijus raganavimu „išgabena už šalies ribų“ (nesvarbu, kokiu būdu), turi sumokėti visus keturiasdešimt šilingų.

Apkerėjimas ir užbūrimas neatrodė tokie jau ypatingi dalykai ir tikrai nebuvo laikomi kvailyste. Nei Bažnyčios, nei įstatymų leidėjų akyse. Bet čia ilga istorija, kuri, nors prasideda ir ne nuo Adomos ir Ievos, bet vis dėlto senaisiais laikais.

Pavyzdžiui, senovės Egipte. Žinome vieną tokį rūmų tarnautoją, kurį žmona apgaudinėjo su kareiviu. Todėl minėtas tarnau-

tojas iš vaško pasigamino mažą krokodilo atvaizdą ir įmetė jį į Nilą kaip tik tą akimirką, kai varžovas įbrido į upę maudytis. Sakmėje teigiama, kad vaškinis atvaizdas beregint virto tikru krokodilu, kuris tuojau pat piktadarį suėdė.

Senovės graikai tikėjo ne tik mums žinomais dieviškais Olimpo gyventojais, bet ir vadinamosiomis strigomis, tamsiąja Hekate ir jos tarnaitėmis, garsiosiomis Tesalijos raganomis, geidulingomis moteriškėmis, kurios galėjo pasiversti gyvūnais, maitinosi žmogiena ir buvo dantis pravalgiusios ant visokių burtų.

Romėnai švęsdavo bakchanalijas, iš pradžių – dievo Bakcho šventę, per kurią gausiai liejosi vynas. Tačiau laikui bėgant šioji virto slaptais renginiais. Pasakojama, kad per juos vykdavo tokios scenos, kokias vėliau įtarė vykstant per raganų puotas. Orgijos visuomet skatindavo žmonių fantaziją. Romos imperatorių nuomone, jas rengdavo ankstyvieji krikščionys, o XIII a. jau krikščionys tais pačiais ištvirkavimais kaltino Pietų Prancūzijos eretikus.

Beje, apie Bažnyčią. Visi tikintieji buvo įsitikinę, kad egzistuoja slėpiningi dievai, ir jie (nesvarbu, dievai ar dvasios) yra arba geri, arba nepaprastai blogi. Toks tikėjimas piktaisiais burtais istoriškai patvirtintas. Pavyzdžiui, Merovingų dinastijoje, valdžiusioje frankų žemes nuo V iki VIII a.

Viena liūdnai pagarsėjusių jų karalienių, Fredegunde, apie 582 m. kaltino prefektą vardu Mummolus burtais nužudžius jos sūnų, o kai vėliau siaučiant epidemijai neteko dar dviejų sūnų, pareiškė, kad jos pačios posūnis paliepė savo sugulovės motinai juos mirtinai apkerėti. Vargšė moteris ir dar keletas žmonių buvo sudeginti.

Gerokai saikingesni šiuo atžvilgiu buvo vestgotai, kurie, nors ir tikėjo kenkėjiškais burtais, bet pasitenkindavo tariamiems nusikaltėliams atimdami garbę – nukirpdami plaukus. Kartais

jiems dar ir gerai įkrėsdavo į kailį. Bet tik į valdžią atėjus Karolingams, Bažnyčia galiausiai ėmėsi energingos kovos.

„Capitulatio de partibus Saxoniae", greičiausiai priimtoje Padeborno reichstage 780 m., skaitome: „Jei kas nors (pagonių papročiu) velnio suklaidintas manytų, kad koks nors vyras ar moteris yra *striga* ir valgo žmones, ir juos dėl to sudegintų arba duotų valgyti jų mėsos, ar valgytų ją pats, tas susilauks mirties bausmės. Jei kas nors kokį nors žmogų paaukojo velniui ir pagonių papročiu pasiūlė demonams, bus nubaustas mirtimi!"

Popiežius tais laikais raganų klausimu nieko nesako, nes jo autoriteto tam dar nepakanka. Tuo rūpinasi vietiniai kunigai, bet dvasininkai jaučia aukščiausių institucijų paramą. Frankų majordomas Karlmannas, vyriausiasis Karolio Martelio sūnus, sušaukė nacionalinį bažnyčios susirinkimą, kuris, be kitų dalykų, išleido ir tokį nurodymą: „Kiekvienas vyskupas savo vyskupijoje, grafo padedamas, turi rūpintis, kad tikintieji neaukotų pagoniškų aukų mirusiesiems, neužsiminėtų būrimais ar pranašavimais, nenešiotų amuletų, nesikreiptų į augurus, nešvęstų pagoniškų aukojimo švenčių... ir nedegtų šventvagiškų ugnių."

Liono vyskupas Agobardas IX a. viduryje rašo, kad žmonės niekuomet laisva valia nemokėsią dvasininkams dešimtinės nei duosią našlėms ar našlaičiams, ar kitiems varguoliams išmaldos. Bet jie nedvejodami sudarysią sąjungas su piktais demonais, o ištisos bendruomenės kasmet mokėsiančios duoklę, kad tik jų laukai būtų apsaugoti nuo krušos ir kitų nelaimių. Jie tikintys, kad burtininkai važinėjantys po apylinkes orlaiviais (!) ir susirenkantys jiems padėtas dovanas.

Prieš maždaug dešimt metų jis vos ne vos išgelbėjęs keturis vyrus ir vieną moterį nuo siautėjančios minios, kuri maniusi, kad šie nelaimėliai iškritę žemėn iš tokio orlaivio.

„Žmonių kvailybė, – rašo vyskupas, – taip išvešėjo, kad dabar krikščionys tiki paikystėmis, kokių seniau netgi pagoniui nebūtum įšnekėjęs.“

Garsųjį „Canon episcopi“, kurį Regino von Prümas IX a. pradžioje parašė Tryro arkivyskupui, išimties tvarka reikėtų pacituoti išsamiau, nes jis atskleidžia oficialų Bažnyčios mokymą apie raganas, galiojusį iki pat XII a.:

„Būna nusikaltėlių moteriškių, kurios (suviliotos šėtono pramanų ir kuždesių) tiki ir pripažįsta naktį kartu su pagonių deive Diana, arba Erodiada, ir nesuskaitoma moterų daugybe slapta patylomis jodinėjančios ant gyvūnų daugelio ponų žemėmis, paklūstančios Dianai kaip savo poniai ir tam tikromis naktimis atsiliepiančios į jos kvietimą patarnauti.

Deja, šitos moteriškės nesaugojo savojo nelaimę užtraukiančio iškrypimo paslapty. Priešingai – daugelis žmonių, suklaidinti nuomonės, kad visa tai tikra, nusigręžė nuo teisingo tikėjimo ir atsidavė pagoniškai klaidatikystei, manydami, kad be Dievo esą dar ir kitų nežemiškų jėgų.

Todėl kunigai privalo jiems patikėtoms bendruomenėms iš sakyklos primygtinai kalti į galvas, kad visa tai netiesa ir akių dūmimas, kylantis ne iš Dievo, o iš piktosios dvasios. Šėtonas, užvaldydamas moterį, gali įgauti angelo pavidalą ir, privertęs ją nusigręžti nuo tikėjimo, ją pavergia.

Tuomet jis įgauna įvairių žmonių pavidalą ir jiems miegant žaidžia savo žaidimus, tolumoje rodydamas jiems tai džiugius, tai liūdnus dalykus, tai pažįstamus, tai nepažįstamus asmenis. Visa tai žmogaus sąmonė regi ir tiki, kad čia ne tik vaizdinys, bet vyksta iš tikrųjų.

Bet kas gi iš mūsų nėra sapne taip toli nuėjęs, kad tikėjo regėjęs daugelį dalykų, kokių, žinoma, niekuomet nebuvo matęs nemiegodamas! Todėl visiems reikia garsiai skelbti, kad tasai,

kuris tiki panašiais dalykais, prarado tikrąjį tikėjimą. Bet tas, kuris prarado tikrąjį tikėjimą, daugiau priklauso nebe Dievui, o velniui!“

Ar tai buvo oficiali Bažnyčios nuomonė?

Sakykime taip: būna ir seniau būdavo protingų ir ne tokių protingų žmonių. Apdovanoti protu jau tuomet pritarė galvoto Priumo abato nuomonei. Tačiau turime labai pasistengti, kad suprastume, kodėl 1382 m. Kyburgo grafas pasamdė raganą ir liepė jai stoti į postą ant jo pilies sienos. Ten ji turėjo kerais prišaukti smarkią audrą ir išsklaidyti priešų būrius, apsiautusius jo pilį.

Dar mažiau suprantamas atrodo vyskupo Guichardo de Troyes poelgis: jis norėjo nužudyti savo priešę, Navaros karalienę Blanche, perdurdamas pagal jos atvaizdą pagamintą vaškinę lėlę, bet viskas baigėsi tokia pat nesėkme kaip ir Kyburgo grafo žaidimai su oru.

Bet sunku patikėti tuo, ką žinome apie popiežių Joną XXII, į kurio gyvybę XIV a. pradžioje pasikėsino Hugues Géraud, Kahoro (į šiaurę nuo Tulūzos Prancūzijos pietvakariuose) vyskupas, kaltintas piktnaudžiavimu valdžia ir prekyba bažnytinėmis pareigomis (simonija). Vyskupas siekė nužudyti popiežių, tais laikais rezidavusį Avinjone, ir du artimiausius patarėjus, nes tikėjosi, kad įpėdiniai atlaidžiau žiūrės į tai, kaip jis atlieka savo pareigas. Šiuo tikslu jau pagyvenęs popiežius į aną pasaulį turėjo būti nusiųstas lėtai veikiančiais nuodais.

Bet vien nuodai atrodė nepakankamai patikima, todėl Limože užsakyta pagaminti vaškinių popiežiaus ir jo patarėjų figūrėlių, kurios vėliau įvairiausiais būdais buvo įnirtingai smaigstomos. Žinoma, ir paprasti nuodai atrodė per daug paprasta, todėl įsigyta rupūžių ir driežų, vorų ir žiurkių uodegų, sugrūsta į miltus, sumaišyta su arsenu ir kiaulės tulžimi, papildyta gyv-

sidabriu, verbena ir šalaviju. Aprašinėti visas kvailystes būtų per daug nuobodu.

Kadangi galiausiai planai paaiškėjo daugeliui, viskas neišvengiamai iškilo aikštėn. Čia svarbūs tik du dalykai: pirma, vyskupas kuo rimčiausiai tikėjo, kad žmones galima nužudyti smaigstant vaškines lėles, antra, popiežius į visą reikalą pasižiūrėjo kaip į rimtus ir, ko gero, įtikinamus burtus.

Padariniai: vyskupui Hugues Géraud buvo ne tik paskirta mirties bausmė; negana to, jis mirė ir ypač žiauriu būdu. Jį (gyvą) pririšo prie dviejų arklių uodegų, per miestą nuvilko iki vartų ir tenai sudegino.

Nežinoma, ar tą akimirką jis dar buvo gyvas.

Labai senas ir iš esmės pagoniškas ritualas buvo Dievo teismas. Žmonės tikėjo, kad tik tiesiogiai įsikišus dievybei įtariamajam pavyksta atlikti iš tiesų neįmanomus dalykus: pavyzdžiui, plikomis rankomis pagriebti įkaitusią geležį. Dar ir šiandien sakome, kad dėl ko nors galime *ranką į ugnį dėti* ar *per ugnį sveiki pereiti*. Bet pirmiausia senovės tautoms svarbus buvo ne tik tikėjimas dievybe. Jos manė, kad pačios stichijos – vanduo ir ugnis – nesileidžia sutepamos nusikaltimo.

Krikščionybės laikais pasikliaudavo dar ir vadinamosiomis apsivalymo priesaikomis, kuriomis kaltinamieji prisiekdavo savo nekaltumą (jį dažnai patvirtindavo kiti žmonės). Tačiau Otonas Didysis pamanė, kad šitaip duodama per daug kreivų priesaikų, ir X a. ketvirtajame dešimtmetyje pasiekė, kad kaltė ir nekaltumas būtų įrodinėjami dvikovos metu. Silpnesnis žmogus, pavyzdžiui, moteris, galėjo susirasti, kas kovos už ją, ir dvikova nebūtinai turėjo baigtis vieno iš dalyvių mirtimi.

Bet Dievo teismu buvo laikomi ir kiti „stebuklai“, pavyzdžiui, toks, rodos, visiškai neįmanomas fenomenas, kad užmuštojo žaizdos po kelių dienų vėl pradėdavo kraujuoti, kai tik prie kūno priartėdavo žudikas. „Nibelungų giesmėje“ tai pasakojama apie

Zygfrydą: kai iki to momento visiškai neįtariamas Hagenas iš Tronjės prisiartina prie pašarvotojo Vormso katedroje ir našlė Krymhildė supranta, kad jis yra žudikas.

Kitos Dievo teismo rūšys buvo pereiti per iki baltumo įkaitusius plūgo noragus, ištraukti kokį nors daiktą iš verdančio vandens plika ranka, išstovėti kelias valandas ar net dienas ištiestomis rankomis. Apie raganų medžioklėse dažnai taikytą išbandymą vandeniu jau kalbėjome praeitame skyriuje. Buvo tikima, kad visuose tokiuose išmėginimuose Dievas jau kaip nors padės nekaltajam.

Bet (kaip ir buvo galima tikėtis) tai ne visuomet baigdavosi gerai. Riteriams krikščionims Pirmojo kryžiaus žygio metu išdavystės dėka užėmus Antiochiją, miestą greitai apsiautė milžiniška atsarginė turkų kariuomenė. Prasidėjo badas. Padėtis buvo beviltiška. Čia vienam tokiam Peteriui Bartholomäus sapne pasirodė visi įmanomi šventieji, galiausiai netgi Dievo Motina ir Kristus asmeniškai, ir išdavė jam, kad šventoji ietis, kuria Jėzui ant kryžiaus buvo pervertas šonas, guli užkasta Šventojo Petro bažnyčioje Antiochijoje.

Tiesa, daugelis krikščionių kariuomenės vadų turėjo didelių abejonių. Bet kasinėjimai buvo pradėti. Iš pradžių nesėkmingai. Jau temo, kai minėtasis Petras staiga šoko į duobę ir iš tiesų rado surūdijusį ieties antgalį, kurį, beje, lengvai galėjo laikyti paslėpęs po abitu, iki sutems. Tai daugelis vėliau ir įtarė.

Bet ką jau ten: linkusi tikėti stebuklais kariuomenė spektaklį interpretavo kaip akivaizdų Dievo ženklą, patraukė iš miesto ir iš tiesų privertė bėgti daug pranašesnius priešus. Nors iš pažiūros įvyko stebuklas, daugelis kryžininkų atvirai plakė liežuviais vargšą Petrą, dėl ko šisai taip įpyko, kad lengvabūdiškai pasisiūlė laisva valia stoti prieš Dievo teismą.

1099 m. Didįjį penktadienį vienmarškinis Petras buvo pasiųstas į siaurą gatvelę tarp dviejų liepsnojančių malkų rietuvių. Deja, jis patyrė baisių nudegimų, nuo kurių po dvylikos dienų mirė.

Nenuostabu, kad skeptiškasis Štauferių dinastijos imperatorius Frydrichas II 1231 m. uždraudė bet kokius Dievo teismus, nes juk nesuvokiama, kodėl įkaitusi geležis be akivaizdžių priežasčių paliesta atrodanti šalta. Arba kodėl į vandenį panardintas kūnas staiga turėtų nuskęsti, jeigu kiekviename žmoguje esantis oras daugiau ar mažiau saugiai laiko kūną vandens paviršiuje. Dievo teismus geriau vadinti *Dievo gundymais,* ir todėl nuo tos pat akimirkos jie buvo oficialiai uždrausti visiems laikams.

Išimties tvarka Bažnyčia buvo dar greitesnė: 1215 m. įvykusiame Laterano susirinkime tūkstantis du šimtai vyskupų, abatų ir prelatų nutarė, kad nė vienam dvasininkui nebeleidžiama dalyvauti bet kokiame Dievo teisme.

Raganų persekiojimo įkarštyje šį nurodymą, regis, visi pamiršo.

Viena smulkmena: apie raganas tais laikais beveik nekalbama, o jeigu moteris ir užsitraukia įtarimą, tai viskas dažniausiai baigiasi laimingai. XV a. Landshute moteris viešai apkaltinama neva užsiimanti burtais. Jei tai dar pasikartosią, ji būsianti išvyta iš miesto. Tas pats nutinka ir vienai moteriai iš Miuncheno, kuri atseit „apsuko galvą“ kapelionui.

Ir Roma anksti (kad ir kaip būtų keista) stojo nekaltai persekiojamų moterų pusėn. Grigalius VII, tasai iš Kanosos, vėlyvame XI a. ką tik apkrikštytos Švedijos karalių ragino neversti misionieriams atsakomybės už visas įmanomas oro negandas: „Be to, nemanykite, kad galite nusidėti prieš moteris, nuteisiamas dėl tos pačios priežasties ir su tokiu pat nežmoniškumu pagal barbarų paprotį. Išmokite atgailauti ir taip išvengti Dievo bausmės, kurios nusipelnėte, o ne užsitraukite dar daugiau Dievo pykčio įstumdamas prapultin tas nekaltas moteris!“

Kaip esate girdėję, jog ateis Antikristas,
tai dabar pasirodė daug antikristų.
Pirmasis Jono laiškas, 2, 18

4. KARAS ERETIKAMS

Varganoje medinėje bažnyčioje išbalę iš siaubo žmonės spoksojo į vyriškį, kuris savo letenomis ką tik sulaužė kuklų medinį kryžių ir dabar lyg išprotėjęs trypė jo skeveldras. Veltui keli bebaimiai vyrai mėgino sutramdyti siautėjantįjį, bet nei jiems, nei jį nuraminti bandančiai verkiančiai gležnai žmonai nepavyko atitraukti jo nuo šventvagiškų veiksmų.

Bet staiga jis liovėsi, ištiesė rankas, ir akimirksniu stojo ramybė. „Visi mane pažįstate, – pradėjo dramblotas vyriškis purvinais skarmalais. – Esu Leutardas, kaip ir visi jūs, gimęs čia, Vertu, kur gyveno jau mūsų tėvai ir mūsų tėvų tėvai. Plušu kaip jūs, stengiuosi iš skurdžios žemės išgauti bent kiek, kad šiaip ne taip pakaktų šeimai išmaitinti. Ar tarp jūsų yra bent vienas, galintis pasakyti apie mane ką bloga?“

Iš tiesų nė vienas mažo, netoli Šalono prie Marnos esančio kaimelio, kur visi visus pažinojo, gyventojas negalėjo to pasakyti. Leutardas buvo darbštus ir tylokas kaimynas – iki šio ankstyvo vasaros vakaro, kai jis tarsi sparvos įgeltas leidosi bėgti dulkinu kaimelio keliu, šaukdamas priešais meldais dengtas trobeles sėdinčius žmones sekti paskui jį bažnyčion, nes turįs jiems pasakyti kai ką svarbaus. „Labai svarbaus, – vis šaukė jis, – labai svarbaus!“

Bažnytėlės viduje jis ėmė svaidyti molines šventųjų figūrėles į medinę sieną ir galų gale suskaldė kryžių.

„Buvau už savo trobelės, – pradėjo Leutardas, – ketinau perkasti daržą, kai tą pajutau. Tarsi mano kūnan įsisuko bičių spiečius. Galvoje dūzgė, galūnės niežėjo iš vidaus. Ausyse ūžė audra, ir balsas man tarė: „Klausyk, Leutardai!“

Keli žmonės bažnyčioje persižegnojo, kiti išplėtę akis spoksojo į vyriškį, kuris kaip tik grasindamas rodė pirštu į juos.

„Ar neklausėte savęs, kodėl gegužę nušalo vaismedžių žiedai? Kodėl mūsų vynuogienojuose pilna sraigių? Kodėl jau kelios savaitės nebuvo lietaus?“

Žmonės bažnyčioje baimingai palinksėjo. Žinoma – visas kaimas jau kelios dienos nekalbėjo apie nieką kita. Kraštą slėgė kažkoks prakeiksmas.

„Balsas man pasakė, – garsiai suriko Leutardas, – taip nutiko, nes elgėtės šventvagiškai!“

„Ne! – šūktelėjo viena sumišusi moteriškė. – Mes – dievobaimingi krikščionys. Niekuomet to nepadarytume!“

„O čia kas? – Leutardas pasilenkė, pakėlė kelias sulūžusio kryžiaus skeveldras ir tuoj pat vėl paniekinamai paleido iš rankų. – Pasigaminote Dievo atvaizdą, o tai – balsas man taip sakė! – šventvagystė!“

„Bet juk kryžiai buvo visuomet“, – įsiterpė susirūpinęs pagyvenęs valstietis.

„Visuomet? – nusišaipė Leutardas. – Turi galvoje, kiek tu prisimeni! Bet jau pradžių pradžioje Dievas tą uždraudė. Taip parašyta Biblijoje, Mozės knygose. O dabar išgirskit žinią: sudaužykit visus atvaizdus, visas statulas ir kryžius. Tada Viešpats nuims nuo jūsų prakeiksmą.“

Ir vos jam spėjus tai pasakyti, duslus griaudėjimas pranešė artinantis audrą ir ilgai lauktą lietų.

* * *

Nepaprastos drąsiojo valstiečio vizijos istorija pasklido aplinkui žaibo greičiu, ir greitai kaimuose beveik neliko bažnyčių, kur kryžius būtų išlikęs per visuotinę isteriją. Žinoma, viską sužinojo ir Šalonas, kur senasis vyskupas Gebuinas pasikvietė Leutardą pas save tikėdamasis, kad tasai pasirodys ne vienas.

Ir tikrai. Leutardą į miestą atlydėjo būriai jo sekėjų, tikėdami, kad jam pavyks atversti ir vyskupą. Didelės žmonių minios akivaizdoje Gebuinas pradėjo pokalbį tvirtindamas, kad nelabai protinga tikėti, jog sudaužius vieną kryžių galima prisišaukti lietų. Juk esą visiškai normalu (ir būdami valstiečiais jie turėtų tą žinoti), kad po ilgos sausros anksčiau ar vėliau tikėtini krituliai.

– Pagaliau, – tęsė jis pašaipiai, – lydavo ir anksčiau, kai kryžiai dar nebuvo sudaužyti.

Ir, atsigręžęs į tariamą vizionierių, pasiteiravo:

– Juk jis, Leutardas, ko gero, nemokąs skaityti, o ir Biblijos, ko gero, neturįs. Tai iš kur jis žinąs, kas parašyta Biblijoj?

Drąsusis valstietis, kuriam didelis sekėjų skaičius, regis, trenkė į galvą, paniekinamai atsakė, kad to nebeprisimenąs, gal iš klajojančio vienuolio.

Vyskupas kantriai paaiškino, kad vienuoliai neklajoja, o gyvena vienuolynuose.

„Tai tuomet balsas", – pasakė Leutardas.

Į tai Gebuinas susirinkusiesiems paaiškino, ką reiškia minėta Biblijos vieta ir kaip izraelitai, nesugebėję Dievo įsivaizduoti, nusiliedino du aukso veršius ir garbino juos kaip Dievo atvaizdus, kas, be jokių abejonių, reiškę stabų garbinimą. Bet krikščionių iškeltas kryžius jokiu būdu nėra šventvagystė, nes žmonės juk meldžiasi ne išdrožtam medžiui, o kaip ir anksčiau tik Viešpačiui, apie kurio kančias ir pasiaukojančią mirtį kryžius tikintiesiems tik primena.

Ir pastebėjęs, kad klausytojai ėmė svyruoti ir vis skeptiškiau žvelgti į Leutardą, vyskupas drįso žengti dar toliau ir ironiškai

tarė netikįs nei vizija, nei keistuoju bičių spiečiumi. Jau greičiau jis įsivaizduojąs, kad Leutardui vėjai galvoje ar dar kur nors, į ką minia atsakė skambiu juoku.

Dar neseniai kaip pranašas garbintas Leutardas, dabar demaskuotas kaip apgailėtinas pagyrūnas, spruko šalin ir iš gėdos puolė į gilų šulinį, kur gerokai vėliau rado jo kūną.

* * *

To senasis vyskupas greičiausiai nenorėjo, bet apskritai kyla klausimas, ar ši scena tikrai taip ir vyko. Iš Burgundijos kilęs vienuolis Raoulis Glaberas (arba Rodulfas Plikasis), papasakojęs mums šią istoriją, nelaikomas labai jau patikimu šaltiniu. Jau greičiau galėtume pavadinti jį sensacijų ištroškusiu bulvariniu XI a. žurnalistu.

Pavyzdžiui, jo pasakojimuose apie badmetį netrūksta kraują stingdančių pranešimų apie šlykščiausią kanibalizmą, o kai kalbama apie neįprastus dangaus reiškinius, saulė nusidažo „safyro žalumo spalva, o virš jos viršutinio krašto matyti mėnulio pjautuvas“!

Nesvarbu, ar Leutardo istorija tikrai klostėsi taip, kaip aprašyta, bet vienuolis Raoulis Glaberas kuo tikriausiai žinojo, ką XI a. Bažnyčia mano apie tokius svajotojus kaip anas drąsuolis valstietis, ko gero, pats tikėjęs tuo, ką skelbė. Jis paprasčiausiai buvo kvailys, reikėjo atvesti jį į protą.

Ir ne tik jį, bet ir paikąją liaudį, sekiojusią paskui.

Leutardo istorija baigėsi palyginti paprastai, pasitaikydavo ir panašių atvejų: tokį Tanchelmą iš Flandrijos beprotiškai dievino moterys, o kai kurie metraštininkai netgi tvirtino pamišusias moteriškes gėrus nuo jo maudynių likusį vandenį; bet tai nelabai tikėtina vien dėl to, kad žmonės anuomet beveik niekuomet nesimaudydavo. Kad ir kaip ten būtų, minėtas Tanchelmas viešai susižadėjo su Švenčiausiąja Mergele Marija.

Pietų Prancūzijoje kunigas Petrusas de Bruis (panašiai kaip ir mūsų Leutardas) vadovavo nemenkai kovotojų su atvaizdais bendruomenei. Bet dažniausiai tokios problemos ganėtinai brutaliai išsispręsdavo savaime: Petrusą de Bruis 1126 m. sudegino suerzinta minia, o Tanchelmą dar 1115 m. užmušė vienas kunigas.

Rimtesni reformų siekiai sklido iš įtakingo benediktinų vienuolyno Kliuni, iš naujųjų cistersų ir kartūzų ordinų. Reformų norėjo ir šventasis Norbertas iš Ksanteno, įsteigęs premonstrantų ordiną, ir Robertas d'Arbrisselis, Prancūzijoje įkūręs dar vieną kongregaciją ir gerbiamą aukštuomenės vienuolyną Fontevro, kur palaidoti Ričardas Liūtaširdis ir jo tėvai Eleonora ir Henrikas II. Visi šie nauji judėjimai turėjo erezijos atspalvį, nes aiškiai atsiribojo nuo tradicijos.

Bet Bažnyčia (tai yra, Roma) dar galėjo su tuo susitaikyti. Juolab kad jos prioritetai buvo kiti. Ji siekė politinės valdžios, o kai XI a. ją gavo, kai popiežiai investitūros ginčo metu, o vėliau ir imperatoriai skelbdavo vieni kitus už įstatymo ribų, Bažnyčia galutinai prarado nekaltybę, ir šiuo atžvilgiu nieko negalėjo padėti net ir griežčiausi ordinai.

Iš pradžių Bažnyčią reformuoti ir demokratizuoti siekė pavieniai asmenys, pavyzdžiui, Arnoldo de Brescia, žymiojo Abaelardo mokinys. Galų gale jis ėmė savo mokymą skleisti Romoje, kur ragino Bažnyčios vyresniuosius palikti politiką pasaulietiniams kunigaikščiams ir vėl išsižadėjus turto nuolankiai atsiduoti maldai. Viskas baigėsi tuo, kad jį pakorė, kūną sudegino, o pelenus išbėrė į Tibrą.

Ką gi, jis turėjo galingų priešų. Ne tik popiežių, bet ir ne tokią jau neginčytiną asmenybę kaip Bernhardą de Clairvaux, kai kurių vadinamą pirmuoju inkvizitoriumi, nes visus jam keliančius įtarimą žmones jis persekiojo griežtai, be jokio gailesčio.

Ilgainiui atsiranda netikrumo. Ne tik teologijos visai neišmanančios liaudies gretose, bet ir tarp diduomenės, netgi tarp

dvasininkų. Ar čia Dievo valia, kad benediktinų vienuolynai vis turtėja? O kitų ordinų vienuoliai beveik nenatūraliai save marina ir miega karstuose? Ar teisinga, kad bažnytinė valdžia siekia būti aukščiau pasaulietinės? Kad vyskupai ir arkivyskupai tuo pat metu valdo ir žemes? Ką į tai būtų pasakęs Jėzus?

Ar čia jo mokymas? Gryno pavidalo?

Iki tol viduramžių žmonės visas viltis dėjo į vienuoliją. Pats savo sielos išganymo labui nedaug ką galėjai nuveikti. Kasdienės kovos už būvį sūkury – ar dirvoje, ar mūšyje – mažai likdavo laiko maldai ir apmąstymams. Už tai atsakomybė tekdavo vienuoliams.

Vienas mažmožis: žmonės gyveno jau ne vien tamsiuose sodžiuose ir nuošaliose sodybose. Vienas po kito dygo miestai, diduomenė irgi glaudėsi nebe niūriuose bokštuose aukštybėse, o ieškojo užgimstančios civilizacijos patogumų. Bet reformuoti vienuolynai sąmoningai būdavo įkuriami užkampiuose, atokiau nuo judraus klestinčių gyvenviečių šurmulio ir didžiųjų prekybos kelių. Jie turėjo nemenkos teologinės, bet labai mažai visuomeninės ir politinės įtakos.

Visiškai kitokia tvarka buvo stambiose benediktinų abatijose, daugelio metraštininkų jau vadinamose nuodėmių irštvomis, netgi viešnamiais. Nepaisant to, o gal kaip tik dėl absoliučiai nešvento daugiausia iš didžiūnų šeimų kilusių vienuolių gyvenimo būdo šių vienuolynų galia vis augo.

Ir jie vis turtėjo.

Pavieniai svajotojai nieko jiems negalėjo padaryti. Siekiantys reformų ir tikrosios krikščionybės vienuoliai turėjo ieškoti bendraminčių ir, taip tariant, įkurti kitą krikščionybę; paraleliai ir priešingai oficialiai Bažnyčiai, kuri daugeliui tikinčiųjų liovėsi būti pavyzdžiu. Vienas iš tokių buvo pasiturintis pirklys iš Liono vardu Petrusas Waldesas, kuris 1173 m. patyrė šiek tiek šokiruojantį įvykį: keliaujantis muzikantas labai įspūdingai atliko jam

legendą apie tokį Aleksą. Pasakojama, kad tas potyris radikaliai pakeitė jo gyvenimą – o jo sekėjams sukėlė didžią grėsmę.

Minėtas Aleksas neva buvo turtingo Romos senatoriaus sūnus. Tėvų pageidavimu vedė merginą iš geros šeimos, bet vėliau ją paliko ir pasirinko skurdžią elgetos dalią Edesoje, dabartinėje Urfoje (Turkijoje). Kai po septyniolikos metų Dievo Motina zakristijono lūpomis miesto gyventojams atskleidė, kad tarp šių sienų gyvena šventasis, Aleksas pabėgo nuo jį garbinti pasirengusių bendrapiliečių ir grįžo į Romą. Priešais tėvų namus sutiko tėvą, kuris jo nepažino, bet tariamam nepažįstamajam suteikė prieglobstį ir priėmė jį tarnauti.

Nuo to laiko Aleksas gyveno tarp tarnų ir miegojo kieme po laiptais. Tą jis darė septyniolika metų iki pat mirties. Prie jo kūno buvo rastas raštelis, kurį iš sustingusios mirusiojo rankos ištraukti pajėgė tik pakviestas popiežius. Raštelyje buvo parašyta, kad mirusysis – šeimininko sūnus, siekęs neatpažintas nuolankiai gyventi ir mirti kaip vargšas tarp vargšų.

Petrusui Waldesui jis pasirodė tikras Kristaus įpėdinis. Lygiai taip ateity gyventi norėjo ir jis. Ir daugelis kitų. Greitai jo sekėjai pagal jo vardą buvo pavadinti valdensais. O kitus į pasauliečių organizaciją susibūrusius tikinčiuosius Pietvakarių Prancūzijoje vadino albigiečiais pagal Albižua* vietovės pavadinimą. Prancūzijoje abiejų sektų narius daugiausia vadindavo *bonshommes*, geraisiais žmonėmis. Jie patys mieliau vadino save katarais, kas reiškia „švarieji, nekaltieji", žodis kilęs iš graikų *katharos* (= švarus).

Iš čia kilęs ir žodis pavadinti visiems šiems Bažnyčios akyse atskalūnams, kurie dabar jau bendrai vadinami katarais; iš jo galiausiai išsirutuliojo ir mūsų žodis *eretikas***.

Roma į šias tendencijas iš pradžių žiūrėjo kiek skeptiškai, bet pasakojama, kad pats popiežius Inokentijus III broliškai apkabi-

* Pranc. *Albigeois.*
** Vok. *Ketzer.*

nęs Romoje apsilankiusį Petrusą Waldesą, nes įžvelgęs jo ketinimų skaidrumą. Bet kai švarusis valdensų ir albigiečių mokymas per keletą metų iš Pietų Prancūzijos kaip lavina išplito Italijoje ir kitose šalyse, Romai pasirodė, kad metas įsikišti. Iš tiesų padėtis pradėjo kelti nerimą. Paskaitykime, ką grafas Raymondas V iš Tulūzos rašo cistersų generalinei kapitulai:

‚Erezija taip iškerojo, kad net šeimos vaidijasi. Kunigai suvedžioti, bažnyčios paliktos likimo valiai, virtusios griuvėsiais. Vaikai nebekrikštijami, išpažinties atsisakyta, komunijos nebeinama. Niekas nebetiki pasaulio sukūrimo istorija ir kūno prisikėlimu. Visi sakramentai panaikinti...

Nuolankiai meldžiu Jūsų pagalbos. Matau, kad nesu pakankamai stiprus padaryti blogiui galą, nes netgi garbingiausi iš mano pavaldinių buvo suvilioti, o su jais ir didelė liaudies dalis. Kadangi bažnyčios kardas neveiksmingas, atskubėti į pagalbą turi pasaulietinis.“

O vienas metraštininkas skundžiasi: „Bažnyčių kunigai taip krito žmonių akyse, kad eidami keliu dangstėsi tonzūras, kad išvengtų liaudies patyčių. Kilmingieji į kunigus leisdavo nebe savo sūnus, o tik baudžiauninkus. Viskas nuėjo taip toli, kad niekas nebesakė: „Jau geriau tapsiu žydu, nei darysiu tą ir aną“, o „Jau geriau tapsiu kapelionu“ ir taip toliau. Netgi vyskupai laikėsi su eretikais, dešimtinės niekas nemokėjo, o gedulingos pamaldos neduodavo jokio pelno.“

Dar blogiau buvo vardai, kuriuos katarai buvo parengę katalikų kunigams: „paleistuviai ir apsirijėliai, šunys ir kiaulės, švaistantys milžiniškas pajamas svetimoteriavimui ir lėbavimams, o Kristaus evangeliją skelbiantys nuo aukšto žirgo.“

Katarai tikrai tikėjo, kad iš tiesų švarus ir šventas – tik dvasingumas, prie kurio bent jau galima priartėti laikantis griežtos

askezės. Tobulybė įmanoma tik po mirties. O pasaulis – blogas ir nuodėmingas, tai, kas parašyta Senajame Testamente, – kvailystės. Pirmiausia pasaulio sukūrimo istorija. Pasaulį sukūrė jokiu būdu ne Dievas, o velnias.

Kokios išvados?

Katarai privalėjo gyventi griežtai vegetariškai, atsisakyti ne tik mėsos, bet ir pieno bei kiaušinių. Kaip ir kiti krikščionys jie pasninkavo, bet dar papildomai tris dienas per savaitę. Seksualumas buvo tabu. Lytinis santykiavimas santuokoje buvo dar blogiau nei ne santuokoje, nes santuokoje nuodėmė tam tikra prasme buvo sankcionuota. Logiškai mąstant, vaikų irgi nereikia, nes jie būtų ne kas kita kaip dar vienas žmogaus kūnas šėtonui. Katarams nebuvo leidžiama nei prisiekti, nei žudyti.

Melstis „Tėve mūsų“ galėjo tik jų kunigai, vadinamieji *perfecti*, nes jie vieninteliai atrodė verti kreiptis tiesiai į Dangiškąjį Tėvą. Krikšto vandeniu reikėjo atsisakyti, nes vanduo buvo toks pats blogas kaip ir bet kokia materija. Todėl Jonas Krikštytojas jiems atrodė tikras nelabojo įsikūnijimas. Komunija buvo nepriimtina jau vien todėl, kad Kristus, jų įsitikinimu, niekuomet nebuvo tapęs kūnu ir negalėjo mirti ant kryžiaus. Kas žino, kas ten toks buvo nubaustas mirties bausme ant Golgotos kalno!

Šventvagystė, kur tik pažiūrėsi.

Roma daugiau nebegalėjo ir nebenorėjo sėdėti rankas sudėjusi, juolab kad katarai, rodos, daug ką darė slapta, o jau vien tai atrodė didžiai įtartina. Juk Kristus (kaip teigia Jonas 18,20) apie save sakė: „Aš viešai kalbėjau pasauliui. Aš visuomet mokiau sinagogose ir šventykloje, kur susirenka visi žydai, ir nieko nesu kalbėjęs slapčia.“

Tai ką ten tiek eretikai slapta kuždasi ir kuo jie ten užsiima?

Savo susirinkimuose, vėliau išsirutuliojusiuose į raganų puotas (jei tikėtume sklidusiais gandais), katarai užmušdavo vaikus ir arba juos suvalgydavo, arba sudegindavo, o iš pelenų gamin-

davo stebuklingus miltelius. Be to, jie neva rengdavo palaidas orgijas, kurių metu motinos lytiškai santykiaudavo su sūnumis, tėvai su dukromis, buvo praktikuojamas homoseksualizmas ir garbinamas velnias, pasirodantis dar ne ožio, bet daugiausia katino pavidalu, jo genitalijas dalyviai turėjo bučiuoti.

Apie raganavimą dar niekas nekalbėjo, bet viena buvo aišku: vadinantieji save švariaisiais atsuko nugarą Bažnyčiai, kuri jautėsi sekanti Kristumi. Bet jis yra pasakęs, kad kiekvienas, kuris ne su juo, neišvengiamai esąs prieš jį. Kas nusigręžia nuo Kristaus, gali padaryti bet ką. Vienintelis klausimas – kaip elgtis su kitaip mąstančiaisiais ir netgi atskalūnais?

Atsimetėlių Bažnyčioje buvo visuomet. Pavyzdžiui, Arijus, Aleksandrijos presbiteris, IX a. mokęs, kad Jėzus jokiu būdu nebuvo vienos prigimties su Tėvu, o tik jo kūrinys. Imperatorius Konstantinas (pats dar nebūdamas krikščionis) buvo priverstas 325 m. po Kr. sušaukti Nikėjoje susirinkimą, kuriame 318 vyskupų iškilmingai pasmerkė aleksandriečio mokymą.

Tiesa, imperatorius rūpinosi ne krikščionių, o savosios imperijos vienybe. Minėtas Arijus netgi nebuvo per griežtai nubaustas, tik ištremtas kartu su savo sekėjais. Jam tik buvo draudžiama platinti savo tezes. Jas turintis teoriškai netgi galėjo būti nubaustas mirties bausme, bet niekas taip griežtai į tai nežiūrėjo, ir Arijaus mokymo ir toliau laikėsi nemažai tautų, tarp jų ostgotai ir langobardai netgi iki pat VII a.

Daug blogiau baigėsi vyskupui Priscillianui Ávila, kuris, pasišlykštėjęs savo kolegų ispanų prabangiu gyvenimu ir ištvirkavimais, pamoksluose ragino kunigus praktikuoti seksualinį susilaikymą, o visus krikščionis gyventi kukliai, absoliučiai vegetariškai ir griežtai asketiškai. Jis sulaukė didelio populiarumo, nors Saragosos sinodas ir išreiškė neigiamą nuomonę. Bet ne daugiau.

Iš pradžių Priscillianas buvo remiamas, taip pat ir dvasininkų, bet kai valdžią užgrobė Romos vietininkas Britanijoje, Magnus

Maximus, ir padarė Tryrą savo rezidencija, Ispanijos ir Galijos vyskupams pavyko palenkti jį į savo pusę ir iškviesti Priscillianą stoti prieš teismą. Šventasis Ambrozijus ir šventasis Martynas mėgino uzurpatorių Maximus atkalbėti nuo to, kad bažnytinis ginčas būtų sprendžiamas imperatoriaus teisme.

Veltui.

Maximus, vyskupams pareikalavus, Priscillianą ir jo sekėjus liepė kankinti taip ilgai ir taip baisiai, kol jie galiausiai pripažino net absurdiškiausius nusižengimus ir nusikaltimus. Krikščioniškame Vakarų pasaulyje kilęs pasipiktinimas buvo didelis, bet bergždžias: eretikas nubaustas mirties bausme. Bet jo mokymo sekėjus buvo galima daug kur sutikti iki pat VI a., o Galicijoje dar šimtmečiu ilgiau.

Tai tiek apie elgesį su eretikais pirmaisiais krikščionybės šimtmečiais. Vėliau (prisiminkime mūsų Leutardą iš Vertu) dignitoriai būdavo dosnesni. Arba išmintingesni. Bet katarų atveju viskas buvo kitaip. Bažnyčios galia, taip sunkiai iškovota, susvyravo. Ir ne tik Bažnyčios. Imperatoriaus taip pat!

Frydrichas II, popiežiams tikrai ne draugas ir pastarųjų dažnai pats vadinamas eretiku, kuo griežčiausiai smerkdamas bet kokią ereziją ir visiems tikėjimo atskalūnams skirdamas aukščiausią bausmę – laužą, nesivadovavo jokiais teologiniais motyvais. Erezija jo akyse prilygo nepaklusnumui. Ne Dievo ar jo pasipūtusių vietininkų Romoje atžvilgiu. Eretikai abejojo natūralia tvarka. Eretikai neduodavo ištikimybės priesaikų, nenorėjo dėl jo kovoti, buvo nepatikimi mokesčių mokėtojai ir todėl blogi pavaldiniai.

Jau geriau jis pasikliovė jam aklai ištikimais saracėnais, kurie buvo pasirengę dėl jo pereiti ugnį ir vandenį ir kuriems – svarbiausia – nereikėjo baimintis Romos prakeikimo.

Ir šis didysis skeptikas mąstė taip pat kaip Inokentijus III, 1198 m. išrinktas popiežiumi ir po gerų dešimties metų paskel-

bęs kryžiaus žygį prieš katarus. Kaip ir jis, Frydrichas II ereziją laikė nusikaltimu prieš jo didenybę. Kitaip nei popiežius, kuris, žinoma, turėjo galvoje Dievą, imperatoriaus įsitikinimu šis nusikaltimas reiškė išdavystę ir buvo nukreiptas prieš jį asmeniškai. Už tai, logiškai mąstant, reikėjo skirti tik aukščiausią bausmę.

Nuteisti eretikai buvo sudeginami. Jei, išsigandę amžinojo prakeiksmo, visgi imdavo atgailauti, tai išsisukdavo kalėjimu iki gyvos galvos, kaip ir jų parankiniai. Tačiau pakartotinai nusikaltę turėdavo mirti. Eretikų palikuonys netekdavo paveldėjimo teisės ir garbės. Išimtis – vaikai, patys įskundę tėvus.

Bet grįžkime prie katarų: kryžiaus žygiai iki šiol vykdavo išimtinai prieš saracėnus – o dabar staiga prieš kitus krikščionis!

Bet popiežius jautė tvirtą pagrindą po kojom, nes albigiečių persekiojimas Prancūzijos pietuose turėjo savo priešistorę.

Grafo Raymondo V skundą jau girdėjome. Netrukus Trečiasis Laterano susirinkimas paskelbė, kad katarai ir visi juos ginantys ar priimantys bus atskirti nuo Bažnyčios. Citata: „Į Bažnyčios bendruomenę vėl bus priimtas tik tas, kuris atsižadės nelaimėlių draugijos ir erezijos. Visi, kurie susiję kokiais nors ryšiais su tokiais žmonėmis, žinokite, kad esate atleisti nuo ištikimybės priesaikos ir priesaikos siuzerenui bei nuo bet kokio paklusnumo, kol jūsų ponai tebesilaiko tokios neteisybės. Jiems ir visiems tikintiesiems, siekiantiems nuodėmių atleidimo, liepiame energingai priešintis šiai grėsmei ir ginti krikščionių liaudį ginklu. Jų turtas konfiskuojamas, o kunigaikščiams leidžiama imti tokius žmones vergijon. Tačiau tas, kuris mirs nuoširdžiai atgailaudamas, neabejotinai gaus nuodėmių atleidimą ir amžinojo atlygio vaisių."

Roma locuta, causa finita. Roma pasakė, ginčas baigtas.

Nuo to laiko, kai vokiečių imperatorius Henrikas IV buvo priverstas nusilenkti Grigaliui VII, popiežiai ėmė reikšti pretenzijas į viršenybę viso pasaulio valdovų atžvilgiu. 1302 m. buleje „Unam sanctam" buvo ir toks apibrėžimas: „Nutariame,

kad paklusti Romos popiežiui yra absoliučiai būtina dėl išganymo. Jo valdžia iš Dievo!“

Toliau skaitome: „Nė vienas mirtingasis negali kaltinti popiežiaus. Niekas negali jo teisti.“ Ir galiausiai: „Kas nesilaiko Apaštalinio sosto dogmų, įsakymų, draudimų, nuostatų ir nutarimų, bus atskirtas nuo Bažnyčios!“

Aiškiai pasakyta, bet kai popiežius paskelbė kryžiaus žygį prieš albigiečius, pradžioj atsiliepė tik saujelė didikų, juolab kad ir galingieji Tulūzos grafai jau buvo spėję persimesti į eretikų pusę. Prancūzijos karalius Pilypas II Augustas nenorėjo su grafais pyktis, nes jam reikėjo sąjungininkų kovoti su anglais.

Kai popiežius galiausiai pasiuntė tokį Pierre'ą de Castelnau pas grafą Raymondą VI su ultimatyviu reikalavimu kovoti prieš albigiečius, šis įsakė iš šv. Egidijaus abatijos išeinantį legatą nužudyti. Grafas buvo ekskomunikuotas, galiausiai turėjo nulenkti galvą ir už bausmę nuogas didelio būrio žioplių botagais buvo nuvarytas per bažnyčią iki nužudytojo kapo.

Tai nesutrukdė jam užsitęsusiame ginče su Roma ieškotis naujų sąjungininkų. Netrukus visgi prasidėjo tas vadinamasis kryžiaus žygis, nes paramą jam pareiškė ne tik Prancūzijos karalius, siekiantis šalies pietus dar tvirčiau pririšti prie karūnos. Pasibjaurėtiname negailestingai medžiojamų albigiečių žudyme pirmiausia dalyvavo grobio ištroškę Šiaurės Prancūzijos didikai.

Nieko nesigailėta: nei senų, nei ligotų, nei moterų, nei vaikų. Apie Lavo pilies šturmą vienas metraštininkas rašė: „Po to mūsų piligrimai (!) surinko nesuskaitomus eretikus, kurie buvo susirinkę tvirtovėje, ir sudegino juos su neapsakomu džiaugsmu.“ Bezjė miestas, atsisakęs išduoti albigiečius, buvo paimtas šturmu, ir dievobaimingi užkariautojai išžudė visus tenai gyvenusius žmones.

„Nužudykit juos visus“, – esą ištaręs dvasinis šių Prancūzijos riterių, iš tikrųjų vadinančių save piligrimais, vadovas, legatas

Arnaud Amaury. Mielasis Dievas jau kaip nors atpažinsiąs savus! Karas su katarais truko maždaug dvidešimt metų. Saujelė išgyvenusiųjų galiausiai pasitraukė į nuošalius Pjemonto ir Savojos slėnius.

Bet eretikus medžiojo ne tik Prancūzijoje. Leopoldas VI, Austrijos hercogas, siuntė į savo valdas seklius, o dvasininkas Thomasinas von Zerclaere, regėdamas degančius laužus, karčiai juokavo: „Lombardija būtų laimingas kraštas, jei ją valdytų Austrijos hercogas. Jis rado gražų receptą: kad velnias neišsilaužtų dantų valgydamas jam atsiųstus eretikus, hercogas įsako juos prieš tai gerai išvirti ir iškepti!“

Vokietijoje savo juodą darbą dirbo popiežiaus specialiai įgaliotas Konradas von Marburgas. Šventasis Tėvas per vėlai iš vokiečių vyskupų sužinojo apie sadistinius inkvizitoriaus nukrypimus. Bet nespėjo jo atšaukti, nes Konradą von Marburgą vidury lauko užmušė jo grėsmę jautę didikai.

Panašaus likimo Prancūzijoje sulaukė atsivertęs kataras ir taip pat tiesiogiai popiežiaus paskirtas didysis inkvizitorius Robertas le Bougre, kurį dėl jo piktadarysčių karalius vėliau neva nuteisęs kalėti iki gyvos galvos. Per vieną dieną netoli Šalono prie Marnos jis įsakė sudeginti šimtą aštuoniasdešimt tris žmones, tarp jų moterį, kuri galiausiai prisipažino tai, kas jai, kaip rodo įrodymai, buvo pakišta: ją naktį velnias pagrobęs ir nugabenęs į Milaną, kad patarnautų katarų puotos metu prie stalo. O jos vietą lovoje šalia sutuoktinio tuo tarpu užėmė į ją panašus kitas velnias, ir sutuoktinis nieko nepastebėjo.

Čia pirmą kartą randame tariamos eretikės parodymus, turiniu ir atsiradimo istorija labai primenančius vėlesnius raganų procesus. Bet prie jų kol kas dar nepriėjome.

Mane užpuolė nedorėliai
ir meluodami mane persekioja.
Neapykantos žodžiais mane apniko
ir be priežasties mane puola.
Psalmė 109, eil. 2–3

5. SANKCIONUOTI NUŽUDYMAI

Žmonių minia 1435 m. spalio viduryje grūdosi aplink Dunojaus tiltą Štraubinge. Budelis nustūmė moterį per turėklus į vandenį, kur vargšė nuskendo. Jos vardas buvo Agnes Bernauer. Tai vienintelis tvirtai žinomas dalykas.

Ir kad ji buvo Bavarijos-Miuncheno hercogo Ernsto sūnaus Albrechto III mylimoji.

Bet liaudžiai to neužteko. Visiškai. Ji troško tikrai gražios romantiškos istorijos, todėl viską perkūrė. Į šį procesą įsitraukė nesuskaičiuojami geranoriai poetai ir rašytojai, pradedant meisterzingeriu Hansu Sachsu (su daina „Nuskandinta mergelė") ir Friedrichu Hebbeliu ir jo drama „Agnes Bernauer – vokiška tragedija" bei baigiant Carlu Orffu ir jo muzikiniu liaudies vaidinimu, kurio premjera įvyko 1947 m. 1961 m. novelių filme „Les amours célèbres" Agnes Bernauer suvaidino pati Brigitte Bardot.

Atsirado nesuskaičiuojamų legendų, baladžių, romanų ir pjesių, turinčių vieną bendrą dalyką – tai, kad jos (kaip buvo parašyta vienos pjesės programoje) buvo sukurtos „jautrioms širdims". Ten pat toliau skaitome, kad jaunasis hercogo sūnus, sugrįžęs iš medžioklės, neberado savosios Agnes. Cituojant pažodžiui: „Dvariškių veiduose jis pamatė didelį liūdesį, ir jam paklausus: „Kur Agnes?" iš aplinkinių krūtinių pasigirdo atodūsiai, iš akių pabiro ašaros, ir jis išgirdo atsakymą drebančiu balsu: „Agnes mirė!"

Gražu – net žliumbti norisi.

Ir, deja, netiesa. Bet visgi pasiklausykime, kaip dar ir šiandien skamba ši sakmė: Bavarijos hercogas Ernstas turėjo du vaikus, Beatrix ir Albrechtą. Mergaitė augo taip, kaip XV a. (ir ne tik tuomet) ir buvo galima tikėtis iš jaunos didikės, bet Albrechtas tėvui nuolat keldavo rūpesčių. Ne tai, kad lakstė paskui moterų sijonus – tą darė kiekvienas jaunas vyras, tokie dalykai priklausė malonumų kategorijai. Į pareigas įėjo pagal socialinę padėtį tinkamos vedybos, taip užtikrinant tolesnį dinastijos gyvavimą ir šalies gerovę.

Kartą tėvas netgi jau manėsi tą dalyką sutvarkęs, bet nuotaka apsigalvojo ir ištekėjo už kito. Tuo geriau, tikriausiai pagalvojo Albrechtas, nes kaip tik per turnyrą Augsburge buvo susipažinęs su viena mergina – gražuole pirtininko dukra. Tačiau minėta dama nebuvo tinkamos socialinės padėties, todėl jis slapta pasiėmė ją į rūmus, ir tenai abu nuostabiai leido laiką – nors tėvas dėl to ir barėsi.

Vis dėlto niekas nesibaigė. Hercogas Ernstas surezgė šlykštų sąmokslą, slapta įsakė išvilioti Albrechtą į medžioklę pas vieną giminaitį, ir jam išvykus nuskandinti gražuolę Agnes Dunojuje. Pasakojama, kad nuo tilto ją nustūmė aplaidžiai surištą, todėl jai pavyko išlaisvinti vieną koją ir (gailiai šaukiantis pagalbos) nuplaukti iki kranto, bet budelis išsigando, kad jį patį nuteis mirties bausme, jog neatliko darbo. Todėl nuožmusis vyriškis pasiėmė ilgą kartį, susuko gražius ilgus vargšelės plaukus ir taip laikė prispaudęs ją prie upės dugno, kol ji galiausiai mirė.

Ir tik todėl, kad pamilo ne tą!

Tokia žiauri mirties bausmė – bene vienintelis tikrai įvykęs dalykas. Kai ne tik Bavarijoje ilgus šimtmečius plito žmonių fantazijos, kai kurie istorikai galų gale ėmėsi ieškoti dokumentų, bet tai, ką jie rado, yra vieni mažmožiai.

Ir tai ne istorikų kaltė. Jei trūksta šaltinių, vadinasi, gali būti trys priežastys: arba įvykiai tokie nereikšmingi, kad niekas nemanė esą verta apie juos rašyti. Arba jie (pavyzdžiui, sudegus atitinkamam archyvui) kadaise buvo sunaikinti; arba jų atsikratė tikslingai.

Šiuo atveju kyla būtent pastarasis įtarimas.

Pamėginkime papasakoti istoriją taip, kaip ji greičiausiai vyko, nors vietomis teks spekuliuoti. Visiškai įmanoma, kad Albrechtas įsimylėjo pirtininko dukrą. Tais laikais, kai ir tarp didikų dar nebuvo nieko, ką būtų galima pavadinti maudynių kultūra, apsilankyti miesto pirtyse buvo visiškai normalu. Tenai visi susitikdavo ne tik atsikratyti kūno nešvarumų, bet ir jį pamaloninti, todėl mergaitės ir berniukai maudėsi ne atskirai, o dažnai visi kartu.

Tai pasikeitė (ir staigiai) tik pradėjus plisti sifiliui. 1434 m. apie jį niekas nieko nenutuokė. Su svečiais išdykavo ne tik pirties patarnautojos, bet ir moteriškosios lyties šeimos nariai, jei jų žavesys buvo tokio pobūdžio, kad galėtų patraukti svečių dėmesį.

Mūsų tai neturėtų per daug šokiruoti. Anuomet prostitutės nevedusiems vyrams buvo vienintelė galimybė patenkinti savo seksualumą. Atitinkamuose namuose lankytis buvo draudžiama vedusiems vyrams ir dvasininkams. Bet niekas per daug griežtai to nepaisė. Dvidešimt metų iki tariamo Albrechto apsilankymo pas Agnes bažnytinio susirinkimo proga į Konstancą atvyko apie tūkstantį kekšių.

Kodėl gi ir hercogo sūnus negalėjo susižavėti gražuole pirtininko dukra ir galbūt kartu su ja pasislėpti galiniuose kambariuose?

Tik – ir čia lemiamas dalykas – jis niekuomet nebūtų jos vedęs. Jei jo gražuolė mylimoji būtų buvusi bent jau smulkaus riterio arba burmistro duktė, vis tiek būtų kilęs skandalas; bet pirtininkas nuo pat gimimo buvo laikomas žmogumi be gar-

bės. Tokiu pat kaip budelis, kailialupys, malūnininkas ir audėjas. Nors imperatorius Vencelis 1406 m. privilegijoje uždraudė „koneveikti garbinguosius pirtininkus ir menkinamai“ atsiliepti apie jų patarnavimus, bet tai mažai tepadėjo. Visoks ryšys su tokios šeimos nariu būtų atėmęs garbę ir partneriui.

Ir kaip tik taip neva pasielgė hercogo sūnus?

Nė vienas amžininkas to ir netvirtino. Keliose vietose, kur minimas jos vardas, kalbama tik apie Bernauerin, „Bernawerin“ arba „Pernawerin“, kaip anuomet rašoma. Niekas nevadina jos pirtininko dukra ar panašiai. Apie jos tariamą kilmę imama pasakoti jau vėliau.

Kad ir kaip ten būtų, faktas, jog ji egzistavo, nes po jos nužudymo Miuncheno miesto raštininkas Hansas Rosenbuschas pasakoja, kad „hercogo pasiuntinys“ gavęs šešiasdešimt pfenigų už tai, kad atnešė žinią iš Štraubingo į Miuncheną, jog „Bernawerin pasiųsta dangun“.

Skamba šiek tiek ciniškai ir leidžia daryti išvadą, kad nuteistoji mirties bausme nebuvo labai mėgstama. Apibendrinus viską, ką rado istorikai, viskas galėjo vykti maždaug taip:

Tikėtina, kad Agnes Bernauer buvo viena iš hercogo dvaro tarnaičių, ko gero, labai patraukli ir susuko jaunajam hercogui Albrechtui galvą. Tai nebuvo taip jau blogai, nes panašūs dalykai dėjosi pakankamai dažnai.

Tačiau atrodo, kad ji neprotingai užsitraukė dvaro nemalonę. Tačiau apie tai nedaug pasakyta.

Yra išlikęs vienas Albrechto sesers Beatrix, kuri, tiesa, buvo mirtina Agnes priešė, pasakymas. Teigiama, kad daug vėliau, kai Albrechtas galiausiai vedė jo socialinį luomą atitinkančią Anną von Braunschweig, Beatrix ganėtinai sarkastiškai ištarusi, kad reikia džiaugtis, „jog negavome antros Bernauerin“.

Taigi Agnes draugų neturėjo, ką įrodo ir dar viena frazė. Enea Silvio Piccolomini, istorikas, rašytojas, lėbautojas, vėliau tapęs

popiežiumi, pasivadinęs Pijumi II, netrukus po užsimezgusio romano parašė apie jaunąją moterį: „Vos tik suvokusi, kad kunigaikštis ją myli, pasipūtė ir nesiteikdavo pažvelgti nei į tėvą, nei į motiną.“

Dar blogiau nei tokie trečiųjų asmenų vertinimai (ir pirmiausia jai pačiai) buvo tai, kad jos jokiu būdu netenkino dalytis su Albrechtu tik lova. Ji nebuvo patenkinta netgi pasiūlius dvarą ar nedidelius rūmus, kas būtų reiškę pagal socialinę padėtį tinkamą apsirūpinimą senatvei. Ji neketino leisti atsikratyti savimi tokio pobūdžio „išmalda“. Todėl panašu, kad ji visais įsivaizduojamais meilės kerais privertė Albrechtą slapta ją vesti.

Ką tai būtų reiškę?

Jei Albrechtas ir Agnes anuomet tikrai buvo sudarę tokią *matrimonium clandestinum*, prieš Dievą jų santuoka buvo galiojanti ir galutinė. Tam anais laikais pagal Bažnyčios mokymą visiškai pakakdavo abipusio pažado sudaryti santuoką. Tiesa, susituokti slapta ir be tėvų sutikimo buvo laikoma apysunke nuodėme, bet santuokiniai ryšiai vis vien negalėjo būti nutraukti.

O tada pasaulį išvydo dar ir dukrelė!

Dabar tikriausiai suprantate beribį hercogo pyktį, žinoma, nukreiptą ne į sūnų, o į „nevertą“ marčią. Šiek tiek apie politiką: Bavariją anuomet sudarė keturios savarankiškos hercogystės: Žemutinės Bavarijos-Landshuto, Štraubingo-Olandijos, Aukštutinės Bavarijos-Miuncheno ir Aukštutinės Bavarijos-Ingolštato. Wittelsbacho dinastijos nariai turėjo viens ant kito kreivą akį. Kiekvienas siekė pasisavinti kitam priklausančią hercogystę. Todėl buvo verkiant reikalinga protinga vedybų politika, o čia staiga pasirodė kažkokia moteriškė ir viską sugriovė.

Jos reikėjo atsikratyti. Nesvarbu, kaip.

Hercogas Ernstas šį bei tą sugalvojo. Suorganizavo pakvietimą, kuriuo Albrechtą kelioms dienoms išviliojo iš dvaro, ir šių kelių dienų užteko pašalinti Bernauerin. Kokiu būdu, to

greičiausiai niekuomet nesužinosime. Ko gero, jos nepaėmė ir paprasčiausiai neįmetė į Dunojų. Juk bent jau teisingumo regimybė turėjo būti išsaugota. Hercogas Ernstas vėliau įsakė savo patikėtiniui, hercogo raštininkui Friedrichui Aichstetteriui surašyti raštą, kuriame išdėstė Agnes Bernauer nubaudimo mirties bausme motyvus.

Gali būti, kad šis dokumentas buvo savotiška hercogo pasiuntinio, turėjusio paskelbti ir pagrįsti šį reikalą imperatoriaus Zigmanto dvare, atmintinė. Tenai hercogas Ernstas įsakė parašyti, kad jo sūnus Albrechtas „beladen sey gewesen mit einem poesn weyb“. Taigi jo sūnus buvo nubaustas pikta moterimi, kuri jo gyvenimą pavertė pragaru.

Čia jau reikėtų suklusti, nes anuomet pikta moteris dažniausiai reiškė raganą. Toliau rašoma, kad šita pikta moteris trejus ar ketverius metus buvo atėmusi iš Albrechto džiaugsmą – dar vienas raganystės ir juodųjų burtų įrodymas. Ir galiausiai ji neva netgi nuodais kėsinusis į hercogo gyvybę, kas vienareikšmiškai buvo nusikaltimas monarchui, ir todėl jis nematęs kitos galimybės ir „įsakęs aną moteriškę nuskandinti“.

Tai imperatorius greičiausiai turėjo suprasti.

Nežinome, ar suprato. Bet iš šio pasiteisinimo dauguma istorikų daro išvadą, kad Bernauerin buvo surengtas greitas procesas, bet vis dėlto procesas. Jokių šansų ji neturėjo nuo pat pradžių. Nebent būtų išsiskyrusi su Albrechtu, bet tam ji, atrodo, nebuvo pasirengusi. Vis dėlto turėjo žinoti, kas jai gresia, jei atsisakys.

Regis, ji buvo apkaltinta raganavimu, o ką tai reiškė, sužinosime kituose skyriuose. Tačiau bet kokiu atveju krinta į akis, kad neliko proceso dokumentų. Kyla įtarimas, kad jie buvo pradanginti. Kaip ir pati nusikaltėlė. Taip pat nežinome, ar ją iš tiesų įmetė į Dunojų aplaidžiai surišę, ar tikrai ji vos neišsigelbėjo. Liudininkų pasakojimų nėra. Mirti pasmerktas moteris tais laikais paprastai užsiūdavo odiniame maiše ir nuskandindavo.

Keista, bet vėliau, kai tėvas ir sūnus susitaikė, nuteistosios mirties bausme kūnas buvo palaidotas hercogo Ernsto specialiai pastatytoje koplyčioje – Agnes Bernauer koplyčioje Šv. Petro kapinėse. Brangus raudono marmuro paminklas primena jauną moterį, nors, kaip teigiama, gyva būdama ji buvo „pikta moteris".

Tiesa, jos palaikai dingę.

* * *

Agnes Bernauer galėjo būti kas tik nori: švelni mylimoji ar vaidinga kalė, bet kuo ji tikrai nebuvo – tai ragana. Tai kodėl apie ją kalbame?

Dėl tos pačios priežasties kaip ir apie kitą jauną moterį, gyvenusią beveik tuo pat metu, prieš ketverius metus nužudytą dar žiauresniu būdu, nes ji ir neva buvusi ragana: Jeanne d'Arc, Orleano mergelę. Gražuolės Bernauerin drama vyko Bavarijos provincijoje, o čia mes žengiame į didžiąją Europos sceną.

1152 m. ne mažiau graži, bet nepalyginti kilmingesnė Eleonora Akvitanietė palieka savo vyrą, Prancūzijos karalių ir išteka už Henriko Plantageneto, vėliau tapusio Anglijos karaliumi (ir, beje, padaro jį mums gerai žinomo Ričardo Liūtaširdžio tėvu). Į šią santuoką protinga ir aistringa moteris, vadinama trubadūrų karaliene, atsineša milžiniškas Vakarų Prancūzijoje esančias valdas, o po kurio laiko Anglijos karaliai pareiškia pretenzijas į visos Prancūzijos karūną.

Dėl to kyla vadinamasis Šimtametis karas.

Dėl savo „artilerijos" – legendinių ilgųjų lankų, kuriais vos kelių sekundžių intervalu galima buvo paleisti mirtį nešančias, dviejų šimtų metrų atstumu pramušančias bet kokius šarvus strėles, 1346 m. prie Kresi trylika tūkstančių anglų nugalėjo keturiasdešimties tūkstančių prancūzų kariuomenę, o Azenkūro mūšyje prie Somos 1415 m. žuvo mažiausiai penki tūkstančiai

prancūzų riterių, tarp jų trys hercogai, penki grafai ir devyniasdešimt baronų. Prancūzija, kurios tuometinis karalius Karolis VI buvo pamišęs, buvo priversta sudaryti taiką.

Kai jauna valstiečių mergaitė iš Domremi la Piusel prie aukštutinio Maso pasijuto pašaukta dangaus balsų išgelbėti Prancūziją, visa šalis šiauriau Luaros buvo mirtinų priešų iš Flandrijos atvykusių ir prie prancūzų prisidėjusių burgundų rankose.

Visi žinome šios mergaitės istoriją, mergaitės, vėliau pavadintos Orleano mergele, o kai Šinone 1429 m. įtikino Prancūzijos dofiną leisti atlikti jai užduotį, ji nujojo tiesiai į Orleaną kautis pirmame mūšyje su užkariautojais. Ir jį laimėti.

Bet prancūzai atsidėkojo jai blogiu. Ir dofinas, kuriam kaip tik ji suteikė galimybę būti karūnuotam Reimse karaliumi Karoliu VII, paliko ją bėdoje, kai ji savo jėgomis pamėgino susigrąžinti užimtą Paryžių. Prie Kompjenės ją paėmė į nelaisvę burgundų daliniai. Keli bandymai pabėgti žlugo. Kartą ji netgi iššoko iš dvidešimties metrų aukščio bokšto. Veltui. Dėl nepavykusio bandymo pabėgti vėliau jai priekaištaujama kaip dėl bandymo nusižudyti, kas buvo laikoma mirtina nuodėme.

Galiausiai už dešimt tūkstančių frankų ją pardavė anglams, tačiau jie su ja elgėsi ne kaip su karo belaisve, bet dėl visiškai aiškių priežasčių atidavė ją inkvizicijai. Ji turėjo būti ragana. Kaip dar kitaip ji būtų galėjusi sumušti anglus!

Deja, tai nebuvo argumentas, kurį inkvizitorius galėjo pripažinti. Netgi toks šališkas ir išankstinę nuomonę turintis kaip Pierre Cauchonas, Bovė vyskupas. Iš pradžių kaltinimas skambėjo taip: ji neva įvykdžiusi žiaurių nusikaltimų, pavyzdžiui, žmogžudystę. Juokinga, nes kare visuomet žudoma, ir žiauriai, ir, be to, ji atkakliai neigė mūšiuose pati savo rankomis žudžiusi žmones.

Tai kas gi ji buvo? Karo nusikaltėlė ar eretikė? Kalėjime ją prižiūrėjo ne moterys (kas buvo įprasta raganų atveju), o samdyti

kareiviai, kurie iškart pabandė ją išprievartauti. Tačiau jiems nepavyko, ką be jokių abejonių parodė vėliau atliktas labai griežtas tyrimas.

Kaltinimo žiauriu žudymu greitai atsisakyta. Bet jai buvo atskleista, kad dabar neva siekiama ją pamokyti ir grąžinti į tiesos ir išganymo kelią. Tai jau skambėjo panašiau į procesą prieš eretikus. Keblumas – besigailinčių eretikų nebuvo leidžiama bausti mirties bausme. Bet taip toli procesas dar nepažengė.

Dabar buvo mėginama įrodyti, kad ji kalta dėl raganavimo, bet vėlgi nepavyko. Pradinių septyniasdešimt kaltinimo punktų susitraukė iki dvylikos. Jos teisėjų akimis blogiausia atrodė tai, kad ji nepripažino Bažnyčios autoritetų, bet vis rėmėsi savo „balsais".

Bandė spęsti jai spąstus. Teiravosi, ar ji gyvenanti Dievo malonėje. Pavojingos pinklės, nes jei atsakys teigiamai, apkaltins ją šventvagyste. Jei neigiamai, pati pasirodys esanti bedievė. Ji išvengė kliūties stebėtinai protingai, atsižvelgiant į jos valstietišką kilmę: jei ji gyvenanti Dievo malonėje, tai meldžianti Dievo ir toliau jai ją suteikti, o jei ne, meldžianti Jo, kad suteiktų ją nuo dabar.

Į priekį niekas nepasistūmėjo. Klausdavo jos apie balsus, kuriuos neva girdėjusi, kaip atrodo angelas Mykolas, ar pasirodęs jai nuogas, koks jausmas buvo jį liesti. Nepraleido nė vieno nejaukaus dalyko. Ar vaikystėje ji šokusi aplink šventus medžius, kodėl dėvinti vyriškus drabužius, kodėl nešiojanti trumpai kirptus plaukus...

Galiausiai ji sunkiai susirgo. Gal mėginta ją nunuodyti? Ji vis labiau silpo, ir kažkada, kai jai vėl pagrasino kankinimais ir netgi nuvedė prie Ruano Šv. Oveno bažnyčios aikštėje esančios egzekucijų vietos parodyti mirties ant laužo siaubą, jos jėgos išseko. Prisipažino viską, ką tik jie norėjo išgirsti.

Ir ją nuteisė kalėti iki gyvos galvos.

Kai suvokė, kad ją apgavo, ji viską atšaukė. Tada kažkas ant apklausos protokolo užrašė *„responsio mortifera"*. Mirtinas atsakymas. Nes prisipažinę eretikai, vėliau atšaukę prisipažinimą, būdavo (pagal Bažnyčios teisę) be gailesčio sudeginami. Tiesa, prieš egzekuciją jai leido atlikti išpažintį ir priimti Kristaus kūną, kas liudija apie teisėjų sąžinės graužatį. Galų gale ji buvo ekskomunikuota ir todėl savaime suprantama negalėjo priimti sakramentų.

Tačiau tokios subtilybės anglams nerūpėjo. Juk jau atrodė be jokių abejonių įrodyta, kad jų kariuomenę nugalėjo velniški raganos burtai, raganos, kurios paslaugomis naudojosi Prancūzijos karalius!

Čia reikėtų konstatuoti retą atvejį, kai valstybė įkinko Bažnyčios teismą elegantiškai pašalinti iš kelio pavojingą ir įkyrų asmenį. To nedrįso netgi hercogas Ernstas Bavarietis. Jis rankas susitepė dar pats.

Nežinai, kad moteris – chimera, bet turi žinoti,
kad ana trijų pavidalų pabaisa papuošta dailiu liūto veidu,
subjaurota dvokiančios ožkos kūnu,
ginkluota nuodinga angies uodega. Tai reiškia:
ji graži pažiūrėti, šlykšti paliesti, o ryšys su ja – mirtinas.
„Raganų kūjis"

6. YDĄ TURINTIS VYRAS

Rebekka Lemp nebuvo nei sena, nei susiraukšlėjusi, neturėjo nei kupros, nei šerių ant smakro, negyveno kaip žolininkė apgriuvusioje trobelėje miško pakrašty, nebuvo žinoma nei kaip pavydi, nei kaip pagiežinga. Ji buvo Nerdlingeno pilietė, Laisvojo Tūkstančio Penkių Šimtų Sielų imperijos miesto, kur vyravo tvarka, kur visi visus pažinojo – ir visi visus kontroliavo, kaip dar ir šiandien įprasta daugelyje kaimų.

Rebekka Lemp buvo keturiasdešimties metų žydinti moteris, šešių vaikų, kurių amžius siekė nuo šešerių iki devyniolikos metų, motina, ištekėjusi už miesto iždininko, laikoma dievobaiminga ir buvo gerbiama kaip ir dauguma jos kaimynių.

Deja, ji buvo tik moteris. Arba vyras, turintis ydą, kaip anuomet manė žmonės.

Bet pirmiausia pasižiūrėkime, kas vyko 1589 m. Nerdlingene: čia gyveno peilininko Martino Hindenacho, kuriam žmona vieną po kito pagimdė tris vaikus, šeima. Dar gyveno šiek tiek kvaištelėjusi ir varginga Ursula Haider, be vyro, be šeimos, be pajamų. Ji kartkarčiais padėdavo peilininko namuose, prižiūrėdavo mažuosius ir būdavo už tai pamaitinama. Ne daugiau.

Nerdlingene staiga ėmė plisti raupai.

Greitai mirė pirmas Hindenacho vaikas. Tai nebuvo labai neįprasta. Pirmuosius metus tais laikais išgyvendavo nedauge-

lis vaikų. Maistas buvo nelabai tinkamas, o gydytojo priežiūros apskritai stigo. Bet netrukus mirė ir antras peilininko vaikas. Kaip įprasta, jį užsiuvo į audeklo gabalą, ir Ursula Haider turėjo paguldyti jį ant paruoštų neštuvų, ką ji (neaišku, kodėl) padarė labai nenoromis. O tuomet įvyko nuostabą keliantis dalykas: mirusio vaiko galva ėmė kraujuoti. Atėjusius kaimynus apėmė siaubas, nes visi tikėjo (kaip jau žinome iš „Nibelungų giesmės"), kad nužudytojo žaizdos vėl atsiveria, kai prie kūno prisiartina žudikas.

Keista, bet kaip tik vaiko tėvai nenorėjo tuo patikėti, nes, lyg nieko nebūtų nutikę, nugabeno kūnelį į kapines. O grįžę rado mirusį ir trečią vaiką.

Siaubinga tragedija. Ar ne? Keista, bet teismo protokoluose šie baisūs įvykiai aprašyti su šaltumo gaidele. Tesužinome, jog Ursula Haider vėliau prie šulinio pasakoja kaimynėms, kad jos galvoje retkarčiais kažkas bilda ir siaučia, ir naiviai jusdama, jog ji, prašalaitė, kurios šiaip mažai kas paiso, tokiomis istorijomis bent jau laikinai prikausto kitų moterų dėmesį, gražbyliauja toliau.

Neva esąs toks vaikinas, valstiečio bernas, kurį ji vadina „Papperlinu". Bet iš tiesų tai esąs pats velnias, kuris su ja miega, bet ji nejaučianti jokio malonumo. Kitos moterys nežiūri į ją rimtai, bet ragina pasakoti toliau, ir kažkurią akimirką ji pati patiki dėstomomis kvailystėmis. Vieną dieną ji netgi papasakoja pati nužudžiusi Hindenachų šeimos vaikus.

Ir šie žodžiai nuveda ją į kalėjimą.

Kurį laiką atrodo, kad ji pagaliau suprato pavojų, kuriame atsidūrė per savo paikus plepalus, bet taip nėra. Vieną kartą ji viską neigia, kitą kartą prisipažįsta žudžiusi. Juolab kai jai pagrasinama kankinimais.

Miesto magistratas iš pradžių reikalo imasi rimtai, pasitelkia patyrusius juristus, kurie, viena vertus, visiškai akivaizdžiai

kuriasi sau vardą, kita vertus, nenori padaryti klaidų ir vis bando atkreipti nusikaltėlės dėmesį į prieštaringus parodymus. Atsakydama ji prisigalvoja naujų versijų, kol galiausiai apkaltina kitas tris moteris drauge su ja suvalgius vieną iš mirusių vaikų.

Viena iš tų moterų – tokia Margaretha Getzler, dėl kurios kaltės neva Ursulą Haider paliko pirmas draugas. Ir tada ne viso proto moteriškė praranda bet kokį saiką. Staiga ji apkaltina kelias labai gerbiamas pilietes, tarp jų ir minėtą Rebekką Lemp, drauge su ja dalyvavus raganų susirinkimuose.

1590 m. birželio 1 d. iždininko, kuris tuo laiku yra išvykęs, žmona suimama. Vos sugrįžęs jos vyras iš karto stengiasi ją išlaisvinti. Bergždžiai. Ir Ursulos Haider apklausti nebeįmanoma. Ją kartu su Margaretha Getzler ir dar viena moterimi sudegino gegužės 15 d.

Be Ursulos Haider parodymų nėra nieko, kas patvirtintų Rebekkos Lemp kaltę. Bet ji vis vien kankinama. Vis iš naujo. Vaikai rašo širdį draskančius laiškus į kalėjimą, ji atrašo. Pabaigoje – siaubingai sužalotais pirštais. Prašo vyrą „kai ką atsiųsti", kad kankinama neapkaltintų kitų nekaltų moterų.

Kai kas – greičiausiai nuodai. Ji nori nusižudyti, bet jai nepavyksta.

Ji nuolat kankinama, kol vieną dieną palūžta, prisipažįsta paleistuvavusi su velniu ir apkaltina raganavimu artimiausias pažįstamas moteris. Visos – tarybos narių ir pareigūnų žmonos. Tikriausiai ji tikisi, kad dėl to visas kaltinimas bus pripažintas neteisingas ir atsiimtas. Kitame mieste taip ir nutiko, bet apie tai vėliau. Bet Nerdlingene Rebekkos Lemp planas neišdega.

Paskutiniame laiške vyrui ji rašo: „Nešiok žiedelį man atminti. Grandinėlę padalyk į šešias dalis. Tegu mūsų vaikai visą gyvenimą nešioja jas ant rankų. O, brangusis, mane iš tavęs atima

prievarta. Kaip Dievas gali tą leisti! Jei aš iš tiesų pabaisa, tepasigaili manęs Dievas!“

Rugsėjį kartu su dar keturiomis moterimis ji miršta liepsnose.

* * *

Kaip galėjo nutikti, kad gerbiama pilietė tapo įtariamąja, buvo suimta, kankinama ir nuteista mirties bausme vien tik todėl, kad ją įskundė kažkokia ne viso proto moteriškė? Ar galėjo taip atsitikti ir jos vyrui, iždininkui? Akivaizdu, kad taip, bet daug dažniau toks smūgis ištikdavo moteris – dėl tos priežasties, kad visuomenėje, kur dominuoja vyrai, jos buvo menkai tegerbiamos. Beje, beveik visais laikais, ne tik Naujųjų amžių pradžioje.

Vyrai ir moterys per dieną nedaug laiko praleisdavo kartu. Per daug skirtingi buvo jų vaidmenys. Vyrai darbe ar po jo susitikdavo su kitais vyrais, o moterys irgi daugiausia bendravo tarp savęs. Keitėsi žiniomis su kaimynėmis prie šulinio, turguje ar verpykloje. Netgi bažnyčioje per mišias skirtingos lyties atstovai stovėdavo atskirai iki pat XX a.

Vyrų nuomone, žmona buvo atsakinga už namų ūkį ir turėjo gimdyti vaikus. Ir, žinoma, buvo seksualinis objektas. Išsilavinę žmonės, kaip, pavyzdžiui, Ulrichas von Huttenas, rasdavo šiek tiek santūresnių žodžių: „Bergždžiai giria man viengungystės laimę, vienatvės privalumus; nemanau, kad aš tam sukurtas. Man reikia būtybės, greta kurios galėčiau pailsėti nuo rūpesčių, su kuria galėčiau žaisti, maloniai ir lengvai kvailioti.“

Ir Martino Lutherio, taip pat nenorėjusio likti vienatvėje ir todėl vedusio buvusią vienuolę, kuri, beje, buvo tikrai sumani namų šeimininkė, nuomone, moterims visiškai pakanka „sugebėti tinkamai auginti vaikus ir prižiūrėti namą ir tarnus“.

Daugiau niekas nieko iš jų nesitikėjo. Išskyrus, savaime suprantama, paklusnumą. Nes kitaip grėsė pyla.

Keista, bet moters padėtis pietuose buvo visiškai kitokia nei pas mus. Ir iki kaulų smegenų katalikiškoje Ispanijoje, ir ne mažiau katalikiškoje Italijoje raganų procesų skaičius gerokai mažesnis nei Šiaurės ir Vidurio Europoje. Galbūt dėl tos priežasties, kad tenai mergaites daug anksčiau ištekindavo ir taip ilgam laikui suteikdavo plačios giminės apsaugą. Tiesa, jos privalėdavo visiškai paklusti šiai giminei, ypač anytai, bet ilgainiui įgydavo aplinkinių pagarbą bei autoritetą ir dažnai po vyro mirties netgi užimdavo šeimos galvos vietą.

O likusioje Europoje, kur tuokdavosi beveik vienmečiai, našlių tiesiogine posakio prasme laukdavo vargai negalai: jos buvo finansiškai nesaugios, tapdavo lengvu piktų kaimynų taikiniu. Bet kol kas pamirškime pavienius asmenis: kokie motyvai skatino šį visuotinį paslėptą priešiškumą moterims?

Gryniausia baimė. Pagimdyta pavydo ir nuslopinto seksualumo. Kai žmonės dar buvo klajokliai, keliaujantys po šalį grupėmis ir giminėmis, vyrai kontroliavo viską. Bet kai tapo sėslūs ir pasistatė miestus, moterys likdavo su vaikais, o vyrai dažnokai išvykdavo iš namų – ar prekiauti, ar kariauti. Ir būdami svečioj šaly svarstydavo, kuo gi ten užsiima jo žmona.

Ar tikrai tik skalbia, valo namus ir augina vaikus?

Vėliau atėjo krikščionybė, ir moteris imta sieti su velniu. Nors senovės žydai jokiu būdu nežiūrėjo taip neigiamai į seksualumą kaip bažnyčios tėvai, bet jau Šventajame Rašte galima rasti kokių tik nori įvykių, kur moterys vaizduojamos ypač blogoje šviesoje. Pradedant, žinoma, Ieva, smalsia ir nepatikima būtybe, tam tikra prasme nevykusiu Dievo kūriniu, sukurtu iš (kreivo!) Adomo šonkaulio ir pasirengusiu pasiduoti pirmai pasitaikiusiai pagundai.

Toliau pasakojama (pavyzdžių nesuskaičiuosi) apie Loto pačią, kuriai būtinai reikėjo atsisukti ir kuri už tai buvo paversta drus-

kos stulpu, apie gašlią Potifaro žmoną, neteisingai apkaltinusią skaistųjį Juozapą bandžius ją išprievartauti, stipruolio Samsono pačią, nupjovusią sutuoktiniui plaukus ir taip atėmusią jam jėgą, ir taip toliau iki pavydžiosios Mortos Naujajame Testamente, pasiskundusios Jėzui, kad ji turi viskuo rūpintis, o jos sesuo Marija, užuot padėjusi, lipte prilipusi klausosi Viešpaties žodžių.

Kitaip nei Jėzus, mielai regėjęs aplink save moteris, jo įpėdiniai moterų bijojo kaip velnias švęsto vandens. Todėl ir Petras, ir Paulius savo laiškuose toli gyvenančioms bendruomenėms aiškiai parodo moterų vietą. Pavyzdžiui, buvęs krikščionių persekiotojas Saulius atsivertęs žinojo, kad vyrui nereikia dengtis galvos, nes jis – Dievo atvaizdas ir atspindys, o moteris – tik savo vyro atspindys.

Moteriai taip pat neleidžiama mokyti ir mokytis; bažnyčioje ji privalanti laikyti liežuvį už dantų, paklusti vyrui, o jei turi bėdą, turinti kreiptis į jį, nes juk jis – jos galva, taip kaip Kristus – Bažnyčios galva. Ir galų gale ne vyras buvęs sukurtas dėl moters, o moteris – dėl vyro. Ir Petras pabrėžė, kad moteris pavaldi vyrui. Įrodymas: netgi Sara klausydavo Abraomo, ką galima suprasti vien iš to, kad vadindavo jį „ponu".

Moterys paprasčiausiai silpnos. Taškas.

Galima būtų visiškai teisingai paprieštarauti, kad Biblijoje randame mažiausiai tiek pat silpnų ir blogų vyrų, bet to, žinoma, niekas nedarė. Juk Bibliją interpretuodavo vyrai iš savo požiūrio taško, o tuomet jau pasipildavo tokios citatos: „Tarsi aukso žiedas, įvertas kiaulei į snukį, yra graži moteris, neturinti sveikos nuovokos."

Nenoriu įkyrėti, bet reikėtų paminėti dar daugiau įvykių ir pateikti daugiau citatų, atskleidžiančių vyrų (daugiausia teologų) mąstyseną per penkiolika šimtų metų po Kristaus gimimo. Pavyzdžiui, 585 m. Makone vykusiame sinode buvo diskutuojama, ar per kūnų prisikėlimą moterų iš pradžių nereikės paversti žmonėmis, nes gyvos būdamos jos nebuvo žmonės.

Šią nuomonę sinodas atmetė vos vienu balsu!

Pasak Tomo Akviniečio, moteris – tik sudarkytas, nevykęs ir nepasisekęs vyras, tinkamas tik vaikams į pasaulį paleisti. Toks požiūris nestebina, kai perskaitome apie Tomo mokytoją, Albertą Didįjį, kuris teigia, kad į pasaulį ateiti turėtų tik berniukai. Jei gimsta mergaitė, kažkas neva nepavyko. Arba vyro sėkla buvo sugadinta, arba „drėgnas pietys" atnešė per daug drėgmės, ir todėl išėjo mergaitė!

Žinoma, moterys skirtos ne tik gimdyti vaikus. Bažnyčios mokytojas Jonas Auksaburnis V a. žinojo, kad pasaulyje jos yra tik tam, „kad patenkintų vyrų gašlumą".

Bent jau tiek.

Anų laikų dvasininkai į savo seksualumą žiūrėjo labai skirtingai. Jei pasaulį vienas po kito išvysdavo popiežių ir vyskupų vaikai, kardinolai nesivaržydami laikė meilužes, o dauguma kunigų kaime su tyliu vyskupų ir parapijos pritarimu palaikė ryšį su savo tarnaite, padėtis vienuolynuose buvo labai nevienoda. Kai kurios abatijos virto į viešnamius panašiomis įstaigomis, o kitose viešpatavo griežčiausia drausmė.

Niekas nesmerks vyro, turinčio didelių sunkumų su celibatu. Tačiau prievarta užslopintas kai kurių vyrų geismas virto gryniausia neapykanta moterims apskritai; paslaptingoms būtybėms, be atodairos besiskverbiančioms į jų sapnus ir kuo nuodėmingiausiai kaitinančioms jų fantazijas.

Vienuolių tirados kulminacija – „Raganų kūjis", kuriam skirtas kitas šios knygos skyrius. Jame autorius kuo rimčiausiai tvirtina, kad lotynų kalbos žodis *femina*, reiškiantis moterį, susideda iš skiemenų *fe* ir *mina*. *Fe* – *fides* (lotyniškai „tikėjimas") vedinys, o *mina* kilo iš *minus* (lotyniškai „mažiau"). Taigi *femina* – tai, mažiau tikintis žmogus.

Ganėtina nesąmonė, nes žodžio *femina* šaknis reiškia vaisingumą. *Femina* – tai „žindančioji".

Toks pat absurdiškas autoriaus teiginys, kad tarp raganų vyrauja seksualiai ypač aktyvios moterys, tai yra svetimautojos, kekšės ir sugulovės. Vis dėlto yra visiškai priešingai. Tikriausiai buvo galima daryti prielaidą, kad pasileidusios, blogos reputacijos moteriškės būtų buvusios pirmos, įtartos ištvirkavimais su nelabuoju. Bet iki šiol nežinomas nė vienas atvejis, kad bent viena tikrai „profesionalė" būtų buvusi apkaltinta raganavimu.

Skamba iš pirmo žvilgsnio keistai, bet tai logiška. Kekšės buvo, be jokių abejonių, nusidėjėlės, bet, tiesą sakant, miesto galvos džiaugėsi, kad jos egzistavo. Dėl to buvo mažiau blogio. Juk šiandien toks įprastas reiškinys kaip laisva meilė anuomet buvo griežtai smerkiama. Tačiau buvo daug nevedusių jaunų vyrų, neturinčių didesnių perspektyvų netolimoje ateityje susirasti žmoną: pavyzdžiui, studentai arba pameistriai.

Ar jiems sekioti paskui ištekėjusias moteris ar nekaltas merginas? Ar susidėti su kitais vyrais? Ar lytiškai santykiauti (už ką irgi gresia mirties bausmė) su gyvuliais?

Vis dėlto tvarka turi būti, todėl daugumoje miestų atsirado vadinamieji moterų namai, kuriuos taryba dažniausiai išnuomodavo viešnamių šeimininkui, bet kartais atiduodavo tvarkos sergėtojo arba budelio priežiūron. Šis turėjo rūpintis tvarka ir švara (ten dirbančios damos privalėjo maudytis kartą per savaitę), taip pat tuo, kad viskas eitųsi kaip reikia. Nes vedusiems vyrams lankytis pas damas buvo draudžiama, dvasininkams ir paaugliams, savaime suprantama, irgi, bet visų pirmiausia žydams!

Moterų namai dažniausiai stovėdavo miesto akligatvyje, čia gyveno ir kiti negarbingi žmonės, pavyzdžiui, jau minėtas budelis, audėjai, kailialupiai ar vyrai, kuriems tekdavo nepavydėtina užduotis išsemti už namų įrengtas išmatų duobes. Moterų namai turėjo nustatytą darbo laiką, o daugeliu šventinių dienų jie apskritai būdavo uždaromi, pavyzdžiui, per visą Didžiąją savaitę. Daugelyje vietų laisvo elgesio merginos būdavo

kolektyviai vedamos į bažnyčią, kur turėjo klausytis maldingų pamokslų. Kas žino: gal bent iš vienos išeis atgailaujanti Marija Magdalena?

Šen bei ten parsiduodančias moteris vertė dėvėti geltonus drabužius, kad susidomėję ponai geriau galėtų atskirti jas nuo garbingų personų ir per klaidą neprisikabintų prie dorų piliečių. Moterų namai dažniausiai stovėdavo nuošaliose gatvelėse ne siekiant paslėpti juos nuo potencialių klientų ar svetimšalių. Šie kaip nors jau rasdavo tai, ko ieškodavo. Nuošali vieta turėjo užtikrinti, kad dar nekaltos piliečių dukterys nesutiktų laisvo elgesio merginų ir nepamatytų, kaip tam tikru būdu galima užsidirbti pinigų.

Tiesa, dėl to laužyti sau galvos miesto valdžiai nebuvo būtina. Merginos iš moterų namų dažniausiai būdavo apgailėtinos vargšės, nes, viena vertus, už paslaugas gaudavo nedaug pinigų, o kita vertus, tuos grašius, kuriuos galiausiai uždirbdavo, susirinkdavo šeimininkas už pragyvenimą ir maistą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad merginos buvo nuolat prižiūrimos ir (o tai taip pat svarbu) niekuomet tiesiogiai nekonkuravo su kitomis moterimis. Bent jau nė vienos iš šių damų konkurentė neįskundė valdžios įstaigoms iš keršto ar pavydo. Taigi dviem motyvais mažiau. Be to, jas gynė suinteresuota valdžia. Ir tol, kol po reformacijos ir kontrreformacijos miesto moterų namai vienas po kito imti naikinti. Sifilis jiems nesutrukdė išstovėti ištisas dvi kartas. Bet naujasis dievobaimingumas juos galiausiai įveikė.

Laisvo elgesio merginoms vis dar reikalingu savo darbu teko verstis neoficialiai. Bet tikrų priešų jos vis dar neturėjo. Ko niekaip negali pasakyti apie moteris apskritai, vis dažniau atsiduriančias abiejų konfesijų teologų taikiklyje.

Vienas pamokslininkas 1593 m. dūsavo: „Kad šiais laikais sudeginama tiek raganų, iš dalies susiję su tuo, jog nesuskaičiuoja-

mi rašeivos taip nešvankiai rašo apie moteriškes ir veik visas jas skambina esant piktas, nuodingas ir velnio prigimimo ir pridurmai giriasi, kad sudeginama nepalyginti daugiau piktadariaujančių ir raganaujančių moteriškių nei vyrų, kurie iš prigimties geresni, ne tokie nuodingi, klastingi ir sukti. Dėl ko liaudis, klausanti tokių rašeivų, ima rūstauti ant moteriškių ir jas deginant sako: taip joms ir reikia, jos pragariškos ir vylingos lyg velniai."

Palaida žmona išsiduoda įžūliais žvilgsniais;
ją pažinsi iš akių vartymo.
Kaip ištroškęs keleivis išsižioja ir geria
bet kokį aptiktą vandenį,
taip ji sėsis priešais kiekvienos palapinės kuolelį
ir savo strėlinę atvers kiekvienai strėlei.

Jėzus Siracidas, 26 skyrius, 9 ir 12 eilutės

7. SANGULIAVIMAS SU VELNIU

Gretke Kramers ryte buvo rasta negyva savo celėje, jei cele galima vadinti skylę rytinių vartų cvingeryje, kur praeitą vakarą įmetė nukankintą moterį. Tardymui vadovavo jaunesnysis miesto tarybos narys (Brėmene vadinamas kamerarijumi) ir, sužinojęs apie jos mirtį, surūgo. Mirties atvejai kalėjime visuomet atnešdavo nemalonumų ir duodavo pretekstą absurdiškiausioms spekuliacijoms.

Kad ir kaip ten būtų: Gretke Kramers prisipažino. Bent jau pabaigoje. Iš pradžių apsimetinėjo kvailele, ir netgi vėliau, kai budelis parodė jai kankinimo įrankius ir paaiškino, kaip jie veikia ir kokias kančias gali sukelti „ispaniškas batas" ar spaustuvai pirštams. Kvailoms moteriškėms paprasčiausiai trūksta fantazijos, mąstė kamerarijus, davęs atitinkamus įsakymus, kai moteris vis dar atkakliai viską neigė.

Bet tik kankinimams vis sunkėjant Gretke Kramers galiausiai palūžo ir prisipažino, kad iš tokios Catrine, kuri, deja, jau buvo mirusi ir negalėjo būti apklausta, išmoko daryti peles. Kamerarijui tai pasirodė per daug vaikiška. Iš saldinto vandens tariant kvailus burtažodžius daryti peles!

Tarsi ant kortos nebūtų pastatyta daug daugiau!

Todėl ją ir toliau spaudė. Ar pas ją naktį nesilankęs nelabasis, ar ji jam neatsidavusi, ar neprisiekusi jam ištikimybės ir jo įsakymu neneigusi Dievo?

Tonas vis labiau griežtėjo, o skausmo jau nebebuvo įmanoma ištverti.

Taip, galų gale sudejavo ji, ana Catrine suvedusi ją su velniu, ir tasai iš karto panorėjęs su ja miegoti.

Ir?

Ji jam leidusi, bet malonumo nepajutusi, nes jis neturėjo nieko žmogiško, ir tai, kas iš jo išsiliejo, buvo nenatūraliai šalta.

Jo vardas?

Paukščiakuodis, neva pasakęs jis. Jo drabužiai buvę tokie pat juodi kaip ir skrybėlė, į kurią buvo įsikišęs vieną baltą plunksną.

Ar jis davęs jai pinigų?

Taip, ji turėjusi prisiekti jam amžiną ištikimybę, ir už tai jai prižadėjo, kad niekuomet negyvensianti varge. Taip pat davęs jai auksinę monetą, bet ji išnykusi ore. Dar prieš savaitę apsilankęs pas ją ir davęs puodą su tepalu, kurį nunešusi savo dukterėčiai.

Kamerarijui to užteko, juolab kad Gretke Kramers buvo beveik palūžusi ir budelis ragino jį nutraukti kankinimus, nes kitaip moteris mirsianti jo rankose. Kamerarijus maloningai linktelėjo. Juk jam dabar reikėjo pasirūpinti dar viena ragana: Pellcke Stubben, Gretkes dukterėčia.

Ją atvilko dar tą pačią dieną, ir, kadangi ji nieko neprisipažino, nes nebuvo ko prisipažinti, ją žiauriai kankino, kaip ir jos tetą. Ir, kaip ir teta, ji prisipažino viską, ką iš jos norėjo išgirsti.

Burtų ji išmokusi iš tetos, kuri nuolat spaudusi ją mokytis burti; teta atnešdavusi jai iš savo sugulovo velnio gautų įvairių tepalų, įtrindavusi ją ir patikindavusi, kad dėl to ji galinti padaryti pikta kiekvienam žmogui, kuris su ja neteisingai elgėsi.

Ji turėjusi velnią sugulovą, bet tasai dėvėjo ne juodus drabužius, o žalius. Ir vadinosi ne Paukščiakuodžiu, o Liuciferiu, bet viskas jo buvo kitaip nei normalių vyrų. Kai ją palietęs, pajutusi, kad jo rankos viduje tarsi kempinės, o iš išorės tvirtos kaip geležis. Bet elgęsis su ja kaip su paskutine šiukšle, o kūniškasis sanguliavimas

su juo jai patikęs taip pat „kaip žolė šuniui". Jo „įnagis" buvęs gana kietas, o sėkla šalta kaip ledas. Vėlgi ne kaip normalių vyrų.

Ar ji žinanti, kaip būna su kitais, normaliais vyrais, griežtai paklausė kamerarijus. Juk ji buvo labai jauna ir netekėjusi.

Betgi taip, pripažino mergina. Ji žinanti, ką reiškia būti su vyru.

Kamerarijus paniekinamai prunkštelėjo – padraika!

Pellckes teigimu, šėtonas pažadėjęs jai pinigų, bet pažado niekuomet netesėjęs. Tai, ką įspraudė jai į ranką, vėliau virto arklių mėšlu.

Be sanguliavimo su velniu, kaip anuomet vadindavo lytinius santykius su nelabuoju, mergina prisipažino ir daugiau begėdysčių. Pavyzdžiui, su velnio tepalu ji burtais nugalabijusi jau mirusio Diricho von Lubbekeno penkias karves ir du jaučius, nes šis labai gerbiamas pilietis nesumokėjo jai žadėto talerio, nors jį ir sąžiningai užsidirbusi plušėdama to vyriškio ūkyje.

Liuciferio įsakyta, turėjusi atimti jaunajam Rattkenui nekaltybę, atvesdama jam meilužių. Jai tereikėję pasakyti burtažodį, ir čia atėjusi jauna graži mergina. Bet Hinrichas Rattkenas pasakęs, kad jis tam dar per jaunas, ir tik truputį pažaidęs su mergina. O ji buvusi labai graži – su raudona suknele ir olandiška skrybėlaite. Jos rankos buvusios visiškai normalios, bet turėjusi vieną karvės ir vieną vištos koją.

Bet nutikę dar blogesnių dalykų: velnias išmokęs ją nekrikščioniško tikėjimo ir įsakęs jo mokyti ir kitus žmones, pavyzdžiui, tris padorios Šv. Kotrynos vienuolyno mokyklos mokinius. Tai ji ir padariusi, išmokiusi juos taip pat ir burtų, o kai vieną dieną nebenorėjusi, tai berniukai ėmęsi ją šantažuoti, kad ji ir toliau juos mokytų burtų, nes kitaip įskųsią ją kaip raganą.

Užteks, užteks.

Kamerarijus nutraukė tardymą ir nurodė raštininkui išbraukti paskutinius žodžius iš protokolo. Tikrai negalima, kad kaž-

kokia ištvirkusi moteriškė kaltintų gerbiamų Brėmeno piliečių sūnus raganavimu, paleistuvyste ir būrimais. Teismo posėdyje, vykusiame viešai po rotušės arka, Pellcke dar kartą patvirtino savo prisipažinimą, bet tų trijų berniukų vardai liko nepaminėti. Mergina, žinoma, žinojo: jei būtų atšaukusi savo parodymus, tai reikštų tik tolesnius kankinimus.

Kartu su tetos Gretkes kūnu Pellcke nuvežė į Jotudenbergą, kur viskas jau buvo parengta. Pellcke pririšo prie stulpo, kurį budelis ir jo parankinis apdėjo sausomis malkomis. Kitose vietovėse prisipažinusioms moterims iš pradžių būdavo nukertama galva arba jos būdavo pasmaugiamos. Bet Brėmene tokią malonę suteikdavo tik vyriškosios lyties nusikaltėliams.

Moterys į liepsnas būdavo metamos gyvos.

* * *

Anais laikais žmonės iš tiesų tikėjo, kad velnias neranda geresnių užsiėmimų, kaip tik kabinėtis prie vargšių moteriškių ir jas vilioti. Nekalbėkime kol kas apie nelogiškumą ir panagrinėkime klausimą, ar tokios lakios fantazijos priežastis buvo proto trūkumas.

Vargu. Kad antgamtiškos būtybės (gerieji dievai ar tamsūs demonai) lenda prie žmonių, dar Antikos laikais savaime suprantamu dalyku laikė tokie didūs mąstytojai kaip Platonas, Sokratas, Demostenas ir Aischilas. Atrodo, kad filosofai negalėjo įsivaizduoti dievų kaip abstrakčių idėjų, ir todėl jau senovės graikai apdovanojo savo dievus labai žmogiškomis savybėmis.

Paties Platono tėvas neva buvo Apolonas, suartėjęs su jo motina gyvatės pavidalu ir po to sutuoktiniui uždraudęs santykiauti su žmona, kol negims jo vaikas. Taip pat pasakojama, kad Dzeusas kaip žaibas įsiskverbė į Olimpijos įsčias, ir šioji po kiek laiko pagimdė Aleksandrą, kuris vėliau bus vadinamas Didžiuoju.

Kas jų nežino: pavydžiosios dievų motinos Heros, išmintingosios Atėnės, žavingosios Afroditės ir, žinoma, iš meilės pamišusio Dzeuso, sekiojusio paskui damas visais įmanomais pavidalais: kaip gulbė paskui mieląją Ledą ar kaip bulius paskui erotiškąją Europą. Visose antikos sakmėse, taip pat ir kitose kultūrose – persų, romėnų, egiptiečių ar babiloniečių – dievai elgėsi visiškai kaip žmonės, visų pirma seksualine prasme.

Lytiniai santykiai sų dievybe – vargu ar įmanoma nuoširdžiau su ja susijungti. Kai kuriose kultūrose mergaitės aukodavo savo nekaltybę dievybei, tai yra vienam iš jos žynių, bet paslaptingu būdu jos skaistybė išlikdavo. Būtent krikščionys, tikintys nekaltu Dievo Motinos prasidėjimu, šiuo atžvilgiu turėtų parodyti supratingumą.

Bet jei susitikimas su dievybe yra skaistus ir švarus, normalus lytinis santykiavimas (taip pat ir susituokusių žmonių) savaime turėtų būti greičiau nedoras. Ir arkangelas Rafaelis šiaip jau ne per daug delikačiame Senajame Testamente perspėja Tobiją ir jam tik ką patikėtą sutuoktinę, kad „nesueitų iš karto kaip arkliai ar mulai“, nes tokios jaunos sutuoktinių poros pakliūna velnio valdžion!

Bet kas gi (po velnių) yra tas velnias, ir kaip jis pateko į krikščionybę? Senajame Testamente dar galima buvo traktuoti jį kaip Dievo keršto angelą, bet Jėzus mokė apie kitokį Dievą, atleidžiantį Dievą. Velniui čia, tiesą sakant, neliko vietos.

Įsivaizduokime dilemą, kurioje buvo atsidūrę ankstyvieji Bažnyčios mokytojai. Dvasine prasme jie tebebuvo tvirtai susiję su senovės vaizdiniais, suformuotais pasaulio, kuriame knibždėte knibždėjo dievų ir deivių. Jų egzistavimu neabejojo ir ankstyvieji krikščionys, nes misionieriai visiškai nereikalavo iš krikštijamųjų (prisiminkime Widukindą ir jo saksus) neigti, kad tokios būtybės egzistuoja. Jie tik turėjo prisiekti, kad jų atsižadės ir nuo šiol tarnaus tik Kristui.

Logiškai mąstant, turėjo būti dvi stovyklos: Kristus ir dangiškosios kariuomenės pulkai vienoje pusėje, šėtonas ir visi kiti (buvę) dievai bei dvasios kitoje. Ši kita pusė ieškojo (ir tą reikėjo pagrįsti teologiškai) tarp žmonių pagalbininkų, ir lemiamas klausimas buvo: ar šios blogio jėgos galėjo užsiimti ir seksualine veikla?

Lemiamas klausimas, nes jei dievo ir žmogaus sueitis buvo laikoma nuoširdžiausiu įmanomu susijungimu, tai kūniškas raganos ir velnio ryšys buvo didžiausia tikėjimo išdavystė, kokią tik galėjo padaryti krikščionė.

Kad demonai žmones visų pirma išnaudoja seksualiai, viduramžiais (vyrams!) atrodė akivaizdu. Kaip tik vienuolius (ir Bažnyčios mokytojai nebuvo išimtis) celių vienatvėje kankino nemenkos pagundos, todėl jų fantazija retkarčiais per daug įsisiūbuodavo.

Kaip įrodymas, kad velniškieji demonai gali seksualiai priekabiauti prie moterų, viename VII a. šaltinyje minima, kad retsykiais galima pamatyti miške ar pievoje gulinčių moterų, iš pažiūros prievartaujamų nematomo velnio. Bent jau apie tai liudija nepadorūs jų gestai ir veiksmai. Akivaizdi mintis, kad ir moterys pasitenkina pačios, anuomet Bažnyčios tėvams, matyt, neatėjo į galvą.

Ir vėliau, raganų persekiojimams pasiekus viršūnę, niekam nekrito į akis, kad susitikimą su velniu neįprastai daug moterų iš visiškai skirtingų kraštų patyrė beveik identiškose situacijose. Viena vertus, atrodo, kad moteris jis rasdavo labai prislėgtos nuotaikos. Viena kaip tik neteko vaiko, kitą sumušė vyras, trečia elgetavo ir bastėsi po apylinkes, o ketvirta žinojo vyrą esant kalėjime, o gal net ir kartuvėse.

Ir šią moterį užkalbina vaikinas, dažniausiai patrauklus jaunikaitis. Anuomet pakeliui buvo galima sutikti nemažai stotingų vyriškių: menininkų ir studentų, žinoma, taip pat

banditų ir čigonų, bet pirmiausia bedarbių landsknechtų, ir kaip tik jų uniformą – kelnes su prarėžu ir plunksnomis papuoštą skrybėlę ant galvos – mini daugelis moterų, pasakodamos apie suvedžiotoją.

Toks vyriškis tikrai atrodė šiek tiek viliojamai, ir tai, ką jis po to įsprausdavo moteriai į delną kaip atlygį, ko gero, iš pirmo žvilgsnio panėšėjo į tikrą auksą, bet dažnai tai tebuvo bevertės smulkios monetos iš Italijos ar dar kur nors, už kurias šiame krašte neką tegalėjai nusipirkti.

Prislėgtos ir vienišos moterys miške buvo lengvas grobis, o jeigu mėgindavo priešintis, greitai tapdavo prievartos aukomis. Vėliau veik visos moterys pasakodavo, kad aktas joms buvo nemalonus ir skausmingas, velnio organas kaip geležis, o sėkla – šalta.

Nieko nuostabaus, jei tai buvo išprievartavimas.

Bet yra ir pasakojimų, vienareikšmiškai liudijančių ne apie išprievartavimą, o apie liguistą fantaziją – ar „raganos", besileidžiančios į groteskiškas smulkmenas, ar tardančio teisėjo, įsakiusio kankinti ją tol, kol papasakos absurdiškiausias detales. Pavyzdžiui, velnio organo dydis apibūdinamas taip: „beformis kaip žąsies žarna ir ilgas kaip arklio". Beformis daiktas neva sukasi moters pilvo apačioje „kaip verpstė" ir yra padengtas žvynais, be to, nuolat sukietėja, bet neturi „nei kapšelio, nei kankolų". Ejakuliacija esanti „tūkstantį kartų stipresnė" nei paprasto vyro, o viskas skausminga kaip gimdymas.

Taip tęsiasi be galo, galiausiai ima varginti, be to, negali atsikratyti įtarimo, kad tokie pasakojimai – tai moteriškų svajonių, kuriomis dalijamasi vakarais verpykloje, rezultatas, nes daugumos moterų fantazijos su vyriška net lyginti negalima.

Bet kad ir ką moterys būtų drauge prisiantazavusios ir kokių painių troškimų būtų turėję jų persekiotojai, – svarbu buvo tik tai, kokia šia tema buvo oficiali Bažnyčios pozicija ir ko ji mokė.

Esminis klausimas iš pradžių buvo: ar demonai – dvasinės, ar kūniškos būtybės?

Pasak Tomo Akviniečio, ir demonai, ir angelai vienareikšmiškai yra dvasios, bet kartkartėmis (ką galima patikrinti daugelyje Biblijos vietų) įgyja žmogišką pavidalą. Prisiminkime apreiškimo sceną Nazarete! Bet kadangi šis kūniškumas – tik iliuzija, logiškai mąstant, jie negali kūniškai susijungti su žmonėmis.

Tai kaip tuomet įmanoma sanguliauti su velniu?

Bažnyčios mokytojai rado sprendimą, net jei jis ir skamba ganėtinai nerealiai: velnias su žmogumi suartėja arba kaip inkubas, arba kaip sukubė. Inkubas reiškia gulintį ant viršaus. Pagal tų laikų įsivaizdavimus tai galėjo būti tik vyras, kadangi akto metu jis visuomet būdavo viršuje. Bet kokia kita pozicija buvo laikoma mirtina nuodėme. Taigi moteris buvo sukubė, vadinasi, visuomet gulinti apačioje.

Kadangi velnias (skaitykite Tomą Akvinietį) yra grynai dvasinė būtybė, jis negali gaminti sėklos, kurios reikia, norint pradėti velnio vaikus. Todėl nelabasis, prieš susitikdamas su moterimi, kuo skubiausiai pasiverčia sukube, tokiu pavidalu susijungia su kokiu nors vyru, pasiima jo sėklą ir ją nusigabena pas moterį, kurią taip apvaisina.

Štai tokia drąsi teorija. Bet ar iš tiesų taip įmanoma pradėti vaikus? Šiuo atžvilgiu anuometinių „ekspertų" mokymai smarkiai skiriasi. Pagalvojus, kokiose mažose gyvenvietėse tais laikais gyveno žmonės ir todėl įvaisa buvo įprastas reiškinys, galima daryti prielaidą, kad tikėtinas didelis apsigimimų skaičius. Argi nekyla įtarimo – ypač turint galvoje blogos reputacijos moteris, – kad gimę luoši kūdikiai – greičiausiai velnio pradėti palikuonys?

„Raganų kūjyje", apie kurį išsamiai kalbėsime kitame skyriuje, tiesiai šviesiai rašoma, kad velniai iš tiesų gali pradėti vaikus, kurie išaugsiantys ypač dideli ir stiprūs. Tačiau Prancūzijos

raganų medžiotojas Henris Bougetas (1550–1619) manė, kad velnio vaikai – daug mažesni nei kiti kūdikiai; jie galintys išgerti trijų žindyvių pieną vienu kartu, bet nebūsiantys storesni.

Kaip jau rašyta, daugelis raganų medžiotojų tvirtino, kad velnias sukubės pavidalu vagia normalių vyrų sėklą. Taigi tai nebuvo „pikta“ sėkla. Ar ši iš esmės sveika sėkla galėjo sukelti apsigimimą vien todėl, kad ją pernešė nelabasis?

Į diskusijas, kurios mums šiandien atrodo juokingos, mokslininkai anuomet leisdavosi labai rimtai, bet sutarimo taip ir nepasiekė. Ir Martinas Lutheris šiuo klausimu nebuvo tikras, bet apie vadinamuosius laumės vaikus turėjo bauginančią nuomonę. Tokie apsigimę vaikai – velnio darbas, manė jis, bet ne jo paties pradėti, o suluošinti dar motinos įsčiose. Bet kartu jam atrodė tinkama tokius padarus žudyti!

Jis pats pasakoja, kaip kartą Desau matė tokį dvylikos metų visiškai normaliai atrodantį vaiką. Cituojant Lutherį: „Tasai nieko nedarė, tik rijo – tiek, kiek keturi valstiečiai ar kūlėjai.“

Desau kunigaikščiui jis rekomendavo šį išsigimėlį nuskandinti.

Ko, ačiū Dievui, tasai nepadarė.

Vėliau paklaustas, kodėl davęs kunigaikščiui tokį žiaurų patarimą, Lutheris atsakė, kad, jo įsitikinimu, toks laumės vaikas – ne tikras žmogus, o tik mėsos gabalas. Vaiko sielą velnias seniai pasigrobęs sau.

2005 m. vasario mėn. Egipto gydytojai dešimties mėnesių mergaitei nuo galvos pašalino išaugą, kuri atrodė tarsi antra galva. Tai buvo vienu metu nustojusios vystytis Siamo dvynės liekana. Po trylika valandų trukusios operacijos išauga buvo pašalinta, ir mažoji pacientė gana greitai vėl jautėsi gerai.

Jos laimė, kad negimė Lutherio laikais Desau.

Jei teisėjas – tavo kaltintojas,
tepadeda tau Dievas!
Turkų patarlė

8. „RAGANŲ KŪJIS“

Mažasis vyriškis su pasitenkinimu klampojo per šviežiai iškritusį sniegą. Johannas Merwaisas iš Vendingeno, medikas ir teisės daktaras, turėjo šiokių tokių priežasčių jaustis savimi patenkintas. Laiškas, kurį jo draugas ir globėjas atsiuntė šiam vienuoliūkščiui, padarys jį, Johanną Merwaisą, žymų. Taip pat (tebūnie Dievo valia) ir turtingą, nes šis procesas lig šiol buvo sėkmingiausias jo gynėjo karjeroje.

Pripažinkime: iš pradžių jis nebuvo labai sužavėtas, kai Brikseno arkivyskupas paklausė jo, ar nesutiktų būti tų vargšių moteriškių, Insbruke apkaltintų ragavimu, gynėju.

„Kam tas kvailas procesas apskritai reikalingas? – pasiteiravo jis. – Tiesiog paleisk jas!“

Pašaliečiai būtų galėję palaikyti jo toną nepagarbiu, bet Georgą Golserį jis pažinojo jau seniai. Kaip ir jis, arkivyskupas buvo kilęs iš nepasiturinčios šeimos, jo tėvas buvo valstietis, ir žmonės pasakojo, kad vieną iš jo seserų neseniai sudegino kaip raganą. Todėl raganų medžiotojų jis nelabai mėgo, bet vis vien padarė advokatui pastabą:

„Puikiai žinote, kad tai neįmanoma, – pasakė. – Popiežius Inokentijus VIII...“

„A, tasai“, – suniurnėjo advokatas.

„Ką norite tuo pasakyti?“ – griežtai paklausė vyskupas.

„Girdėjau, kad neseniai jam sunkiai susirgus gydytojai davė išgerti trijų berniukų kraujo. Popiežius išgyveno. Berniukai, kaip pasakojama, ne."

„Geriau nekartokit tokių gandų, – pasakė vyskupas griežtai. – Nes dar ir jus apkaltins."

„Būtų šioks toks paįvairinimas, – nusišaipė advokatas. – Gydytojas ir advokatas – raganius!"

„Jie nieko nebijo", – perspėjo vyskupas ir pakvietė pašnekovą išgerti stiklą vyno jo rūmuose.

* * *

Viskas prasidėjo 1485 m. vasarą, kai toksai Heinrichas Krameris, Elzaso dominikonas, pats save vadinantis *Institoris*, pasirodė Tirolyje ir bažnyčiose ėmė skelbti kovą neva šalyje siaučiančiai negandai – raganoms. Pareigos liepiamas arkivyskupas tuo laiku jau buvo įsakęs paskelbti neseniai pasirodžiusią popiežiaus bulę „Summis desiderantes affectibus" ir, kadangi jis (kaip beveik visi tuo metu gyvenę žmonės) neabejojo raganų egzistavimu, iš pradžių neprieštaravo vienuolio veiklai.

Popiežius asmeniškai paskyręs jį visos Pietų Vokietijos inkvizitoriumi ir suteikęs atitinkamus įgaliojimus, paaiškino dominikonas, be to, jis pateikė ir kelis dokumentus, tad vyskupas pamanė būsią protinga kol kas nekaišioti jam pagalių į ratus. Netgi pažadėjo visiems savo vyskupijos tikintiesiems nuodėmių atleidimą keturiasdešimčiai dienų, jei jie pagelbės inkvizitoriui susekti raganas.

Bet atsargumo dėlei jis susisiekė su kraštą valdančiu erchercogu Sigmuntu Austrijiečiu, iš kurio sužinojo smulkmenų, sukėlusių jo nepasitikėjimą. Neva tam tikri dvaro sluoksniai naudojosi inkvizitoriaus paslaugomis, kad apjuodintų jiems nepatinkančius asmenis ar netgi apkaltintų juos raganavimu.

Vienas po kito arkivyskupą pasiekė pranešimai apie kitose vietose vykusius raganų procesus, kuriuose minėtasis *Institoris* vaidino keistą vaidmenį, pavyzdžiui, Triente, kur prieš teismą stojo ir žydai, arba Ravensburge, Augsburge. Tenai buvo apkaltintos dievobaimingos moterys, nes įtartinai dažnai ėjo Komunijos. Gal su ostija darė kokias piktadarystes?

Bet jų kaltės taip ir nepavyko įrodyti. Tiesa, per tardymus paaiškėjo, kad jos neįprastai protingos ir apsiskaičiusios. Kaip tik todėl inkvizitoriui jos atrodė įtartinos, bet nuteisti to nepakako.

Insbruke, priklausiusiame Brikseno vyskupijai, *Institoris* įsakymu per kelias savaites suimta daugiau nei keturiasdešimt moterų ir du vyrai, bendrapiliečių apkaltinti raganavimu. Galiausiai liko tik septynios moterys, ir jas inkvizitorius siekė sudeginti ant laužo.

Bet anuomet tokie dalykai dar nevykdavo taip paprastai.

Įrodyti erezijos atvejai priklausė bažnytinio teismo kompetencijai, o kitokių kaltinimų atveju, pavyzdžiui, dėl kenkėjiškų burtų buvo smarkiai ginčijamasi. Bet kaip tik čia ir esmė! Neva raganaujančios moterys sunkiai susargdino kaimynus! Ar čia jau erezija? O gal visa tai neturi nieko bendra su šėtonu? Na, bent jau apie sanguliavimą su velniu niekas nė žodeliu neužsiminė.

Inkvizitorius siekė gauti įgaliojimą tirti bet kokį raganystės atvejį ir sulaukė pasipriešinimo. Tiesa, galų gale tokį įgaliojimą jam suteikė ir erchercogas, ir arkivyskupas, bet su griežtu prisakymu kuo skrupulingiausiai laikytis teismo procese privalomų nuostatų.

Tačiau kaip tik jų jis ir nesilaikė.

Nepasitikėdami erchercogas ir arkivyskupas pasiuntė patikėtinius stebėti procesą. Kaltinamų moterų tardymai vyko nedisciplinuotai, netgi, sakytume, chaotiškai. Užduodami klausimai iš dalies buvo visiškai nesusiję su liudytojų parodymais ir rodė

tokį akivaizdų susidomėjimą seksualinio pobūdžio smulkmenomis, kad daugelis stebėtojų išreiškė pasipiktinimą, o dalyvaujantis vyskupo komisaras pagrasino paliksiantis teismo salę.

Procesą kuriam laikui sustabdė. O po pertraukos staiga pasirodė Johannas Merwaisas, vyskupo Golserio pasikviestas pagalbon, prisistatė advokatu ir čia pat vietoje paprašė kaltinamų moterų suteikti jam įgaliojimus jas ginti. Ir tada ėmėsi veiklos: sukritikavo kaltinimus, nurodė inkvizitoriui daugybę procesinių pažeidimų ir pareikalavo (kas buvo visiškai negirdėta) ne tik nedelsiant paleisti septynias moteris, bet ir suimti *Institoris.*

Šį jis visų pirma apkaltino gerokai viršijus įgaliojimus ir įkalinus moteris dar prieš pradedant tikrąjį procesą. O kaltinamųjų ir liudytojų apklausa – tarsi prastas pokštas. Joks prisaikdintas notaras nesurašęs protokolo, todėl procesą reikia pradėti visiškai iš naujo. Pirmininkaujant Freizingo vyskupui.

Bet erchercogas ir arkivyskupas nenorėjo taip smarkiai pažeminti inkvizitoriaus, todėl nusprendė, kad moteris reikia paleisti ir kad joms nereikia padengti inkvizitoriaus išlaidų, kas būdavo įprasta. Jas taikos labui ir siekdamas kuo greičiau viską užbaigti apmokėjo pats erchercogas, nepraleisdamas progos informuoti įkyrųjį vienuolį, kad tai pirmas ir paskutinis kartas, kai remia jį finansiškai.

Dar šiurkščiau reagavo arkivyskupas. Sužinojęs, kad *Institoris* ir toliau būdingais savo metodais tebeieško raganų, primygtinai rekomendavo jam palikti šalį. Atvirai perspėdamas, kad nebegali garantuoti vienuolio saugumo. Juk be pagrindo įtartos moterys turi sutuoktinį ir brolių...

O savo broliui Georgas Golseris rašė, kad vienuolis šiek tiek tampąs jam nervus. Nors ir buvęs daugelio popiežių inkvizitorius, bet susidaro įspūdis, kad senatvėje jis visiškai suvaikėjo. Baigdamas arkivyskupas sausai pasakė: „Patariau jam pasitraukti į savo vienuolyną ir ten pasilikti!"

* * *

Įsidėmėkime laiką, kada bažnyčios kunigaikštis turi tokią nedviprasmišką nuomonę apie inkvizitorių. Nors Georgas Golseris ir tikėjo, kad yra raganų ir demonų, bet perdėtą reakciją irgi laikė visiškai netinkama, o tokią persekiojimo formą, kuri dominikonui atrodė nepamainomai reikalinga, dar 1486 m. pavadino „isterišku iškaršusių ir ligotų smegenų tvariniu“.

Tačiau apie 1430 m. Elzaso Šletštate (šiandien Selesta) gimusiam Heinrichui Krameriui atrodė kitaip. Baigęs pagrindines filosofijos studijas tenykščiame dominikonų vienuolyne ir gavęs teologijos daktaro laipsnį Romoje, 1478 m. popiežiaus Siksto IV buvo paskirtas eretikų inkvizitoriumi *Alemannia superior* vadinamoje provincijoje. Eidamas šias pareigas dalyvavo (šaltinių šiuo klausimu mažai ir jie nepatikimi) raganų procesuose ir galiausiai kartu su to paties ordino broliu Jakobu Sprengeriu iš Kelno tapo generaliniu Mainco, Kelno, Tryro, Zalcburgo ir Brėmeno vyskupijų inkvizitoriumi. Bet netgi tai nepadėjo jam daugelio dvasinių ir pasaulietinių kunigaikščių akyse įgyti reikiamo autoriteto.

Jo nesuteikė ir popiežiaus bulė „Summis desiderantes affectibus“, kuria jis nuolat rėmėsi. Galbūt Vokietijoje visi nujautė, kad greičiausiai pats inkvizitorius paskatino popiežių 1484 m. gruodžio mėn. parašyti, neva jo ausis pasiekusi žinia, jog kai kuriose Vokietijos dalyse – cituojant – daugelis abiejų lyčių asmenų, „pamiršdami išganymą ir nusigręždami nuo katalikų tikėjimo, su vyrų ar moterų pavidalą įgavusiais velniais užsiima begėdystėmis ir savo kerais, dainomis ir užkeikimais bei kitais pasibjaurėtinais prietarais, ekstaziškais nesaikingumais, nusikaltimais ir nusižengimais naikina, dusina, žudo šitų moterų naujagimius, gyvulių jauniklius, žemės vaisius, vynuogių kekes, medžių vaisius ar netgi vyrus, moteris, smulkius gyvūnus, gyvulius ir kitus

įvairių rūšių gyvūnus, taip pat vynuogienojus, vaismedžių sodus, pievas, ganyklas, javus ir kitus žemės vaisius arba juos sukuria; ir netgi vyrus ir moteris, nešulinius gyvulius, smulkius gyvūnus, gyvulius ir gyvūnus apdeda žiauriais, vidiniais ir išoriniais skausmais ir kankynėmis bei juos kamuoja; o vyrams trukdo pradėti vaikus, o moterims pastoti, ir trukdo vyrams su moterimis, o moterims trukdo su vyrais atlikti santuokinius aktus..."

Be pinklių formuločių krinta į akis, kad tariamoms raganoms (ir raganiams) priskiriami visi įmanomi nebūti dalykai – ką jau kalbėti apie skrydį į raganų puotą. Nors trumpai užsimenama, kad moterys ir vyrai ištvirkauja su demonais, bet daugiausia dėmesio popiežius neabejotinai skiria piktiesiems burtams. Atrodytų, popiežius dar nieko nežino apie raganų skrydžius į ant tam tikrų kalnų vykstančias orgijas, kuo jau anksčiau Šveicarijoje ir Prancūzijoje būdavo įtariami eretikai. Akivaizdu, kad jas vokiškai kalbantiems kraštams tik dabar sugalvojo Heinrichas Krameris.

Ne, sakyti „sugalvojo" būtų neteisinga. Juk jis neketino sekti pasakų. Jis tik stengėsi surinkti visas žinias apie raganas, ir, atrodo, tą darant jam nelabai rūpėjo, kad šias žinias sudarė ne kas kita, kaip tai, ką (iš dalies didžiai išsilavinę) teologai laikė dieviška tiesa, keliaujantys pamokslininkai skelbė iš sakyklos arba lakią fantaziją turintys žmonės teigė girdėję ar netgi patyrę. Juk tiek daug žmonių negalėjo klysti.

O popiežius tai jau tikrai ne.

Taigi Heinrichas Krameris netrukus po bulės pasirodymo sėdo prie knygos, ko gero, baisiausios kada nors parašytos: „Malleus maleficarum" – „Raganų kūjo". Nelaimei, anuomet Gutenbergas išrado nors dar ir ne knygų spausdinimo meną, kas nuolat kvailai tvirtinama, bet metodą iš metalo ar medžio gaminti judančias raides, kas sensacingai atpigino knygų gamybą. Šiaip ar taip, dėl visus dominančios temos „Raganų kūjis" per kelis dešimtmečius sulaukė aniems laikams neįprastų tiražų.

Nuo seno istorikai ginčijasi, kada ir kur tiksliai pasirodė atskiri leidimai. Bet daug svarbesnė kita įžvalga: iki pat mūsų dienų buvo manoma, kad knygą parašė du dominikonai. Be Heinricho Kramerio, buvo ir vis tebeminimas bendraautoris – to paties ordino brolis Jakobas Sprengeris iš Kelno.

Sprengeris, dominikonų ordino prioras ir provincijolas, kitaip nei Krameris, nusiteikęs liberaliau ir netgi susikivirčijęs su fanatiškuoju raganų medžiotoju, tapo intrigos ir apgavystės auka. Siekdamas į savo veikalą atkreipti daugiau dėmesio, *Institoris* suklastojo paties užsakytą Kelno universiteto atsiliepimą, kurio išvados nebuvo tokios, kokių tikėjosi, ir netgi suraitė po dokumentu savo mirtino priešo parašą. Iš tikrųjų Sprengeris neturėjo nieko bendra su baisiąja knyga, ir jo vardas ištisus šimtmečius neteisingai buvo tariamas vienu atsikvėpimu kartu su fanatiškojo inkvizitoriaus vardu.

O jie skyrėsi kaip diena ir naktis. Vokietijos provincijos dominikonai anuomet ginčijosi, ar būtina ar bent jau derėtų reformuoti ordiną, o gal geriau palikti viską po senovei. Sprengeris priklausė reformos šalininkams, ir kaip tik tais metais, kai Krameris gavo popiežiaus bulę, abi srovės, vadinasi, ir abu ordino broliai nutraukė ryšius.

Kai vėliau Sprengeris iškilo į Kramerio viršininkus, uždraudė visiems nereformuotiems ordino konventams, netgi Šletštato konventui, kur Krameris buvo prioras, priimti nepatenkintąjį. Inkvizitorius pasitraukė į Zalcburgą. Bet net iš ten savas ordinas jį išvarė grasindamas ekskomunikuoti, nes pamokslininko vietą ketino atiduoti kitam dominikonui. Tuo metu ordino generolas Kramerio nevadina nei magistru, nei inkvizitoriumi, o tik, kas tipiška, *frater Henricus.*

Ordino vyresnybę jų brolis galutinai išvedė iš kantrybės. Jis visada kėlė nepatogumų – švelniai tariant. Kartą buvo įtariamas pasisavinęs už indulgencijas gautus pinigus, kas tikrai nebuvo smulkus

nusižengimas, buvo sučiuptas sukčiaujant, o nuo gresiančio suėmimo dėl to, kad viešai įžeidė tuometį imperatorių Frydrichą III, jį išgelbėjo tik generalinės ordino kapitulos įsikišimas.

Nenuostabu, kad kiti ordino broliai sureagavo atšiauriai, kai išaiškėjo, jog jis ne tik suklastojo Kelno dominikonų atsiliepimą apie „Raganų kūjį“, bet ir nurodė Jakobą Sprengerį kaip esmingai prie šio veikalo prisidėjusį bendraautorį.

* * *

O kas gi čia tokio baisaus? Juk tais laikais, kai visur siautė raganų kliedas, pasirodė daugybė šiam fenomenui skirtų raštų. Argi nebuvo nieko blogiau, nei (kad ir neteisingai) būti pavadintam vienos iš tokių knygų bendraautoriumi?

Ne.

Nes „Raganų kūjis“ tikrai nebuvo tokia knyga kaip kitos. Dar Kramerio amžininkų, bet pirmiausia nuo XVIII a. ji buvo smerkiama kaip vienas siaubingiausių, sadistiškiausių, priešiškiausiai nukreiptų moterų atžvilgiu, barbariškiausių, kokčiausių ir baisiausių veikalų.

Ar jis to nusipelnė? Jei kalbėsime apie jo poveikį – taip. „Raganų kūjis“ tapo tuo, kuo ir turėjo būti: vadovas, skirtas dvasininkams ir pasauliečiams teisėjams, kurie jautė, kad procesai prieš nesuskaitomą daugybę raganyste kaltinamų moterų (ir vyrų) jiems ne pagal jėgas; kurie nebuvo tikri, ar baustina raganystė apskritai egzistuoja, kaip ją atpažinti ir kaip kaltinamuosius – kai atrodė, jog jie įkaltinti – galiausiai nubausti.

Iš pradžių reikėjo įrodyti, kad juodieji burtai iš tiesų buvo, kad pranešimai apie keistus žmonių ir gyvulių susirgimus, apie krušą ir žaibo smūgį – ne plepių kaimo bobų sukurti ir prie šulinio paskleisti gandai, o tikrų tikriausias bendras demonų ir jų apkerėtų moteriškių darbas.

O šios (kaip parašyta „Raganų kūjyje“) prasimanydavo įvairiausių dalykų. Pavyzdžiui, su vyrais. Vargšo Peterio istorija ir jos tariamu moralu geriau pasimėgauti dėstomais originaliu Kramerio tonu:

„Peteris prarado varpą; jis nežino, ar čia kalta raganystė ar kas kita, ar tai nutiko su Dievo žinia, ar kaltos velnio galios. Ar yra būdų tai atpažinti ir atskirti vieną nuo kito? Galima atsakyti „taip“; pirma, nes tie, kuriems taip nutinka, dažniausiai būna svetimautojai ar šiaip pasileidėliai; taigi kai jie nepaklūsta savo mylimosioms ar, prisirišę prie kitų, nori jas palikti, tuomet kerštaudamos jos sukelia panašių dalykų arba kitu būdu atima varpos jėgą.

Antra, tai galima atpažinti iš to, kad tai netrunka ilgai. Nes jei impotenciją sukėlė ne raganystė, ji nėra ilgalaikė; jėga kartais sugrįžta.

Bet vėlgi kyla abejonių, gal tai ilgai netrunka dėl raganystės pobūdžio? Atsakome, kad tai gali trukti ilgai ir išlikti iki pat mirties, ką kanonų teisės žinovai ir teologai mano apie raganų trukdymus santuokai; kad jie būna laikini ir ilgalaikiai.“

Įžvalgios nesąmonės – kitaip šių sapaliojimų nepavadinsi. Ar čia piktos raganos darbas, ar tik amžius kaltas, kad Peteris neteko savo pajėgumo? Kramerio interpretacija kiekvienam sutrikusiam teisėjui leidžia išgirsti tai, kas jam konkrečiu atveju atrodo tinkama.

Nors Heinrichas Krameris neva siekia išmokyti neginčijamai atskirti gandus ir tiesą, įrodytus faktus ir dievobaimingas legendas, kaip savo pasibaisėtinų tezių įrodymus jis pateikia tokias pat pasibaisėtinas istorijas, kurios klaidžioja aplinkui ar kurias jis teigia išgirdęs iš kažkokio žmogaus.

Kadangi kaip tik kalbame apie burtais atimtas varpas, štai dar vienas pavyzdys, kad minėta knyga stokoja rimtumo.

„Ką manyti apie raganas, kurios kartkartėmis uždaro nemenką tokių varpų kiekį – dvidešimt ar trisdešimt vienu kartu – į narvelį ar kokią spintą, kur jos juda tarsi gyvos, ėda grūdus ir pašarą (!), tą regėjo ir pasakoja daugelis, taigi pasakytina, kad visa tai – velnio darbas ir monai; nes aprašytu būdu apgaunami reginčiųjų pojūčiai. Kartą vienas žmogus, netekęs savo varpos ir, norėdamas atgauti sveikatą, kreipęsis į raganą, pasakojo, kad ji įsakiusi ligoniui įlipti į medį ir leidusi jam iš (tenai esančio) lizdo, kuriame gulėjo daugybė varpų, pasiimti vieną. Jis norėjo pasiimti didelę, bet ragana pasakė: „Ne, šitos neliesk" ir pridūrė, kad ji priklausanti vienam kunigui."

Jei autorius apsiribotų paaiškinimais, kad raganos iš tiesų egzistuojančios ir kaip apsisaugoti nuo jų burtų, į kai kurias nesąmones galima būtų žiūrėti pro pirštus. Tačiau trečiame knygos skyriuje Heinrichas Krameris aprašo, kaip po tardymo ir kankinimų priimti sprendimą dėl raganyste įtariamos moters. Ištrauka iš skaitytojo pareikalaus nemažai kantrybės, bet ji to, ko gero, verta.

„Taigi kaltinamas asmuo pripažįstamas nekaltu, arba jis yra visiškai išteisinamas; arba jis pripažįstamas dėl erezijos tik piktai apšmeižtu; arba, nežiūrint pikto šmeižto, jis pripažįstamas apklaustinu kankinant ar kankintinu; arba jis pripažįstamas nesunkiai įtariamu erezija; arba jis pripažįstamas sunkiai įtariamu erezija; arba jis pripažįstamas smarkiai įtariamu erezija; arba jis bendrai pripažįstamas piktai apšmeižtu ir įtariamu erezija; arba jis pripažįstamas prisipažinusiu dėl erezijos, pasirengusiu atgailauti ir iš tiesų negrįšiančiu prie seno; arba jis pripažįstamas prisipažinusiu dėl erezijos ir pasirengusiu atgailauti, bet greičiausiai sugrįšiančiu prie seno; arba jis pripažįstamas prisipažinusiu dėl erezijos ir nepasirengusiu atgailauti, bet, ko gero, nesugrįšiančiu prie seno; arba jis pripažįstamas prisipažinusiu dėl erezijos ir

nepasirengusiu atgailauti ir tikrai sugrįšiančiu prie seno; arba jis pripažįstamas neprisipažinusiu, bet įkaltintu erezija dėl teisėtų liudytojų parodymų ar kitokiu teisminiu būdu; arba jis pripažįstamas įkaltintu erezija, bet pabėgusiu arba nedalyvaujančiu *in contumaciam*; arba jis pripažįstamas įskųstu kitos sudegintinos ar sudegintos raganos.“

Neįtikėtina! Įsivaizduokime žmogų (vyrą arba moterį), dienų dienas siaubingai kankinamą: ar galimas dalykas, kad jam netiks nė viena iš šių „išvadų“? Bet kokiu atveju viskas greičiausiai baigsis kažkaip suformuluotu apkaltinamuoju nuosprendžiu.

„Raganų kūjis“ tikrai nesukėlė raganų persekiojimo Europoje. Raganų medžioklės vyko jau ilgą laiką prieš jam pasirodant, pirmiausia dabartinės Šveicarijos teritorijoje ir Prancūzijos pietryčiuose. Apie 1435 m. Bazelyje pasirodė Johanneso Niderio „Formicarius“, tokia pat pavojinga knyga, žinoma, dažnai cituojama „Raganų kūjyje“. Panieka moterims, trykštanti iš kiekvienos „Raganų kūjo“ eilutės, taip pat nebuvo neįprasta XV a., net jei Kramerio veikale ji ir pavirsta liguista neapykanta.

Bet pražūtingą knygos sėkmę daug labiau ne liaudyje ir šiaip paplitusių įsitikinimų ir prietarų patvirtinimas lėmė dvi kitos priežastys: pirma – už tokį storą veikalą prašoma palyginti saikinga kaina, tapusi įmanoma dėl genialaus Gutenbergo išradimo. Antra – „Raganų kūjis“ („Malleus maleficarum“) buvo parašytas ne vokiečių, o lotynų kalba, ir todėl jį lengvai galėjo skaityti kiekvienas Europos teologas, kas taip pat esmingai prisidėjo prie jo paplitimo. Turimais duomenimis, apie dešimt tūkstančių egzempliorių stovėjo Europos vienuolynų ir universitetų bibliotekose – ir buvo studijuojami.

Daug kas, ką Heinrichas *Institoris* parašė „Raganų kūjyje“, iš dalies prieštaravo oficialiajai Bažnyčios pozicijai, išsakytai kitoje vietoje minėtame „Canon episcopi“ ir vis dar galiojančiai.

Ten tikėjimas skraidančiomis raganomis tiesiai šviesiai buvo pavadintas nesąmone. Bet Krameris tvirtino, kad užaugo nauja raganų ir demonų karta, kuri – leidus Dievui – tokius dalykus neabejotinai sugeba.

Kiti Kramerio reikalavimai prieštaravo galiojančiai teisei ir todėl galėjo sutrikdyti teisėjus pasauliečius, dažnai jausdavusius stiprų spaudimą iš apačios. Ar raganų procesuose jie gali peržengti jiems nustatytas ribas? Pasak „Raganų kūjo", taip! Nuo šiol jiems leidžiama atmesti visas abejones ir remtis tariamai oficialiu veikalu. Juk Krameris visiškai sąmoningai knygos pradžioje pateikė popiežiaus bulę, o ir Kelno universiteto Teologijos fakulteto atsiliepimas (suklastotas) buvo laikomas kokybės ženklu.

Taip „Raganų kūjis" tapo neva aukščiausiosios valdžios palaiminta instrukcija visiems raganų medžiotojams. Pakankamai anksti jis sulaukė ir žymių priešininkų, pavyzdžiui (kad ir kaip keista būtų), tarp galingųjų Italijos, Ispanijos ir Portugalijos inkvizitorių. Bet Vokietijoje ir kitose Vidurio Europos valstybėse nei Roma, nei arkivyskupai nejautė pareigos energingai kovoti su Krameriu ir jo knyga. Todėl ir oficialioji Bažnyčia užsitraukė atsakomybę už visas tas baisybes, kurios (kaip visi turėjo manyti) vyko jos paliepimu ir neginčijamai jos vardu.

Jei vienas ar kitas amžininkas šiandien iš smalsumo jaustų poreikį išnaršyti „Raganų kūjį" ieškodamas sadistinių ar nešvankių smulkmenų, jis greitai nuleistų rankas. Šlykštusis nevykęs veikalas painus, ilgasakis, o mūsų užuojauta skirta daugiausia raganų medžioklės aukoms, bet su tinkamu santūrumu ir šiandienos istorikams, priverstiems kapstytis po beveik aštuonių šimtų puslapių veikalą, parašytą visais atžvilgiais sutrikusios psichikos žmogaus.

Du stipruoliai vyrai patikino mane
negalintys susigalvoti tokio baisaus nusikaltimo,
kuriuo išsyk savęs neapkaltintų,
jei tik toksai prisipažinimas
bent valandėlei išgelbėtų juos nuo siaubingų kankinimų.
Tikrai, jau geriau jie tvirtu žingsniu žengs į mirtį,
nei leisis dar kartą tenai nuvelkami.

Friedrichas von Spee

9. POŽEMIAI IR KANKINIMŲ KAMERA

Jie pasirodė staiga ir visiškai netikėtai. Jos vyras buvo kažkur mieste, o ji kaip tik rengėsi valyti medinius stalus, kai atsilapojo užeigos durys ir vidun įsiveržė du vyrai. Ji rėkė ir priešinosi, bet neilgai. Po kiek laiko atpažino abu. Kaip ir dauguma Nerdlingeno miesto piliečių, Maria Holl, užeigos šeimininkė, pastaraisiais metais turėjo užtektinai progų stebėti juos, atliekančius savo šiurpų darbą daugybės egzekucijų metu: tai buvo meistro Jakobo parankiniai.

Budelio pagalbininkai.

Nebuvo prasmės jiems priešintis. Su kaliniais jie elgėsi be jokių skrupulų, tą žinojo visi, ir be to: kas jau gali jai nutikti? Juk ji buvo gerbiama ir vertinama pilietė, gimusi Ulme, prieš keletą metų ištekėjusi už Michaelio Hollio, prie vyno turgaus esančių „Karališkųjų“ nakvynės namų savininko, dievobaimingo ir nepriekaištingos reputacijos žmogaus.

Vyrai ištempė ją laukan. Priešais užeigą jau trypčiojo kelios kaimynės, smalsiai, bet tylėdamos stebėjo, kaip ją nuveda. Kai kurios žvelgė sumišusios, kitos piktdžiugiškai: ir vėl raganą susekė. Šiais laikais niekur negali jaustis saugus!

Maria Holl stengėsi laikytis. Juk pažinojo visus svarbius miesto vyrus. Žinoma, burmistrą Pferingerį, šią akimirką jai

patį svarbiausią, nes Laisvajame imperijos mieste Nerdlingene visus teisingumo klausimus sprendė taryba. Johannesas Pferingeris pagal profesiją buvo dailidė baldžius, labai gabus, bet ganėtinai fanatiškas ir toks pat garbėtroška kaip ir abu teisininkai, kuriuos miestas leido sau samdyti jau kelerius metus: tarybos advokatai dr. Wolfgangas Grafas ir visoje Ryzoje žinomas dr. Sebastianas Röttingeris, atsakingi už tardymus ir protokolus – o kitu laiku nuolatiniai Marios Holl „Karališkųjų“ svečių namų lankytojai.

Ar tai jai padės? Ji prisiminė žindyvę Ursulą Haider, prieš porą metų neva kerais nužudžiusią kitos moters vaikus; arba užeigos „Pas angelą“ šeimininkę, kurią kankino tol, kol papasakojo pasaką apie savo meilužį velniūkštį, nuolat ją mušdavusį, bet ir atseit smarkiai jos geidusį. Maria prisiminė, kad anoji užeigos šeimininkė anuomet buvo šešiasdešimt aštuonerių metų.

Žinoma, pagalvojo ji ir apie Rebekką Lemp, kuo žiauriausiai kankintą tol, kol prisipažino viską, ką tik iš jos norėjo išgirsti; apie turtingąją našlę Wörlen, kurios vyras, kad ir kaip ten būtų, buvo miesto tarybos narys; kailių Jörgą, vienintelį – beje, kartu su žmona – nuteistą vyrą; ir, žinoma, Walburgą Gundelfinger, burmistro Karlo Gundelfingerio našlę, kankintą tol, kol ji mirė kalėjime. Jos kūną ten ir sudegino.

Ar toks pat likimas laukia ir jos, mąstė Maria Holl, klupinėjanti tarp dviejų budelio parankinių, vedančių ją siauromis Nerdlingeno gatvelėmis. Vargu. Tikrai ne. Juk ji pažįsta tris svarbiausius miesto vyrus!

Po kelių minučių ji stovėjo prieš juos.

* * *

Tardymai vykdavo daugmaž pagal tą pačią schemą. Įtariamosios raganavimu būdavo klausiama:

Visi žino, kad būna moterų, atsiduodančių velniui kūniškai, visiškai jam pasižadančių ir neigiančių Kristų. O gal ji norinti tą paneigti?

Iš ko ji sužinojusi apie tokias moteris, kas papasakojęs jai smulkmenas?

Ar ji išmokusi kokių triukų – pavyzdžiui, paveikti orą, atimti iš karvių pieną, kitus susargdinti? Ar ji maišanti nuodus, kas ją to išmokęs ir ką ji turėjusi padaryti mainais?

Ar velnias buvo nepadoriai su ja suartėjęs, kokius drabužius jis ta proga vilkėjo ir kaip save vadino?

Ar ji jam atsidavusi ir ar jis jai už tai sumokėjęs? Kas nutikę su jo duotais pinigais? Ar paskui jie pavirtę mėšlu, kas, kaip žinoma, yra daug kur nutikę?

Koks buvęs velnio kūnas, ypač jo varpa? Ką ji jautė ją liesdama, ar sėkla buvusi karšta, ar šalta?

Ar paleistuvavimas su velniu suteikęs jai daugiau kūniško malonumo nei sueitis su normaliu vyru?

Ar ji pagimdžiusi velnio vaiką, ką su juo padariusi? Ar nužudžiusi ir pagaminusi iš jo raganišką tepalą?

Ar pasižadėjusi velniui raštu, ką turėjusi jam prisiekti? Ar turėjusi atsižadėti Dievo ir visų jo šventųjų?

Ar drauge su savo velniu meilužiu ėjusi pasišokti į raganų šokius? O gal skridusi su juo oru? Ant žarsteklio, šluotos ar ožio?

Ar jos vyras nieko nepastebėjęs, kai palikdavusi jį naktį? Ar velnias užleidęs kerus, ir vyras manęs, kad ji tebegulinti šalia? O gal jis žinojęs apie naktines jų išvykas?

Ką ji veikusi raganų šokiuose? Ar mačiusi ten vyriausiąjį velnią? Ar bučiavusi jam užpakalį?

Ar vogusi iš bažnyčios pašventintas ostijas ir nešusi jas į šokius? Ar velnias visų švenčiausiąjį dalyką ten išniekinęs?

Ar velnio paliepta ji kėlusi audrą, naikinusi derlių, kenkusi gyvuliams ir žmonėms?

Ką iš pažįstamųjų ten sutikusi? Ar galinti pasakyti vardus? Ar visi žmonės ten paleistuvavo vieni su kitais? Vyrai su vyrais, moterys su moterimis? O gal su vaikais ar gyvuliais?

Pradžioje Maria Holl tik be žado spoksojo į jai gerai pažįstamus, mokytus vyrus. Ar jie tikrai rimtai viso to klausinėja? Juk pažįsta ją. Ji ne vaiduoklis, naktinis košmaras ar ragana. Ji – Maria, prileisdavusi jiems iš statinės alaus, kai šie ateidavę vakarais į užeigą, įpildavusi jiems vyno ir kartkarčiais prie jų prisėsdavusi, kai rasdavusi laiko.

Jai kilo pagunda nusijuokti, bet visa tai nebuvo pokštas. Iš pradžių jie dar stengėsi būti mandagūs, bet kuo nepatikliau Maria į juos žiūrėjo, kuo pikčiau atsakydavo, tuo labiau aštrėjo jų tonas. Galiausiai jie pakilo, ir burmistras tarė: „Atrodo, kad į teismą nežiūri rimtai. Suteiksime tau progą šiek tiek pamąstyti apie tavo padėtį.“ Atsigręžė į budelį: „Nuvesk ją į tamsiąją.“

„O kaip mano vyras? – riktelėjo Maria. – Kas bus su juo? Jis net nežino, kur aš!“

„Su tavo vyru, – tarė Johannesas Pferingeris, – su tavo vyru pakalbėsiu asmeniškai, bet pirmiausia prabilsi tu!“

* * *

Jai į veidą trenkė siaubingas dvokas, kai vienas iš budelio parankinių atidarė žemas geležines duris, vedančias į tamsiąją, o kitas tuo metu grubiai palenkė jos galvą ir pastūmė į nugarą, įmesdamas ją juodon skylėn.

Už jos girgždėdamos užsivėrė durys, spynoje pasisuko raktas, o Maria, sulaikiusi kvapą, pamėgino pripratinti akis prie tamsos. Atrodo, ji buvo viena, neskaitant žiurkių, kurias girdėjo šnarant kažkur patamsy. Pro mažutį langelį, įtaisytą nepasiekiamai

aukštai palubėje, menkutis šviesos spindulys krito į požemius, nepakenčiamai dvokiančius išmatomis ir supuvusiais šiaudais.

Mirties kvapas.

Maria užsidengė burną plačia suknios rankove ir pamėgino kvėpuoti per storą medžiagą, kad oras ne taip dvoktų. Veltui. Ji žiaukčiojo suvokdama, kad tuoj vems. Beveik visiškoje požemių tamsoje paieškojo kibiro ar kitokio indo. Bet nieko panašaus nerado. Išsivėmė ant grindų. Dar kartą. Ir vėl.

Galiausiai nebeturėjo kuo vemti.

Maria tikėjosi, kad neapvėmė šiaudų maišo, nes pamažu ėmė suprasti, kad šioje skylėje greičiausiai turės praleisti visą naktį. Bet kad ir kaip ji stebeilijosi į tamsą ir kojomis braukė per grindis – šiaudų maišo nerado. Čia buvo tik smirdinčios žmonių ekskrementų liekanos, kažkokios lipnios atliekos, kas tikriausiai kadaise buvo šiaudai, ir daugiau nieko.

Tiesa, dar stovėjo sunki medinė trinka, kurią buvo galima panaudoti kaip suolą, ir kabėjo keli į sieną įmūryti žiedai, prie kurių prireikus buvo galima prikaustyti kalinius. Kalinė buvo ji.

Tuo tarpu skylėje, kur ji buvo kalinama, visiškai sutemo. Netgi pro menkutį langelį nebeprasiskverbė jokia šviesa. Kažin, kiek laiko? Viltį, kad Michaelis, jos vyras, ateis ir parsives ją namo, ji seniai prarado. Atsidūrusieji čia – tą ji žinojo iš pastarųjų metų procesų – ne taip greitai grįždavo namo. Jei apskritai sugrįždavo.

Teks būti labai drąsiai, jei nori ištverti tardymus ir likti sveika. Iš nuogirdų žinojo, kad tardymai būna labai varginantys. Visų pirma, jei būdavo ką slėpti. Bet ji neturi ko slėpti. Dėl kitų miesto moterų ji nebuvo tokia tikra. Galbūt – ne, greičiausiai – iš tiesų buvo raganos, ėjo su velniu į lovą ar šiaip kur su juo išdykavo.

Juk jos galiausiai prisipažino.

Bet kas gi jai galėtų nutikti? Pas ją netgi išdavikiškos raganos žymės niekas neras. Keistą dėmę ant savo kūno seniai

pati būtų pastebėjusi, jei tokią turėtų. Pavyzdžiui, apgamą. Bet nieko nebuvo.

Maria žinojo, kad jo ieškos. Tokios dėmės buvo svarus, o kartais ir vienintelis įrodymas. Užeigoje buvo daug apie ką pasakojama, ir todėl ji taip pat žinojo, kad kai kurie teisėjai tikėjo, jog raganą galima atpažinti vien iš to, kad ji ypač lengva. Kaipgi kitaip ji – nesvarbu, ant ko – pajėgtų nuskristi į šokius!

Girdėjo, kad šiaurės vakaruose kažkokiame miestelyje, vadinamame, rodos, Altvaseriu arba, kaip tenykščiai gyventojai sako, Oudevateriu, stovinčios valdiškos svarstyklės ir pasisverti žmonės atvykstantys iš tolimiausių kraštų. Jei jie sveria ne mažiau, nei atrodo pažiūrėjus, gauna atitinkamą oficialią pažymą, kurią neva dauguma teismų pripažįsta kaip nekaltumo įrodymą. Kur tokių svarstyklių nėra – o dažniausiai jų nėra ir seniau nebuvo – paprastai yra kažkoks vandens telkinys, į kurį panardina įtariamą asmenį, prieš tai surišę ties strėnomis nykščius ir didžiuosius kojų pirštus, kad gulėtų ant nugaros. Paskui ant virvės ar karties leidžia jį žemyn į vandenį, ir tas, kuris lengvas, žinoma, plaukia paviršiumi ir jau yra įtartinas, o gal netgi kaltas. O sunkus žmogus iš karto grimzta į dugną, ir taip įrodomas jo nekaltumas.

Tiesa, daugelis nekaltųjų per šią procedūrą nuskęsta.

Kiti teigia, prisiminė Maria, kad visai ne nuo svorio priklauso, jog kaltieji nenuskęsta. Jie tvirtina, kad Kristaus krikštas Jordano upėje pavertė visą vandenį šventu ir todėl šis nepriimąs raganų. Bet tuo Maria niekuomet netikėjo. Kodėl kažkur frankų žemėje esantis kažkoks klanas turi būti šventas tik todėl, kad Jėzų pakrikštijo tolimoje upėje!

Labiau tikėtina, kad esi įtartinas, jei negali garsiai sukalbėti „Tėve mūsų" neužsikirsdamas. Slapta ji keletą kartų pabandė, ir niekas nekliūdavo. Ir dabar kartojo maldą tyloje, ir šį kartą buvo visai nesunku.

Bet išbandymo adata ji tikrai bijojo. Ir apie jį buvo tik girdėjusi, bet žinojo, kad įtartina bet kokia žymė ant kūno: dėmelė ar apgamas, karpa ar netgi randas, nes jis galėjo likti nuo velnio įkandimo.

Buvo tikra, kad nieko panašaus ant jos kūno neras. Kita vertus – o kaipgi nugara? Ar Michaelis būtų jai pasakęs, jei būtų tenai pamatęs mažytį apgamą? Vargu. O ir kam? O ji pati ar apžiūrėjo pėdas? Niekuomet nebuvo reikalo, bet jeigu dabar ten ką nors ras...

Dar blogiau buvo įsivaizduoti, kad žymių ieškos budelis ir jo pameistriai. Reikia tikėtis, kad jos nenurengs; ar bent jau ne visai. Turėtų palikti jai bent marškinius, o apžiūrėti intymias vietas turėtų pakviesti pribuvėją! Bet visiškai tikra ji nėra. Kita vertus, sunku net manyti, kad tokie gerbiami vyrai kaip abu advokatai ir burmistras leistų budelio parankiniams ją išrengti.

Maria pravirko. Tamsoje apgraibomis paieškojo medžio trinkos, kurią pastebėjo iš pat pradžių prieblandoje, ir atsisėdo. Taip verkdama ir užsnūdo. Kažkada nukrito nuo trinkos, sutrikusi pašoko. Pajuto, kad reikėtų atlikti savo reikalą, bet prisiminė, kad nėra kibiro.

Atsitūpė ten, kur prieš tai buvo išsivėmusi. Čia vis vien viskas buvo purvina. Ir tai nebebuvo svarbu.

* * *

Pabudo nuo to, kad kažkas judėjo jai po suknia ir bėgo koja aukštyn. Žiurkė! Isteriškai suklykė, pašoko, užkliuvo už medinės trinkos ir išsitiesė ant purvu priskretusių grindų. Ir išgirdo žingsnius, spynoje sugirgždantį raktą. Atėjo budelio parankiniai, įsispraudė per žemas duris, rankose laikydami fakelus, ir ištempė ją į tamsų koridorių. Nuvedė Marią laiptais viršun į kambarį, kur jos laukė keturi vyrai.

Keturi vyrai, kažkas panašaus į stalą didelio kambario viduryje, keistos kopėčios tiesiai po langu ir pora tokių pat keistų rakandų šalia suolo prie kairiosios sienos.

Trys vyriškiai, sėdintys ant sunkių kėdžių, buvo burmistras Johannesas Pferingeris ir abu advokatai dr. Wolfgangas Grafas ir dr. Sebastianas Röttingeris. Prie dešiniosios sienos stovėjo meistras Jakobas, budelis. Regis, buvo jau priešpietis, nes pro langus skverbėsi dienos šviesa, ir Maria Holl sumišusi pabandė nubraukti nuo suknios purvinų šiaudų liekanas.

„Nesivargink, – pasakė burmistras. – Gali iš karto ją nusirengti."

Maria priblokšta pažiūrėjo į jį. „Ką? Čia?"

Burmistras atžariai mostelėjo ranka budeliui, o tasai linktelėjo savo pagalbininkams.

Maria desperatiškai priešinosi, bet per porą minučių vyrai nuplėšė jai suknią, sijoną ir marškinius, besiblaškančiai užlaužė rankas už nugaros ir pririšo prie kopėčių.

Negalėdama prisidengti rankomis, Maria kiek pajėgdama suspaudė šlaunis, bet priėjęs budelis kol kas nekreipė į tai dėmesio, o tik colis po colio apžiūrėjo jos nuogą kūną. Moteris raudojo iš įniršio ir gėdos, kol meistras Jakobas tiesiogine žodžio prasme apčiupinėjo ją nuo kojų iki galvos, ilgam sustodamas ties krūtimis, paskui paliepė pririšti ją prie kopėčių apsukus ir patikrino jos kitą kūno pusę.

„Na?" – paklausė advokatas dr. Grafas, rašęs protokolą ir norėjęs sužinoti smulkmenas.

„Kol kas nieko, – pasakė budelis, – bet matote, kaip ji suspaudusi šlaunis. Be to, dar turime ją nuskusti."

„Seniai galėjot tą padaryti", – suniurnėjo burmistras.

„Kada? – įžūliai pertraukė meistras Jakobas. – Gal naktį?"

Jo įsakymu Marią atrišo nuo kopėčių ir paguldė ant stalo aukštielninką, kojomis tiesiai į teisėjų kėdes. Pakėlė rankas ir surišo jas virš galvos. Po to budelio pagalbininkai kiekvienas

čiupo po jos koją ir budelio įsakymu jas praskėtė, pakėlė ir surišo, palikdami ją išskėstomis kojomis gulėti priešais vyrus, be jokios gėdos apžiūrinėjančius tai, ko ji neleisdavo matyti net savo vyrui.

Tai buvo baisiausias pažeminimas, kokį tik galėjo patirti moteris, ir visi esantys kambaryje tą žinojo.

„Paprastai ar radikaliai?" – paklausė budelis šaltu tonu, pasisukdamas į burmistrą.

„Ką manote?" – paklausė Pferingeris greta sėdinčių teisininkų.

„Radikaliai patikimiau", – atsakė dr. Grafas.

„Gerai."

Maria gulėjo be žado užmerktomis akimis ir mėgino jaustis mirusi. Apsimesti, kad nėra čia jokių vyrų, spoksančių į plačiai atvertą jos gėdą. Bandė negalvoti apie tai, kaip šalins jai plaukus iš pažastų ir intymiausios vietos.

Staiga ji šaižiai klyktelėjo, nes budelis trumpam kyštelėjo fakelą jai tarp kojų, apžiūrėjo savo darbą ir pakartojo dar kartą. Jau buvo netekusi sąmonės, kai jis pakartojo tą pačią procedūrą pažastyse, ir atgavo ją tik pajutusi, kaip meistras Jakobas su kažkokiu įnagiu krapštosi jai tarp kojų.

„Ir?" – paklausė burmistras nekantriai.

„Nesu tikras, – atsakė budelis, tebegremždamas ir tebesmaigstydamas. – Gali būti, bet gali ir nebūti."

„Dar kartą patikrinkite", – paliepė Pferingeris dr. Röttingeriui, bet tasai tik atžariai numojo ranka. „To man betrūko – šliaužioti tarp raganos šlaunų. Meistras Jakobas geriau žino."

Bet budelis niekaip negalėjo apsispręsti, ar mažas pabrinkimas, jo apčiuoptas apačioje, iš tiesų raganos žymė, nes, adata bakstelėjus į smulkutį iškilumą, moteris krūpčiojo, bet tokiose vietose raganos skausmo nejaučia. Ir dar: raganos žymę velnias išdegina tik tokioms moterims, dėl kurių atsidavimo nėra

tikras. Todėl tvirtų įsitikinimų ir paklusnios raganos apskritai neturi jokios žymės!

„Na gerai, o gal ir nieko gero, – tarė burmistras. – Šiaip ar taip, žymė nieko iš tikrųjų neįrodo. Čia tik netiesioginis įkaltis. O netiesioginių įkalčių turime pakankamai. Atsižvelgiant į visas tas moteris, kurios teigia mačiusios „Karališkųjų" užeigos namų šeimininkę raganų šokiuose. Belieka jai prisipažinti. O tą, – jis pasisuko į Marią, – tu tikrai padarysi. Rytoj ar poryt. Kada nors, bet greitai."

Atsigręžė į budelį. „Išveskit ją!"

* * *

Paliko jai tik marškinius, kad bent šiek tiek galėtų prisidengti išniekintą kūną, ir nuvedė atgal į tamsiąją. Drabužius iš jos atėmė. Gal jau rytoj jais vilkės meistro Jakobo žmona. Požemiuose ji ištrūko iš vyrų rankų ir jau norėjo pasislėpti tolimiausiame kampe, bet vyrai nuvilko ją prie tamsios trinkos, ant kurios praleido naktį, kaip reikiant jos nė neapžiūrėjusi.

Tik kai vyrai privertė ją atsisėsti priešais sunkiąją trinką ir ją atidarė, apatinėje ir dabar pakeltoje viršutinėje dalyje ji pamatė keturias pusrutulio formos angas. Į apatines įgrūdo jos pėdas ir riešus. Tada nuleido viršutinę dalį ir surakino jos kojas, paskui ir rankas.

Sėdėti beveik nuogomis ant purvinų grindų, kai rankos ir kojos nenatūraliai ištemptos, buvo ne tik nepatogu, bet nuo pat pirmųjų minučių be galo skausminga. Ar taip jai reikės praleisti visą naktį? O gal sėdėti čia iki pat kito tardymo? Kiek reikės čia ištverti?

Mėnesius.

Pirmoji naktis nebuvo pati blogiausia. Bet tokia atrodė. Ji dar nežinojo, kas jos laukia ir kiek žmonės pajėgia iškęsti. Bent jau kai kurie žmonės.

Jau po valandos nugaros skausmas pasidarė nepakeliamas, blauzdų raumenis ėmė traukti mėšlungis, verkti seniai neturėjo jėgų, ir galiausiai ji visiškai nebegalėjo kontroliuoti savo kūno. Bejėgiškai pajuto, kaip išsituštino pūslė ir žarnynas. Kažkurią akimirką atėjo gailestingas nuoalpis, iš kurio kartkartėmis vaitodama prabusdavo, kad vėl kristų į gilų sąmonės rūką.

Kitą rytą jos pasiimti vėl atėjo budelio parankiniai ir išlaisvino ją iš šiekšto, o kai norėjo pastatyti Marią ant kojų, ji iškart vėl susmuko. Nugaros skausmas buvo nepakeliamas. Parankiniai nuvilko ją į tardymų kambarį, kur jau laukė advokatai bei burmistras ir nedelsdami ėmėsi klausinėti.

Maria tikėjosi, kad nuo purvo sustirusius marškinius jai pakeis naujais, bet nuo jos sklindantis dvokas, rodės, niekam netrukdo. Iš pradžių įprasti klausimai. Maria jau buvo atgavusi pusiausvyrą, todėl ne tik neigė visus jai metamus kaltinimus, bet advokatų klausimus netgi vadino beveik juokingais.

Tai nebuvo labai protinga.

Burmistras įsakė meistrui Jakobui parodyti jai kankinimo įrankius ir paaiškinti, kam jie skirti.

Pirmiausia – nykščių spaustuvai, dvi geležinės plokštelės, tarp kurių įdėtų Marios nykščius ir suspaustų. Toliau – vadinamieji ispaniškieji batai, veikiantys panašiai, tik skirti ne nykščiams, o blauzdoms traiškyti. Dar kopėčios, kurių vieną skersinį sudarė spyglių prikaišiotas velenėlis, pritvirtintas maždaug galvos aukštyje. Pastačius tardomąjį nugara prie šių kopėčių ir pamažu traukiant viršun, spygliuotas velenėlis suplėšydavo jam strėnas ir pečius.

Ir pagaliau virvė. Perjuosta per tekinį, pritvirtintą palubėj. Meistras Jakobas priėjo prie Marios ir surišo jai už nugaros rankas per riešus. Vos vos jas kilstelėjo. Iš skausmo moteris pasilenkė priekin. Budelis kėlė rankas vis aukščiau, lėtai ir atsargiai.

Maria sunkiai alsavo iš skausmo. Ir dar šiek tiek aukščiau. Atrodė, tarsi rankos tuoj išnirs. Ji veriamai suklykė.

Meistras Jakobas paleido jos rankas. „Pririšime tavo rankas ant šitos virvės ir pakelsime tave viršun. Gal ir neįsivaizduoji, kaip tau skaudės, bet pažadu: ilgai netversi." Pašnabždėjo jai į ausį: „Todėl būk protinga mergaitė ir išvengsi skausmo. Tiesiog pasakyk, ką jie nori išgirsti. Šiaip ar taip tą padarysi. Būtų gaila, jei tuomet jau būtum luoša!"

Maria papurtė galvą, ir burmistras leido budeliui suprasti, kad tasai pradėtų nuo nykščių spaustuvų. Budelio pagalbininkai nutempė Marią ant suoliuko, atlenkė kairiosios rankos pirštus ir įkišo nykštį tarp plokštelių. Meistras Jakobas lėtai suveržė spaustuvus. Veržė vis tvirčiau ir tvirčiau.

Maria suvaitojo. Vos galėjo ištverti skausmą.

„Ar kada nors buvai raganų šokiuose?" – paklausė daktaras Grafas.

„Ne", – sukūkčiojo Maria. Meistras Jakobas pasiėmė plaktuką ir vieną kartą stipriai sudavė per plokštelę. Maria beveik neteko sąmonės. Iš po nykščio nago ištryško kraujas. „Ne?" – paklausė budelis. Maria papurtė galvą. Budelis dar tvirčiau suveržė spaustuvus ir vėl sudavė per plokštelę.

„Ne!" – suriko Maria. Budelis veržė toliau.

„Ji neverkia", – tarė burmistras savo tarėjams. „Šiek tiek įtartina!" Kiti du linktelėjo. Visi žinojo, kad kai kurios raganos nemokėjo verkti.

„Paimk ir kitą ranką", – liepė daktaras Röttingeris.

* * *

Po dar vienos siaubingos nakties šiekšte Marią vėl tardė. Ją apavė ispaniškaisiais batais. Abiejų kojų blauzdas taip tvirtai suspaudė tarp įtvarų, kad Maria vis alpo. Teismą tai vargino, nes kaskart tekdavo nutraukti tardymą, kol ją vėl galėdavo klausinėti.

„Duok Dieve, kad būčiau pabaisa, – sušvokštė ji kartą, – tai bent kažką galėčiau prisipažinti."

„Tai šventvagystė", – pasakė dr. Grafas, o burmistras iš kišenės staiga išsitraukė kažkokį popierių. „Ką į tai pasakysi? – paklausė Marios. – Čia tavo vyro laiškas – perskaitysiu jį tau!"

Išlankstė lapą ir pradėjo skaityti:

„Kad tu, mieloji žmona, galėjai taip sunkiai nusidėti prieš Jo Aukščiausiąją Dieviškąją Didenybę, sulaužyti ištikimybę man ir savo vaikams, kol gyvas nebūčiau patikėjęs, ir Visagalis nubaudė mane pasiųsdamas ypatų aklumą ir nenuovoką, kad aš nieko nei mačiau, nei permaniau. Bet neturiu abejonių, mūsų mielaširdingasis Dievas didžioje išmintyje užleido ant tavęs nelemtąjį šėtoną, idant tavo nusidėjimas iškiltų dienos švieson, o tu aną įžvelgtum ir imtum nuoširdžiai atgailauti.

Todėl kuo labiausiai raginu tave už savo nuodėmę iš visos širdies atgailauti ir gailėtis, labai nuoširdžiai prašyti mūsų ištikimojo Dievo atleidimo, atsiduoti tikrajam tikėjimui mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus, pasiaukojusio ne tik už tavo, bet ir viso pasaulio nuodėmes, gailestingais darbais ir krauju, ir jei kaip pametusi kelią avelė, paklydusi dykumose, ištikimai ieškosi ir atrasi save geravalę ir nusižeminusią, tai Jis neabejotinai paims tave ant savo gailestingumo pečių ir nuneš į amžinąją avidę, kur tavimi džiūgaus visi angelai, ir mes, jei tokia bus Dievo valia, greitai pamatysim vienas kitą ir pasieksim amžinąjį džiaugsmą. Iš visos širdies atleidžiu tau viską, ką man padarei, ir niekuomet negalvosiu apie tave piktuoju."

„Ir taip toliau, ir taip toliau, – tarė burmistras, sulankstydamas laišką. – Kaip matai, tavo vyras irgi laiko tave kalta ir mano, kad tu – vylinga ragana, iki šios dienos slėpusi savo tikrąjį būdą nuo jo ir vaikų. Prisipažink ir gailėkis dėl savo niekšybių."

Maria spoksojo į jį netikėdama. „Tai parašė mano vyras? Taip prakilniai kalbėti jis nemoka. Čia juk ilgaskvernių tauškalai! Pats įsakėte jį parašyti, o gal net pats parašėte! Arba padiktavote jį mano Michaeliui ir pagrasinote, jei nepaklus!"

Burmistras metė į ją niūrų žvilgsnį: „Kaip nori." Ir linktelėjo meistrui Jakobui. „Prakalbinkit ją!"

Ateinančiomis dienomis tardymai tęsėsi. Jos rankos virto dviem kruvinais mėsgaliais, blauzdos, rodės, keliose vietose buvo sulaužytos, o dygliuotas velenėlis ant kopėčių sudraskė strėnas, nugarą ir pečius. Bet apklausos nedavė jokių rezultatų. Tarybos advokatas dr. Wolfgangas Grafas protokole glaustai pažymėjo: „*Repetit priora* (kartoja, ką jau sakė), nemanau reikalinga užrašyti."

Kadangi ji ir toliau „piktybiškai" tylėjo, kaip manė teisėjai, ją pirmą kartą pakabino. Taip sušvelnintai vadinamas neįsivaizduojamai žiaurus veiksmas, kurį meistras Jakobas jai jau demonstravo, už nugaros surištas rankas lėtai keldamas iki pečių aukščio.

Šįkart vienu truktelėjimu pakėlė ją viršun ant virvės, permestos per tekinį, taip, kad Maria vos lietė grindis kojų pirštų galiukais.

„Ir? – paklausė burmistras. – Ar mokeisi maišyti nuodus?"

Maria norėjo atsakyti, bet skausmas buvo toks neįsivaizduojamai didžiulis, kad nepajėgė išspausti nė žodžio.

Dar vienas truktelėjimas, ir grindys po kojomis dingo. Beveik paklaikusi iš skausmo, Maria riktelėjo, taip, pabėrusi musių nuodų katėms, slankiojusioms aplink jos namus ir vogusioms kiaušinius bei kitką. Nežinanti, ar jos nuo to nudvėsė.

Ir čia viskas.

Meistras Jakobas, pakėlęs ją per metrą nuo grindų, trumpam paleido virvę ir vėl staiga ją pagavo. Maria nukrito pusmetrį, tada virvė truktelėjo ir įsitempė. Jos pečiai išniro, ir Maria nugrimzdo į palaimingą tamsą. Vėl atsipeikėjo jau gulėdama ant žemės.

„Pakelk ją vėl, – liepė burmistras budeliui. – Mes einam užkąsti."

Tasai padarė, ką lieptas. Beveik dvi valandas Maria kabojo ant virvės išsuktomis rankomis, dabar atsidūrusiomis stačiai jai virš galvos. Kad kančios būtų dar didesnės, jai prie kojų pririšo sunkų akmenį.

Ji prabils.

Po gerų pietų ir poros vyno taurių ponai tęsė tardymą. Juk ji nenorinti pasakyti, kad savo nuodais – tariamais musių nuodais – šėrusi tik kates?

„Ne", – pralemeno Maria, kai ją staiga nuleido. Ji sapnavusi, kad daug anksčiau, kai ji dar gyveno namie Ulme, turėjusi ryšį su smuklininko Häfeleno sūnumi. Thomas – taip jis vadinosi – atėjęs pas ją į kamarą ir į jos lovą. Bet ji niekuomet nemaniusi, kad tai buvo velnias, sanguliavęs su ja Thomo pavidalu. Tai nutiko porą kartų, o vėliau atpažinusi, kad čia nelabasis, iš ožio kojų. O tada prisiekusi jam ir pasirašiusi krauju...

„Na štai, – tarė burmistras. – Artėjame prie reikalo."

Bet tada Maria prapliupo ašaromis. Juk tai netiesa, rėkė ji, ji tiesiog nebegalinti ištverti skausmo ir perpasakojusi ponams tai, ką mieste moterys pasakoja apie raganas.

Burmistras pažiūrėjo į ją piktai. „Manai, kad gali vedžioti mus už nosies?" – piktai paklausė, o tada pasisuko į budelį: – „Pakabint!"

Vėl pakabinta, Maria pradėjo vaitoti: „O Kristau, pasigailėk manęs, o Dievo avinėli, kuris naikini pasaulio nuodėmes, pasigailėk manęs."

Galiausiai ją nunešė atgal į požemius, kur meistras Jakobas vėl atstatė išnirusius pečius, kas skaudėjo taip pat baisiai kaip ir išnarinant. Pastatė jai ąsotį su vandeniu, kurį ji godžiai išgėrė, ir

numetė kriaukšlę duonos, kurią ji taip pat godžiai prarijo. Po to ją vėl prirakino.

Ir ši drama kartojosi diena iš dienos. Ištisas savaites. Siaubingos naktys šiekšte, tupint savo pačios išmatose, apsuptai žiurkių, kurios, ieškodamos ko nors ėdamo, šmirinėjo bejėgės moters kūnu, o dieną – kankinimai. Ji nuolat dievagojosi esanti nekalta, nors kankino – jei tai apskritai dar buvo įmanoma – dar žiauriau. Po vienuoliktos apklausos dr. Grafas į protokolą užrašė: „Nors ji ketvirtą kartą tvirtai ir gerai buvo pakabinta", bet vis vien laikiusis savo nekaltumo.

* * *

Per šešioliktą apklausą Maria tvirtino jau seniai būtų prisipažinusi, jei būtų ragana, ir nebūtų leidusis taip ilgai kamuojama. Visagalis puikiausiai žinantis, kad ji niekuo nenusikaltusi, bet nebūtų nieko nuostabaus, jei ji pati pasirinktų mirtį, nes nebegalinti daugiau ištverti kankinimų.

Tai buvo negeras grasinimas, privertęs teismą sutrikti. Savižudybė buvo mirtina nuodėmė, ir jei kaltinamoji savo pažadą įvykdys, bus labai nemalonu. Galimas daiktas, moteris nekalta, dėl nepakeliamų kankinimų įstumta į mirtiną nuodėmę – tai mestų šešėlį ant burmistro ir abiejų advokatų. Juk Marios grasinimą girdėjo ir budelis bei jo parankiniai, o budelių tylėjimu, dievaži, negalima pasikliauti.

Kita vertus: ką jiems dabar daryti? Maria Holl laikoma uždaryta jau kelis mėnesius, ištvėrė daugiau nei penkiasdešimt sunkiausių kankinimų ir – nors seniai atsidūrusi ant beprotybės ribos – dievagojasi esanti nekalta. Mieste plito nepasitenkinimas. Žinoma, visi tikėjo raganomis, bet taip pat gerai žinojo, jog kai kurios moterys kankinamos apkaltindavo kitas, kad tik sutrumpintų savo pačių kančias.

Ir, dar to betrūko, iš Ulmo atkeliavo žinia, kad suimtosios giminė naudojasi savo ryšiais, kad ją išlaisvintų. Išgąsdinti burmistras ir daktarai Grafas ir Röttingeris pabandė geruoju įkalbėti Marią prisipažinti, bet toji, savaime suprantama, ir dabar neprisipažino to, ką neigė net ir žiauriausiai kankinama.

Paskui Nerdlingeną pasiekė Ulmo magistrato laiškas, kuriame šis nerdlingiečius mandagiai, bet tvirtai ragino paleisti minėtą Ulmo pilietę, nes esą įrodyta, „kad ji visuomet buvusi dievobaiminga, sąžininga ir nesutepta nė menkiausiu įtarimu dėl to, kuo dabar kaltinama. Jos miręs tėvas, daugelį metų buvęs tarybos tarnautojas ir kaimo amtmonas, išauklėjo ją kartu su broliais ir seserimis Visagalio Dievo baimėje, ir pirmesniuosius jų vyresnieji vedė tiesos ir doros keliais. Todėl jie negalintys atsikratyti įtarimo, kad minėtąją moterį įskundė piktavaliai žmonės (kurie ir kitur yra suklaidinę vyresnybę ir privertę pasielgti skubotai)".

Dabar būtų pravertęs geras patarimas. Dar niekuomet auka nebuvo ištvėrusi tokių kankinimų taip ilgai ir neprisipažinusi. Per daug nesiterliojant tiesiog atimti įtariamajai gyvastį – to nebūdavo netgi raganų procesuose.

Nėra prisipažinimo – nebus ir laužo.

Bet negalėjai jos ir paprasčiausiai paleisti. Viena vertus, teismas – pirmiausia burmistras – būtų pripažinęs, kad neteisingai pasielgė su nekalta piliete, mėnesių mėnesius ją kankindamas. Kokia siaubinga gėda!

Be to, būtų kilęs pavojus, kad nusikaltėlė, turėdama įtakingų Ulmo giminių užnugarį, pareikalaus iš Nerdlingeno miesto, o gal net iš pačių teismo narių atlyginti patirtą žalą. Todėl Nerdlingeno miesto magistratas nusileido – juk galų gale kam reikalingi advokatai – ir įsakė sukurti keleto puslapių dokumentą, kurį Maria turėjo pasirašyti ir taip duoti vadinamąją taikos priesaiką arba taip pat ir prisipažinimą*.

* Viduriniąja vokiečių aukštaičių kalba – *urgiht.*

Tai reiškė ne ką kita, nei tai, kad Maria Holl vis vien kažkaip nebuvo visiškai nekalta, todėl turės bet kuriuo metu pakviesta atvykti į teismą ir visų pirma prisiekti, jog dabar ir ateityje nereikalaus iš magistrato ar savo teisėjų atlyginti patirtą žalą.

Bet ji buvo laisva. Šią akimirką tai buvo svarbiausia. Bent jau jai asmeniškai. O Nerdlingenui procesas turėjo tą reikšmę, kad vėliau nė viena miesto moteris nebuvo nuteista už raganavimą.

Nežinome, ar ir kaip Maria Holl siela ir kūnu ištvėrė požemius ir siaubingus kankinimus. Tačiau jos gyvenimo džiaugsmas, matyt, išliko nepalaužtas, nes po vyro Michaelio mirties ji vėl ištekėjo, o vėliau ir dar kartą, ir mirė sulaukusi garbaus aštuoniasdešimt penkerių metų amžiaus.

Jos prišaukia audras, kurios plačiose apylinkėse
siaubia namus ir laukus. Nuo užkerėtų strėlių
žmonės apšlumba, ir niekas jiems negali padėti.
Vėliau randama palaikų, plaukų, anglių
ir panašiai... Teisingai sakoma:
ko velnias nespėja, nuveikia jo moteriškė, ragana.
Martinas Lutheris

10. ŽINIUONĖS

Senis atsargiai ištiesė koją. Kad tik jos netrinktelėtų! Nepatenkintas spoksojo į nuogą pėdą, kurios didysis pirštas buvo beformis ir ištinęs. Prakeikta podagra. Ačiū Dievui, dabar vasara, todėl nereikia sprausti kojos į batą. Ir nemanė, kad jam pavyktų, kai koja tokios būklės. Šiaip ar taip būtų mieliau likęs namie, bet miesto žmonės teisėtai tikėjosi iš savo burmistro, kad tasai asmeniškai pasirūpins tuo nemaloniu reikalu.

Moteris, išsuktais pečiais kabanti palubėj, vardu Kathelijne ir lig šiol – kaip burmistrui papasakota – buvo ganėtinai gerbiama. Ne pirmos jaunystės, žinoma, ne, nes jaunos moterys dar neturi tų slaptų žinių ir patyrimo, kurie ateina tik su amžiumi. Bet net ir subrendusios moterys retai turi antgamtinių galių. Tik nedaugelis pajėgia iš tiesų išgydyti ligas.

Tik raganos.

Bet šitoji Kathelijne čia lig šiol negarsėjo kaip ragana. Visiškai priešingai. Pačioje Briugėje ir aplinkiniuose kaimuose ją netgi garbino kaip šventąją. Lygino ją su apaštalais, Viešpaties vardu stebuklingai išgydančiais, rodos, nepagydomas ligas. Panašu, kad kaip tik tai sugebėjo ir ši moteris. Visų pirma jaunos motinos, pagimdžiusios kūdikį, kuriam gimdymo metu išniro rankytė ar lūžo kojytė arba kuris turėjo kreivą nugarytę, nešdavo pas ją.

O ji padėdavo. Bent jau dažniausiai. Ir neversdavo vaikų gerti paslaptingų syvų, nedėjo įtvarų, netiesino iškrypusių galūnių. Netgi nenaudojo užkalbėjimų, ką jau kalbėti apie burtažodžius. Bet melsdavosi kartu su motinomis. Retkarčiais patardavo joms užsakyti už vaikus mišias ir aplankyti kokią šventą vietą. Tai kaip galėjai įtarti ją susidėjus su velniu?

Bet kažkas visgi nutiko. Burmistrui niekas nepranešė, kodėl senoji moteris staiga tapo įtartina. Jį tik pakvietė dalyvauti apklausoje. Ir štai jis sėdi čia su skaudančiu kojos pirštu ir turi žiūrėti, kaip budelis diržu drožia moteriai per juosmenį. Keliose vietose pro į maišą panašią suknią, kuria ją apvilko, jau rodėsi kraujas. Keista, bet ji nedejavo. Netgi nė karto nesusiraukė, bet įdėmiai žiūrėjo į burmistrą.

Į jį ir jo nuogą koją su raudonu pirštu.

Į įkyrius ją tardančių juristų klausimus, kada ir kur ji sutikusi pragaro kunigaikštį, ką jis jai pažadėjęs, ką ji jam davusi, kokius syvus ir tepalus ir iš kokių medžiagų maišiusi, ar tuo tikslu žudžiusi kūdikius, ji atsakinėjo ramiai ir – kaip teigė nustebęs burmistras – vos ne džiugiai, kad joks velnias jai nepadėjęs, tik Dievas.

Vieno posėdininko nurodymu budelis suėmė ją per klubus ir smarkiai patraukė žemyn. Išnirusius pečius turėjo perverti nežmoniškas skausmas, bet ji neišleido nė garso, ir pasigirdo tik burmistro, atsargiai pajudinusio koją, atodūsis. Tą akimirką Kathelijne vėl pažiūrėjo į jį ir paklausė, ar jam skauda.

Burmistras neteko žado. Sena moteris, taip siaubingai kankinama, teiravosi apie jo skausmus!

Atgavęs savitvardą linktelėjo ir atsakė: „Taip, kojos pirštą; žinai, podagra."

„Ar padėti tau?" – paklausė moteris šypsodamasi.

„Jei padėsi, sumokėsiu tau du tūkstančius auksinių", – tarė burmistras.

Kambaryje esantys juristai pasilenkė vienas prie kito ir pradėjo kuždėtis. Kol budelis jų nurodymu nukėlė moterį ir išvedė, jie apspito burmistrą ir susijaudinę ėmėsi jį įkalbinėti. Kaip jis galėjęs taip lengvabūdiškai pasielgti ir pasiūlyti raganai sandėrį! Ar nebijąs, kad užkerėsianti jį mirtinai?

Burmistras jautėsi nesmagiai, nes būtų mielai pasinaudojęs jos pagalba, be to: juk ji nieko neprisipažino. Galbūt ji visai ne ragana.

Juristai nenorėjo nieko girdėti, o po pietų pratęsė kankinimus. Be rezultatų. Senoji moteris kankinama netgi pasišaipė iš budelio, kuris bergždžiai stengėsi priversti ją prisipažinti. Bet kažkada ji vis dėlto apalpo. Kai ir trečias, ir ketvirtas kankinimai nedavė jokių patenkinamų rezultatų, pasigirdo balsų, reikalaujančių ją paleisti, – kol neatsirado naujų įtarimų, kankinti žmogaus be galo negalima.

Galiausiai juristai sumąstė, kad ją reikėtų išrengti, ko, nesuprantama kodėl, anksčiau nepadarė, nuskusti plaukus nuo viso kūno ir apžiūrėti jį, ar nėra paslėptų raganos žymių. Ir štai budelis intymiausioje angoje nelauktai aptiko pergamento gabalėlį, aprašinėtą paslaptingais ženklais, vardais ir kryžiais.

Neabejotinai naujas įkaltis!

Ją ir toliau smarkiai kankino, ir galiausiai vargšė Kathelijne prisipažino viską, ką iš jos norėjo išgirsti. Neva ji taip pat pasakiusi, kad jos vaginoje esantis pergamentas padėjęs ištverti skausmus, bet dabar, kai jį paėmė, ji ketinanti prisipažinti.

Bet posėdininkams vis vien visas šis reikalas atrodė įtartinas. Nors garsiai niekas apie tai nekalbėjo, bet visiškai galėjo būti, kad budelis ne atsitiktinai rado minėtąjį pergamentą, o buvo prieš tai – turbūt kol ji gulėjo be sąmonės – jį minėtoje vietoje pats paslėpęs.

Kad ir kaip ten būtų, Kathelijne atsidūrė ne ant laužo, kas būtų buvę logiška po jos prisipažinimo; ją tik pastatė prie gėdos

stulpo. Taip pat uždėjo peruką, kurį simboliškai sudegino, kad parodytų, jog iš tikrųjų ji nusipelnė mirties ugnyje.

Paskui ją išvijo iš miesto.

Bet gyvybės ji visgi neišsaugojo. Nukeliavo į Zelandiją ir lengvabūdiškai ėmė vėl gydyti žmones. O tada nutiko tai, kas turėjo nutikti: ir ten į ją atkreipė dėmesį, tik šįkart teisingumas neįžvelgė jokių lengvinančių aplinkybių. Sužinojo, kad prieš kurį laiką ji jau buvusi nuteista Briugėje, ir sudegino ją gyvą.

* * *

Tai nutiko 1540 m., pačioje didžiosios persekiojimo bangos pradžioje. Dabar laikas užmesti žvilgsnį į moteris, kurių pagalbos reikėjo nuo senų laikų, bet kurios dėl savo paslapties gaubiamų žinių ir užsiėmimų buvo ir kritiškai stebimos, ypač Bažnyčios. Beje, tos pačios Bažnyčios, kuri uždraudė bet kokį seksualumą, ypač, žinoma, moterų, ir vyrams neleido turėti nieko bendra su nėštumu, gimdymu ar moterų ligomis.

Prieš imdamiesi konkrečiai pribuvėjų, turime pakalbėti apie Bažnyčios laikyseną apskritai medicinos atžvilgiu. Ji mokė, kad viskas, kas vyksta, vyksta Dievo valia. Geras derlius ir blogas derlius, karo neramumai ir badmečiai. Taigi jei žmogus susirgdavo, jei moteris tapdavo nevaisinga ar koks senis apakdavo, tai buvo laikoma Dievo valia. Todėl visiškai logiška, kad XIII a. pradžioje Laterano susirinkimas pagrasino atskirti nuo Bažnyčios kiekvieną gydytoją, kuris imasi gydyti prieš tai negavęs Bažnyčios palaiminimo.

Bent jau trečdalis tuometinių gyventojų galėjo pasinaudoti tikrai mokyto gydytojo pagalba. Bet net ir tokie – ką XVI a. atvirai patvirtino Paracelsas – daugelio dalykų visiškai neišmanė.

Garsusis gydytojas ir filosofas apgailestaudamas pripažino, „kad medikas, mokydamasis aukštosiose mokyklose, neišmoksta

ir nesužino visko, ką turėtų gebėti ir mokėti, o kartkarčiais turi eiti mokslintis pas senas moteriškes, čigonus, kerėtojus, valkatas, senus valstiečius, nes šie išmano tokius dalykus labiau nei visos tos mokyklos."

Todėl dauguma žmonių prašė patarti pirtininką ar dantų traukėją, kreipėsi į žiniuonis ar šundaktarius. Gydytojus buvo pakankamai lengva kontroliuoti, bet tik ne tas patyrusias moteriškes, išsibarsčiusias po visą šalį, gyvenančias ir kaimuose, ir mažiausiuose miestuose, kai žinias perduoda senelė dukrai, paskui anūkei ir taip iš kartos į kartą.

Galbūt anuomet daugelis žmonių ir patys žinojo, kad pankolis padeda nuo vidurių užkietėjimo, o builis – nuo hemorojaus, kad nuo kosulio gelbsti garstyčios, o nuo karščiavimo – absentas, bet tokių bendrųjų žinių nepakako. Retesnes ligas pirmiausia reikėjo atpažinti, o tik tuomet gydyti. Be to, ne kiekvienas po ranka turėjo reikalingų žolių, todėl buvo visai gerai turėti kaime moterį, pažįstančią ir renkančią visus reikiamus augalus, taip pat žinančią, kada, kiek laiko ir kokiais kiekiais juos vartoti.

Pavyzdžiui, vienam valstiečiui, sergančiam sunkiu reumatu, žiniuonė davė saliero sėklų, nes jos skatina inkstus šalinti šlapimo druskas. Be to, saliero sėklos sumažina rūgščių kiekį organizme ir padeda nuo artrito, šalina iš organizmo šlakus, gerina kraujo apytaką į raumenis ir sąnarius.

Jaunai merginai, kuriai pavasarį nuolat ašarojo akys ir bėgo nosis, viena senolė paskyrė dilgėlių sulčių ir juoduogio šeivamedžio žiedų antpilo.

O senai našlei, kurią kankino stiprūs pilvo skausmai, žiniuonė liepė pakvėpuoti deginamų juodųjų drignių dūmais, bet labai nedaug, nes – kaip senolė buvo girdėjusi iš savo motinos ir senelės – didelės šių garų dozės gali būti mirtinos.

Žiniuonė taip pat išmano, kad ramunėlių nebegalima rinkti po Joninių, o į kūdikių lopšį reikia dėti česnako skiltelių, nes taip

atbaidomos piktosios dvasios. Įvairių žolių ryšelis, pririštas pastogėj, apsaugo nuo žaibo smūgio, o kmynai padeda nuo vidurių pūtimo prisivalgius daug kopūstų.

Viso to galima išmokti iš senosios moteriškės, kurios kaimui labai reikia, tačiau kaimas ją vis vien vos pakenčia. Žmonės per daug nepatiklūs, nes kaimynai retkarčiais susiginčija, o su tokia moterimi niekas nenorėtų kivirčytis. Jau geriau tegu ji gyvena kur nors miško pakrašty arba – dar geriau – vidury miško.

Be to, tai pravartu, nes niekas nemato, kai slapčiomis pas ją sėlini.

Jei, pavyzdžiui, kaimo moteris, kuri neatrodo nei serganti, nei nėščia, lankosi pas senolę, tai tikrai su kebliu reikalu: gal jai reikia meilės gėrimo, kuriuo nori tvirčiau prie savęs pririšti paskui svetimus sijonus lakstantį vyrą, arba kuriuo siekia sukelti laukinę kito vyriškio, kurį mielai pati sužavėtų, aistrą.

Senolė žino, kad tokių receptų nėra. Daugių daugiausia galima pririnkti „dūmų dujų" – tai yra nukrapštyti židinyje virš ugniavietės susikaupusias nuosėdas ir ištirpinti vyne. Kartais tai padeda, nes šios liekanos turi arseno, kuris kai kuriems vyrams sukelia susijaudinimą. Bet: per didelė dozė gali būti mirtina.

Daug paprasčiau ir ne taip pavojinga rekomenduoti klientėms ką nors paslaptingai skambančio. Pavyzdžiui, sudegintos lazdyno žievės miltelius. Lazdynas visuomet buvo laikomas geidulingumo simboliu, ir tai tapo viena iš priežasčių, kodėl šventoji Hildegarda von Bingen, puikiai – kaip tais laikais – išmananti mediciną, pasisakė labai atlaidžiai apie jį ir jo tariamą poveikį tam tikrais atvejais.

Be to, buvo labai mažai knygų ir dar mažiau skaityti mokančių žmonių, todėl niekas nežinojo nei Hildegardos von Bingen, nei jos nuomonės apie lazdyną. To ir nereikėjo, nes paprastiems žmonėms lengva padaryti įspūdį; juo fantastiškiau kai kurie patarimai skambėjo, juo ieškantiesiems pagalbos jie atrodė įtikinamesni.

Tik tai žinant galima suprasti, kodėl moterys vyrams ar meilužiams, turintiems potencijos sutrikimų, į valgį įmaišydavo menstruacijų kraujo arba tais pačiais sumetimais mėgindavo gauti ypač stiprių gyvūnų – lokio, buliaus ar net liūto – sėklos. Kadangi tokio dalyko gauti natūraliomis sąlygomis buvo beveik neįmanoma, klestėjo keliaujančių šundaktarių verslas: jie girdavo buteliukus su tariama sperma ir iš tiesų parduodavo juos lengvatikiams.

Tačiau daugelis moterų visiškai nenorėjo, kad vyras užsidegtų smarkia aistra. Priešingai. Juk tėvai, jei įmanoma, pažadėdavo dukteris turtingiausiam arba galingiausiam vietos vyrui. Merginos jausmai retai vaidino kokį vaidmenį. Meilė jau kaip nors prabus, ramino dukrą, o jeigu ne – tai paprasčiausiai būk paklusni!

Todėl pakankamai daug moterų džiaugdavosi, kai vyras ilgesniam laikui iškeliaudavo, nes, jų manymu, tai buvo geriausias apsisaugojimas. Bet sėslūs amatininkai visą gyvenimą praleisdavo namie. Kadangi kaimynų žmonos buvo tabu, o lankytis viešnamiuose draudžiama, vienintele sekso partnere likdavo sava moteris, o daugumai žmonų dažni vyrų bandymai suartėti atrodė per daug varginantys.

Ir ką gi?

Žinoma, miške gyvenanti senolė turėjo ką patarti ir šiuo klausimu: jei lazdyno krūmas simbolizavo geidulingumą, tai gluosnis – skaistumą. Žmonės tikėjo, kad jų lapai slopina geismą, todėl jais dažnai išklodavo vienuolių naktigultus. Tuometinių gydytojų liudijimu, lapų nuoviras patikimai išvaro „patraukimą į nedorą".

Bet ką daryti, jei gluosnio lapai niekaip nepadeda, o moteris – nesvarbu, dėl kokių priežasčių – būtinai nori išvengti dar vieno nėštumo?

Laikantis Bažnyčios mokymo, sutuoktiniai turėtų susilaikyti. Dar VI a. pradžioje Caesarius, Arlio vyskupas, visiems dvasininkams rašo, kad moterims draudžiama gerti visokius gėrimus, kurie neleidžia joms pastoti. Pažodžiui: „Tiek kartų, kiek ji galėjo pastoti ir gimdyti, tiek žmogžudysčių ji bus laikoma įvykdžiusi, ir jei ji tinkamai neatgailaus, bus pasmerkta amžinai mirčiai pragare."

Apie vaisingas ir nevaisingas dienas tais laikais dar niekas nieko nenutuokė; kiaušidžių funkcijas perprato tik baigiantis XVII a. Bet net jei ir anuomet būtų buvęs žinomas Knauso-Ogino metodas, Bažnyčia būtų jį uždraudusi kaip ir *coitus interruptus*, nors šis ir buvo praktikuojamas daug dažniau, nei mes šiandien žinome ir nei Bažnyčia anais laikais tikėjosi. Kadangi nei sargių, nei pesarų nebuvo, apie tabletes nėra ko ir kalbėti, telikdavo kreiptis į žiniuonę arba naudotis beprotiškais metodais, kokie užfiksuoti vienuolynų raštuose.

Čia tik vienas iš pavyzdžių:

„Gyvai žebenkščiai pašalink sėklides ir gyvūną paleisk. Sėklides įvyniok į asilo odą ir apvyniok ją moteriai aplink kūną. Taip ji nepastos."

Tikrai ne, nes tokiomis aplinkybėmis prie jos nesiartins nė vienas vyras.

Jau geriau pasitikėti miške gyvenančia senole. Ji, pavyzdžiui, pasiūlydavo tam tikrų mikstūrų, kurias moteris turėdavo susipilti į makštį, arba sutrinti laukinių morkų sėklų ir užsiplikyti kaip arbatą, norint išvengti nėštumo, ją reikėdavo gerti kitą rytą. Vėliau atliekant gyvūnų bandymus su šiomis mikstūromis, buvo nustatyta, kad žiurkių ir pelių vislumas sumažėjo, o ir karvės, besiganančios tose pievose, kur auga minėtų morkų, atsiveda mažiau veršiukų. Kai kuriose valstybėse dar ir šiandien tam pačiam tikslui vartojamas arbatinis šaukštelis sutrintų builio sėklų.

Žinoma, tokie apsisaugojimo metodai buvo nepatikimi, todėl moterys į senolę kreipdavosi ir dingus mėnesinėms. Toji virdavo kadagio, saliero šaknį, pankolį, mėtą, gelsvę ir petražolių, viską supildavo į vyną ir duodavo moteriai išgerti. Bet ypač atsargiai reikėjo vartoti iš kadagio (dar vadinamo ėgliu) spyglių gaunamą aliejų. Juo galima apsinuodyti vien išsitrynus kūną, o išgertas jis garantuotai sukelia gimdos spazmus ir nužudo ne tik negimusį kūdikį, bet dažnai ir motiną.

Ne tokios pavojingos buvo žvakutės, gaminamos iš kiečio, debesylo, pipirlapės distiliato ir medaus. Nors abortas buvo baudžiamas, bet, kadangi dėl kuo įvairiausių priežasčių ir nepakankamos būsimųjų motinų priežiūros nėštumas dažnai baigdavosi persileidimu, buvo beveik neįmanoma ką nors įrodyti. Svarbiausia, senolė turėjo šventai saugoti savo klienčių paslaptis. Tai ypač rūpėjo jai pačiai, nes bet kada galėjo padaryti klaidą, o tada greitai pasklisdavo gandas, kad ji kažką apkerėjusi.

Daugėjant tikrų gydytojų, žiniuonės pamažu buvo išstumtos iš didesnių vietovių, išskyrus gimdyvių padėjėjas, nes vyrams, kaip ir anksčiau, ginekologiniai dalykai prilygo tabu. Gydytojai taip pat nesirūpino profilaktika ir slauga, todėl beveik kas trečias vaikas mirdavo ankstyvojoje vaikystėje dėl higienos trūkumo ir prasto maisto.

Tad XV a. pradžioje atsirado pribuvėjos profesija. Iš pradžių gydytojai tokias moteris labai vertino ir padėti jas prašydavo gydydami visų pirma moteriškas ligas. Bet paaiškėjus, kad daugelis jų gali gydyti ir kitokias ligas, laikui bėgant jos ir medikai ėmė žiūrėti vieni į kitus kaip į konkurentus.

Todėl daugelyje imperijos miestų valdžia buvo priversta įvesti griežtas taisykles. Buvo nustatytos pribuvėjų pareigos. Pavyzdžiui, gimdymo metu mirusiai moteriai jos turėjo atlikti Cezario pjūvį ir išgelbėti vaiką. Jei nebuvo įmanoma atvesti kunigo, jos

netgi turėjo išklausyti mirštančios moters išpažintį ir pakrikštyti kūdikį. Retsykiais jas pasitelkdavo, jei reikėdavo patikrinti, ar suimta moteris ne nėščia, arba surasti paslėptą raganos žymę.

Bet toks delikatumas buvo retas reiškinys.

Kaimuose pribuvėjos išplito tik baigiantis XVI a., bet kai kuriuose miestuose – pavyzdžiui, Niurnberge ar Briugėje – jos jau daug anksčiau pradėjo gauti atlygį ir nebebuvo priklausomos nuo to, ar tėvai (savo noru) joms sumokės. Dėl šios priežasties pribuvėjos pirmiausia rūpindavosi iš turtingų namų kilusiomis motinomis, o vargšes apleisdavo, nes iš jų mažai ko galėjai tikėtis. Iš dalies joms netgi buvo leidžiama jungtis į cechus ir priimti mergaites mokytis amato. Kai kuriuose miestuose jas atleisdavo nuo mokesčio, o jų vyrams leisdavo neiti sargybos.

Kita vertus, dauguma vyrų į natūraliai intymią pribuvėjų veiklos sritį žiūrėjo nepatikliai. Visi buvo girdėję gandą, kuris kai kur netgi buvo laikomas įrodytu faktu, kad garsiajam raganų tepalui pagaminti reikalingi kūdikių kūneliai. O kaip dažnai anuomet gimdavo negyvi kūdikiai!

Atsitiktinai?

Kad prireikus galėtų pradurti vaisiaus vandenų pūslę, pribuvėjos užsiaugindavo vieną labai ilgą nagą.

Lyg kokį žudymo įnagį!

Liūdnai pagarsėjusiame ir plačiai paplitusiame „Raganų kūjyje“, apie kurį jau išsamiai kalbėjome, visos pribuvėjos įtariamos raganyste, todėl kilo gausių persekiojimų pavojus. Iš tiesų, seniau buvo daroma prielaida, kad tarp raganyste apkaltintų ir sudegintų moterų būta daug pribuvėjų ir žiniuonių.

Feminizmo laikais XX a. pabaigoje Brėmeno sociologai Gunnaras Heinsohnas ir Otto Steigeris išdrįso išsakyti painią tezę: kadangi pribuvėjos taikiusios slaptas žinias, kad padėtų moterims apsisaugoti nuo pastojimo ir darytis abortus, todėl –

citata – „žiniuonių naikinimą Bažnyčia ir valstybė pradėjo įgyvendinti vykdydamos demografinę politiką ir siekdamos užkirsti kelią gimimų kontrolei“.

Jei ši absurdiška teorija atitinka tiesą, tai Bažnyčia ir valstybė gėdingai pralaimėjo. Tiesa ta, kad, išskyrus Kelną, kadaise didžiausią Vokietijos miestą su atitinkamai daug pribuvėjų, dėl raganystės nuteistų gimdyvių pagalbininkių skaičius buvo visiškai nedidelis. Tarp šešiasdešimties tūkstančių aukų, kurių per tris šimtmečius pareikalavo raganų kliedas, tebuvo vos du šimtai pribuvėjų.

Tiksliai 0,3 procento.

Bus linksma Brokene šiandieną!
Rugiai – žali, gelsva ražiena...
Ten Urianas laukia mūs.
Per kalnus, klonius, per liūnus
Pulku mes traukiam išdidžiai,
*Ir smirda laumės ir ožiai**.
Johann Wolfgang von Goethe, *Faustas*

11. RAGANŲ PUOTA

Carlosas Castaneda buvo įsmeigęs žvilgsnį į tą vietą, kur manė esant draugą. Teisingai – štai jis sėdi. Štai ten. Juanas spoksojo į jį, ir Carlosas pamėgino žengti žingsnį į jo pusę. Bet jam kažkodėl nesisekė. Kojos atrodė ilgos ilgos, kokių poros metrų, ir minkštos, ir lanksčios kaip guma.

Bent jau jas turėjo. Tik reikėjo išmokti naudotis. Žengė žingsnį Juano link, bet atrodė, kad nė kiek nepriartėjo. Kelių sąnariai atrodė elastingi kaip šuoliams skirta kartis. Ar kažkas panašaus. Virpėjo ir vibravo, tarsi standžiai prisukto laikrodžio spyruoklės.

Carlosas desperatiškai mėgino priartėti prie Juano. Visas kūnas drebėjo ir, rodės, pamažu ėmė kilti. Juanas jau sėdėjo žemai apačioje. Juk turi būti įmanoma prie jo priartėti! Carlosas truputį įsibėgėjo ir šoko. Tarsi šuolininkas į tolį iš vietos. Dar kartą greit nusileido, tvirtai atsispyrė abiem kojomis ir staiga pasijuto skrendąs ore atbulomis.

Virš savęs matė tamsų dangų, bet jo žvilgsnį traukė žemė, tenai, kur apačioj turėjo sėdėti Juanas. Pasisuko ore pilvu žemyn ir matė nebe debesis virš savęs, o giliai apačioje juodą kalnų masyvą.

Karlas skrido vis greičiau, rankas prispaudęs prie kūno, o norint pakeisti kryptį jam tereikėdavo krypteléti galvą dešinėn arba kairėn. Buvo greitas kaip kregždė.

* Vertė Aleksys Churginas.

Ir vis vien jį užplūdo didelis nusiminimas – o gal tai buvo kankinantis ilgesys? Tamsios vietos, kuri buvo jo namai, troškimas? Jis apsižvalgė. Naktis buvo giedra, bet vis dėlto atrodė grėsminga. Žinojo, kad turi grįžti, skristi namo, tenai žemyn, kur jo laukė Juanas, ir jis švelniai nusklendė žemyn. Lengvai kaip plunksna.

Po kiek laiko Carlosas Castaneda vėl pajėgė galvoti aiškiai. O šalia vis dar – kaip ir prieš porą valandų – sėdėjo Juanas, jo draugas indėnas, davęs jam tepalą, kuriuo jis buvo išsitrynęs. Iš Peru kilęs etnografas Castaneda kaip tik rašė disertaciją ir norėjo praktiškai išbandyti vadinamuosius raganų tepalus, kuriuos vietiniai, rodės, gerai išmanė. Tik – mokslinių įžvalgų, ko gero, tokiu būdu negausi.

Ar jis iš tikrųjų skraidė?

Vargu. Tikriausiai viską tik įsivaizdavo. Juanas irgi ne kuo tepadėjo: „Paukščiai skraido kaip paukščiai, – pasakė. – Žmonės skraido kaip žmonės."

Na, žinoma.

Medikai jau seniai žino, kokį pražūtingą poveikį gali turėti kai kurie gėrimai ar tepalai, jei tik elgiesi su jais nepakankamai atsargiai. Paminėsime tik kelis pavojingus augalus: drignės ir durnaropės, aguonų ir šunvyšnių mikstūrų sukelti padariniai vis randami užrašyti protokoluose.

Pavyzdžiui:

„Dideliu greičiu sklendžiau aukštyn. Švito, pro rožinį šydą miglotai įžvelgiau apačioje plytintį miestą. Būtybės, sloginusios mane dar kambaryje, lydėjo man skrendant per debesis. Jų vis daugėjo, ir jos pradėjo šokti aplink mane rateliu. Laikas slinko vėžlio greičiu, kiekviena minutė, rodės, trunka amžinybę."

Arba:

„Iš pradžių man prieš akis iškilo šiurpiai perkreipti veidai. Po to staiga pasijutau taip, tarsi skrisčiau oru mylių mylias. Skrydį

vis pertraukdavo staigūs smigimai žemyn. O pabaigoje mane aplankė orgijos su groteskiškais geidulingais ištvirkavimais vizija."

Arba:

„Staiga atsidūriau priešais didelį veidrodį, o kai pažvelgiau į jį, į mane spoksojo milžiniškas jaguaras. Tuo pat metu pajutau jaguaro kūną. Buvau *šiame kūne*, jaučiau jį taip, kaip dar niekuomet nejaučiau savo kūno. Ir nors, kaip man rodės, buvau tapęs visiškai *jaguariškas*, išsaugojau kažkokią žmogaus sąmonę."

Neketiname neatsargiai išduoti atitinkamų receptų. Vienas iš norėjusiųjų tiksliai juos žinoti buvo žymusis istorikas ir okultizmo tyrinėtojas Carlas Kiesewetteris, kuris mirė 1895 m. atlikdamas bandymą su savimi. Buvo kaip tik sulaukęs keturiasdešimt ketverių metų.

* * *

Skraidyti – tai jau tikrai – raganos turėjo mokėti, jei Valpurgijos naktį norėjo pasiekti susirinkimų vietą, nes šioji paprastai būdavo šiek tiek toléliau nuo namų durų. Vokietijoje įprastiniu raganų kalnu laikomas Harco kalnuose esantis Brokenas, kur ir Goethe *Fauste* siunčia savąsias raganas; tiesa, kankintų moterų prisipažinimuose jis retai minimas.

Čia sunku atskirti kūrybą nuo tikrovės. Nuo IX a. švenčiama Valpurgijos naktis. Walpurgis buvo vienuolė, šventojo Bonifacijaus, kuris ją pašaukė iš Pietų Anglijos į Vokietiją padėti jam misionieriauti, dukterėčia. Po jo nužudymo Walpurgis tapo Heidenheimo bendro vyrų ir moterų vienuolyno abate, ten ir mirė. Jos palaikai gegužės 1 d. nugabenti į Eichštetą, ir nuo to laiko ši diena švenčiama.

Galima daryti prielaidą, kad ji pasirinkta neatsitiktinai. Misionieriavimo laikais pagoniškas šventes dažnai sąmoningai „uždengdavo" krikščioniškomis. Pavyzdžiui, Kalėdos, viena vertus,

turėjo ištrinti prisiminimus apie gruodžio 25 d. švenčiamą šventę Romos dievo Cezario garbei, kita vertus, Šiaurės Europoje neatsitiktinai jas sutapatino su tuo laiku, kai germanai švęsdavo dvylika šventų saulėgrąžos naktų, – ir davė atitinkamą pavadinimą: „ze wîhen nahten“*.

Naktį į gegužės 1 d. daugelis šiaurės germanų genčių džiaugsmingai švęsdavo pavasario virsmą vasara, todėl reikėjo šiai „pagoniškai“ dienai įskiepyti krikščionišką atmintį ir taip ištrinti prisiminimus apie tuometinius įtartinus šokius, tačiau šis sumanymas visiškai sužlugo.

Nežinia, ar ir toliau buvo laikomasi pagoniškų papročių. Bet darytina tokia prielaida; be to, šventės dažniausiai būdavo švenčiamos aukštumose. Nuo jų – dėl nesančio aido – žemyn į slėnį nesklisdavo šventinis triukšmas, o ir šnipus buvo lengviau pastebėti ant plynų kalnų gūbrių.

Ko daugiau reikėjo žmonėms, kad imtų laikyti aplinkinius kalnus raganų susirinkimų vieta? Tačiau 1142 metrų aukščio Brokeną, dar vadinamą Blokbergu ar Broksbergu, tariamos raganos tardomos paminėdavo tik tuomet, jei gyveno netoli jo. Abejotiną reputaciją, garsas apie kurią pasklido po visą Vokietiją, jam suteikė toks Hansas Schultze, kilęs iš Saksonijos Altmarko regiono, vėliau tapęs Leipcigo profesoriumi ir parašęs kelias didelio pasisekimo sulaukusias knygas – tarp jų ir apie riūbecalį.

Tačiau tikroji šlovė Johannu Prätorius besivadinantį autorių aplankė tik 1668 m., išėjus šešių šimtų puslapių knygai ištęstu pavadinimu „Blokbergo reikalai, arba išsami geografinė ataskaita apie aukštą, seną ir puikiai žinomą Blokbergą: taip pat apie raganų skrydžius ir puotas, kurias ant tokių kalnų visos Vokietijos dvasios taiso kasmet gegužės 1-ą šv. Valpurgijos naktį“.

Įtarimų kalnas kėlė dar dėl ir šiandien retkarčiais stebimo išskirtinio reiškinio: prieš pat saulei nusileidžiant Brokeno

* Vok. Kalėdos – *Weihnachten*.

lankytojai gali matyti miražus – milžiniškus savo šešėlius, krintančius ant priešais plaukiančių debesų.

Prätorius taip pat papasakojo, iš kur Broksbergas gavo savo vardą. Neva jį sudaro devynios išdavikiškos pirmosios raidės*. Raganos ant to kalno neva užsiimančios tokiais dalykais:

Bancketiren = puotauja;
Relationes erwarten = tikisi užmegzti santykius;
Offeriret neu Pulever bekommen =
gauna siūlomų naujų miltelių;
Küssen = bučiuojasi;
Springen = šokinėja;
Buhlen = paleistuvauja;
Erzehlen ihre Thaten = pasakoja savo žygdarbius;
Repetiren das Homagium = kartoja ištikimybės priesaiką;
Gotteslästern = šventvagiauja.

Veikalas pasirodė tais pačiais metais kaip ir Hanso Jakobo Christoffelio von Grimmelshauseno šelmių romanas „Simplicius Simplicissimus“, tai yra seniai pasibaigus Trisdešimties metų karui, kai raganų persekiojimas jau rimo. Ir nei Valpurgijos naktis, nei Brokenas kaltinamų moterų tardymų metu jokio didesnio vaidmens nevaidino.

Nors vėliau tariamiems raganų skrydžiams ant Brokeno kalno netgi buvo skirtos kelios disertacijos, mokyti žmonės tai vertino skeptiškai, ir skepticizmas susilpnėjęs tik tada, kai Goethe „Fauste“ įamžino vietą ir laiką (žr. citatą skyriaus pradžioje).

Harco turizmo verslas jam iki šiol dėkingas.

* * *

* Vok. *Brocksberg.*

Bet kad ir kur tos raganos rinktųsi – pirmiausia turėjo tenai nukakti. Visuotinai buvo manoma, kad jos tenai skrendančios. Visi, turintys ryšių su antgamtinėmis būtybėmis, tai sugebėjo. Tuo negalėjo abejoti netgi dvasininkai. Bent jau gebantys skaityti būtų jiems lengvai įrodę, jog – pasak Biblijos – dar Habakukas iš Judėjos į Babiloną buvo nugabentas angelo, kad vargšui Danieliui liūtų duobėje nuneštų šio to užkąsti. O ką jau kalbėti apie Jėzų, kurį, kaip žinoma, velnias užnešė ant šventyklos šelmens ir ėmėsi gundyti.

Tačiau nebuvo būtina mokėti skaityti ir vartyti Bibliją. Nuo seniausių laikų žmonės žinojo, kad romėnų vaisingumo deivė Diana – senovės germanai ją vadino Holda arba Perchta – skriedavo naktį padange, o skraidyti gebėjo ne tik deivės. Argi Vodanas ant savo aštuonkojo žirgo Sleipnio rudens naktimis nešuoliavo per dangų?

Taigi skraidymas jokių keblumų nekeldavo. Tik štai klausimas: kuo arba ant ko?

Žinoma, pirmiausia į galvą ateidavo paukščiai, pavyzdžiui, pelėdos. Pelėdų pavidalu – kaip buvo tikima – naktį skraidydavo tam tikros moteriškės ir apkerėdavo žmones. Kita vertus: žmonėms gabenti jau reikėjo stipresnių gyvūnų, pavyzdžiui, kiaulių arba ožių.

Kiaulės buvo nešvarūs gyvūnai, taip parašyta dar Senajame Testamente, todėl žydams buvo draudžiama jas valgyti. Krikščionys šio draudimo nesilaikė, bet kiaulės vis vien buvo įtartinos. O ožiai – tai jau tikrai, nes, viena vertus, buvo laikomi atpirkimo ožiais (vėlgi žr. Bibliją), ir, be to, labiau išsilavinusiems priminė Paną, ožiakojį graikų dievą, liūdnai pagarsėjusį pirmiausia visais atžvilgiais nuodėmingu gyvenimo būdu.

Greičiausiai todėl šėtonas raganų puotose, apie kurias dar kalbėsime, pasirodydavo ožio pavidalu, ir net jei, persirengęs kavalieriumi, suko ratus apie kokią moteriškę turėdamas nepadorių ketinimų, toji – jei norėjo – galėjo atpažinti jį iš kanopos.

Dar dažniau nei kiaulės ar ožiai kaip skraidymo įnagiai minimos šluotos ir perskelti pagaikščiai. Kodėl būtent jie? Juk moterys taip pat sėkmingai galėjo sėstis ant kokios lentos ar įlipti į kubilą. Tokių gėrybių buvo kiekviename ūkyje. Bet kartys, lazdos ir kuolai visais laikais vaidino nemenką vaidmenį ne tik burtuose (stebuklinga lazdelė!), bet visų pirma ir vaisingumo ritualuose. Lazda lygu falas – nereikia būti psichiatru, kad suprastum šią simboliką.

Tiesa, pagaikščiai ir šluotkočiai patys neskraidė. Prieš tai juos reikėjo paruošti naudojant liūdnai pagarsėjusį raganų tepalą, ir čia fantazija, kaip ir jau minėta apsvaigimo būsena, neturėjo jokių ribų. Ir Shakespeare be jokių skrupulų „Makbete" išduoda panašų receptą:

Kol buza dar neatvėso,
Kiškit jon gyvatės mėsą,
Koją driežo ir varlės,
Vilną šikšnio ar pelės,
Salamandros kiškit akį,
Geluonį angies dvišakį,
Šuns liežuvį ir kelias
Apuokėno plunksneles!
Pilnas galios pragaištingos,
Virki, virale burtingas!*

Nesuskaičiuojamos žolės pavadintos velnių ar raganų vardais, ir daugelyje jų yra medžiagų, iš tiesų galinčių turėti fatališką poveikį. Pavyzdžiui, bulvinių šeimos augalai turi atropino ir skopolamino. Atropinas stimuliuoja, o skopolaminas veikia labiau slopinamai ir migdomai, bet kartu sukelia seksualinį susijaudinimą.

* Vertė Aleksys Churginas.

Alkaloidai, tokie kaip nuodingasis akonitas, įsiskverbia į odą, iš pradžių sudirgina, bet vėliau paralyžiuoja nervų galiukus ir gali sukelti skridimo pojūtį. Sumaišytos su kitais haliucinogenais, pasitaikančiais tam tikruose grybuose (taip pat aguonose ar kanapėse), šios medžiagos jas pavartojusiam asmeniui gali lengvai sukelti transo būseną; ir galiausiai dar yra dažnai minimos rupūžių išskyros, kurių poveikis dar mažai ištirtas.

Esama keletas amžininkų liudijimų apie pražūtingas pasekmes, neva sukeltas įsitrynimo tam tikromis substancijomis. Bet šiandien, deja, neįmanoma atskirti, kur aprašyti faktai, o kur paprasčiausi gandai.

Jau minėtas bandymo su savimi metu gyvybės netekęs tyrinėtojas Carlas Kiesewetteris pasakoja apie asmeninį popiežiaus Pauliaus III gydytoją vardu Andrés de Laguna, gydžiusį Nanto budelio žmoną, kurią kankino nuolatinė nemiga.

Atsitiktinai tuo laiku dėl burtininkavimo suėmė sutuoktinių porą, gyvenusią kažkokiame užkampyje netoli miesto. Pas juos rado žalio tepalo, į kurio sudėtį, pasak ją ištyrusio Lagunos, įėjo tokie visiems žinomi magiški ingredientai kaip mauda, kiauliauogė, mandragora ir drignė. Gydytojas įsakė tokiu tepalu ištrinti visą budelio žmonos kūną, ir po šios procedūros ji užmigo giliu, trisdešimt šešias valandas trukusiu miegu. Kaip teigia liudininkai, būtų miegojusi ir toliau, jei nebūtų buvusi prievarta pažadinta.

Dėl to ji buvo labai nepatenkinta, nes ją esą negailestingai išplėšė iš jauno, nepaprastai karšto meilužio glėbio.

1525 m. italų autorius Bartholomeo de Spina vienoje knygoje aprašo, kaip vienas Lugano notaras Didžiojo penktadienio rytą rado savo žmoną, kurią iki šiol laikė vos ne šventąja, tvarto kampe nuogą, išsitepliojusią kiaulių mėšlu. Pamanęs, kad ji atsidavė kitam vyrui, norėjo ją nužudyti, bet atsigavusi ji prisipažino tą naktį „skraidžiusi“.

Kažką panašaus pasakoja ir iš Magdeburgo kilęs Rostoko juristas Johannas Georgas Gödelmannas. Vienas kilmingasis turėjo tarnaitę, įtartą, kad naktimis ji skraido į Brokeno kalne vykstančius raganų šokius. Demaskuota ji viską prisipažino, bet kartu dievagojosi kitą naktį vėl privalanti keliauti tenai.

Kilmingasis pasikvietė pagalbon kunigą, kuris kartu su keletu kaimynų stropiai stebėjo tarnaitę per visą naktį. Bet jie leido jai įsitrinti kūną tepalu. Tą padariusi ji dvi dienas pramiegojo giliu miegu, o kai prabudo, buvo vėl kuo tvirčiausiai įsitikinusi, kad naktį prieš tai buvo ant Brokeno kalno.

Nežinome tikslios įvairių raganų tepalų sudėties. Neišliko užrašytų receptų, o kaltinamų moterų namuose rastų tepalų anuometinėmis priemonėmis ištirti nebuvo įmanoma. Visiškai aišku, kad nė viena ragana, nesvarbu, kuo, negalėjo į šokius skristi. Todėl jos negalėjo ir žinoti, kas tenai vyksta. Bet iš tikrųjų svarbu tik tai, ką jos *teigė* mačiusios.

O tai pakankamai absurdiška.

Popiežius Grigalius IX, rodos, kuo geriausiai šitai išmanė. 1233 m. bulėje jis apsimeta arti stebėjęs raganų puotą, kurią aprašo taip:

„Kai priimamas naujokas pirmą kartą stoja į prakeiktųjų mokyklą, jam pasirodo kažkas panašaus į varlę, kurią kai kas vadina ir rupūže. Vieni gėdingai bučiuoja jai užpakalį, kiti – snukį, savo burnon įtraukdami gyvio liežuvį ir seilių.

Kartais šis (gyvis) būna natūralaus dydžio, kartais – žąsies ar anties dydžio, bet dažniausiai būna toks didelis kaip krosnis. Jei novicijus žengia toliau, sutinka įstabaus blyškumo vyrą juodut juodutėlėmis akimis, sutinka tokį išsekusį ir liesą, kad likusi viena ant kaulų kabanti oda be jokių raumenų. Jį novicijus bučiuoja ir jaučia, kad tasai šaltas tartum ledas, ir po bučinio iš jo širdies be jokio pėdsako pranyksta visi prisiminimai apie katalikišką tikėjimą.

Tada visi sėdasi valgyti, o kai pavalgę pakyla, iš vienos figūros, paprastai stovinčios tokiose mokyklose, atbulas nusileidžia juodas, vidutinio šuns dydžio katinas su atgal užriesta uodega. Jam užpakalį pirmiausia bučiuoja novicijus, tada šeimininkas ir taip toliau visi dalyviai paeiliui: tačiau tik to verti ir nepriekaištingi.

O turintys trūkumų ir laikantys save nevertais priima ramybės linkėjimą iš šeimininko, ir kai visi užima savo vietas, pasako tam tikrus žodžius ir nulenkia galvą priešais katiną, šeimininkas taria: „Saugok mus." Ir liepia stovinčiajam greta pakartoti, į ką trečiasis atsakydamas taria: „Žinome tai, viešpatie!", o ketvirtasis prideda: „Privalome paklusti."

Po tokių veiksmų užgesinamos šviesos, ir visi leidžiasi į šlykščiausias paleistuvystes nežiūrėdami giminystės. Jei paaiškėja, kad vyrų daugiau nei moterų, tai vyrai gėdingus geidulius patenkina su vyrais. Taip pat ir kartu sugulusios moterys natūralią sueitį paverčia nenatūralia.

Pasibaigus šioms piktadarystėms, vėl uždegus šviesas ir visiems sugrįžus į savo vietas, iš tamsaus mokyklos kampo, kokį turi visų prakeiktieji, pasirodo vyras, aukščiau juosmens, kaip sakoma, žvilgantis ir švytintis labiau nei saulė, o žemiau šiurkštus kaip katinas, ir jo švytėjimas nušviečia visą kambarį.

Čia šeimininkas nuplėšia novicijaus drabužio skiautę ir sako švytinčiajam: „Šeimininke, štai ką man davė, o aš atiduodu tau." Į ką švytintysis atsako: „Gerai man tarnavai, tarnausi man dar labiau ir geriau, atiduodu tau saugoti, ką man davei", ir sulig tais žodžiais pranyksta."

Šio renginio detales popiežiui pateikė liūdnai pagarsėjęs didysis vokiečių inkvizitorius Konradas von Marburgas, kuris, beje, buvo šventosios Elžbietos Tiuringietės nuodėmklausys ir savo nešlovingos karjeros metais persekiojo ne tik varguoles, bet ir – dėl jam būdingo išpuikimo – leidosi į kivirčus su įtakingais

aristokratais; jie, kaip pamename, vieną dieną paprasčiausiai užmušė jį vidury tyrlaukių.

Vėliau raganų puotos vaizdinys pakito. Apie varles ir rupūžes imta kalbėti mažiau. Įsitvirtino nuomonė, kad nelabasis rodosi milžiniško ožio pavidalu, pagarbą jam moterys rodydavo glamonėdamos genitalijas, o vyrai turėdavo pakelti uodegą ir pabučiuoti užpakalį, į ką jis atsakydavo pagadindamas orą.

Paskui vykdavo pokylis, kurio metu būdavo siūloma ir nuostabaus skonio patiekalų, bet kartais ir supuvusių bei dvokiančių. Visi pokyliai turėjo vieną bendrą bruožą: kad ir kas būtų siūloma, niekuomet ant stalo nebūdavo duonos ir druskos, o kas slapta mėgindavo įsinešti druskos, sulaukdavo bausmės. Griežti priekaištai laukė ir to, kuris per išpažintį prisipažindavo žemėje padaręs pernelyg mažai žalos.

Viskas paprastai baigdavosi popiežiaus aprašyta orgija, kurios dalyviai ne tik praktikavo sueitį tarp tos pačios lyties asmenų, už ką anuomet būdavo be jokio gailesčio baudžiama mirties bausme, bet net tėvai intymiai bendraudavo su savo vaikais. O gal netgi aukodavo juos velniui!

Velnias asmeniškai stengėsi patenkinti visų raganų seksualinius poreikius, o kadangi dėl didelio jų skaičiaus sunku buvo tai padaryti įprastiniu būdu, jis turėjo dirbtinę varpą, kuriai neprilygo vyriškoji. Kankinamos moterys sutartinai tvirtino ją buvus milžiniško dydžio ir šaltą kaip ledo varveklis.

Bet labiausiai smerktinas nusikaltimas iš visų padarytų raganų puotoje buvo ne seksualiniai ištvirkavimai, o šventvagystės, vykdomos per juodąsias mišias, per kurias išniekindavo šventą vandenį ir ostiją ir sąmoningai visus ritualus atlikdavo atvirkščiai: vietoj ramybės linkinčio bučinio į skruostą raganos bučiuodavo šėtono išangę, o prie jo priartėdavo irgi tik atbulomis arba keturpėsčiomis, galva žemyn.

Krucifiksai taip pat būdavo statomi aukštyn kojom, maldos sakomos atvirkščia tvarka ar kitaip darkomos. Vietoj baltos duonos dalijo juodą, iškeptą iš mėšlo ir purvo. Gėrimai semti iš katilo, kuriame teliūskavo nuoviras iš rupūžių, angių, nužudytų vaikų ir pakartų nusikaltėlių palaikų.

Juo toliau, juo blogiau.

Bet ar teisėjai apskritai turėjo tikėti tokiais pasakojimais? Gal tai buvo tik haliucinacija, gal raganų puota buvo ne kas kita kaip keista fantazija ar tiesiog pražūtingas kokios velnio žolės poveikis?

Šiaurės Prancūzijos inkvizitorius Nicolas Jaquier žinojo geriau ir dar 1458 m. nustatė: „Šių burtininkų sektų veiksmai ir susirinkimai – ne fantazijos vaisius. Tai smerktini, bet tikri fiziniai nemiegančių žmonių veiksmai. Tai velnias imasi gudrybių ir mėgina skleisti tikėjimą, kad raganų kelionės vyksta tik sapnuose.“

Jau trisdešimt trejus metus laikau kaltinamąją
ragana ir svetimaujančia kekše,
tą patį girdėjau ir iš savo mirusių tėvų.

Urseles, Meierio žmonos, parodymai
prieš Anną Hesen iš Fėreno 1630 m. Tryro raganų procese

12. VARDAS KAIME

Jakobas Contzenas iš mažo Eifelio kalnuose esančio Karlo kaimo netoli Vitlicho buvo ganėtinai nepakenčiamas bernas. Ne visi ginčai su kaimynais baigdavosi muštynėmis, bet vieną 1570 m. dieną prasidėjęs ginčas su tokiu Theisu Scholtesu baigėsi jomis. Pasekmės – ne tik pamušta akis, bet ir procesas dėl kaimo ramybės sutrikdymo.

Valdžia pasiuntė iš kaimo du vadinamuosius „tarpininkus“* su užduotimi abu peštukus sutaikyti be teismo. Tai jiems pavyko. Bet abiem buvo uždėtos piniginės baudos, kurios tikriausiai pasitaikė nemenkos, nes Maria Contzen, nepakenčiamojo Jakobo žmona, sukurstė vyrą protestuoti; vis dėlto protestas baigėsi nesėkmingai.

Todėl Maria Contzen pati ėmėsi kuo bjauriausiais žodžiais keikti abudu kaimynus, atlikusius tarpininkų vaidmenį, ir galiausiai pagrasino jiems, kad dėl to per kitą šienapjūtę nukentėsią jų arkliai.

Taip ir nutiko. Kai šiedu kitą kartą su arkliais išvažiavo pjauti šieno, gyvuliai visiškai netikėtai sukniubo, be menkiausios priežasties, kaip prisiekinėjo liudytojai. Po dviejų dienų arkliai buvo negyvi, ir kiekvienas kaimo gyventojas pirštu badė į „raganą“ Contzen, nes neabejotinai ji buvo kalčiausia. Argi jos senelė kitados nepabėgo iš kaimo ir niekuomet nebesugrįžo? Argi ji taip pat nebuvo įtariama raganyste?

* Vok. *Beschickmänner.*

Kaip žinoma, obuolys nuo obels netoli krinta.

Mariai Contzen teko patirti baimės, ir tokioje situacijoje ji padarė, ko gero, kvailiausią dalyką: pasiūlė abiem tarpininkams sumokėti kompensaciją už kritusius arklius. Aiškesnio kaltės prisipažinimo pateikti ji negalėjo. Nutiko tai, kas tokiomis aplinkybėmis greičiausiai ir turėjo nutikti: nukentėjusieji atsisakė priimti iš jos pinigus, ir dabar iš tiesų grėsė pavojingas procesas dėl raganystės.

Marios vyras Jakobas savo ruožtu užsipuolė ieškovus ir apkaltino juos įžeidimu ir šmeižtu. Tarpininkai vėlgi užstatė visą savo gerą kaip laidą ir netgi pasisiūlė leistis kankinami kartu su Maria Contzen. Kas ilgiau ištvers, to ir teisybė!

Ačiū Dievui, teisėjai nesutiko. Kadangi suprato nesugebėsią rasti tiesos, priteisė iš tarpininkų sumokėti nemenkas bylinėjimosi išlaidas ir galiausiai nutraukė procesą prieš Marią Contzen. Iš bylos ji dingo galutinai.

Bet jos vyras Jakobas išniro dar kartą: kai apkaltino tokį Theisą Draudeną kerais numarinus jo arklį.

Bet čia svarbus ne Jakobo skundas, o ryški Theiso Draudeno, turėjusio įprotį labai jau akivaizdžiai domėtis kaimynų gyvuliais, figūra. Kai koks nors arklys apšlubdavo ar veršiukas apsirgdavo, išdygdavo jis – ko gero, piktdžiugiškai – pasiteirauti apie gyvulio sveikatą. Savaime suprantama, vienas kitas jo aplankytas gyvulys nugaišdavo – ir kas buvo dėl to kaltas?

Žinoma, Draudenų Theisas, ir jis darė viską, kad pateisintų „raganiaus" reputaciją. Pavyzdžiui, kaimo išgertuvėse, kai jis – kaip įprasta, apgirtęs – susikivirčijo su kaimynu Hansu Schotteliu ir ginčo metu įtūžęs jam išpranašavo, kad jisai – Hansas – nešvęsiąs ateinančių metų Užgavėnių kartu su žmona.

Po dviejų dienų nutiko neįtikėtinas dalykas: Hansas Schottelis kaip ir kas rytą norėjo užlipti ant arklio – ir nukrito kitoj pusėj galva žemyn. Ir tai, kas keisčiausia, pasikartojo kelis kartus.

Atrodo, kad tikrai ne dėl alkoholio poveikio. Kad ir kaip būtų, Hansas Schottelis smarkiai susižeidė ir turėjo gulėti lovoje ištisas dienas – ir tada (žinoma) jį aplankė Theisas Draudenas. Juk lankydavo visus sergančiuosius. Bet kai kilstelėjo antklodę pasižiūrėti tiesiai į nukentėjusią Schottelio nuogybę, šis puolė į paniką ir pradėjo taip rėkti, kad atskubėjo jo žmona.

Bet Theiso seniai ir pėdos buvo ataušusios.

Byla nutyli, ar jis tik norėjo pasmalsauti, ar iš tiesų pakenkti kaimynui. Nė žodžio nėra ir apie tolesnį jo likimą. Ar buvo nuteistas dėl raganavimo? Galbūt. Tais laikais kiekvienas, kuris artindavosi prie svetimų ligonių lovų (nesvarbu, su kokiu tikslu), elgėsi mažų mažiausiai lengvabūdiškai.

Jei vėliau ligonis pasveikdavo, artimieji džiaugdavosi. Bet į svečią imdavo žiūrėti įtariai. Tegu šį kartą jis padėjo: bet, rodos, jis turi antgamtinių galių, ir kas žino, kam jas panaudos kitą kartą? Jei ligonis po apsilankymo mirdavo, viskas būdavo aišku, ir lankytojas galėdavo laikyti save laimingu, jei nebūdavo apkaltinamas kenkėjiškais burtais ir nuteisiamas.

Jau ir šiaip atrodo stebuklas, kad tokiuose čia pasakojamuose palyginti nereikšminguose procesuose apskritai buvo rašomi dokumentai. Bet galime daryti prielaidą, kad daugelyje kaimų ėjosi panašiai kaip Karle – mažučiame lizde Eifelio kalnuose.

* * *

Laikinai pasitraukime iš tų vietų, kur gyveno protingi ir išsilavinę žmonės ir kur jau radosi sėkmingai besiverčiančių biurgerių; šalin nuo kunigaikščių dvarų ir vienuolynų, vyskupų rezidencijų ir besiplečiančių miestų, geriau atidžiau pasidomėkime reikalais kaime, kur Naujųjų amžių pradžioje vis dar gyveno dauguma žmonių.

Vadinasi, reikės atsisveikinti su vienu iš didesnių prietarų, vis dar pasitaikančių kalbant apie raganų persekiojimą: medžioti tariamas raganas ir raganius – bent jau vėlesniais šimtmečiais – kvietė visai ne aukštieji ponai ir jau tikrai ne šventoji inkvizicija. Dažniausiai justicija spaudimą jausdavo iš apačios!

Ir tai visiškai logiška, panagrinėjus skirtingu laiku persekiojimus lėmusias priežastis.

Jau pasakojome, kaip sunku buvo pirmiesiems krikščionių misionieriams pakeisti germanų galvose viešpataujančią daugybę dažniausiai karingų dievų vieno vienintelio gerojo Dievo taikinguoju Sūnumi. Iš mūsų protėvių buvo nemažai tikimasi: gerosios ir piktosios dvasios, kur pažvelgsi, besidarbuojančios ar piktadariaujančios, – kaipgi jų nėra? Burtažodžiai – tik pagoniški kerai? Žiniuonių magija – tik iliuzija?

Bet juk – kaip tvirtino airių vienuoliai – Jėzus ir jo mokiniai irgi yra padarę tikrų stebuklų. Ar tai irgi buvo raganavimas?

Jauna krikščionių Bažnyčia dėl tikėjimo klausimų dar nebuvo tvirtai apsisprendusi, bet kai apsisprendė, atskalūnai atsidūrė pavojuje. Grėsmė Romos autoritetui ir kartu politinei jos galiai, rodės, vis augo. Čia išmušė inkvizicijos valanda, ir pirmutinė jos užduotis buvo persekioti eretikus – ir nieko daugiau.

Bet taip buvo seniai. Eretikai paprastų žmonių nedomino. Švenčiausiosios Trejybės esmės ir klausimo, ar Kristus buvo vienumoje su Tėvu, ar tik tos pačios prigimties, – tokių dalykų kur nors Pfalco ar Vestervaldo kalnuose gyvenantis valstietis nesuprato. Jam buvo svarbu, kad kokie kareiviai nepagrobtų jo gyvulių, kruša neišmuštų javų dirvoje ir kad karvė nesusirgtų.

Ir kad žmona nenumirtų.

Rūpesčiai, spaudžiantys tuo stipriau, kuo sunkesni laikai. Ir jie daug labiau nei šiandien priklausė nuo oro.

* * *

Pietų Vokietijos žmonėms 1562 m. rugpjūčio 3 d. atrodė, kad atėjo pasaulio pabaiga. Tokios gražios vasaros dienos priešpietę saulė aptemo, stojo naktis. Iš pradžių nukrito vos keli lietaus lašai, bet paskui prapliupo kruša ir dribo tris valandas. Kumščio dydžio ledo gabalai pramušė namų stogus, išguldė javus laukuose ir išdaužė vynuogynus, nudraskė nuo medžių lapus ir netgi užmušė vištas, laiku nespėjusias pasislėpti po stogu. Vienas metraštininkas skundėsi, kad šimtą metų Viurtembergo „žmogui ir gerui nebuvo tokios didelės žalos taip, kaip dabar".

Tai buvo vienas iš pirmųjų laikotarpio, šiandien vadinamo Mažuoju ledynmečiu, kulminacinių taškų. Jis truko iki pat XVII a. ir lėmė daugybę nederliaus metų. Bet šiandien blogas derlius reiškia, kad viskas pabrangs, nes obuolius teks atskraidinti iš Sicilijos, vynuoges iš Pietų Afrikos, o kviečius iš Kanados. Bet dėl to tuščių lentynų parduotuvėje nebus.

Anuomet daugiau nei aštuoniasdešimt procentų žmonių gyveno iš žemės ūkio, ir dauguma jų, neturinčių galimybės sandėliuoti grūdų, gyveno iš rankos į burną tikrąja to žodžio prasme. Šiems žmonėms kiekvienas nederlius reiškė katastrofą, o kai blogi derliai ėjo vienas po kito, kildavo grėsmė jų egzistencijai ir dažnai visos šeimynos gyvybei.

Antrojoje XVI a. pusėje užšalo Bodeno ežeras ir didieji Alpių ežerai, iš miškų atėjo vilkai ir puldinėjo kaimų gyventojus. 1570 m. Pietų Vokietijos miestų gatvėse gulėjo sušalę ir badu mirę žmonės. 1585–1593 m. Vokietiją nusiaubė dvi didelės maro epidemijos, o XVII a. pradžioje užėjo ir trečia. Žiemos darėsi vis sunkesnės ir truko vis ilgiau, žiemkenčiai iššaldavo, kas vėl reiškė nederlių.

Ir mums neįsivaizduojamą brangumą.

Paminėkime tik vieną XV a. pavyzdį: Memingeno kronikoje randame tokį sąrašą:

> 1480 m. pūras rugių per Mykolines atsiėjo vieną svarą.
> 1481 m. buvo šlapi metai ir pūras rugių per Mykolines atsiėjo du svarus.
> 1482 m. buvo labai brangu, pūras rugių po Kalėdų atsiėjo pustrečio svaro. Brangumas dar pakilo, ir pūras rugių atsiėjo šešis svarus... Šiais metais užpuolė myris, daug žmonelių gelbėjosi bėgimu. Todėlei jiems galvose augo kirmėlės, nuo ko daugel mirė.
> 1484 m. buvo geri metai, nes viskas taip dailiai užaugo ir atsiėjo skatikus.

Įsivaizduokite, kad pas mus duonos kaina per dvejus metus išaugtų šešis kartus!

Ištisus dešimtmečius oras krėtė neprognozuojamas išdaigas. Derliaus retai bent iš dalies užtekdavo, ir tik tokiais atvejais amatininkas – kaip parodė, pavyzdžiui, XVI a. pradžios Augsburgo „prekių krepšelio tyrimai" – pajėgė išmaitinti keturių galvų šeimyną. Bent jau iki šimtmečio vidurio.

Padėtis greitai pasikeitė, kai nederliai sekė vienas po kito, o šalį siaubė dar ir gyvulių epidemijos, ir galiausiai maras, ypač, kaip jau minėta, siautėjęs nuo 1585 m. iki 1593 m. Ateinančiais dešimtmečiais katastrofiška situacija nepasikeitė nė per nago juodymą, o 1618 m. dar prasidėjo ir baisusis karas, trukęs trisdešimt metų.

Prie nederlių, dėl to kylančių kainų ir badmečių prisidėjo ir gryniausia egzistencinė baimė. Didžiųjų miestų piliečiai galėjo pasislėpti už mūrų arba išsipirkti nuo plėšikavimų, kaimo gyventojai buvo visiškai palikti klajojančių karingų gaujų valiai. Visur grėsė apiplėšimai, kankinimai ir išžaginimas.

Žiaurūs kareivos klaidžiojo po šalį, plėšdavo miestus, degindavo, puldinėdavo valstiečių sodybas. Sūnus prievarta imdavo į rekrutus, žmonas ir dukteris išniekindavo, pačius valstiečius kankindavo, kol tie išduodavo, kur paslėpė pinigus.

Pasaulio pabaiga atrodė arti. Nieko nestebino, kai – kaip 1626 m. gegužės 24 d. – iškritusi kruša per gerą metrą dengė žemę, be to, ir praėjus kelioms dienoms vis dar tebeviešpatavo ledinis šaltis. Gegužės pabaigoje! Ir 1628 m. žiema niekaip nesibaigė. Žmonės kalbėjo apie metus, kai nebūsią vasaros. Gyventojų skaičius krito, vaikų mirtingumas sparčiai išaugo. Keturiasdešimt metų sulaukę vyrai jau buvo laikomi seniais. Moterys gyveno ilgiau, bet dažnai be galo skurdžiai, nes maitintojas buvo miręs.

Kai dauguma žmonių apimti nevilties šaukėsi pagerėjimo, jie – kaip visuomet tokiais laikais – buvo priversti stebėti, kaip keletas jų bendrapiliečių dykaduoniavo ir pelnėsi iš visuotinio vargo: kai kurie vienuolynai, dalis diduomenės ir kiti stambūs žemvaldžiai, kaupę maisto produktus ir vėliau pardavinėję smarkiai užkeltomis kainomis, taip pat prekijai ir galiausiai spekuliantai ir skolintojai.

Kūdikių mirtingumas darėsi pavojingas. Tik kas trečias ar ketvirtas vaikas išgyvendavo pirmuosius metus, ir tik pusė vaikų sulaukdavo dvidešimtojo gimtadienio. Pasakojama, kad Frankonijos reichstagas 1650 m. nutarė uždrausti jaunesniems nei šešiasdešimties metų vyrams stoti į vienuolyną, visiems kunigams leisti sudaryti santuoką ir – beveik neįtikėtina – kiekvienam vyrui leisti turėti dvi žmonas, jei galės jas išmaitinti ir šiaip gerai elgsis. Bet šaltinis nepatikimas, todėl šią keistenybę čia atkartojame su tam tikromis išlygomis.

Neviltis plito ir virto įtūžiu. Kas pralobo iš svetimo turto ir ką buvo galima už tai patraukti atsakomybėn, mirdavo žiauria mirtimi. Prisimindami visus tuos baisius skaičius, minimus kalbant apie raganų medžiokles, turime nepamiršti: iš šimto nuteistųjų mirties bausme tik dešimt mirdavo dėl raganystės. O devyniasdešimt procentų buvo plėšikai, įsilaužėliai ir vagys!

Tikrai turėjo būti baisu Vokietijoj, jei vietiniai Bažnyčios vyresnieji pareiškė sutinką bent jau laikinai leisti bigamiją!

Bet dėl kieno kaltės užpuolė visos šios nelaimės?

Protestantų ir katalikų teologai manėsi žiną ir iš visų klausyklų skelbė, kad vėl kartojasi Nojaus ir nuodėmingų Sodomos bei Gomoros miestų istorija: Dievas nebegalįs daugiau žiūrėti į žmonių niekšybes ir nutaręs leisti įvykti Paskutiniam Teismui. Todėl reikia taisytis, atgailauti už praeities nuodėmes ir tuojau pat pradėti Dievui malonų krikščionišką gyvenimą. Amen.

Taip manė ir Lutheris, uždavęs retorinį klausimą: „Ką daugiau gali reikšti nesuskaitomi niekuomet anksčiau negirdėti stebuklingi ženklai ir regėjimai, jei ne tai, kad artimiausiu metu ateis Kristus teisti ir bausti?"

Bet žmonėms to buvo maža. Ugnis ir siera iš dangaus – ką jau čia padarysi. Todėl mieliau tikėta tais, kurie sakėsi žiną, jog yra kitokių jėgų, atsakingų už epidemijas ir oro katastrofas. Įdomi tezė: nuo pasaulio pabaigos niekas neišgelbės. Bet prieš kitas jėgas galima rasti priemonių, o žmonės norėjo pagaliau ką nors padaryti šėtonui ir jam tarnaujančioms dvasioms, kurias tasai sukurstė sėti blogį. Dievu, rodės, pasikliauti nebėra ko, kaip buvo įsitikinęs vienas vynuogininkas, kurio neviltingas šūksnis išliko iki mūsų dienų: „Dievas mirė, dabar šeimininkauja velnias!"

Nesvarbu, ką ilgaskverniai pamokslavo apie ereziją ir sanguliavimą su velniu, – visi buvo tikri, kad raganos gali nukreipti žaibus į kluoną ar pasiųsti krušą išmušti derlių, jos buvo dėl visko kaltos ir todėl turėjo mirti. Tikėjimas, kad raganos tam tikrose vietovėse gali pridaryti žalos, buvo senas; naujovė – joms vertė kaltę už metų metus trunkantį oro persimainymą.

Dar viena priežastis sunaikinti jas visas ir visiems laikams.

Žinoma, kunigaikščiai žinojo geriau. Juk tai jie sukėlė karą ir dabar mėgina praturtėti savo pavaldinių sąskaita. Bet raganų problema juos domino tik tarp kitko. Tačiau jie neįvertino spaudimo iš apačios. Mat kažkokiu būdu ir juos buvo galima šantažuoti. Argi jie galėjo sudėję rankas žiūrėti, kaip pats šėtonas

dirba savo velniškus darbus? Kaip, padedamas piktų ar silpnų moteriškių, siekia įstumti žmoniją į pražūtį? Kaip nepaiso šventosios Dievo valios?

Vertheimo piliečiai rašė savo ponui, grafui Ludwigui:

„Didžiai nusižeminę ir vardan Paskutinio Teismo, per kurį visi stosime Dievo akivaizdon, prašome... maloningąjį poną, Dievo tarną, nešiojantį kardą, pašauktą iš Dievo valios, dažnai kartojamos Šventajame Rašte, kuo stropiausiai iškvosti visiems žinomus, dėl savo vardo ar pasklidusių kalbų raganyste apkaltintus žmones ir, reikalą ištyrus, nubausti, kad kitus atgrasytų.

Taip ne tik bus įvykdytas Dievo, aukščiausiojo teisėjo, įsakymas, bet ir išaukštinta jo dieviškoji garbė, užteršta ir išniekinta žemė išgelbėta nuo Dievo pykčio ir bausmės ir išvalyta, ko mes viltingai tikimės, nes šios piktžolės kaip tik pradedamos visur rauti.

Geresni, derlingesni laikai ateis ne vien mūsų uolių maldų dėka, bet Visagalis padarys galą velnio kėslams, kad nesupratingas, paikas jaunimas, mūsų mielieji vaikai, taip kvailai nesiduotų jo vilionėms, nebūtų gėdingai baudžiami mirtimi ir vienu metu netektų ir kūno, ir sielos..."

Neįmanoma neišgirsti raginančios, jei ne grasinančios gaidelės šio prašymo pradžioje: tu, grafe, nešioji kardą iš Dievo malonės, tai panaudok jį, jei nori vykdyti Dievo valią!

Spaudimas iš apačios vis stiprėjo, o kai kuriems kunigaikščiams netgi ėmė kelti grėsmę. Kurfiurstą Georgą Friedrichą von Mainzą, 1626 m. apsilankiusį Pietų Hesene esančiame Dyburge, iš karto apspito gyventojai ir ėmė reikalauti padaryti galą jų mieste siautėjantiems burtininkams. Nors kurfiurstui šis reikalas pasirodė ne toks jau neatidėliotinas, gyventojai pradėjo rimtai grasinti jo pareigūnams, ir jis buvo priverstas nusileisti. Mirties

bausmė buvo įvykdyta trisdešimt šešioms tariamoms raganoms. Kitais duomenimis – netgi aštuoniasdešimt penkioms.

O kai valdovas būdavo toks paklusnus, tai ir pavaldiniai demonstruodavo pritarimą, ypač kai 1590 m. pagaliau nuėmė gerą derlių. Tada Šongau žemės teisėjas paragino Bavarijos hercogą pasistatyti sau pačiam „amžiną koloną" atminti tam, kad persekiodamas raganas jis taip smarkiai susilpnino jų galią.

Bet ne visur žmonės leidosi nuraminami. Andernache prie Reino žmonės skundėsi, kad amtmonas ignoruoja raganų problemą, Niurburge prie Eifelio jie reikalavo persekioti jas dar labiau, Briūlio, Lechenicho, Arveilerio apskrityse – visur tas pats vaizdas. Ir ne tik Vokietijoje. Škotijoje valstiečiai grasino Hadingtono erlui paliksiantys jo žemes, jei tasai nesiimsiąs energingai kovoti su raganų antplūdžiu, o Švedijos Moroje neva apkerėtų vaikų tėvai reikalavo, kad jų pačių atžalos būtų teisiamos!

Žmonės tikrai buvo labai išsigandę. Bijojo mirties ir amžinojo prakeiksmo, bijojo karo ir teroro, skurdo ir bado, maro ir pirmiausia personifikuoto blogio. Dešimtmečius trunkantis karas ir religinis susiskaldymas – žmonėms turėjo atrodyti, kad tikrąja to žodžio prasme visur *velnias ant velnio.*

* * *

Jis iš tiesų atrodė visur esantis. Lutheris neva su juo kovojo, dėl jo perspėdavo iš visų sakyklų – katalikiškų ar reformacijos atstovų užimamų, o žymusis jėzuitas Petrus Canisius nelabąjį savo katekizme minėjo dažniau nei Kristų. Martinas Lutheris teigė kovojąs su juo netgi fiziškai ir rašė: „Mes visi savo gyvastimi ir turtu pasiduodame velniui ir esame svečiai pasaulyje, kurio kunigaikštis ir dievas yra jis."

Argi jis nežiūri žemyn nuo katedrų stogų – tegu ir gargulijos pavidalu? Bet ten, kur yra šėtonas, yra ir raganų, velnio kekšių,

kaip jas vadino Lutheris. Jei valdžiai per sunku jas persekioti, reikia – bent jau taip manė kaimiečiai – reikalą imti į savo rankas.

Kiek mums šiandien žinoma, dažniausiai viskas vykdavo gana demokratiškai. Senu papročiu kaimo vyrai susiburdavo po kaimo liepa ir iš savo tarpo išsirinkdavo garbingų šeimų narius, kurie atrodė pakankamai protingi spręsti tokį klausimą. Jie turėjo energingai kovoti su tuo, ko valdžia imdavosi nenoriai ir, daugelio kaimiečių manymu, neryžtingai ir vangiai. Bet jie jokiu būdu nenorėjo pasiduoti niršiai persekiojimo manijai, o ketino elgtis protingai ir apdairiai.

Žinoma, jie buvo neišsilavinę ir dažniausiai analfabetai; kartkarčiais į pagalbą jiems atsiųsdavo išsimokslinusį juristą, bet tasai buvo atsakingas tik už formalumus. Tam tikrus nutikimus tirdavo bei įtartinus asmenis susekdavo ir tardydavo išrinkti kaimo atstovai.

Dažniausiai niekas į tokias pareigas nesiveržsaid, nes jos buvo varginančios ir nenaudingos. Tiesa, kaimo nariai iš dalies galėjo būti tikri, kad jų raganyste niekas neįtarinės. Kita vertus, galėjo nutikti ir taip, kad kaip tik dėl to kaltinamieji nurodys juos kaip bendrininkus ir raganų puotos dalyvius.

Kuo gi turėjo vadovautis šie komitetai? Suprantama, raganavimo įrodymų nebuvo, o prieš imantis tyrimo ar tardymo reikėjo pirmiausia surasti ką nors, kas būtų – nesvarbu, kokiu būdu – užsitraukęs įtarimą.

Bet tai buvo visai paprasta.

- Štai šešiasdešimtmetė našlė, ji gyvena čia jau keturiasdešimt metų ir vis dar laikoma svetimšale. Kaimynė ją kaltina suviliojus jos vyrą, kas (tokio amžiaus!) jai galėjo pavykti tik padedant burtams.
- Štai valstietis, kuris – būdamas girtas – palinkėjo sugėrovui, kad jį maras paimtų; o po kelių savaičių tasai iš tiesų numirė. Nesvarbu, nuo ko.

- Štai piemuo, kuris – ne toks jau retas dalykas – skiria daugiau dėmesio savo avims nei senstančiai senmergei, bergždžiai paskui jį sekiojančiai ir galiausiai iš keršto apkaltinančiai jį raganavimu.

Tokie motyvai veda nusivylusius ir įsižeidusius kaimiečius, puikiai žinančius, kad jų kaltinimai iš esmės neturi jokio pagrindo. Bet tai puikus būdas atkeršyti nekenčiamiems artimiesiems.

Bet būna ir kitokių priežasčių ką nors apkaltinti raganavimu. Pavyzdžiui, kas nors turi atsakyti už tai, kad nelaimė ištiko kokią nors gyvenvietę ar šeimą. Geriausia paminėti tą, kuris jau seniai turi blogą vardą. Ar apie ką bent jau visi girdėjo, kad jis seniai turi blogą vardą. Kad dar jo seneliai turėję „nelabą" vardą arba kad giminėje jau pasitaikęs piktų kerų atvejis. Nebūtinai anuomet kas nors turėjo būti nuteistas, bet užtenka, kad nuo to laiko sklinda gandas...

Jau ką reiškia vien smulkios varžybos: per vestuves ir bažnyčioje, prie šulinio ir užeigoje, bendrai dirbant laukuose arba verpykloje. Netrunka pabirti negražūs žodžiai, tarp kurių „šliundra" – dar visai nekaltas. „Kekšė" – jau stipresnis, o „kunigo meilužė" – pražūtingas.

Galbūt įžeistoji tuomet pasako šmeižikei – kad tave kur velnias, parodysiu tau kitą kartą, ir jei priešininkei kas nors, neduok Dieve, nutinka – pirmesnioji bus laikoma ragana. Ar bent jau įgis „nelabą" vardą.

O jei pora kaimo gyventojų dar prisimena kitų, tokių pat keistų pasakymų, veikti imasi kaimo komitetas, turintis surinkti kuo daugiau medžiagos ir perduoti ją įprastam teismui. Pavojus, kad teismas priims apkaltinamąjį nuosprendį, buvo pakankamai didelis – juk beveik visuomet kankinimais išgaudavo prisipažinimą.

O paskui?

Ko imdavosi įtariamosios šeima?

Reakcija būdavo kuo įvairiausia. Besąlygiška parama – retais atvejais. Dėl keleto priežasčių. Viena vertus, giminaičiams irgi atrodydavo visai įmanoma, kad kaltinamoji pasidavė velnio vilionėms ir iš tiesų įvykdė nusikaltimus, kuriais yra įtariama. Juk tokių dalykų pasitaikydavo! Kodėl gi ne ir šioje giminėje?

Kita vertus, žinome, kad vedybos iš meilės buvo greičiau išimtis. Žmonės tuokdavosi dažniausiai ekonominiais sumetimais: norėdami sujungti du ūkius, susilaukti palikuonių arba paprasčiausiai surasti dukteriai vyrą. Tasai paėmė ją į žmonas, bet apie palankumą jokios kalbos nebuvo, ir galbūt jis visai džiaugėsi galėdamas ja taip atsikratyti.

Viskas galėjo baigtis dar blogiau. Kivirčai ir rietenos giminėje galėjo baigtis piktavališkais įtarinėjimais, kaip pasakė aukščiausiojo Špejerio kunigaikštystės teismo pirmininkas: „Pyktis ir niekšybė kelia orgijas. Žentas kaltina uošvę, žmoną ir svainę raganyste, motina savo sūnų kraujomaiša su ja, žmona vyrą, kad pagrįstų skyrybų ieškinį..."

Ir galiausiai dar buvo galimybė, kad šeima, net ir tikėdama kaltinamosios nekaltumu, nedrįs atvirai jos ginti, nes pati nenori užsitraukti įtarimo. Geriau būdavo dėl visa ko atsiriboti.

Jau pakankamai blogai, kad ją nuteisus šeimos garbei amžiams suduotas skaudus smūgis!

Kokie jie neišmanėliai! Kokie jie kvaili!
Jie vaikšto nedorais keliais, –
ir teisingumo pamatai žemėje griūva!
82 psalmė, 5 eilutė

13. PAVOJINGI LIUDYTOJAI

Agnieß von Gylstorpf nenorėjo rizikuoti. Paprašė abu sesers sūnus palydėti ją šį rytą. Atrodė protingiau nei pasitikėti vyru, mažažemiu sodiečiu, jau ganėtinai paliegusiu. Nors abu sūnėnai didele jėga irgi nepasižymėjo, bet ji tikėjosi, kad pajėgs ją apginti.

Viskas prasidėjo praeitą penktadienį, kai ji anksti rytą išėjo iš namų pasiimti bandelių iš kitapus esančios kepyklos. Buvo gražus vasaros rytas, ir jos nuotaikos nesugadino netgi ypač stipri smarvė, sklindanti nuo upelių, kur šią savaitę darbavosi dažytojai ir kailiadirbiai. Įžengdama į parduotuvę jautėsi tarsi pagyvėjusi.

Čia dirbo Gerhardas von Nassenbergas, stipruolis kepėjo pameistrys, apie kurį ji retsykiais pasvajodavo gulėdama greta knarkiančio vyro. Nebuvo tokia jau sena, kad nesižavėtų stotingu brandžiu vyriškiu. Ir štai iš namo gale esančios kepyklos jis įžengė į parduotuvę, priešais nešdamas kvietinių bandelių pilną pintinę, pasirišęs vien siaurą prijuostę.

Kepyklose karšta, ypač vasarą, visi tai supranta, aną rytą Agnieß irgi viską labai puikiai suprato, ir kažkokio įnorio pastūmėta – ir tikriausiai todėl, kad dėl nešamos pintinės Gerhardas negalėjo gintis – čiupo jam po prijuoste ir rado ten tai, ką dažnokai įsivaizduodavo savo fantazijose.

Kol ji buvo užsiėmusi savo radiniu, Gerhardas pastatė pintinę ant žemės ir pasakė, kad jei jau ji to norinti, tai ir jis galįs šio bei to paieškoti. Ir nuo naštos išlaisvintas rankas sugrūdo Agnieß tarp šlaunų, o šioji nelabai ir priešinosi.

Tačiau toliau žaidimo netęsė, nes kiekvieną akimirką į parduotuvę galėjo įeiti kiti klientai, be to, jiems kol kas užteko nešvankių pasiglamonėjimų.

Iš esmės šis mažas nutikimas būtų tikęs nebent papasakoti nuodėmklausiui, nes tokių smulkių nešvankybių nebuvo verta net minėti keturiasdešimties tūkstančių sielų mieste, koks buvo Kelnas 1580 m. Vis dėlto pasigraibinėjimų lydimas flirtas turėjo nemalonių padarinių, nes kitą dieną Gerhardas šlapindamasis pajuto skausmą, o šlapime pasirodė kraujo.

Kas gi čia dabar?

Susirūpinęs kepėjo pameistrys atvėrė širdį vienam kaimynui, ir šis nerado geresnio užsiėmimo kaip tik Šv. Jokūbo bažnyčios parapijoj iš karto paskleisti gandą, kad senoji Agnieß ne tik seksualiai priekabiavo prie vargšo kepėjo pameistrio, bet ir atėmė iš jo vyriškumą. Nors tai dar nebuvo įrodyta.

Sekmadienį susijaudinę kaimynai būriavosi tarp parapijos bažnyčios ir Šv. Jurgio vienuolyno bažnyčios, bet gal jau bus viską pamiršę ir vėl užsiims savo darbais. Šiandien – pirmadienį – Agnieß ketino viską išsiaiškinti. Vos spėjo ji kartu su abiem sūnėnais atvykti į Šv. Jurgio bažnyčią, kai išgirdo, kaip isteriškai klykia palyginti su sekmadieniu dar išaugusi minia, su įsiūčiu kaltinanti ją raganavimu.

Bet dabar įsiuto ir Agnieß, o kai vienas vaikėzas prisiartino, norėdamas spjauti jai į veidą, nustūmė jį šalin ir sušnypštė, kad šliaužtų iš čia *trijų tūkstančių velnių vardu!* Geriau jau būtų to nesakiusi.

Siautėjanti minia apsupo ją, visų priekyje Gerhardas, su kuriuo ji, šiaip ar taip, praleido vieną labai jaudinančią minutę. Bet

vienas vyras, neva išmanantis burtus, pažadėjo jam, kad tereikia kaip reikiant įkrėsti raganai į kailį, ir tada iš karto pasveiksiąs. Todėl kepėjo pameistrys parbloškė Agnieß medinės karties smūgiu ant žemės ir nesiliovė daužyti gulinčiosios kaip pamišęs, o sūnėnai, kurių pagalbos ji gailiai šaukėsi, pasipustė padus.

Galiausiai Gerhardas ir kaimynai paliko ją ramybėj, ir namie besigydydama iškankintą kūną Agnieß kūrė keršto planus. Jis, tas veidmainis niekšingas kepėjas, dar pasigailės. Be to, kuo nuoširdžiausiai linkėjo jam tokios pat geros pylos, kokią patyrė pati, ji paprasčiausiai turėjo gintis, nes kitaip parapijoje amžinai klaidžios gandas, kad ji galinti sukelti vyrams impotenciją ar – kas ten žino – padaryti moteris nevaisingas.

Kreipėsi į teismą kaltindama Gerhardą sunkiu kūno sužalojimu. Šis niekšas ją, nekaltą pilietę, apkaltinęs raganavimu ir be jokios priežasties sumušęs.

Bet, nagrinėdama bylą, miesto taryba į kepėjo ir kaimynų parodymus atsižvelgė labiau nei į ieškovės, argumentuodama, kad *ji* vargšui Gerhardui apkerėjusi delikačią kūno dalį ir *ji* ginčo parapijos bažnyčioje metu šaukėsi velnio. Pakankama priežastis, kaip manė tarybos nariai, apkaltinti ją raganyste.

Laisvojo imperijos miesto Kelno teisingumo sistema buvo šiek tiek sudėtinga, nes arkivyskupas, seniai nebeturintis teisės reziduoti savo mieste, visgi pasiliko sau teismo funkcijas. Miesto taryba – ji savo ruožtu pasiliko šią teisę *sau* – tegalėjo patikrinti, ar įtarimas pagrįstas. Paskui kaltinamieji būdavo perduodami Aukštajam pasaulietiniam teismui, kuris, nors ir taip vadinamas, buvo pavaldus arkivyskupui, o jo posėdininkai skelbdavo nuosprendį. Agnieß von Gylstorpf atveju jis buvo vienareikšmiškas:

Išteisinta!

Ir niekas nemanė esant reikalinga prieš tai Agnieß kankinti, kad išplėštų kokį nors absurdišką prisipažinimą.

* * *

Agnieß von Gylstorpf pasisekė, kad anksti gimė. Kaip ir maždaug prieš septyniasdešimt metų tokiai Tringin, kilusiai iš Breisigo ir atvirai prisipažinusiai, kad dalyvavo raganų puotoje ir ištvirkavo su velniu savo namuose prie malkų turgaus. Vėlesniais laikais to būtų visiškai pakakę baigti savo dienas ant laužo. Bet minėtoji Tringin atsipirko ištrėmimu iš miesto.

Visą XVI a. ištrėmimas buvo laikomas griežčiausia bausme, Kelne skiriama esant įtarimui piktaisiais burtais ar raganyste. Bet tai pasikeis. Į Aukštąjį teismą atėjo jaunesni posėdininkai, ir pasikeitus kartoms persekiojimas įgavo griežtesnių formų. Pirmąsias raganas Kelne sudegino 1617–1618 m.

Sensacingiausio ir toli už Kelno ribų pagarsėjusio proceso auka tapo pašto valdytoja Katharina Henot. Ji buvo verta dėmesio moteris ir nelabai atitiko anuomet įsivaizduojamą „tipiškos raganos“ klišę.

Jos tėvai – nežinia, kodėl – iš Nyderlandų buvo atsikraustę į Kelną. Galbūt jie, kurį laiką buvę Calvino šalininkai, pabėgo sukilimo prieš ispanus laikais, bet taip pat gali būti, kad persikraustymą lėmė ekonominės priežastys. Kelno gyventojai, kaip žinoma, dar ir šiandien įtariai žiūrintys į visus svetimšalius, tėvui pilietybę suteikė tik po daugelio metų.

Kaip ir daugelis atvykėlių, pavyzdžiui, žydų šeimos XIX a., Jakobas Henotas mėgino pasirodyti ypač geras pilietis ir šiuo atveju geras katalikas. Vyriausias jo sūnus netgi tapo katedros kapitulos nariu ir užėmė daug kitų bažnytinių pareigų – tarp jų ir Šv. Andriaus dominikonų vienuolyno dekano. Kitas sūnus tapo Šv. Kuniberto bažnyčios dekanu, o Katharinos sesuo – Šv. Klaros vienuolyno vienuole.

Tėvas Jakobas, kadaise amatininkas, atidarė nakvynės namus keliaujantiems pirkliams, o vėliau aplinkiniais keliais ir užtartas imperijos barono ir imperatoriaus generalinio pašto valdytojo Leonhardo von Taxio buvo paskirtas Kelno pašto valdytoju, kuris anais laikais dar buvo pavaldus Taxiui. Bet vieną dieną pereikvojo lėšas, tarnybą iš jo atėmė; jis nesirengė taip lengvai nusileisti ir kovojo iki pat mirties – mirė sulaukęs devyniasdešimt ketverių metų.

Paveldėtojai – pirmiausia vyriausias sūnus Hartgeris ir jo duktė Katharina tęsė kovą, netgi ilgą laiką slėpė tėvo mirtį, slapčiomis palaidoję jį be Bažnyčios palaiminimo, klastojo dokumentus, bet viskas buvo perniek.

Tikroji nelaimė šeimą ištiko tik 1626 m. vasarą. Netoliese esančiame Šv. Klaros vienuolyne, kur gyveno Katharinos sesuo ir kurį laiką jos duktė Anna Maria, pasitaikė keli tariamo apsėdimo atvejai, ir vienas dvasininkas mėgino taikyti egzorcizmą, kai viena mergina, siuvėja Margarethe Raußrath, staiga viešai paskelbė, šiais laikais sakoma, apie savo netradicinę orientaciją.

Pašto valdytoja Katharina Henot, puikiai žinoma visame Kelne ir – pirmiausia dėl giminystės ryšių – Šv. Klaros vienuolyne, bandžiusi suvesti ją su velniu. Nuo to ji susirgusi ir pasveiksianti tik tuomet, kai „ragana“ bus nubausta.

Gandas greitai pasklido netgi tokiame dideliame mieste kaip Kelnas.

Ir jis buvo mirtinai pavojingas.

Tą puikiai žinojo ir Katharina Henot. Negalėjo nė įsivaizduoti, kad, kilusi iš laisvojo miesto aristokratų giminės, iš tiesų gali būti rimtai įtariama sanguliaujanti su velniu, bet dėl visa ko parašė protesto laišką generaliniam vikarui Johannesui Gelenius, nurodė abejotiną šaltinį ir paskelbė besiimsianti teisinių veiksmų prieš šmeižikę. Bet gandai niekaip nesiliovė.

Dėl kokių priežasčių taip nutiko, neaišku ir šiandien, nepaisant nuodugnių tyrinėjimų. Teorija, kad taip konkurentai mėgino Henotų šeimą galutinai išstumti iš pašto tarnybos verslo, neatrodo įtikinama, nes ginčas seniai buvo išspręstas kitos šeimos naudai. Kita vertus, nepagarbus, beveik stabmeldiškas būdas, kuriuo Henotų šeima „atsikratė“ mirusio tėvo, gerokai apgadino jų reputaciją miesto piliečių akyse, todėl oficialiai pateiktas kaltinimas Katharinai nieko nenustebino.

Be iš vienuolyno sklindančių kaltinimų, nesibaigiančių gandų ir dabar jau oficialiai įteikto siuvėjos Raußrath kaltinimo, dar vienu pretekstu tapo naujas prisipažinimas. Jis atsirado netoli Kelno esančioje Lechenicho vietovėje, kur nugabeno vieną seserį iš Šv. Klaros vienuolyno, o jai nutiko štai kas:

Sofia Agnes von Langenberg buvo ryški asmenybė. Sklido gandai, kad į vienuolyną ji nuėjo ne iš pašaukimo, bet dėl nelaimingos meilės. Vieną dieną ji sunkiai susirgo, jai padėjo pranciškonas nuodėmklausys, kuris, jai pasveikus, paskleidė gana absurdišką istoriją.

Neva galuodamasi mirtimi savo celėje patyrė keletą nelabojo gundymų ir regėjo nepaprastų vizijų. Pats Kristus nusiuntęs atgal į kūną jos sielą, jau buvusią pusiaukelėje dangun. Po to ji įgijusi antgamtinių galių ir išgelbėjusi kitą vienuolę nuo labai nemalonaus skausmo kojoje.

Bet paskui nutiko keistas dalykas: jos celėje kabėjęs kryžius 1622 m. balandžio mėn. Velykų sekmadienį staiga ėmė kraujuoti. Sofios nuodėmklausio ordino broliai parodė jį bažnyčioje žmonėms ir netgi norėjo surengti procesiją per miestą, bet čia įsikišo Kelno reziduojantis nuncijus ir uždraudė spektaklį, nes tokį „stebuklą“ prieš tai reikėtų patikrinti. Ekspertai ištyrė kryžių ir įsitikino, kad ant jo – žmogaus kraujas. Bet kieno?

Gal pačios Sofios?

Nepasitikėjimas neatrodė nederantis, juolab kad Sofios motina neva kartą jau buvo įtarta kerėjimu, o tėvas turėjo nepatikimo žmogaus reputaciją. Juk kadaise tarnavo protestantams! Nuncijus įsakė nugabenti paslaptingąjį kryžių į Romą, kur paaiškėjo, kad jis ne veltui parodė atsargumą: šventoji staiga tapo įtariamąja, kurią kitos Šv. Klaros vienuolyno vienuolės kaltino jas apkerėjus.

Keista, bet Sofios niekas nepuolė tardyti ir kankinti; pats generalinis vikaras nuvežė ją į nuošalų Lechenichą ir ne į tenykštį kalėjimą, o į rūmus, kur jai ateinančiomis savaitėmis nieko netrūko. Jai (vienuolei!) netgi buvo paskirta tarnaitė, kambarys dieną naktį šildomas, kas ir šiaip buvo neįprasta. Bet toks šildymas, kad išdegė net židinio sienelė, kelia klausimą, kodėl suimtoji galėjo mėgautis tokia prabanga.

Bet įvyko dar labiau stulbinamų dalykų: Kelno arkivyskupas, kurfiurstas Ferdinandas, grįždamas į Boną iš medžioklės Eifelio priekalnėse, paprastai pernakvodavo Lecheniche. Bet tenykščiuose rūmuose buvo kalinama Sofia, o prie jos jo šviesybė artintis jokiu būdu nenorėjo. Atrodė, pats laikas perkelti įtariamąją į vietinį kalėjimą, bet kur tau: arkivyskupas su visa svita aplenkdavo rūmus ir apsistodavo Konradsheimo pilyje.

Nežinia, kas visgi lėmė, kad Sofią imtasi tardyti griežčiau – tai reiškia, taikant kankinimų. Bet žinoma, kad ji tiek prikalbėjo apie Kathariną Henot, kad pašto valdytojai buvo netgi pateiktas oficialus kaltinimas raganavimu. Sofia sulaukė atlygio: jos nesudegino gyvos – pasmaugė prieš tai celėje; antra malonė: jos palaikai nebuvo paversti pelenais, o palaidoti.

Kathariną Henot ėmėsi tardyti generalinis vikaras Gelenius ir, nors nerado jokio pagrindo įtarinėti raganystės, taryba dėl nepaaiškinamos priežasties nusileido mieste einančiam girdui ir ketino leisti pašto valdytoją suimti, bet nepavyko, nes ji pasislėpė brolio namuose. Kaip žinoma, šis buvo ir Šv. Andriaus

vienuolyno dekanas, o pagal anuometinę teisę dvasininko namuose nebuvo leidžiama ką nors suimti. Žlugus bandymams išvilioti ją iš namų klasta, buvo pasinaudota kitokiomis, absoliučiai nelegaliomis priemonėmis. Miesto kareiviai įsiveržė į namą ir nugabeno įtariamąją į Frankenturmu vadinamą bokštą. Brolio pasiūlymas sumokėti užstatą buvo atmestas.

Nežinia, kas ir dėl kokių priežasčių nagrinėjo šį ieškinį: bet jis sprendė Katharinos Henot nenaudai. Ir nebuvo ji kokia varginga kaimo moterėlė, o miesto aristokratė, išsilavinusi, pasiturinti ir pasitikinti savimi. Vis dėlto ją užstojantiems draugams ir giminėms buvo parodytos durys; jos advokatui, siekusiam neutralaus teisininko išvados, proceso metu netgi nebuvo leista ją ginti. Arkivyskupas, paprašytas įsikišti, padarė malonę ir paprašė posėdininkus būti objektyvius.

Ir tai buvo viskas. Kathariną kankino mažiausiai tris kartus, siekdami išgauti įvairiausių ir iš tiesų beprasmiškų niekšybių prisipažinimą: neva ji kerais žudžiusi negimusius kūdikius, soduose pribūrusi vikšrų, naudojusi virgulę ir, be to, ištvirkavusi su aukštais didikais, kad ir kaip keista būtų, bet ne su velniu.

Anot išlikusios bylos, nieko ji neprisipažino, net ir kai tardant dešinioji ranka buvo taip sužalota, kad laiškus iš kalėjimo tegalėjo rašyti kairiąja. Gali būti, kad galiausiai ji vis dėlto palūžo. Negalime to pasakyti užtikrintai. Nežinome, kas nutiko jos seseriai, vienuolei Franziskai, kurią taip pat suėmė ir nuvežė tardyti į Lechenichą.

Kathariną gegužės 19 d. egzekucijų vietoje, kur dabar Melatenfriedhofu vadinamos kapinės, pasmaugė budelis, o kūną sudegino mažoje šiaudų lūšnelėje. Net gabenama į egzekucijos vietą, stovėdama vežime tarp dviejų jėzuitų, kelkraštyje laukiančiam notarui ji dievagojosi esanti nekalta.

Žinoma, bergždžiai.

Tokios pat bergždžios buvo visos jos brolio pastangos: įvykdžius mirties bausmę jis prašė arkivyskupo leidimo paviešinti proceso medžiagą. Nors aukštas ponas leidimą davė, bet nieko neįvyko. Pasirodė tik keli fragmentai, po ko Hartgeris Henotas atsistatydino iš visų bažnytinių pareigų.

Šiandien vis dar neaišku, kodėl miesto vyresnieji taip atkakliai persekiojo jo seserį ir kodėl vėliau dar ilgus metus buvo sąmoningai kurstomi įtarimai likusios šeimos atžvilgiu. Neabejotinai intrigos ir kivirčai dėl pašto tarnybos suvaidino savo vaidmenį, kaip ir itin nepagarbus elgesys su tėvo palaikais. Tačiau visiškai aišku, kad ją apkaltino ir nuteisė remdamiesi labai abejotinais netiesioginiais įrodymais.

Jai nepasisekė taip kaip Agnieß von Gylstorpf, kuri išsisuko nepaisydama pavojingų liudytojų parodymų ir „visuotinio girdo".

Kaip gali baigtis tokie parodymai – šį kartą vienos kaltinamosios, – rodo trečioji istorija iš Kelno. Ir čia garsiosios katedros miesto taryba suvaidino labai keistą vaidmenį.

* * *

„Štai ji, ragana", – sumurmėjo kunigas, budelio vežimui dardant Ehren gatve. Burmistras Johannas Hardenrathas, stovintis greta ir žiūrintis pro išsikišusio erkerio langą žemyn, nepratarė nė žodžio. Storame bylų ryšulyje, parištame vargšei moteriai po kaklu, buvo ir jo žmonos vardas.

Christina Plum ją ir daugelį kitų garsiosios katedros miesto piliečių pavadino raganomis. Kartu su ja išnyks ir jos apkaltintųjų vardai ir visiems laikams dings iš įtariamųjų sąrašo. Ačiū Dievui.

Daktaras Heinrichas Glimbachas, teologijos profesorius ir nuteistosios nuodėmklausys, neatrodė toks patenkintas.

„Negalima taip švelniai elgtis su tomis velniabobėmis, – iškošė pro sukąstus dantis. – Nei su ja, nei su kitomis raganų padugnėmis.“

Burmistras nusprendė geriau nutylėti. Niekada gerai nežinai, kieno pusėje šitas fanatiškas Šv. Severino bažnyčios dekanas, ar jis mėgaujasi arkivyskupo palankumu, ar eilinį kartą pateko į nemalonę. Bet tikrai nėra neprikišęs rankų prie šitos nelaimės.

Istorija prasidėjo praeitą pavasarį, kai kažkokia boba apkaltino dvidešimt ketverių metų vaisių pardavėją Christiną Plum pasakojant apie save, neva prieš dvejus metus mirties bausme nubausta Katharina Henot buvo pasiėmusi ją kartu į raganų puotą.

„Kur toji vyko?“

„Henotų šeimos vynuogyne.“

„Ar pažinojai ją, pašto valdytoją?“

„Taip, labai gerai.“

„Kaip gerai?“

„Kartais ji reikalaudavo mano sutikimo.“

Jos neperklausė, ar tai reiškia, kad Katharina prie jos priekabiavo seksualine prasme. Tą – pasakojo Christina Plum, kuri šiuo atžvilgiu leidosi į smulkmenas – daręs velnias, bet ji jam nenusileidusi. Palietus jis buvęs visiškai šaltas. Henot vis raginusi ją parūpinti jai ostijų, net po mirties pasirodžiusi jai sapne ir mėginusi atitraukti nuo tikrojo tikėjimo.

Daugybės tardymų metu Christina perpasakojo viską, ką pati girdėjo pasakojant gatvėje, prie šulinio ar turguje, bet ji pati, vis pabrėždavo, buvusi tik auka, niekuomet nedalyvavusi raganų šokiuose, nebuvusi velnio meilužė, ją atsivesdavę tik stebėti.

Dekanas dr. Heinrichas Glimbachas pradžioje anonimiškai išspausdino skrajutę, kurioje Kelną vadino raganų lizdu ir valdžią – ypač Plum byloje – kaltino sėdint nerūpestingai sudėjus rankas, kol teršiamas šventas miesto vardas. Taryba, pasibai-

sėjusi pamfleto sukeltais neramumais tarp gyventojų, spaudinį uždraudė ir įsakė surasti bei sunaikinti presą, kuriuo ji buvo išspausdinta.

Bažnytinės ir pasaulietinės valdžios ginčas dėl to, kaip toliau vesti bylą, vis aštrėjo. Tarybos nariai, privalantys dalyvauti tardymuose kaip liudytojai, atsisakė į juos ateiti, nes nebenorėjo klausytis nešvankių kaltinamosios keiksmų.

Christina Plum paskelbė bado streiką, kuris – skundėsi valdžios įstaigos – buvo labai nemalonus, nes ji silpo fiziškai ir todėl atrodė netinkama skirti jai kankinimų.

Ką daryti su tokia moterimi?

Niekaip neišėjo galutinai nuspręsti. Taryba siuntė ją į arkivyskupo teismą, bet tasai grąžino ją atgal. Neatrodė, kad ji tikra ragana, bet nebuvo ir visiškai nekalta. Ir tada sprogo bomba. Tuos dalykus, kurių pridarė, Christina suplanavo tikriausiai jai galvoj pasimaišius, bet faktai lieka faktais: akivaizdaus naivumo paskatinta, ji vieną po kito apkaltino kelis dvasininkus ir miesto aukštesniųjų sluoksnių atstovus. Dar būtų galima suprasti, kad apkaltino Hartgerį Hernotą dalyvavus raganų šokiuose, juk jis buvo raganos brolis.

Bet Christina taip pat tvirtino ten buvus ir burmistro Hardenratho žmoną, sindiką dr. Wissius ir Cathariną, raštininko Spiegelio žmoną... Girdėjusiems užėmė kvapą. Jeigu tai išaiškėtų! Neįsivaizduojama.

O kaltinamoji kalbėjo ir kalbėjo, galiausiai netgi pareiškė, kad raganų šokių dalyviai susitarę nesirinkdami skųsti kaltus ir nekaltus, kad teisėtvarka visiškai sutriktų. Bet teisėtvarka buvo sutrikusi ir be panašių kaltinimų. Aukščiausiuose Kelno sluoksniuose kilo panika. Buvo imtasi netradicinių priemonių, raganų procesuose ne tik neįprastų, bet net neleistinų: Christinos Plum apkaltintiems asmenims leido stoti akistaton su ja, kad galėtų geriau gintis nuo „raganos“ kaltinimų.

Bet kaip gintis nuo absurdiškų tvirtinimų? Catharinos Spiegel šeima pamėgino tai daryti surinkdama liudijimus, charakterizuojančius „garbingą matroną", kas normaliame raganų procese – jei toks apskritai egzistuoja – visai nieko nebūtų davę. Dr. Wissius nuosekliai atsisakė imtis bet kokių gynybos veiksmų, nes viskas nuo pat pradžių buvo farsas.

Bendros nuomonės buvo laikomasi dėl vieno dalyko: nieko, ką Plum čia ištrimitavo, visuomenė sužinoti neturi. Ir taip buvo pakankamai neramumų, juolab kad kaltinamosios motina pagrasino: jei jos dukrai kas nors nutiks, „jos pėdomis žengs ir daug kitų". Taigi Plum reikėjo atsikratyti – ragana ji ar ne ragana.

Ir kuo greičiau.

1630 m. sausio 16 d. priebažnytyje jai buvo paskelbtas nuosprendis. Mirtis sudeginant gyvą. Be to, pakeliui į egzekucijos vietą ji turėjo būti gnaiboma įkaitintomis žnyplėmis. Bet jai būtų suteikta malonė – pasmaugti prieš sudeginant, jei prisipažintų, kad visos aukščiausių sluoksnių pilietės ir piliečiai, kuriuos apkaltino raganavimu, nekalti.

Žinoma, Christina Plum mielai pakluso primygtiniam valdžios norui ir dabar riedėjo, lydima palengvėjimo neslepiančių ponų Glimbacho ir Hardenratho žvilgsnių, budelio vežime Ehren gatve Melatenfriedhofo kapinių link. Susitarus su arkivyskupu, proceso dokumentai dėl visa ko buvo užrakinti geležinėje dėžutėje posėdininkų skrynioje.

Kad būtų galima pamiršti viską iš karto ir visiems laikams.

Fantazija – mūsų
gerasis genijus
arba mūsų demonas.
Immanuelis Kantas

14. APIE PIEMENIS IR VILKUS

Žmonių gretose kilo sujudimas. Jie netroško klausytis tų tauškalų, bet džentelmenas, sunkiai užsikoręs ant dėžės, kad papasakotų miniai baisią istoriją apie vokiečių vilkatą ir dar baisesnį jo galą, nesileido išmušamas iš vėžių. Skrajutę jis įsigijo užeigoje „Po vynuogienoju", priviliotas paveikslėlio, kuris vaizdavo, kas gi nutiko tolimojoje Vokietijoje.

Vos serui Lambertui Godley'ui pradėjus garsiai skaityti ištęstą įžangą, kuri įmantria anglų kalba pasakojo, kad šis veikalas išspausdintas todėl, jog „viską, ką, atsižvelgiant į suktybes, kurių griebiasi šėtonas, kad sunaikintų sielas...", aplinkinių šūksmai vis garsėjo.

„Baikit! Baikit gi, kas čia dabar! Norime istorijos!"

„Betgi palūkėkit, gerieji žmonės..."

„Klausykit, pone!" – pertraukė jį drūta moteriškė, sprendžiant pagal elgesį ir kalbos manierą – turgaus prekeivė, kaip teigė šiek tiek nepatenkintas seras Godley'is. „Juk žinote istoriją – ar ne? Tai kodėl jums nepapasakojus visko mums savais žodžiais? Nes kol kas dar nė žodžio nesupratau."

Sustoję ratu aplinkiniai pritariamai sumurmėjo.

„Ką gi, gerai." Seras Godley'is atsiduso. Jei nori paskleisti istoriją tarp liaudies – o jam kaip geram krikščioniui tai tikrai rūpėjo, – turi nusileisti. Bet papasakos ją tiksliai taip. Su visomis detalėmis. Nes, kaip manė, jos buvo geriausia istorijos dalis. Ar bent jau atgrasiausia, pasitaisė.

„Taigi – mažame Bedburgo miestelyje, esančiame netoliese gerokai didesnio Kelno miesto, užaugo toksai Peteris Stumpas – ar panašiai, – nuo vaikystės žinojęs daug burtų, kurių išmoko iš visokiausių fėjų ir demonų. Bet jam to nepakako, ir vieną dieną jis prisiekė tarnauti velniui, kuris savo ruožtu jam pažadėjo įvykdyti visus jo norus.

Keista, bet minėtasis Peteris iš velnio neprašė nei turtų, nei visuomenės pagarbos, nei malonumų, ko žmonės paprastai prašo. Jis siekė nevaldomai patenkinti savo iškrypėliškus troškimus ir geidulius laukinio žvėries pavidalu puldamas bet kokio amžiaus ir lyties žmones, nesusilaukdamas už tai bausmės.

Velnias, žinoma, su tokiu sandėriu sutiko ir davė jam diržą, kuris Peterį kaskart jį užsijuosus paversiąs plėšriu vilku; milžinišku gyviu su galingomis letenomis, ugnimi trykštančiomis akimis ir peilio aštrumo iltimis. O nusijuosęs diržą jis vėl atgausiąs žmogaus pavidalą.

Peteris buvo patenkintas. Pasiėmė diržą ir paslėpė jį namuose. Nuo to laiko valandų valandas įsivaizduodavo, kas būtų, jei atkeršytų visiems kaimynams ir miesto piliečiams, lig šiol iš jo tik besityčiojusiems ir rodžiusiems panieką.

Jau greitai jis įgyvendino savo fantazijas, ir, pirmą kartą pajutęs žmogaus kraujo skonį savo vilkiškuose nasruose, nieko kito neveikė, tik klajojo laukais ir miškais ieškodamas naujų aukų.

Niekas iš aplinkinių jo neįtarė, ir jam buvo lengva susekti mažus vaikus, žaidžiančius ir lakstančius lauke, ir įsimaišyti į karves melžiančių mergų būrį. Čia jis užsijuosdavo diržą ir iššokdavo tarp jų vilko pavidalu. Merginoms puolus į paniką ir lekiant į šalis išsirinkdavo gražiausią ir, kad ir kaip desperatiškai ji stengdavosi pabėgti, greitų vilko kojų nešamas ją sparčiai pavydavo, išniekindavo ir galiausiai žvėriškai nužudydavo.

Greitai jaunų merginų jam nebeužteko. Per kelerius metus jis nužudė trylika vaikų ir dvi nėščias moteris. Joms jis – vilko kai-

lyje – išplėšė negimusius kūdikius ir surijo; visų pirma kūdikių širdis, kurias laikė skanėstu.

Dar prieš pradėdamas vilko gyvenimą su viena moterimi buvo susilaukęs dukters Bellos, įstabaus grožio ir dar labai jaunos. Ir su šiuo savo vaiku jis miegojo, kaip ir su savo seseria, o dar buvo ir jo kūma Katherine (*Tringen*) Trompin, graži, aukšta ir liekna. Ji taip pat tapo jo mylimąja, bet jis vis dar niekaip negalėjo pasisotinti, todėl velnias atsiuntė jam dar vieną gražią moterį, kuri tenkino jo geismą kitus septynerius metus. Vėliau paaiškėjo, kad čia buvo pats šėtonas.

Ji pagimdė jam sūnų, kurį jis mylėjo labiau už viską, bet iškrypėliškai. Vieną dieną išviliojo vaiką į mišką, apsimetė, kad jį prispyrė, ir nuėjo už krūmo. Bet tenai jis užsijuosė diržą, vilko pavidalu užpuolė savo paties vaiką, nužudė ir – sunku net ištarti – suėdė jo smegenis, nes jos – kaip vėliau sakė – atrodė ypatingas delikatesas.

Dvidešimt penkerius metus tęsėsi žudymai, ir niekuomet įtarimas nekrito ant Peterio Stumpo. Bet paskui ponas Dievas pats davė ženklą: vieną dieną būrys vaikų vėl žaidė karvių ir jų jauniklių kaimenės vidury. Staiga į vaikų būrį liuoktelėjo pabaisa vilko kailiu ir pačiupo gražiausią. Tąsė jį norėdama perplėšti marškinėlius, bet apykaklė buvo tvirta ir laikėsi, ir vilkatas nepajėgė perkąsti vaiko kaklo.

Kol jis tampė vaiką pirmyn atgal, karvės išsigando, kad vilkas nusitaikė ir į jų veršelius, todėl suglaudė galvas ir ragais sutartinai puolė baisūną, kuris, pamatęs grėsmę, leidosi į kojas palikdamas nesužeistą vaiką. Tą matė išgelbėto vaiko krikštatėvis ir papasakojo laiške draugams, gyvenantiems čia, Londone."

„Ir kaipgi jį sučiupo?" – paklausė drūtoji turgaus prekeivė.

„Su Dievo pagalba, – atsakė seras Godley'is ir tęsė: – aplinkui Kelną ir Bedburgą gyvenantys žmonės per tuos metus seniai buvo apsirūpinę dideliais šunimis, dažniausiai buldogais, kad

kada nors ne tik įviliotų vilką į spąstus, bet kad prieš apsuptą padarą turėtų pranašumą. Ir ta diena atėjo. Kai jis vėl užmušė žmogų, grupelei vyrų su šunimis pavyko padarą apsupti – taip greitai ir glaudžiai, kad jau kelio atgal neliko.

Sprukdamas nuo persekiotojų Peteris nusiplėšė diržą, ir sutrikę persekiotojai toje vietoje, kur ką tik bėgo vilkas, staiga pamatė stovintį jiems pažįstamą vyriškį, kuriam nuo įtampos kilnojosi krūtinė. Apgulė jį ir privertė kartu su jais grįžti į miestelį, kad išsklaidytų paskutines abejones dėl jo tapatybės. Jokių abejonių neliko: čia buvo jų kaimynas Peteris Stumpas!

Jį iš karto nuvedė tardyti į miesto kankinimų kamerą, bet kankinimų vilkatas baisiai bijojo ir todėl nusprendė pasakyti viską, ką tik tardantieji norės išgirsti. Iš pradžių jo paklausė, kur dingo stebuklingas diržas. Jis manė palikęs jį miške, bet tenai jo niekas nerado, todėl nusprendė, kad jį susigrąžinęs velnias.

Žinoma, kankinimų Peteris Stumpas neišvengė, nes visko, kuo buvo teisingai ir neteisingai kaltinamas, visgi neketino prisipažinti. Sužinota, kad jo dukrai ir seseriai krinta dalis kaltės už kai kurias žmogžudystes. Taigi ir jos nuteistos myriop. Bet ypač šiurpiai vyko vilkato egzekucija:

Pirmiausia Peterį Stumpą nuogą pririšo prie didelio vežimo rato ir tokioje padėtyje gnaibė įkaitintomis žnyplėmis, išplėšdami mėsą nuo pačių kaulų. Paskui rankas ir kojas sutrupino kirviu ir tik tada nukirto galvą. Lavoną sudegino, kad iš bjauraus kūno neliktų nieko – tik saujelė pelenų.

Tai nutiko 1589 m. spalio 31 d. Bedburge dalyvaujant daugeliui liudininkų, tarp jų ir kilmingų. Tą dieną kartu su vilkatu buvo sudegintos ir jo duktė bei kūma Trompin."

„Gyvos?" – sušuko drūtoji turgaus prekeivė.

Seras Godley'is pasižiūrėjo į skrajutę. „Čia nieko nerašo", – tarė.

* * *

Tai, kad nepaprastai išsamus pranešimas apie Reino krašte įvykdytą tariamo vilkato egzekuciją netgi Londone buvo išspausdintas ir plačiai paplito, įrodo, jog žmonės tikėjo gyvūnais virsti galinčių žmonių egzistavimu ir jų tikrai bijojo.

Žodis „vilkatas"* labai senas, pasitaikantis dar senojoje anglosaksų kalboje, ir reiškia vyrvilkį arba žmogvilkį. Rašytiniame šaltinyje Vokietijoje pirmą kartą minimas Burkhardo von Wormso (apie 965–1025), kuris viename bažnytinės teisės normų rinkinyje lotynų kalba rašo apie žmones, tikinčius, kad kai kurie žmonės geba pasiversti į *lupus* – tai yra vilką, paprastai vadinamą vilkatu.

Tačiau pats vyskupas Burkhardas, kaip ir būdinga anų laikų Bažnyčios atstovams, manė, kad yra gėrimų nėštumui nutraukti, gal netgi įmanoma kerais prišaukti impotenciją, bet meilės gėrimai, orą veikiantys burtai ir visų pirma pasivertimas gyvūnais ar bendravimas (seksualinis) su nelabuoju – čia jau gryniausios fantazijos.

Bet liaudis nuo senų senovės tikėjo, kad žmonės gali pavirsti gyvūnais ir ne tik mūsų kraštuose, bet visame pasaulyje. Bet pas mus demonai, suprantama, pasiversdavo ne gyvatėmis ar tigrais, o vietiniais plėšrūnais, bauginusiais žmones miškingoje Europoje ir skatinusiais jų fantaziją. Tolimoje šiaurėje eibes krėtė meškažmogiai, o šiek tiek švelnesnio klimato pietuose – vilkažmogiai.

Šiuo metu jau žinome, kad vilkai, nepaisant visų dar populiarių siaubo istorijų, iš tikrųjų baikštūs plėšrūnai, nedrįstantys – bent jau šiais laikais – užpulti žmogaus, todėl kyla klausimas, kodėl piktas vilkas turėjo tokį blogą vardą, kad dar net ir XIX a. mūsų pasakų knygose jis minimas kaip šiurpą kelianti būtybė.

* Vok. *Werwolf.*

Pirmiausia reikėtų prisiminti, kad vilkas – „geriausio žmogaus draugo“ – šuns protėvis. Nuo neatmenamų laikų vilkai lydėdavo mūsų ainius; po sėkmingos stambių žvėrių medžioklės šis bei tas atitekdavo ir jiems – jie maitinosi mėsos likučiais. Vieną dieną jie įveikė natūralią žmonių baimę, tapo nedrąsiais jų palydovais, po to draugais, kol galiausiai juos imta netgi mokyti atlikti specialias užduotis.

Kitaip nei jų gentainiai Grimmų pasakose, kur jie vaizduojami kaip klastingi, bet visgi kvailoki padarai, vilkus mūsų sentėviai laikė protingais, germanų visų dievų tėvo palydovais, o pasak vienos legendos, vilkė tapo Romos įkūrėjų Romulo ir Remo pamote. Ir pas mus daugelio miestų herbe pavaizduotas vilkas arba jie netgi pavadinti vilko vardu, pavyzdžiui, Volfsburgas ar Volfsratshauzenas*.

Bet vieną dieną – maždaug prieš dvylika–penkiolika tūkstančių metų – bendros medžioklės laikai baigėsi. Medžiotojai žmonės pamažu tapo valstiečiais ir gyvulių augintojais. Jie gyveno nebe iš nudėtų briedžių ir buivolų, o iš avių ir ožkų, ir galvijai tapo jiems tokie pat gyvybiškai svarbūs kaip kiaulių ir arklių auginimas.

Vilkai, ėmęsi medžioti kol kas laisvai besiganančias kaimenes, virto mirtinais priešais.

Senovinius medžioklės metodus – duobes ir kilpas – pamažu pakeitė šiuolaikiški įtaisai: geležiniai spąstai, arbaletai ir galiausiai šaunamieji ginklai. Bet ne vieni valstiečiai baiminosi vilkų gaujų daromos žalos: kilmingieji taip pat laikė vilkus konkurentais, nes, jų manymu, miškuose gyvenantys paukščiai ir žvėrys priklausė išskirtinai jiems – ne valstiečiams ir jau tikrai ne kažkokiems „plėšrūnams“.

Vilkai, praktiškai atkirsti nuo normalių medžioklės plotų, ilgainiui įveikė savo baimę ir vis dažniau rodydavosi netoliese

* Vok. vilkas – *Wolf.*

žmonių gyvenviečių. Bet jie sukosi ne tik aplink pavienes sodybas ir smulkias gyvenvietes, tačiau – pirmiausia per Trisdešimtmetį karą – skverbėsi ir į pačius miestus, kurių gyventojai nebeįstengė apginti savo įtvirtinimų ir vartų nuo įsibrovėlių. Paminėkime vos vieną skaičių: vien Marburgo miesto apylinkėse 1683 m. buvo nudėti šeši šimtai vilkų!

Vilkai ėdesio rasdavo ne tik mūšių laukuose ir egzekucijų vietose. Didžiųjų epidemijų metais kūnai gulėdavo nepalaidoti miestų gatvelėse ar vidury kelio ir buvo puikus grobis. Pasekmė: dažnai ėsdami žmogieną vilkai laikinai atsikratė baikštumo, kurį jautė žmogaus skleidžiamiems kvapams, ir išdrąsėjo.

Gimė „piktasis vilkas".

Bet vilkatu jis dar tik turėjo tapti. Kaip žmonės nuo seniausių laikų virsdavo *berserkais* apsirengdami lokio kailį (*serkr*), taip kitiems atrodė visiškai įmanoma, užsitraukus vilko kailį ar užsijuosus diržą, pasiversti mirtį nešančiu *vyru vilku* arba *vilkatu*.

Paprastai tai įvykdavo lauke, pievose ir laukuose, nes tenai ganėsi kaimenės – natūralus ėdesio šaltinis vilkams. O kaimenes, žinoma, saugodavo piemenys, kaip budeliai ir malūnininkai, panaktiniai ir audėjai, pokštadariai ir kiti keliauninkai, priklausę negarbingiems žmonėms, pas kuriuos šaunųjį pilietį vis vien dažnokai traukė.

Buvo tam priežasčių.

Panašiai kaip žiniuonės, gyvenančios kaimo pakrašty ar dar toliau, aviganiai ir piemenys tais laikais, kai nebuvo dar nei žmonių, nei gyvulių gydytojo, būdavo kviečiami padėti nuo visų gamtos klastų. Piemenys būdavo niekinami, nes „šaunusis" pilietis anuomet niekino visus neturinčius tėvynės klajoklius, o dar ir šiandien žiūri į tokius šiek tiek įtariai.

Kadangi jokios kitokios medicininės pagalbos nebuvo, jie buvo reikalingi, nes išmanė gydymą, žinojo kuo įvairiausių užkalbėjimų ir todėl, žinoma, buvo kritiškai stebimi teologų.

Piemens gyvenimas kėlė įtarimų. Prisiminkime šventąją Orleano mergelę, kuri 1431 m. teisėjams sukėlė nepasitikėjimą vien todėl, kad gimtajame Domremi kaime ganė avis.

Buvo visiškai nesvarbu, kad kaimynai paliudijo, jog Jeanne dariusi tą retai, o dažniausiai tėvų namuose siuvo ir verpė. Anglai norėjo matyti joje piemenę ir todėl raganą.

Sunkinanti aplinkybė – jos cituoti „šventieji balsai", neva kalbėję jai iš buko. Domremi jis buvo laikomas fėjų medžiu. Dar viena užuomina į raganystę!

Bet nereikia net šventąją Jeanne teisusių anglų teisėjų su jų išankstiniu nusistatymu – visi žinojo, kad aviganiai ir piemenys turi paslaptingų galių, kuriomis įprastiniais atvejais buvo mielai naudojamasi. Pritariamai, nors ir per pagarbų atstumą, žmonės stebėjo, kaip kaimo piemuo suvaro bandą į krūvą, savo lazda aplinkui nubrėžia magišką ratą, turintį apsaugoti gyvulius nuo visų įmanomų plėšrūnų, bet dar patikimesni jiems atrodė jo užkeikimai, ypač jei jis prieš tai – kaip buvo baimingai šnabždamasi – lazdoje paslėpdavo Komunijos metu slapčiomis nugvelbtą ostiją.

Čia buvo šventvagystė, bet jeigu tai veikia!

Kadangi piemenys neišvengiamai mišiose pasirodydavo tik retkarčiais, tai keldavo papildomų įtarimų. Be to, suprantama, kad už tam tikras abejotinas paslaugas jie gaudavo atitinkamą atlygį. Taip pat suprantama, kad dažniausiai kaimo varguoliai vengdavo mokėti sutartą obolą; todėl aviganiai pagrasindavo, kad jei jau taip, tai gali būti, jog greitai skolininko gyvuliams nutiks kas nors blogo... Grasinimas, į kurį būdavo žiūrima rimtai. Galimas daiktas, kad visi tie valkatos kažkokiu būdu visgi palaikė ryšį su nelabuoju!

Bent jau slaptų žinių jie turėjo gerokai daugiau nei normalūs miestų gyventojai.

Išliko vienoje XVIII a. pradžios žolių knygoje užrašytas receptas, pagal kurį piemenys sumaišydavo vilkus atbaidančią

priemonę. Paimdavo vilkauogių ir vilkomarų, „nuodingųjų žolynų“, o tada užvirdavo darbas: „Išdžiovinkit šaknis ir sutrinkit į miltus, sumaišykit su mėsa, išbarstykit miškuose, ir jei vilkai, lapės ir šunys užės, tai nugaiš.“

Visai nebūtina šitų gėrybių „barstyti miškuose“ – taip pat galima įduoti namo kokiai moteriai, trokštančiai tapti našle. Juk tarp gydytojų ir žudikų aiškių ribų nebuvo.

Apskritai piemenys turėjo šiurkščių vaikinų reputaciją – tokius juos dar šiandien matome vesternuose. Kaip žinoma, švelnūs ir taikūs kaubojai juose – retas svečias. Todėl dar keisčiau, kad Naujajame Testamente aviganiai vaizduojami vien teigiamai. Būtent piemenims Betliejaus laukuose angelai apskelbė Viešpaties gimimą. Jėzus paskiria Petrą ir jo įpėdinius savo kaimenės ganytojais – jų simbolis lig šiol yra lazda – ir pats tampa geruoju piemeniu. Graži parabolė. Ir tuo didesnis tikinčiųjų nusivylimas matant, kaip, ypač dažnai renesanso laikais, jų vyriausieji ganytojai iš gerųjų piemenų virsta godžiais vilkais.

Bet ne todėl visi laikėsi minties, kad tikrai egzistuoja vilkatai, kuriais kuo tvirčiausiai tikėjo beveik kiekvienas ir kurių staigus pasirodymas atrodė įtikinamas ir dėl visai praktiškų priežasčių.

Jau kalbėta apie tai, kad vilkų sparčiai daugėjo pirmiausia maro epidemijų ir užsitęsusių karų metu, nes staigiai padaugėjo ir ėdesio. Nudėję vilką žmonės retkarčiais – visų pirma, jei sklido gandas apie apylinkėse besibastantį vilkatą – pasistengdavo ištirti nugalabyto žvėries skrandžio turinį. Ir pakankamai dažnai rasdavo žmonių liekanų.

Ypač vaikų.

Pakankama priežastis kitą dieną vėl rengti vilkų medžioklę su varovais – arba įtarinėti kaimyną, kad tasai, užsijuosdamas atitinkamą diržą arba užsimesdamas vilko kailio skrandą ir visuomet pasinaudojęs aktyvia velnio pagalba, gali pasiversti kraugeriška pabaisa.

Šiandien be jokių abejonių žinome, kad tai neįmanoma nei su šėtono pagalba, nei be jos. Bet ką gali logika prieš prietarus! Jie skatino pirmykščius medžiotojus šauktis sėkmės medžioklėje užsivelkant medžiojamų žvėrių kailį. Jis visai nereiškė vien prisėlinti padedančios maskuotės, o buvo ir religinis kultas, turėjęs prišaukti sėkmę medžioklėje.

O nuo žmogaus vilko kailiu – tik mažas žingsnelis iki vilkažmogio, o nuo suvokimo, kad vizualiai atrodai kaip vilkas, iki tvirto tikėjimo, kad tapai vilku iš tiesų – taip pat nedaug.

Labai retas likantropijos (iš gr. *lycos* – vilkas + *anthrōpos* – žmogus) fenomenas šiandien žinomas psichiatrams. Psichiškai nesveikas žmogus tvirtai tiki galįs bent laikinai pavirsti vilku (ir atitinkamai elgtis). Bet tuo netikėjo netgi ankstyvųjų Naujųjų amžių teologai. Tiesa, dauguma jų manė išaiškėjus, jog velnias pasirinktus žmones galįs įtikinti, kad jie iš tiesų buvo pavirtę vilkais ir velnio vardu sudraskę savo aukas.

Pastebėtina, kad anuomet netgi tokio „vilkato" kaimynai, imdavęsi jį medžioti, regėjo jį ne žmogaus pavidalu, o vilko. Kerai išnykdavo tik vilkatui nusimetus stebuklingą diržą, kaip nutiko mūsų istorijos pradžioje, arba kai jį kas nors patiesdavo taikliu šūviu.

Bet, prašom, sidabrine kulka – ir tiesiai į širdį!

Neteiskite,
kad nebūtumėte teisiami.
Matas 7, 1

15. NUOPUOLIS

Žinoma, nieko tokio jis nepagalvojo, kai didžiai gerbiamas ponas Dietrichas Flade, Tryro universiteto rektorius, teisės mokslų daktaras, prieš kelias dienas paklausė, ar negalėtų keliauti kartu su juo į Bekingeną prie Saro upės. Ir kodėl jis turėtų atsakyti gerbiamam piliečiui! Žinoma, po laiko pasidarai protingas, bet – šnabždesys čia, kuždesys ten – Johannas von Eltzas, komtūras ir Vokiečių riterių ordino Tryre valdytojas, niekuomet nebūtų patikėjęs, kad viskas taip toli nueis.

Sekė akimis paliegusiai atrodantį vyriškį, paskui save miesto vartų link tempiantį didelį ir labai sunkų maišą. Tikriausiai ten daug pinigų, pagalvojo komtūras, neįtikėtinai daug, todėl Flade ir nenorėjo keliauti vienas, o geriau pasikliovė jo apsauga.

Kita vertus – dabar, žiūrėdamas į išsipūtusį pinigų maišą, riteris pliaukštelėjo sau ranka per kaktą: kaip jis galėjo būti toks naivus ir patikėti baltais siūlais susiūta Flade's istorija! Rektorius papasakojo jam norįs nugabenti savo sūnėną, jaunąjį poną Johanną Homphaeusą, į Lotaringijoje esantį Pont a Musono universitetą. Taip pat atgauti skolas Bekingene prie Saro ir netoliese esančiame Bolchene.

Skambėjo įtikinamai, nes Flade buvo turtingas, netgi labai, ir dar daugiau turto kaip kraitį atsinešė jo žmona. Be to, garsėjo kaip šykštuolis, o tokie kaip jis pinigais ginkluotai palydai nesimėto. Jau geriau kreipiasi į gerus pažįstamus, ir komtūras iš karto sutiko paimti Flade kartu su sūnėnu ir tarnaite. Karietoje buvo pakan-

kamai vietos, ir kadangi Flade rengėsi Bekingene praleisti porą dienų, kur ir komtūras turėjo reikalų, viskas atrodė sutvarkyta.

Tik kad skolas susigrąžinti ketinantis žmogus vargiai nešiotųsi su savimi tiek daug pinigų.

Na gerai, jis leidosi suklaidinamas, bet kodėl turėjo kažką įtarti! Visi Tryre žinojo, kokie gandai sklinda apie Flade, bet lig šiol komtūras, kaip ir dauguma gerbiamų miesto piliečių, šiuos šnabždesius ir slaptus tyrimus laikė beveik juokingais. Juk dr. Flade nebuvo paprastas žmogus. Dar jo tėvas ir netgi senelis tarnavo Koblenco kurfiurstui, kuris kartu buvo ir Tryro arkivyskupas. Senelis buvo kilęs iš Sankt Vito, persikėlė į Tryrą, pradėjo dirbti tenykštėje kanceliarijoje ir netgi tapo kurfiursto paskirtu Pfalcelio valdytoju.

Flade's tėvas buvo Tryro miesto raštininkas; taigi vien garbingi žmonės, pirmiausia sūnus! Dietrichas Flade, juristas, turintis daktaro laipsnį, Tryro posėdininkų teismo pirmininkas, Koblenco apeliacinio teismo tarėjas, Tryro katedros kurijos seniūnas ir šv. Maksimo Aukštojo teismo posėdininkas, miesto tarybos narys ir kurfiursto vietininko atstovas, teisės fakulteto dekanas ir galiausiai – po žmonos mirties – universiteto rektorius. Pripažintas ir griežtas piktavalių raganų persekiotojas.

Kad raganas ir burtininkus reikia nenumaldomai persekioti – tokios nuomonės laikėsi ir komtūras. Praėję metai įrodė, kokių piktadarysčių žmonėms jos gali prikrėsti. Dėl jų kaltės žiema buvo kaip niekad šalta. Metro aukščio pusnys daugelį Eifelio ir Hunsriuko kaimų ištisoms savaitėms atkirto nuo išorinio pasaulio. Pavasarį upės ir upeliai dar buvo užšalę, malūnai negalėjo malti. Todėl trūko miltų duonai kepti. Gegužė buvo per sausa, ir vasarą vynuogynuose knibždėte knibždėjo sraigių.

Čia galėjo būti tik velnio darbas.

Šiuo klausimu jis ir Flade, keliaudami į Bekingeną, buvo tos pačios nuomonės, ir, kol jaunasis ponas būsimas studentas juokavo su tarnaite, didikas ir juristas užmezgė įdomiausią pokalbį, kurį

pratęsė vėlyvą vakarą prie stiklo vyno. Žinoma, vienu stiklu neapsiėjo, o vynas dar buvo kažin kuo pasaldintas, todėl komtūro galva kitą rytą dar buvo šiek tiek apkvaitusi; bet viskas staiga pasikeitė jam perlaužus laišką, kurį ką tik atnešė raitas pasiuntinys iš Tryro.

Ar jis suvokiąs, rašė kurfiursto vietininkas, Zandtas von Merlas, kad jis kaip tik padedąs pasprukti ieškomam burtininkui? Ir primygtinai įsakė jam, komtūrui, tuojau pat sugrąžinti įtariamąjį dr. Dietrichą Flade į Tryrą.

Ką jis ir padarė.

Flade, klausydamasis skaitomo įsakymo, nesipriešino. Nebūtų galėjęs pabėgti – vienas su savo storu pinigų maišu. Todėl, susitaikęs su likimu, įlipo pas komtūrą į karietą grįžti namo. Jo sūnėnas jau kaip nors nusigaus į Lotaringiją, o tarnaitė, šią priešpietę nežinia kur klaidžiojanti, turės žiūrėtis pati.

Keliaujant atgal pokalbis nesimezgė. Tik kai pasiekė miesto vartus ir komtūras padėjo bendrakeleiviui nuo kelioninės karietos nusikelti pinigų maišą, dr. Flade palietė jo ranką ir pažiūrėjo jam į akis.

„Johannai von Eltzai, – tarė jis, – ar tikrai manote, kad aš – raganius?"

Komtūras nenuleido akių: „Ne, – atsakė ir trumpai padvejojęs pridūrė: – Kol pats neprisipažinsite."

* * *

Pirmieji gandai apie Dietricho Flade's asmenį pasigirdo dar prieš metus. Tuomet nutiko du dalykai iškart: arkivyskupas kurfiurstas susirgo ir atgulė, o kelias dienas netgi blaškėsi tarp gyvybės ir mirties. Tikslios ligos gydytojai nustatyti neįstengė, bet Koblenco dvare pasklido gandas, kad kažkas iš Jo Šviesybės artimiausios aplinkos jį apnuodijo. Tik nežinia, kas ir kaip.

Bet gal šią ligą ant jo galvos užtraukė kerais!

Dėl nevisiškai aiškių priežasčių Tryro jėzuitai susidomėjo penkiolikmečiu, kuris atrodė apsėstas ir iš kurio jie turėjo išvaryti velnią. Jis painiai lemeno buvęs raganų puotoje ir ten gavęs valgyti katės smegenų. Jėzuitai buvo sutrikę, jų pastangos bergždžios. Vietininko įsakymu berniuką uždarė nuošaliame rezidencijos kambaryje, kad nepatirtų jokios išorinės įtakos.

Bet berniukas fantazavo tenai ir toliau, kol vieną dieną papasakojo apie prakilnų poną, kuris per raganų puotą puikavosi neva apnuodijęs arkivyskupą, kuriam tarnaująs. O vėliau nunuodysiąs ir vietininką Zandtą von Merlą.

Kas gi nutiko?

Įmanomos dvi galimybės: arba tai buvo liguistos lytiškai bręstančio jaunuolio, puikiai suvokiančio, kad dėl tokio pareiškimo atsidurs visuomenės dėmesio centre, fantazijos. Arba dvare susiformavusi klika, kuriai dr. Flade kažkuo neįtiko, klastingai naudojosi berniuku, kad atsikratytų galingo, bet greičiausiai nelabai mėgstamo juristo.

Jei tai iš tiesų buvo intriga, – nemažai padirbėta. Neilgai trukus Pfalcelyje sudeginta iš Ėrango kilusi Maria Meyers. Kankinama ir ši sena moteris prisipažino mačiusi dr. Flade ant žirgo netoliese rengiamuose raganų šokiuose ir daug kartų liūdnai pagarsėjusiuose Hecerato tyrlaukiuose.

Tai jau keista. Kaip sena moteris iš mažo kaimelio sugalvojo įskųsti aukštą postą užimantį teisėją ir kurfiursto patarėją, neva tasai dalyvaująs raganų šokiuose? Ir vėlgi tėra dvi galimybės: arba apylinkėse jau buvo pasklidę penkiolikmečio žodžiai, bet tai nėra labai tikėtina, per daug gerai jį jėzuitai saugojo.

Todėl labiau tikėtina, kad senajai Meyers per kankinimus pašnibždėjo, ką ir kur ji mačiusi. Kas žino, kuo jai grasino ir ką pažadėjo, kad tik laikytųsi tokių parodymų! Netgi pakeliui į egzekucijos vietą ji rėkavo Flade's vardą, bet po kiek laiko buvo užčiaupta. Juk juristas tebeužėmė aukštą postą ir, ko gero, buvo pakankamai galingas smogti atgal.

To nežinome.

Bet, kalbant apie kiekvienus vėliau duotus parodymus, reikia apsvarstyti abi galimybes. Beveik kaskart, atsiritus naujai persekiojimų bangai, susiduriame su faktu, kad kankinamų nusikaltėlių parodymai sutampa iki smulkmenų: kalbant apie velnio išvaizdą ar kūną, apie jo pažadų pobūdį, jo garbinimą raganų puotos metu, apie tepalų gaminimą ar vaikų grobimą. Bet nėra nieko paprasčiau: kas vakarą kaimuose moterys kartu verpdavo ir pasakodavo naujausias žinias apie raganas ir jų meilužį velnią. Nenuostabu, kad vėliau kankinamos visos pasakodavo tą patį.

Arba tai, ką kankintojai norėjo išgirsti. Pavyzdžiui, tam tikrą vardą.

Prieš Dietrichą Flade dar niekas nesiėmė konkrečių veiksmų. Jo paties prašymu, kai vėl būdavo ištartas jo vardas, surengdavo akistatas su jį ištarusiais nusikaltėliais. Bet nieko nepešė. Nė vienas iš kaltinamųjų savo žodžių neatsiėmė. O Koblenco arkivyskupas kurfiurstas ir jo vietininkas Tryre seniai buvo nuo jo atsiribojęs.

Kaltinimų gausėjo. Antai Margarete Merten iš Oireno tvirtino, kad per vieną susitikimą Hecerato tyrlaukiuose daktaras Flade jai išaiškinęs, jog neva visas krašto derlius turįs būti sunaikintas. Žinoma, tardantys teisėjai pastatė ausis. Tai reikėjo užfiksuoti protokole, bet prašom šiek tiek tiksliau.

„Kada tai buvo?“

„Per Didįjį ketvirtadienį.“

„O kaip jis tenai atvyko? Ant arklio?“

„Ne, auksine karieta.“

Teisėjams vis buvo negana. „O paskui jis gaminęs sraiges? Iš molio?“

„Taip, kaip visuomet.“

„O už audrą, per kurią anuomet krito keturiasdešimt šešios karvės, ar jis atsakingas?“

„Tikrai taip.“

„Stovėjo upelyje kartu su sekėjais ir purtė galvas virš vandens?“

„Taip sukeliama audra. Kiekvienas vaikas žino.“

„Ir visas Pfalcelio miškas turėjo būti sunaikintas?“

„Aišku, kad daugiau nebūtų iš ko kurti raganų laužus.“

Nė vienam teisėjui neatėjo į galvą suabejoti šiais kliedesiais. Viskas buvo stropiai užrašoma, o dėl tvarkos vargšei moteriai keletą kartų liepta sakyti tik tiesą. Ji laikėsi savo parodymų, ir nei šiuo, nei nesuskaičiuojamais kitais atvejais nežinome, ar teisėjai buvo neįtikėtinai naivūs, ar dar neįtikėtinesni veidmainiai.

Pirminis tyrimas truko ištisus metus. Reikia pasakyti, kad Tryre nė vienas nusikaltėlis Flade's nepaminėjo, bet jo vardas vis nuskambėdavo apylinkėse. Ir šis prieštaravimas niekam nekrito į akis. Galiausiai kurfiurstas įsakė pradėti procesą. Kaltinimas: žemės ūkio gėrybių ir vyno derliaus sunaikinimas. Apie tariamą arkivyskupo nunuodijimą, tapusį pretekstu pradėti tyrimą, niekas nekalbėjo.

Teisėjas Christophas Fathas, bergždžiai siekęs būti nušalintas nuo bylos kaip Flade's giminaitis, ir notaras Peteris Omsdorfas buvo įgalioti surinkti daugiau įkalčių. Labai stengtis jiems nereikėjo.

- Bärbel Kirsten iš Medardo teigė daug kartų mačiusi Flade raganų puotose.
- Mertinsas Treinas tvirtino Flade šokus raganų puotoje ant Longišo aukštumos su gražuole mergele.
- Margarete Iselbacher teigė sutikusi Flade – visuomet atpažįstamą iš auksinės grandinėlės ant kaklo – keliuose raganų šokiuose.
- Anna Junghansen iš šv. Mato abatijos neva matė Flade Hecerato tyrlaukiuose jojantį ant juodo ožio.
- Iš ten pat kilusi Maria Becker-Hansen matė jį toje pačioje vietoje sėdintį aukso soste, apsuptą šimtinės palydos. Jis nuolat pamokslavęs apie derliaus ir vynuogynų sunaikinimą.
- Maria Schellinger iš Henterno pasakojo, kad Flade iš juodų taukų padaręs didžiulę statinę, pilną sraigių, ir, šaukdamasis nelabojo, sviedęs į grūdų sėklas.

Čia Flade rimtai išsigando ir kreipėsi į kolegas Tryre, tarybą ir šv. Maksimo Aukštąjį teismą prašydamas paliudyti, kad jis – nepriekaištingas juristas ir tikintis krikščionis, ir tokį patvirtinimą gavo. Nemažai lėmė ir faktas, kad praeityje jis pats aštuonis žmones nuteisė už raganystę.

Bet niekas nepadėjo.

Galiausiai jį apėmė panika; skubiai susirinko visus grynuosius pinigus ir pamėgino – kaip skaitėme pradžioje – pabėgti į Lotaringiją. Bet vietininkas buvo budrus ir įsakė komtūrui jį grąžinti. Tačiau Flade dar nebuvo praradęs vilties. Kitą rytą jis pabandė slapčia išsprukti iš Tryro. Bet vartininkai buvo pasirengę, sulaikė jį ir ketino nugabenti atgal namo. Pakeliui įtūžusi žmonių minia, nusprendusi, kad jo kaltė jau įrodyta, jį iškeikė ir apmėtė mėšlu. Jis pasislėpė katedroje. Tik vakare su apsauga įstengė sugrįžti namo, bet buvo areštuotas.

Flade žinojo, kad du kartus pamėginęs pabėgti, tik dar labiau sustiprino tyrėjų jau turimus įtarimus. Todėl kreipėsi tiesiai į arkivyskupą kurfiurstą dievagodamasis, kad kelionėn į Bekingeną leidosi su reikalais, o neseniai taip pat nebandė bėgti. Tik ketino pasivaikščioti už miesto sienų... Jis prašąs malonės, kad jam būtų leista likusį gyvenimą praleisti vienuolyne, kuriam paliksiąs ir visą savo turtą, jei to būtų pageidaujama.

Kurfiurstui tai įspūdžio nepadarė, juolab kad buvo nepanašu, jog Flade, žinomas šykštuolis, laisva valia galėtų atsisakyti nemažo savo turto. Kunigaikščio akyse Flade kasdien atrodė vis įtartinesnis – jei ne kaltesnis. Be to, kaip tik parodymus davė dar du raganavimu apkaltinti dvasininkai (!), kurie teigė prieš kelerius metus matę jį minėtuose Hecerato tyrlaukiuose, kur kaip visuomet kerais buvo siekiama sunaikinti lauko gėrybes ir vyno derlių. O kartą – pasakojo kunigas Johannas Rauwe – Flade pasirodęs keturių juodų arklių traukiamoje karietoje.

Kuo detalės spalvingesnės, tuo godžiau jos buvo fiksuojamos. Į klausimą, ar per Didįjį ketvirtadienį jis nebuvęs Hecerato tyrlaukiuose daryti sraigių, Flade nemeluodamas atsakė, kad tą dieną, kaip žinoma, jau buvęs areštuotas, ir keturi kareiviai galį paliudyti, kad namų jis nepalikęs.

Na gerai. Toliau.

1589 m. rugpjūčio 17 d. – po ano penkiolikmečio mestų kaltinimų praėjus maždaug dvejiems metams – Flade pirmą kartą oficialiai apklausė. Jis bijojo ir suvokė, kodėl ir ko bijo. Per daug dažnai ir pats buvo skyręs tardymą kankinant, nemalonų ne todėl, kad kaltinamajam ar kaltinamajai tekdavo atsidurti priešais teisėją nuogai ar nuogam, bet todėl, kad sukeldavo kančią. Nenusakomą kančią.

Jau atvyko Tryro budelis, meistras Lamprechtas. Tuoj suriš nusikaltėliui rankas už nugaros, o paskui bus pragaras. Todėl Flade mėgino nuteikti teisėjus maloningai keistu prisipažinimu. Prisipažino neatsispyręs velniui. Ne jam tiesiogiai. Bet jo pagundoms. Tiksliau: kūniškoms pagundoms.

Kaipgi čia dabar? Teisėjai nustebo.

Flade išsisukinėjo. Svyravo ir delsė, kol galiausiai prisipažino: vieną vakarą – visiškai netikėtai – jo lovoje atsidūrusi mergelė, ir čia jį, deja, užvaldęs gašlumas. Flade rinkosi labai miglotus žodžius. Mikčiojo ir tauškė niekus. Neva mergelė, kuri, žinoma, buvo velnias, pasiėmė jo sėklą ir, berods ją panaudojusi, anos raganų puotos metu pasivertė į tą dr. Flade, kurį ten visi ir teigia matę. Bet iš tiesų ten buvęs ne jis, o, ko gero, pats velnias.

Teisėjai buvo pasirengę patikėti didžiausiomis nesąmonėmis, bet ši versija, deja, jiems visiškai netiko. Ne tą jie norėjo girdėti. Taigi vėl pasivadino meistrą Lamprechtą, kuris Flade'i ėmėsi rišti už nugaros rankas. Flade's ryžtas prisipažinti iš karto išaugo, juolab kad budelis jį vieną kartą kilstelėjo aukštyn, nors apie tikrus kankinimus dar nė kalbos nebuvo.

Dabar Flade staiga prisiminė, kad minėtoji mergelė buvo dvidešimt šešerių–dvidešimt septynerių metų ir iš karto po sueities išnyko. Dar jam dingtelėjo, kad iš tikrųjų yra dalyvavęs raganų puotose, per kurias tikrai buvo kalbėta apie derliaus sunaikinimą. Na taip, iš tiesų, prisiminė jis, ir sraiges jis daręs.

Teisėjai atrodė labiau patenkinti. Net per daug kankinti nereikėjo. Senasis ponas ir taip turėjo kirkšnies išvaržą ir nebuvo labai ištvermingo kūno. Proto irgi. Bet budelio dalyvavimas nepakenks. O dabar prisipažinimai žirte pažiro, Flade paminėjo daugiau vardų, netgi gerų draugų ir pažįstamų ir, kas pikantiška, kelis iš savo teisėjų.

Bet jokių padarinių jiems tai nesukėlė.

Galiausiai buvo užduotas ir klausimas apie pasikėsinimą nunuodyti kurfiurstą. Flade apkaltino Tryro katedros dekaną Bartholomäusą von der Leyeną. Kažkas vėliau pamėgino šį vardą apklausos protokole padaryti neįskaitomą. Bergždžiai. Jį iššifravo. Bet katedros dekano niekas nepersekiojo.

Flade suprato, kad jo likimas nulemtas. Surašė testamentą, kuriame prašė palaidoti jį savo Šv. Antano parapijos kapinėse. Turėjo žinoti, kad sudegintų raganų ir burtininkų pelenai niekuomet nelaidojami pašventintoje žemėje.

Nuosprendis – mirtis sudeginant ant laužo prieš tai pasmaugus – buvo tik formalumas. Pasakojama, kad dr. Dietrichas Flade, nepaisant silpnadvasės laikysenos tardymų metu, į egzekucijos vietą nužingsniavo pakelta galva.

Kurioziškas dalykas: miestas Flade'i buvo skolingas keturis tūkstančius guldenų. Jų nekonfiskavo, o padėjo į tokį fondą, iš kurio dar ir šiandien keturios parapijos gauna pinigų.

Juo mažiau prietarų, tuo mažiau fanatizmo,
juo mažiau fanatizmo, tuo mažiau nelaimių.
Voltaire

16. KEPLER

Vienas 1615 m. rugpjūčio vakaras Leonberge, protestantiškame miestelyje netoli Štutgarto. Visi vyrai, klupinėjantys laiptais, jau gerokai išgėrę. Princas Achilas, Viurtembergo hercogo brolis, po medžioklės pakvietė pietų į vyriausiojo girininko namus, ir jau tenai gausiai liejosi vynas. Vėliau fogtas Lutherusas Einhornas su keliais bendrais patraukė į fogtiją ir pratęsė puotą.

Tarp jų buvo ir Urbanas Kräutleinas, asmeninis princo barzdaskutys, svarbus Štutgarto dvaro žmogus, nes buvo atsakingas ne tik už savo pono išorę, bet būtiniausiais atvejais galėjo pasirūpinti ir naujomis žaizdomis. Epidemijos greičiu pradėjus plisti sifiliui, buvo svarbu gydyti ir įvairiausias – iš dalies delikačias – ligas, o jų negalėjai nugalėti vien žolėmis, o tik, tegu ir slapta, tam tikromis magiškomis priemonėmis.

Ištuštinus dar keletą ąsočių, kalba išėjo apie aštuonias raganas, kurioms prieš ir po naujų metų buvo įvykdyta mirties bausmė, todėl, paskelbė fogtas, mieste galiausiai jokių raganų nebeliko.

„Nnetiesa, – atsakė dvaro barzdaskutys ir svirduliuodamas pakilo. – Nnetiesa, – pakartojo dar kartą. – Ddar viena yra, tikrai!“

Fogtas suraukė kaktą ir klausiamai pažiūrėjo į pašnekovą. „Ir kas gi ji?“

Barzdaskučiui prieš atsakant prireikė akimirkos susikaupti: „Mano sesers kaimynė, ta sena boba, Kätterle.“

Lutherusas Einhornas staiga pažvalėjo. Jam buvo labai smagu medžioti raganas, juo labiau žinant, kad didžioji piliečių dalis jį visiškai palaikė. „Koks moters vardas?" – paklausė susidomėjęs.

„Kepler ji, gyvena šalia mano sesers. Tiksliai! Višišškai šalia sesers, Bažnyčios gatvėj."

„Esate tikras, kad ji – ragana?"

„Viššiškai tikras, – pasakė barzdaskutys ir su šiokiomis tokiomis pastangomis solidžiai išsitiesė. – Bet tegu pati pasako, galit liepti ją atvesti. Gyvena višišškai šalia mano sesers." Ir po tų žodžių vėl sudribo atgal ant suolo.

Fogtui neprireikė daug laiko apsispręsti. Pamojo dviem panaktiniams ir įsakė atvesti minėtą moterį. Galbūt naktis bus visai įdomi.

* * *

Tuomet Katharina Kepler buvo šešiasdešimt aštuonerių metų. Jos tėvas turėjęs smuklę kaimyninėje Eltingeno markoje, čia ji ir buvo susipažinusi su Heinrichu Kepleriu, kuris atrodė nebloga partija, nes jo tėvas taip pat turėjo smuklę netoli Štutgarto ir dar ėjo burmistro pareigas. Katharina nuo Heinricho pastojo, dėl ko nuo tėvų, kad ir būdama nėščia, gavo pylos ir jų prisakyta turėjo ištekėti už savo dar negimusio kūdikio tėvo – čia jos ateitis ir pasibaigė.

Po septynių mėnesių pasaulį netoli nuo Štutgarto esančioje vietovėje keistu pavadinimu *Weil der Stadt** išvydo sūnus Johannesas, vėliau įkandin jo – dar šeši vaikai, bet trys anksti mirė. Katharinos vyras buvo nepastovaus ir ūmaus būdo, ieškojo laimės pačiais įvairiausiais būdais, galiausiai netgi tapo kareiviu, o žmona drąsiai likdavo su juo, netgi kartu patraukė į karo žygį į Nyderlandus ir galop kartu įsikūrė Leonberge.

* Vok. *Kad miestui.*

Bet laiminga niekuomet nebuvo.

Vieną dieną jis vėl eilinį kartą ją sumušė, o paskui pradingo visam laikui ir paliko ją vieną su vaikais. Šiaip ar taip, Leonberge ji turėjo namelį ir šiek tiek dirbamos žemės.

Johannesas, vyresnėlis, vieną dieną tapsiantis garsiu astronomu, anksti susidomėjo matematika ir astronomija; nors šeima nebuvo turtinga, bet išleido jį į mokslus Tiubingeno universitete, vėliau jis mokytojavo Grace, netgi tapo imperatoriaus dvaro matematiku, be kitų pareigų, sudarydavo Jo Didenybei horoskopus. Galiausiai priėmė pasiūlymą dirbti matematiku Lince, kur jį ir užklupo prieš motiną pradėtas procesas.

Heinrichas, antras sūnus, ne tik vadinosi tėvo vardu, bet, kaip ir tasai, nepateisino į jį dėtų vilčių, šešiolikos metų paliko motiną, kad po dvidešimties metų grįžtų apsimetęs karo didvyriu, nors pragyveno vargamą gyvenimą. Motina jam aiškiai parodė savo panieką – pasekmės buvo tokios, kad visiems mieste jis pasakojo, jog ji – ne kas kita kaip sena ir pikta ragana, marinanti jį badu iš šykštumo.

Tokie tikro sūnaus metami priekaištai vėliau taps svariu įkalčiu prieš Kepler, bet Heinrichas, nespėjęs prisigalvoti naujų kaltinimų, iškeliavo amžinybėn. Likimo išbandymus patyrusiai motinai liko gražuolė duktė Margaretha, ištekėjusi už pastoriaus Georgo Binderio, ir stropusis cinko ir ąsočių liejikas Christophas, kuris taip pat vedė ir įsikūrė Leonberge.

Tolesnis Katharinos Kepler gyvenimas galėjo tekėti visai padoriai, dabar, kai nevykėlis vyras ir toks pat nevykėlis sūnus buvo po žeme, vyresnėlis darė karjerą Grace ir Lince, o Margaretha ir Christophas sukūrė šeimas. Bet Kepler, gaminusiai paslaptingas žolelių mikstūras, žinojusiai senuosius užkalbėjimus ir šiek tiek pinigų prasimanydavusiai gydant kaimynus, prigimtis tapo jos prakeiksmu. Ji buvo ne tik smalsi liežuvautoja, bet ir mielai leisdavosi į ginčus, ir vieną kartą nutiko, kas turėjo nutikti: ji susikivirčijo su kaimyne.

Su geriausia drauge, Ursula Reinbold, ištekėjusia už stikliaus ir – kas daug svarbiau – ano dvaro barzdaskučio Urbano Kräutleino, su kuriuo susipažinome per išgertuves kartu su fogtu Lutherusu Einhornu, seseria.

Reinbold buvo palaido būdo, maždaug keturiasdešimties metų moteriškė. Dar kai jauna buvo ir dirbo vaistinėje Ansbache, jai į akį buvo kritęs ten pat tarnaujantis pameistrys, duodavęs jai apsisaugojimo priemonių, kurios iš tiesų padėjo ir ji nepastojo.

Dėl smulkių nusikaltimų atsėdėjusi vagių bokšte, ištekėjo už nesimpatiško pameistrio, stikliaus Jakobo Reinboldo, bet santuoka netrukdė jai ir toliau gyventi palaidą gyvenimą. Bijodama pastoti nuo kurio nors iš daugelio savo meilužių, paprašė keliaujančio mediko padaryti ją nevaisingą, bet atsargumo dėlei tebegėrė visus įmanomus maišalus, nuo vieno iš kurių – kaip prisipažino Katharinai Kepler, su kuria dar draugavo, – „beveik širdis sustojo ir akys ant kaktos išsprogo".

Bet paskui ji stipriai susiginčijo su Christophu Kepleriu, kuris turėjo jai padaryti vieną darbą. Ginčas tikrai buvo smarkus, ir Christophas, kaip ir visi miesto piliečiai, žinojęs apie palaidą Reinbold gyvenimo būdą, mestelėjo keletą užuominų. Tada įžeistoji nulėkė tiesiai pas Kepler ir pasiskundė jos sūnumi.

Reikalas būtų pakrypęs visiškai kita linkme, jei Kepler būtų patikėjusi drauge ir sudrausminusi sūnų, bet ji pasielgė visiškai atvirkščiai. Pirma, ji puolė įnirtingai ginti sūnų, antra, prikišo kaimynei jos opumą. Jei skauda apatinę pilvo dalį, tegu pagalvojanti, kodėl. Juk per visus šiuos metus ten pabuvoję tiek vyrų, o tokie dalykai be pėdsakų nepraeina!

Ir ne tik ištarė šiuos žodžius draugei tiesiai į veidą, bet paskleidė savo nuomonę visame miestelyje.

Įtūžusi Reinbold užsimojo atsakomajam smūgiui, žinodama, kad ją palaiko fogtas, nes ir tasai griežė dantį ant Katharinos

Kepler. Kitados atvykus į Leonbergą, jam į akį krito gražuolė Margaretha, bet Kepler jis, matyt, pasirodė nepakankamai geras žentas, ir senoji šaltai atstūmė jo piršlybas. Ir pagaliau Urbanas Kräutleinas, Reinbold brolis, būdamas dvaro barzdaskučiu, darė fogtui didelę įtaką. Tegu toji Kepler tik palaukia!

Tuoj pamatys!

Nuo tos akimirkos Ursula Reinbold ėmėsi skleisti apkalbas – prie šulinio, turguje, prie miesto vartų ir miestelio gatvėse. Jos kaimynė – nuodytoja, įpylusi jai baisaus gėrimo, kurio padarinius dar ir dabar jaučianti, ji mokanti užkerėti gyvulius, ir, negana to, Kepler teta buvusi sudeginta kaip ragana!

Galop pjudymas tapo nepakenčiamas, ir Katharinos sūnus Christophas kreipėsi į fogtą su prašymu užkirsti kelią šiam piktam persekiojimui. Bet Lutherusas Einhornas nė nemanė ko nors imtis prieš gerai vertinamo dvaro barzdaskučio seserį. Ir minėtą vakarą, kai išgėręs Kräutleinas paragino jį iškviesti Kepler į fogtiją, jam ši mintis pasirodė visai įdomi.

Kaip jau minėta, raganos jį visuomet domino.

* * *

Ant įbaugintos moters iš visų pusių šaukė. Ji privalanti pagaliau prisipažinti esanti ragana, turinti blogas akis ir kenkianti visam miestui. Fogtas griežtai paakino ją, kad jei jau pribūrusi Reinbold ligą, tai prašom tuojau pat ją ir atkerėti. Bet senoji moteris neįkliuvo į jai paspęstus spąstus. Jei būtų pažadėjusi kaimynę atkerėti, būtų sykiu prisipažinusi prieš tai ligą burtais prišaukusi.

Ji nepalenkiamai neigė visus kaltinimus, dėl ko dvaro barzdaskutys taip įtūžo, kad išsitraukė kardą, įbedė ašmenis jai į krūtinę ir pagrasino nudursiąs, jei tuoj pat neprisipažinsianti. Šis gestas galiausiai privertė fogtą atsitokėti: jis neleido įvykiams

pakrypti dar blogesne linkme ir po valandų valandas užtrukusio bauginančio ir visiškai neteisėto tardymo paleido Kepler namo.

Keplerių šeima neketino visko palikti ramybėj ir pabandė kreiptis į teismą dėl šmeižto. Bet fogtui vis pavykdavo reikalą užvilkinti, ir šį laiką Reinbold sėkmingai išnaudojo surasdama naujų Kepler raganystės liudytojų. Pirmiausia į kovą ji pasitelkė kailialupių Burgą, kuri kartkartėmis padėdavo jai ūkyje, o ir šiaip gyveno iš stikliaus žmonos išmaldos. Minėtoji Walburga pavardę gavo ištekėjusi už tokio Jörgo Hallerio, baisaus girtuoklio ir kailialupio sūnaus, priklaususio negarbingiems žmonėms.

Bet fogtui šis faktas netrukdė, nes jis tikėjo kiekvienu piktaburnės moteriškės Kepler metamu kaltinimu, kad ir koks nesuprantamas jis būtų – pavyzdžiui, kad ji dvylikametei kailialupių Burgos dukrai sužeidusi ranką. Vaikas, turėjęs plytinės savininkui nešioti sunkius, krosniai skirtus akmenis, greičiausiai kentė nuo sausgyslių makščių uždegimo, bet fogtas buvo kuo tvirčiausiai įsitikinęs, kad čia kalta Kepler, prieš mažąją panaudojusi „raganišką išmonę“.

Paskui Leonbergo duobkasys prisiminė, kad vieną dieną Kepler užkalbino jį kapinėse ir paklausė, ar jis negalėtų iškasti jos jau senokai mirusio tėvo kaukolę. Norinti aptaisyti ją sidabru ir padovanoti sūnui, talentingajam matematikui, vietoj taurės. Duobkasys atmetė keistoką prašymą – ir, žinoma, papasakojo istoriją smuklėje.

Galop pamažu pradėjusi panikuoti Katharina padarė nedovanotiną klaidą – apsilankė pas fogtą ir paprašė bylą išnagrinėti teisingai. Pažadėjo, kad jeigu jai padėsiąs, nieko nesakiusi vaikams padovanosianti jam gražią sidabrinę taurę. Šiandien pasakytume, kad tai buvo neapdairus bandymas papirkti pareigūną, ir Lutherusas Einhornas iš karto su atitinkamais komentarais pranešė apie incidentą Štutgartui, kur dvaro barzdaskutys panaudojo visą savo įtaką, ir greitai buvo nutarta Kepler įkalinti.

Žinoma, Christophas ir jo sesuo Margaretha suprato, į kokį didelį pavojų jų motina pateko, ir kreipėsi pagalbos į savo garsųjį brolį. Greitai sutarta, kad Katharina Kepler turi dingti iš Leonbergo. Geriausia jai kol kas prisiglausti pas dukrą, kartu su vyru gyvenančią Hoimadene, kuris šiandien yra Štutgarto dalis. Bet senoji moteris buvo sunkaus būdo ir neryžtinga; tiesa, galop leidosi vyresnėlio laikinai nugabenama pas jį į Lincą, kas vėliau buvo interpretuota kaip mėginimas pabėgti ir tam tikra prasme kaip kaltės pripažinimas.

Tuo tarpu išaiškėjo, kad Reinboldų šeima, o pamažėl ir vis daugiau piliečių troško proceso prieš Kepler tikėdamiesi gauti kompensaciją už visas neva senosios moters burtais sukeltas negandas. O Johannesas Kepleris savo ruožtu bandė pakreipti įvykius kita linkme apeliuodamas tiesiai į hercogą Štutgarte ir vis pabrėždamas, kad yra imperatoriaus dvaro matematikas, kas neabejotinai darė įspūdį ir netgi atnešė šiokių tokių vaisių.

Kai 1618 m. prasidėjo Trisdešimtmetis karas, ilgą laiką nieko lemiamo nevyko. Abi pusės stropiai rinko medžiagą, o ypač stengėsi Johannesas, suradęs motinai garsių gynėjų; tačiau 1620 m. rugpjūčio 7 d. naktį ją netikėtai suėmė žento klebonijoje Hoimadene ir slapta ąžuolinėje skrynioje išgabeno į Leonbergą.

Kokia vienpusiška ir priešiška buvo pirmoji apklausa, rodo miesto raštininko Wernerio Feuchto protokolas, kuriame nėra nė lašo dalykiškumo. Kadangi ir jis negalėjo pakęsti tosios Kepler, jos gynimąsi pavadino „niekingais pasiteisinimais" ir „nevykusiais atsikalbinėjimais". Kita proga, kai Johannesas Kepleris atlydėjo motiną į apklausą, protokole skaitome: „Suimtoji, *deja*, atvyko lydima pono savo sūnaus, Johanneso Keplerio, matematiko."

Rugpjūčio 26 d. Christophas Kepleris kreipėsi tiesiai į hercogą Štutgarte ir maldaute maldavo paliepti išvežti motiną į kitą vietą, nes jis ir jo šeima nebegalintys ištverti pašaipų ir patyčių,

kurias kasdien patiriantys, kol kaltinamoji kas rytą gabenama gatvėmis ir pro jo namus į apklausą.

Ar sūnus gėdijosi motinos, ar tik žengė protingą žingsnį prašydamas perkelti procesą į kitą vietą, kur minia galbūt nebūtų tokia sukurstyta ir kur gal netgi būtų įmanomas sąžiningas procesas? Jo motyvų nežinome. Bet faktas, kad procesas buvo pratęstas Cabergojaus regione esančiame Giuglingene, kas netiko nei fogtui, nei Reinboldų šeimai, nei laikui bėgant atsiradusiems gausiems bendraieškoviams.

Bet ir Kepler vietos pasikeitimas pradžioje neatnešė nieko gero, nes ją prirakino tamsioje, drėgnoje ir šaltoje skylėje ir paskyrė saugoti du nenaudėlius, kuriems nuolat trūko pinigų išgertuvėms ir kurie imdavo iš kalinės pinigus už menkiausią patarnavimą.

Ir Giuglingeno miesto sargybinis norėjo iš jos uždirbti. Už viską, kas viršijo skurdų kalėjimo racioną, Johannesas Kepleris jam turėjo brangiai mokėti, be to, į sąskaitas jis įrašydavo didelius mėsos kiekius, nors seniai netekusi dantų Kepler jos negalėjo valgyti.

Procesui galo nebuvo matyti, ir kaltintojams pateikiant senus ir vis naujus liudytojų parodymus, gynėjai savo ruožtu išvardijo nemažai rimtų liudytojų, iš esmės įrodžiusių Katharinos Kepler nekaltumą. Vieną dieną kantrybė trūko tikrai kantriems Štutgarto dvaro ponams, ir teismui buvo nurodyta gauti Tiubingeno universiteto Teisės fakulteto pasiūlymą, kaip toliau elgtis su kaltinamąja.

Tenai priimtas sprendimas buvo vienareikšmis: kaltinimai iki galo neįrodyti, bet, kita vertus, kai kas byloja ir apie jos kaltę, todėl jai reikėtų taikyti pirmo laipsnio kankinimus, vadinamuosius *territio*: tai nebuvo tikri kankinimai, bet nusikaltėliui būdavo vaizdžiai pademonstruojama, kokios kančios jo laukia, jei ir toliau viską neigs.

Budelis – šiuo atveju miesto kailialupys – turėjo parodyti Kepler atskirus kankinimo įnagius, kuo tiksliausiai papasakoti, kaip nykščių spaustuvais jai sutraiškys pirštus, o ispaniškaisiais batais – kojas, ką reiškia kyboti ore už nugaros surištomis rankomis, ką jaučia žmogus, kai pečiai išnyra iš sąnarių; ką reiškia būti išplaktai arba koks jausmas apima, kai budelis svilina plaukus ant viso kūno.

Kepler, sena ištverminga moteris, gal ir pablyško, bet neprisipažino. Ištraukit man vieną po kitos gyslas iš kūno, pareiškė, bet neprisipažinsiu esanti ragana. Ji žinanti, kad Dievas leis tiesai išaiškėti ir neatims iš jos Šventosios Dvasios. Jis nubausiąs liudytojus, atvedusius ją į tamsiąją, nes jai taikoma prievarta, su ja elgiamasi neteisingai.

Kadangi ji taip ir liko nepalaužiama, hercogas Johannas Friedrichas von Württembergas įsakė vadovautis galiojančiais įstatymais ir tuojau pat paleisti Kathariną Kepler. Nors Lutherusas Einhornas dar bandė paleidimą vilkinti, bet jam buvo pranešta, kad nuo šio momento kalinės saugojimo ir maitinimo išlaidas turės padengti iš savo kišenės. 1621 m. spalio 7 d. Johannesas Kepleris pasiėmė motiną iš kalėjimo. Nuo jos perkėlimo iš Leonbergo į Giuglingeną buvo praėjusios keturi šimtai penkios dienos. O nuo pirmosios abejotinos fogto surengtos apklausos Leonberge – daugiau nei šešeri metai.

Katharina Kepler mirė po paleidimo praėjus šešiems mėnesiams – sveikatai tikrai pakenkė ir ilgas kalinimas.

Tokių moterų kaip ji – senų ir šiek tiek užsispyrusių, mėgstančių apkalbėti ir, ko gero, aštrialiežuvių, buvo visur, ir maža klaidelė – kaip matėme – galėjo nepataisomai sugadinti reputaciją, išprovokuoti pirmuosius kaltinimus ir vieną dieną baigtis suėmimu. O tai beveik visuomet reiškė galą.

Nebent turėjai sūnų, vardu Johannesas Kepleris.

Ar begali mirtingieji
patirti didesnį sielvartą,
nei matyti mirštant vaikus?
Euripidas

17. NEKALTI VAIKAI

Plačiapetis vyriškis įniršęs nudundėjo siaurais laipteliais žemyn. Jį įsiutino ne miręs vaikas ant peties, taip pat ir ne desperatiškas berniuko poelgis, nors atimti sau gyvybę – tai didelė nuodėmė. Bet gal Viešpats Dievas suprato ir visgi pasiėmė jį pas save.

Ne, vyriškis siuto dėl to, kad jį išbarė aukšti katedros ant kalvos ponai. Kaip tai galėjo nutikti! Ką dabar žmonės pasakys, kodėl jis nebuvęs atidesnis!

Na, žinoma. Kažkam reikia suversti kaltę. Niekas nė neužsiminė, bet gal ir patys galėjo susiprasti, kad vaikų negalima vos ne dvejiems metams įkalinti ir nuolat tardyti bei kankinti. Johannas Dietrichas Hörmannas tikrai nebuvo pačios jautriausios sielos. Ir negalėtų būti – juk dešimt metų tarnavo Freizingo budeliu. Tekdavo daryti baisesnių dalykų nei mušti vaikėzus. Špicrute „glostyti" – aukšti ponai netgi specialų terminą turėjo. Bet reikėjo žinoti, kad špicrutės – tai rimbai iš kanapinių virvių, į kurias būdavo įpinta smailių spyglių, sukeliančių baisius sužalojimus. Jauni vaikinukai pakeldavo vos penkiolika kirčių, netgi kai budelis smūgiuodamas šiek tiek susiturėdavo.

Mažasis Andreasas, kurį kaip tik nešė kieman į budelio vežimą nuvežti į egzekucijų vietą ir tenai užkasti, ir šiaip buvo vieni kaulai ir oda. Niekuomet netikėjo, kad toksai sugebėtų pasismaugti sunkia grandine, kuria buvo prikaustytas prie sienos.

Bet prieš tai jis kaip išprotėjęs daužė į savo celės duris, pasakojo Martha, budelio tarnaitė. Deja, per vėlai, nes kai jis nuėjo

pasižiūrėti, mažasis jau kabojo. Visiškai negyvas. Jis ir kiti dažnokai bendraudavo belsdami į sienas, bet budelis nė nesistengė ką nors suprasti.

Ir ką jie ten jau galėjo vieni kitiems pasakoti – šitie vaikiščiai!

Viskas prasidėjo prieš kelerius metus. Andreasas buvo valkataujančios elgetos vaikas, pagimdytas valstiečio Plänklio tvarte. Po tėvų mirties šlaistėsi tai šen, tai ten, kol galiausiai vėl atsidūrė Plänklių sodyboje, kur šiek tiek dirbo. Kartą naktį vėl susapnavo vieną iš savo košmarų ir taip garsiai rėkė, kad valstietė įkrėtė jam į kailį. Tada jis pabėgo ir kartu su keliais bendraamžiais bastėsi po Freizingo apylinkes. Į patį miestą jų neįleisdavo.

Vertėsi vagiliavimu ir elgetavimu, bet keliems su jais susidraugavusiems miestiečių vaikams tai, žinoma, atrodė įdomu. Kadangi draugai rodydavo jiems visokiausių triukų, jie nerado geresnio užsiėmimo kaip tik tokias pat išdaigas demonstruoti ir savo žaidimų draugams tarp miesto sienų ir vaizduoti magus bei raganius.

Deja, apie tai išgirdo ir vienas mokytojas ir – isteriškai, kaip žmonės ir reaguodavo į žodį „raganystė" – berniukus tuoj pat įskundė.

Penkis mažuosius elgetas ir du mokinius iš miesto. Vaikai nė nesuprato, kuo kaltinami. Todėl Andreasas nesivaržydamas pasakojo apie savo naktinius košmarus, todėl tardytojai iš karto jį užsipuolė: juk jis tikrai bent kartą buvęs raganų puotoje ir argi ten velnias jo neperkrikštijęs? Kas ten dar buvę? Ką jam įsakę padaryti? Ir burti jis moka – argi ne? Pavyzdžiui, padaryti peles ar paršelius, tą miesto vaikai regėję savo akimis.

Pamažėle mažieji suvokė, kuo juos įtarinėja, ir tapo atsargesni. Kol neatsirado vienas, pasirengęs kai ką papasakoti, jei jį paleisią...

Žinoma, valdžia leido jam ir toliau tuo tikėti, o kai prisipažino pirmasis, ir kiti prabilo ir pasakojo tai, ką iš jų norėjo girdėti. Tačiau jie energingai neigė kam nors padarę ką bloga ir kaltino

tik vieni kitus, jų nuteisti nebuvo kaip. Jų pačių liudijimų niekas nepaisė, nes buvo laikomi *negarbingais žmonėmis*. O apklausti miesto vaikus, ar elgetų gauja užsiėmė tikrais burtais, aukštieji ponai paprasčiausiai pamiršo.

O tada prasidėjo ta istorija su tariama velnio žyme! Budelis prieš „glostydamas" špicrute berniukus, žinoma, juos išrengia, ir kartą vienas iš proceso dalyvių atrado tariamą raganos žymę. Aha! Na štai. Taip ir žinojome!

Jokiu būdu. Apie raganos žymę nebuvo nė kalbos. Paprasčiausias apgamas, toks pat, kaip ir aiškiai regimas ant vienos iš apklausoje dalyvaujančių miesto galvų rankos. Čia aiškių aiškiausiai buvo ne raganos žymė!

Bet paleisti?

Jokiu būdu! Tokios gėdos užsitraukti negalima. Nors vienas iš penkių berniukų jau pasismaugė, o dar vienas gulėjo mirties patale. Bet likusieji – du keturiolikmečiai ir vienas dvylikametis – neturi išvengti pelnytos bausmės. Todėl miesto taryba įpareigojo teisėją Josephą Rumpfingerį parašyti siūlymą, ką galima ir ką reikėtų daryti su tariamais raganiais. Ir minėtasis juristas nusprendė, kad visi pasakojimai apie dalyvavimą raganų susirinkimuose – tikri, nes – tik pagalvokit – vaikai prisipažinę tokius dalykus, *kokių nekaltieji žinoti negali!*

Todėl Johannas Dietrichas Hörmannas artimiausiomis dienomis miesto šiaurėje sukrausiantis tris laužus aplink vieną stulpą, prie kurio pririš, jo nuomone, nekaltus elgetų vaikus. Abiejų mokinių iš miesto greičiausiai būsią pasigailėta, bet viena buvo aišku jau dabar: jiems teks stebėti, kaip budelis atliks vieną veiksmą, kuris trims mirti nuteistiems vaikams reikš malonę, bet pačiam budeliui – vieną iš baisesnių dalykų, kokių iš jo kartais būdavo tikimasi.

Prieš uždegdamas liepsnas, trims mažiems žmogiukams jis turėjo budelio kalaviju nukirsti galvas.

* * *

Vaikai – magai? Pikti burtininkai? Dalyvavę raganų puotoje? Iškrypusi mintis – bent jau taip atrodo mums, daugiau ar mažiau apsišvietusiems ir mąstantiems žmonėms. Bet ne gyvenusiems ankstesniais šimtmečiais ar net tūkstantmečiais. Anuomet suaugusiųjų požiūris į savo vaikus ir vaikus apskritai buvo šiek tiek prieštaringas.

Dėl įvairių priežasčių. Viena vertus, niekas iš tikrųjų nežinojo, kaip pradedami vaikai. Kad tai kažkaip susiję su seksualiniu aktu – buvo daugmaž vienintelis žmonėms aiškus dalykas. Bet dauguma nieko nenutuokė apie mėnesinį moters ciklą ir su juo susijusias vaisingas ir nevaisingas dienas. Kadangi dar nebuvo jokių dirbtinių apsisaugojimo priemonių – prezervatyvų, spiralių, ką jau kalbėti apie tabletes, – žmonės neturėjo kitos išeities kaip pasikliauti abejotinais, tariamai žiniuonių pasiūlytais arba apsukrių šarlatanų, siekiančių iškišti savo mikstūras lengvatikiams, sugalvotais receptais.

Čia reikėtų skirti (bandymą) saugotis, abortą ir vaikžudystę, nes egoistiškų, skurdžiai gyvenančių ar nevilties apimtų moterų visais laikais niekuo išgąsdinti negalėjai. Dar VI a. vyskupas Caesarius d'Arles rašė savo vyskupijos kunigams, nurodydamas raginti moteris nesisaugoti ir nieko negerti siekiant tapti nevaisingas, „nes krikščionė moteris nevaisinga gali būti tik dėl skaistybės".

Raginimas, net ir anuomet nedavęs jokių vaisių, nes daugumai vyrų susilaikymas nieko nereiškė. IX a. kitas prancūzų vyskupas užfiksavo jų nuostatą: „Mūsų moterys mums duotos teisėtai. Naudodamiesi jomis savo malonumui ir kada tik panorėję nenusidedame. Mūsų lyties organus sukūrė Dievas, kad sutuoktiniai galėtų palaikyti ryšį. Nesuprantama, kodėl turėtų būti klaida atlikti šį aktą siekiant malonumo."

Bent jau vyrai nė negalvojo apie savanorišką skaistybę, o kadangi *coitus interruptus*, tai yra sėklos išliejimas ne makštyje, taip pat buvo griežtai draudžiamas, kaip, beje, ir savęs patenkinimas, moterys buvo priverstos ieškoti kitų būdų; viena iš žolininkių rekomenduojamų priemonių buvo tokia:

Moteris įtrina vyro varpą švino baltalu ir kedro aliejumi, pati įsideda rutuliuką, sumaišytą iš aliejaus, kopūsto sėklų, gelsvojo vijoklio lapų ir mandragoros, ir dar išgeria pusantro litro vandens su smulkintu baziliku.

Dar sunkesnis nusikaltimas – ir Bažnyčios dar griežčiau smerkiamas – buvo abortas. Štai dar vienas pavyzdys, rodantis, kokia menka sėkmė tegalėjo lydėti tokias praktikas. Sankt Galeno vienuolyne užrašytas toks (žinoma, smerktinas) metodas: norėdamos atsikratyti vaisiaus, moterys geria vyne virtas kadagio uogas su saliero šaknimi, pankoliu, gelsve ir petražole, o ant bambos dedasi su sviestu sutrintą bitkrėslę, skaistažiedę moterūnę ir kietį.

Bet ir šios priemonės nepadėdavo, todėl moterys iš nevilties vis ryždavosi palikti naujagimius prie vienuolynų vartų arba netgi nužudyti. Kadangi kūdikiai miegodavo kartu su sutuoktiniais jų lovoje, buvo pakankamai lengva „netyčia" nuslėgti kūdikį miegant. Beveik neįmanoma buvo įrodyti, kad čia – vaikžudystė. Nors ir skamba žiauriai, bet už krikščioniškos kultūros ribų buvo tokių bendruomenių, kuriose ką tik gimusio vaiko nužudymas neužtraukdavo jokios bausmės.

Žinoma, žmonės nejautė vaikams jokio priešiškumo, ir anuomet dauguma tėvų mylėjo savo atžalas taip pat švelniai kaip ir šiandien. Bet egzistuoja ir vienas milžiniškas skirtumas. Kadangi dauguma bandymų apsisaugoti nebuvo sėkmingi, o ir nuolatiniai Bažnyčios raginimai gyventi skaisčiai santuokoje ir ne santuokoje neturėjo jokio poveikio, tai Dievo palaima – vaikai gimdavo vienas po kito; paliksime atvirą klausimą, ar moterys jautė palaimą nuolat būdamos nėščios?

Bet faktas, kad – ir ši nuostata išsilaikė iki pat mūsų dienų – buvo visiškai normalu pastoti aštuonis, dešimt, dvylika ar dar daugiau kartų. Sąmoningai sakau „pastoti“, nes dėl prasto maisto ir siautėjančių epidemijų ne kiekvienas nėštumas baigdavosi gimdymu. Priešlaikiniai gimdymai ir persileidimai buvo įprastas reiškinys, o vaikų mirštamumas – neįtikėtinai didelis. Dar ankstyvaisiais Naujaisiais amžiais, kaip minėta, vidutiniškai vos kas trečias vaikas išgyvendavo pirmuosius dvylika mėnesių, ir vos pusė visų vaikų sulaukdavo bent penkerių metų.

Įsivaizduokime valstiečio žmoną, kuri turi rūpintis ne tik šeima, bet ir gyvuliais, kuri jau turi penkis vaikus ir tuoj gimdys šeštą. Ji turi visai šeimai virti valgį, skalbti ir tvarkyti namus, rūpintis bernais ir mergomis, skubėti pas vyrą vos pašaukta, o dar atsiranda šeštas vaikas. Jis mažas ir atrodo ligotas. Žinoma, jis prausiamas ir sūpuojamas, vystomas ir žindomas. Viskas neišvengiamai vyksta greitosiomis ir tarsi tarp kitko, ir po dviejų dienų kūdikis miršta. Motina netgi neturėjo laiko jo pamilti.

Be to, greitai ji vėl pastos.

Tai buvo normalu. Ne tik kaime, bet ir tarp miesto amatininkų ir netgi netoliese stovinčioje grafo pilyje. Vaikai ateidavo – vaikai išeidavo. Ir palyginti su nevilties apimta vieniša šių dienų motina, kurios vienintelis vaikas mirė, anais laikais šeima liūdėdavo gana santūriai.

Dažnai cituojamas prancūzų filosofas Michelis de Montaigne, kuris dar XVI a. prisipažino „netekęs dviejų ar trijų vos gimusių vaikų – nors ir ne be gailesčio, tačiau be kartėlio“. Jis netgi tiksliai nežinojo, kiek vaikų neteko, ir akivaizdžiai jų negedėjo. Pažymėtina, kad apie žmonos jausmus neparašė nė žodžio. Greičiausiai jie jo net nedomino.

Viską šiek tiek supaprastindami apibendrinkime: gimdavo daug vaikų. Nemažai jų mirdavo labai anksti. Taip anksti, kad

net nespėdavo užsimegzti gilesnis jų ryšys su tėvais. Bet vis vien: tyri vaikai buvo laikomi ypatingais.

Iš pasakų žinome, kad raganos vaikus dažnokai nusižiūrėdavo kaip tik dėl šios priežasties. Tai senas liaudies tikėjimas, aptinkamas dar ankstyvuosiuose mituose, bet apie tai jau kalbėjome kitame skyriuje.

Bet ne vien raganos neva tikslingai žudydavo vaikus – beveik visų ankstyvųjų kultūrų žmonės aukodavo dievams šias nekaltas būtybes. Senajame Testamente vis randame vietų, kur pranašai perspėja dėl tokių aukų, kokias aukoja „stabmeldžiai". Penktojoje Mozės knygoje, *deuteronomium*, 12 skyriaus 30–31 eilutėse rašoma: „Nesiteirauk apie jų dievus, sakydamas: Kaip garbino tos tautos savo dievus? Ir aš noriu sekti tomis apeigomis. Taip Viešpaties, savo Dievo, negarbink, nes visa, kas pasibjaurėtina, ko Viešpats nekenčia, jie darė savo dievams. Net savo sūnus ir dukteris jie degino ugnyje, atnašaudami savo dievams!"

Ir tokie papročiai vyravo ne vienoje tautoje. Beveik visos gentys, su kuriomis susidurdavo izraelitai (kartais tai būdavo netgi jų tėvynainiai), aukodavo žmones. Pavyzdžiui, Izaijo knygoje rašoma: „Argi jūs ne nuodėmės vaikai, melo išperos? <...> jūs, kurie pjaunate vaikus upių vagose ir uolų plyšiuose?"

Jeremijas širsta: „Šitaip kalbėjo Viešpats, Izraelio Dievas: štai pasiųsiu šiai vietai tokią nelaimę, jog kiekvienam, kas apie ją išgirs, ims spengti ausyse. Tai įvyks dėl to, kad jie mane paliko, man šią vietą padarė svetimą, degindami joje smilkalus kitiems dievams, kurių nei jie, nei jų tėvai nepažinojo. O Judo karaliai šią vietą pripildė nekaltųjų kraujo. Jie pastatė Baalui aukurus, kad galėtų sudeginti savo sūnus ugnyje kaip deginamąsias aukas Baalui. Tokios aukos aš niekuomet neįsakiau..."

Išmanantys Bibliją paprieštaraus, kad kaip tik šis Dievas įsakė protėviui Abraomui paaukoti vienintelį sūnų Izaoką. Žinoma, ši istorija – nesvarbu, kada ji užrašyta, – tik parabolė. Dievas

išbando savo tarną, neva pareikalaudamas įvykdyti siaubingą dalyką, bet liepia angelui sutrukdyti paaukoti šią auką, ir štai šią akimirką visuose Artimuosiuose Rytuose įprastas žmonių aukas, bent jau tarp izraelitų, pakeičia gyvulių aukos.

Bet kitur ir toliau tebeaukojami žmonės, nuo Babilono iki Kanaano žemės, nuo Maltos iki Sardinijos, egiptiečių, finikiečių ir kartaginiečių kraštuose. Nors kai kurie mokslininkai tvirtina, kad čia tik siaubo propaganda, kurią tikslingai skleidė priešai (Roma!), o rasti vaikų palaikai iš įprastų kapų. Bet nesikiškime į šį ginčą, juolab kad visame pasaulyje dar ilgai aukoti vaikai – actekų, siekusių lietaus dievų malonės (lietaus lašai – tai vaikų ašaros), indų, dar XIX a. metusių vaikus į upę, kad tiesiai nutiestas tiltas atlaikytų ir potvynį.

Visų kultūrų ir religijų požiūriu nekaltumas spinduliavo paslaptingus kerus. Prisiminkime nekaltas Vestos žynes Romoje, žinoma, kūdikėlį Jėzų; šie paslaptingi kerai nesibaigia su dabartiniu Dalai Lama, nes gims naujas kūdikis – mirusio pirmtako inkarnacija.

Bet grįžkime į Naujuosius amžius ir Vidurio Europą.

Raganų persekiojimo istorijoje vaikai atlieka tris skirtingas funkcijas: pirma (labai reta) – raganų aukos, antra (jau dažnesnė) – įtariamieji ir trečia (daugelyje procesų) – kaltinimo liudytojai, kurie lengvai patys gali virsti kaltinamaisiais, kas neretai ir nutikdavo.

Pirmiausia pasidomėkime tais vaikais, kuriuos raganos neva aukodavo velniui.

Čia turime atidaryti skliaustelį ir dar kartą priminti, kaip atsirasdavo tam tikri liudijimai ir teiginiai. Žinodami apie baisiuosius kankinimo metodus turime žodžius rinktis labai atsargiai. Kai kurie žodžiai čia gali visiškai netikti, nes jei pasakysime, kad raganos *prisipažino* įvykdžiusios tokius nusikaltimus, galima dar ir pamanyti, jog taip ir buvo. Nesvarbu, ar ragana *prisipažįsta* ar

patvirtina, išpažįsta ar *pripažįsta, atskleidžia* ar *sutinka,* – šie žodžiai skamba taip, tarsi ji būtų kalta ir turėtų dėl to atgailauti.

Šiek tiek kitaip ir gal kiek neutraliau skambėtų, jei kankinamos moterys ką nors tik *kalbėtų* ar *pasakotų,* bet netgi to jos nedarydavo. Beveik be sąmonės, dusdamos iš skausmo patvirtindavo, ką kankintojai norėdavo išgirsti, ko didžią dalį įdėdavo joms į lūpas. Bet tokių dalykų kaskart naujai nepateiksi. Ir taip žinome, ko verti tokie „prisipažinimai", ir skaitydami šį žodį turime nuolat turėti galvoje, kaip jie atsirasdavo. Viskas. Skliaustelis uždaromas.

Nekaltumas, kadaise, atrodo, taip patikęs dievams, turėjo – ar bent jau taip manė daugiau nei prieš tūkstantį metų apkrikštyta Europa – teikti džiaugsmo ir velniui: ne tik tyros vaikų sielos, bet ir maži, smulkūs jų kūneliai.

Kaip pavyzdį galima paminėti maždaug iš XVI a. vidurio išlikusį vieno Liucernos metraštininko pasakojimą, kad tarp minėtų piktų moteriškių buvo nemažai tokių, kurios žudydavo ir valgydavo savo vaikus. Arba susiieškodavo gimdyvę, nunuodydavo jos naujagimį ir, kai jį palaidodavo, nueidavo naktį prie kapo, išsikasdavo jį ir džiugiai susėdusios su kitomis moteriškėmis suvalgydavo.

Kadangi visi tuo tikėjo, nestebina tardant tariamas raganas taikytas metodas. Šie klausimai jau buvo tapę šablonu ir rutina:

- Kaip dažnai eidavusi naktį į kapines išsikasti vaikų kūnelių?
- Kada tai nutiko, kas jai padėjęs, kieno vaikai tai buvę?
- Kas paėmęs vaiką iš kapo ir kur nunešęs?
- Ar vaiką išvirusi, ar iškepusi, kur buvo valgoma ir ar visiems buvę skanu (!)?
- Kur padėjusi likusią mėsą?
- Ar sunaudojusi likučius raganiškoms priemonėms gaminti?

Atkreipkime dėmesį: niekas neklausia, ar moterys apskritai tuo užsiimdavusios – iš karto teiraujamasi smulkmenų!

Visi teologai ir juristai tvirtai žinojo, kad raganos nusitaikiusios į nekaltus vaikus. Atitinkamai buvo organizuojami ir tardymai, ir todėl mūsų nestebina, kad, pavyzdžiui, visos šešios raganos, kurioms 1633 m. Roitlingene įvykdyta mirties bausmė, kankinamos prisipažino – nesvarbu, kokiu būdu – pasikėsinusios į vaikus, juos susargdinusios arba atidavusios velniui.

Pamename, kad iš bet kokio žmogaus kankinimais galima išpešti kvailiausią ir šlykščiausią nesąmonę. Deja, paprastai kiekviena tariama ragana būdavo tikima. Net kai pasakodavo, kad ne visuomet jos laukdavusios, kol vaikas mirs natūralia mirtimi. Neva geriausia pasmaugti dar nekrikštytą kūdikį tėvų lovoje, nes motina kitą dieną pamanys, kad pati nuslėgusi mažylį.

Po laidotuvių esą kūnelis ištraukiamas iš kapo, mėsa verdama tol, kol beveik tampa skysta, ir išgeriama. Iš likusios kietos masės gaminami tepalai, kurių reikia kelionėms į raganų puotas. Gėrimo likučiai supilstomi į butelius, ir jo išgėręs asmuo savaime tampa raganų gildijos nariu.

Kadangi visi taip pat tikėjo, kad vaikai turi šventų galių, atrodė logiška, jog juos valgant tos jėgos pereidavusios valgančiajam. Ir tam, kuris gerdavo jų kraują! Bent jau pietryčių Europoje buvo manoma, kad išgertas kraujas suteikia jėgų (vampyrai!); o ypatingą poveikį turi vaikų, arba bent jau nekaltų mergelių, kraujas.

Išgėrus vaikų kraujo atseit pailgėdavo gyvenimas, prireikus buvo galima tapti nematomam ir įgauti antgamtinių galių, kurios leisdavo tylėti netgi patiriant žiauriausių kankinimų. O švelni mėsa raganų puotoje buvo laikoma skanėstu. Bet kai kuriuos vaikus velnias troško gauti ne patiekalų ir gėrimų pavidalu, o kaip seksualinius partnerius sau ar kitiems dalyviams. Bet, kaip ir anksčiau, svarbi tebebuvo miltelių ir tepalų gamyba iš mažų kūnelių.

Budeliai, aktyviai dalyvaujantys tardymuose, sužinodavo beveik visas tas nesąmones, kurias iš vargšių moterų išgaudavo kankinimais, ir todėl po kiek laiko imdavo manytis esantys magiškų priemonių ekspertai. Vienas iš jų išdavė tokį receptą: reikia paimti kelkrašty pavogtų ir sudegintų kryžių pelenų, pridėti Didįjį ketvirtadienį (!) sumaltų vaikų kaulų, sumaišyti su vandeniu tešlą ir Didįjį ketvirtadienį nusinešti į mišias.

Deja, gerasis žmogus neišdavė, kokį poveikį turinti tokia magiška priemonė.

XVI a. viduryje Švabijos Vyzenšteige buvo sudegintos šešiasdešimt trys raganos ir velnio išperos. Jos neva gaminusios tepalus, sumaišydamos šias sudedamąsias dalis: žiurkių, ožkų, šunų ir kiškių mėsos, žmonių plaukų (geriausia rusvų), vilnos, erkių, voratinklių, kiaušinių lukštų, degtinės ir visokių nuodingųjų žolių.

Kad ir kaip neįtikėtinai skambėtų: dėl tokių pasisakymų, kuriuos, viena vertus, platino valdžios įstaigos, kita vertus, skleidė budeliai ir jų parankiniai, vis daugiau paprastų žmonių tikėjo tokių sufantazuotų maišalų poveikiu, ir besivalkiojančios padugnės rado pelningą verslą – iš po kartuvių ar nesaugomose kapinėse iškasti lavonus ir pardavinėti dalimis.

Dar blogiau: yra įrodytų atvejų, kad valkataujantys nusikaltėliai yra užpuolę nėščių moterų ir išpjovę joms vaisių, kad iš po skverno parduotų suinteresuotiems asmenims. Nutverti už rankos, o tokių buvo nemažai, būdavo baudžiami baisiausia iš tuometinių bausmių: gyvi sutraiškytomis galūnėmis tempiami ant rato.

Neskaitant šių dažniausiai dar negimusių kūdikių, vaikų, kuriuos moterys iš tiesų nužudė magijos tikslais (prietarai ar ne prietarai), skaičius greičiausiai palyginti nedidelis. Galima gana užtikrintai teigti, kad beveik visos mums žinomos tariamos žmogžudystės grindžiamos tik prievarta išgautais nelaimingų,

tokiomis piktadarystėmis apkaltintų moterų prisipažinimais. Bet kas buvo tie asmenys, kurie teisme nekaltas moteris „besagten*“, kaip anuomet buvo sakoma?

Labai dažnai vaikai!

Žinoma, čia iškart kyla naujų klausimų. Pirmas: iš kokių visuomenės sluoksnių jie būdavo kilę? Ar buvo įtariamų moterų giminaičiai, o gal kaimynai? Ar visiškai jų nepažinojo? Kokie motyvai pastūmėjo vaiką kaltinti suaugusias moteris (o dažnai ir vyrus)? Ar būdavo konkretus pagrindas, o gal vien tik fantazijos? Bet jei tai buvo tik fantazijos, iš kur vaikai galėjo žinoti niekuomet neįvykusios raganų puotos smulkmenas? Ar apie seksualines praktikas? Ir kaip tariamos raganų aukos virsdavo kaltintojais, netikėtai raganavimu apkaltindavusiais savo tėvus, o dažnai ir pačius save?

Iš pradžių patyrinėkime tariamų liudytojų aplinką. Kaip jau rašėme šio skyriaus pradžioje, bet kokio nusižengimo atveju sėslūs gyventojai pirmiausia įtardavo visokius klajoklius – muzikantus, fokusininkus, studentus ir juokdarius, dainininkus ir meškavedžius, kišenvagius ir stebukladarius. Negyvenančiaisiais sėsliai iš principo buvo labai nepasitikima. Kas moka triukų, tas galbūt sugeba ir iš tikrųjų burti, o kas vagia, gali ir kitokių piktadarysčių prikrėsti – pavyzdžiui, užleisti piktų kerų.

Priešiškumas svetimšaliams – labai senas reiškinys, nesvetimas ir mums, XXI a. žmonėms. Tik šių laikų moralistai niekaip nepajėgia suvokti, kad instinktyvus nepasitikėjimas svetimšaliais – tai ne neapykanta, o baimė, kurią pajėgūs įveikti tik išsimokslinimas ir išlavintas protas. Bet apie juos XVII a. negalėjo būti nė kalbos.

Nepamirškime, kad anuomet beveik visi žmonės buvo traumuoti Trisdešimtmečio karo, pasibaigusio 1648 m. Vienas pavyzdys: Roitlingeno miestas, kur vyko bjaurūs procesai prieš raga-

* Pasenęs vokiečių kalbos veiksmažodis *besagen* reiškia „(ap)kaltinti“.

navimu apkaltintus vaikus, šiame kare daug kartų buvo užimtas įvairių kariuomenių dalinių, plėštas ir degintas. Imperatoriaus dalinių ir prancūzų kariuomenės, švedų ir liūdnai pagarsėjusio karvedžio Piccolominio. Gyventojų skaičius sumažėjo iki trečdalio, ir metai iš metų po karo dar reikėjo mokėti dideles skolas.

Ir kokius gi jausmus galėjo miesto piliečiai puoselėti svetimšalių atžvilgiu?

Bet vaikai raganavimu kaltindavo ne tik elgetų gaujas. Kaltindavo ir kaimynus, gimines, kunigus ir netgi savo tėvus. Kodėl? Kaip vaikams tai šaudavo į galvą? Niekas nepajėgė suvokti, o pasekmės buvo pražūtingos. Tai, kad moteris apkaltina raganyste savo kaimynę, nusižiūrėjusią jos vyrą, dar galima traktuoti kaip keršťą ir atitinkamai vertinti.

Bet kokių motyvų galėjo turėti „nekalti“ vaikai, duodami melagingus parodymus? Niekas jų nepermatė, o ir šiandien motyvai aiškėja tik pamažėle, ir suprasti juos galima tik reformacijos ir kontrreformacijos kontekste. XVII a. katalikai, liuteronai ir kalvinistai aršiai kovojo vieni su kitais, vadindami vieni kitus eretikais, taigi suprantama, nedaug trūksta ir iki raganystės.

Visų pirma reformuotose šalyse pamokslininkai skelbė, kad žmogus iš prigimties blogas, o vaikai tai jau tikrai. Todėl juos reikia auklėti kuo griežčiausiai Viešpaties baimėje ir kasdien (geriausia po kelis kartus) siųsti į bažnyčią. Berniukams ir mergaitėms buvo griežtai draudžiama žaisti drauge, netgi nekalčiausi kūniški prisilietimai buvo neleidžiami. Nieko nuostabaus, kad ir suaugusiųjų seksualumas buvo kontroliuojamas. Už lytinius santykius iki vedybų laukė nemaloni bausmė, ir net kai ištekėjusi moteris pastodavo, – ne bažnyčia, bet miesto taryba – rūpestingai suskaičiuodavo, kiek laiko praėjo nuo tuoktuvių ir ar ji su sužadėtiniu dar prieš jas kartais ne...

Šiandien dauguma istorikų sutaria, kad galbūt prieš šitą šventeivišką atmosferą vaikai nesąmoningai ir protestavo savo

kaltinimais, retai nukreiptais prieš nepažįstamus, o daugiau į aplinkinius, kurių jautėsi varžomi, engiami, globojami ar kurie su jais neteisingai elgėsi. Tai galėjo būti motina ar mokytojas, galbūt klebonas ar tiesiog vyresnis brolis.

Prisiminkime, kad tais laikais visur skelbiama krikščionio pareiga – pranešti valdžiai apie visus eretikus – tarp jų ir apie raganas. Tai reiškė, kad vaikai atvirai buvo skatinami įduoti tėvus, o vyrai – žmonas. Nė vienas negalėjo būti ištikimas tam, kuris sulaužė ištikimybę Dievui.

Moroje, Švedijoje, mirties bausmę įvykdė septyniasdešimt dviem moterims ir penkiolikai paauglių, nes vaikai – tarp jų ir vos ketverių metų berniukas – pavadino jas raganomis. Pradžioje vaikų žodžiais niekas per daug netikėjo ir kaltinamosioms netgi bandė visokeriopai padėti, kas raganų procesuose tikrai nebuvo kasdienis dalykas. Įtariamųjų primygtinai klausė, galbūt jos (žinoma, per kankinimus) prisipažinusios, kad dalyvavo raganų puotoje, nors viską tik sapnavusios.

Bet juo daugiau vaikų pasakojo fantastines istorijas apie velnią ir skrydžius į raganų šokius, tuo stiprėjo isterija – ir liaudyje, ir tarp teisėjų. Kai jaunesni ir mažiau prietaringi juristai išreikšdavo abejonių dėl vaikų parodymų, dvasininkai juos paauklėdavo, kad vaikų lūpomis kalbanti Šventoji Dvasia.

Galiausiai vienas vaikas raganiumi pavadino ypač gerbiamą žmogų. Vienas iš jaunesnių juristų iš karto susirado tą vaiką ir pažadėjo mažajam liudytojui pusę talerio, jei prisipažinsiąs suklydęs ir paminėsiąs kitą vardą. Mažasis vaikiščias tuoj pat tą ir padarė, ir tezė apie vaiko lūpomis kalbančią Šventąją Dvasią buvo pamiršta.

O tai reiškė ir Moros procesų pabaigą. Deja, daugumos kaltinamųjų atveju proto balsas prabilo per vėlai. Jie jau buvo sudeginti.

Žinoma, vaikai skųsdavo ir kerštaudami baudžiančiai senelei arba neteisingam mokytojui. O mergaitės – ir tokie dalykai įro-

dyti – iš nuslopintos, nes uždraustos meilės, pavyzdžiui, tėvui. Pavyzdžių daugiau nei pakankamai.

Ir pagaliau negalime pamiršti, kad seksualumas vystosi ne tik bręstant. Mergaitės, dažnai atsidurdavusios kaltintojų vaidmenyje, o ir berniukai, uoliai laikomi atokiau nuo mergaičių, ir anuomet jautė intymumo poreikį; suaugusieji (žinoma, kankinimų metu) piešdavo iškrypėliškas raganų puotos smulkmenas, o berniukai ir mergaitės visiškai nesivaržydami pasakodavo, kaip vieni kitus „nutaisydavę ir myluodavę". Jų manymu, tai tebuvo nekaltas glamžavimasis, apie kurį pasakodavo tardymuose, nes slapčiomis apie tai svajodavo.

Jų tėvams ir kitiems suaugusiesiems iš sakyklos nuolat buvo kalama į galvas, kad seksualumas – visokio blogio šaknys, geismas geriausiu atveju leidžiamas tik santuokoje ir tik todėl, kad be jo neįmanoma pradėti vaikų. Bet iš tiesų seksualumas – velnio išmonė ir todėl kiek įmanoma vengtinas. Netgi savo vaikus draudžiama švelniai mylėti ir glostyti. Mylėti priderėjo vienintelį Aukščiausiąjį.

Nenuostabu, kad vaikai lipšnumo ieškodavo pas tuos, kurie mielai juos siūlė – pas sau lygius. Tegu ir su didžiausiu slaptumu.

Jei vaikai skundikais tapdavo iš atviros neapykantos ar nuslopintų, ar nesąmoningų meilės jausmų, tai gausūs savęs kaltinimai turėjo visai kitą priežastį. Labai dažnai jie pasigirsdavo iš traumuotų vaikų lūpų – išnaudojamų seksualiai arba taip ir nesugebėjusių atsigauti po siaubingo raganų sudeginimo spektaklio, kurį stebėti buvo priversti tėvų arba mokytojų.

Bet dažniausiai save apkaltindavo tėvų palikti, atstumti ar kitaip apleisti ar bent tokiais besijaučiantys vaikai. Įsivaizduokime apsnūdusį kaimą, kur ištisus metus nieko nevyksta. Čia gyvena maža mergaitė, varinėjama tėvų ir nemėgstama žaidimų draugų.

Ir štai vieną dieną sensacija: vaiką bažnyčioje ištinka isterijos priepuolis, ji voliojasi ant grindų, dusdama traukiasi nuo

kažkokios moters klykdama, kad čia – ragana! Iš kur ji tai žino? Nes, verkia mergaitė, pati tokia esanti ir po kelis kartus per mėnesį su šita moterimi ant jos šienšakių išskrendanti per kaminą į raganų šokius ir ten mačiusi, kaip šita ragana ir visos kitos bučiavusios velniui užpakalį.

Ir taip toliau.

Toliau – visiems žinoma istorija apie raganų puotą. Teisingai, mažoji turėjo viską matyti savo akimis, nes kaip ji galėtų žinoti tokias smulkmenas! Niekam nešauna į galvą, kad verpdamos ir prie šulinio moterys metai iš metų pasakoja pikantiškas tokio pobūdžio istorijas ir kad kiekvienas vaikas jau spėjo išmokti jas mintinai. O atsitinka priešingai: vaiko lūpomis – tą visi žino – kalba tiesa.

Mergaitė tvirtina, kad minėta ragana gavusi velnio užduotį – užkerėti vynuogynuose vikšrų ir sukelti namuose gaisrų. Dėl to tampa įdomi, išlieka dėmesio centre, ir pamačiusi, kad jos apkaltintą moterį įkalina ir kankina, pamano, jog aplinkui yra ir daugiau žmonių, kuriems galima iškrėsti šunybę. Maža išblyškusi mergaitė, kurios seniau niekas nepastebėdavo, staiga prikausto visų dėmesį ir pajunta tai, ko anksčiau niekuomet nežinojo ir, jei nebūtų savęs apkaltinusi, taip ir nebūtų sužinojusi – galios jausmą.

Kad vieną dieną ir ją gali apkaltinti, išplakti ir gal netgi sudeginti, ji supranta per vėlai. Taip per savo ilgą liežuvį kiša galvą kilpon, ir nėra nieko, kas ją sustabdytų ar bent kritiškai įvertintų dažnai prieštaringus jos teiginius ir atmestų kaip sapaliones.

Bet ne tik save kaltinantys vaikai rizikuoja baigti savo dienas lauže. Vienoje Viurcburgo skrajutėje, platintoje persekiojimų įkarštyje, rašoma: „Buvo tarp tų burtininkių kelios septynerių, aštuonerių, devynerių ir dešimties metų mergikės. Dvidešimt dvi jų nubaustos mirtimi ir sudegintos. Jos plūdo savo motinas, išmokiusias jas velnio kerų.“

Vadovaudamasi principu, kad obuolys nuo obels netoli tenurieda, Viurcburgo valdžia pasekė liūdnai pagarsėjusiu „Raganų kūju", kuriame tvirtinama, kad tariamų raganų vaikai įtartini nuo gimimo. Tenai rašoma, kad motinos dažniausiai aukojančios vaikus demonams arba juos mokančios, todėl paprastai užkrėsta būna visa šeimyna. Todėl teisėjams uždedama pareiga „atkreipti dėmesį į visų pelenais paverstų ar tik suimtų raganų šeimą, kilmę ir palikuonis".

Taip šimtai vaikų užsitraukė įtarimą, kad vos gimę buvo pažadėti šėtonui. Ačiū Dievui, ne visur teismai veikė taip barbariškai kaip Viurcburge, kur maždaug ketvirtadalis visų aukų buvo nepilnametės. Imperijos teisynas „Carolina" neleido bausti mirtimi jaunesnių nei keturiolikos metų vaikų, įvykdžiusių tik „normalią" vagystę. Bet itin sudėtingose bylose teisėjai privalėjo sugalvoti ypatingą bausmę. Tada jau būdavo svarstomas ir pakorimas.

Raganavimas, kaip žinoma, buvo laikomas labai sunkiu nusikaltimu, neturinčiu jokių lengvinančių aplinkybių. Bet vis tiek bausti jaunesnius nei keturiolikos metų vaikus mirtimi nebuvo privaloma, ir dauguma teisėjų – ypač jei būdavo vilčių, kad jie pasitaisys – apsiribodavo išplakimu rykštėmis arba ištrėmimu iš miesto ar žemės.

Baisiausia iš visų praktikų, laimei, pasitaikydavo tik išimtiniais atvejais: šen ar ten vaikus nuteisdavo mirties bausme – ir juos kurį laiką kalindavo, kad galėtų suėjus keturiolikai metų nubausti mirtimi.

Vargas jums, teisingumą paverčiantiems metėlėmis
ir žemėn metantiems teisumą!
<...> engiate teisiuosius, imate kyšius,
nustumiate į šalį pavargėlius vartuose!

Pranašas Amosas, 7, 12

18. GOBŠŪS NENAUDĖLIAI

Sučiupo jį gatvelėje už jo „Juodojo inkaro" nakvynės namų, bet iš karto nenuvedė į ginklinę, bet perdavė jam prelato įsakymą nedelsiant traukti namo ir laukti. Plačiai už Fuldos miesto sienų žinomas ir baisus, negailestingas raganų medžiotojas Balthasaras Nussas pats tapo suimtuoju, ir jo laukė prasti popieriai.

Visiškai prasti.

Kaimynams, kurie dažniausiai apeidavo jį dideliu lanku, jis tebuvo „Balzeris Nussas", bet ir jie nežinojo, nei kiek jam metų, nei iš kur jis kilęs. „Nussas" tikrai nebuvo vietinis vardas, labiau panėšėjo į Veterau krašto vardus, iš kur buvo kilęs ir tuometinis prelatas Balthasaras von Dernbachas. Bet tasai praeitais metais mirė, ir raganų medžiotojas neteko ne tik šeimininko, bet ir globėjo.

Buvo žmonių, tvirtinančių, kad prelatas naudojosi ištikimuoju tarnu raganų persekiojimo dingstimi nemėgstamiems pavaldiniams ir maištaujantiems apylinkių riteriams engti. Bet tiksliai niekas nieko nežinojo. Buvo aišku, kad Romos Bažnyčia ėmėsi gintis nuo reformacijos ir kad Balthasaras von Dernbachas pasikvietė pagalbon jėzuitus. Bet paprastam žmogui iš gatvės buvo ne pagal jėgas suvokti politines grumtynes. Bent jau jis visiškai sutriko vieną dieną išgirdęs, kad galingąjį prelatą riteriai ir vienuolyno kapitula privertė atsistatydinti, o jo pareigas užėmė Viurcburgo arkivyskupas Echteris von Mespelbrunnas.

Laikinon tremtin į Biberšteino rūmus, be kitų asmenų, jį lydėjo ir Balthasaras Nussas, kuris Fuldoje pas savo poną buvo tarsi ir girininkas. Šįkart abatas paskyrė jį Hofbiberio ir Biberšteino srities baudžiamųjų bylų teisėju bei dešimtininku. Be to, Nussas taip pat ėjo žirgininko pareigas, ką tyčiodamiesi jam vis prikaišiojo priešai: neva jis tik balnus šveisti ir tvartus mėžti ir tetinkąs.

Tegu šios piktos pastabos ir skambėjo priešiškai – bet teisėjo pareigoms Balthasaras Nussas tikrai neturėjo reikiamos kvalifikacijos. Atrodo, kad kadaise jis buvo protestantas, bet greitai ir be jokių skrupulų vėl atsivertė į ankstesnį tikėjimą, kai tik jam pasirodė tikslinga padaryti tai karjeros sumetimais. Gerokai vėliau, kai pats tapo kaltinamuoju, vis apeliavo į savo patikimumą, besąlygišką nepalaužiamumą ir ištikimybę ponui.

Tačiau bergždžiai.

Prelatas 1602 m. po dvidešimt ketverius metus trukusios tremties grįžo į savo pareigas Fuldoje, o su juo atkeliavo ir Nussas, tuojau pat paskirtas vyskupo žemių dešimtininku. Tuo laiku jis buvo sulaukęs maždaug penkiasdešimt septynerių metų, ir jam atėjus mieste ir apylinkėse atsivėrė pragaras. Jis tęsėsi tik trejus metus, bet per šį laiką Balthasaro Nusso įsakymu raganavimu apkaltinti, kankinti ir dažniausiai gyvi sudeginti trys šimtai žmonių.

Nuo kitų raganų medžiotojų jis iš esmės skyrėsi trimis atžvilgiais. Viena vertus, niekuomet nė nebandė bent jau apsimesti, kad jam rūpi Bažnyčios gerovė ar kaltinamųjų sielų išganymas. Antra, naudojo ne vien „normalius“ kankinimo metodus, bet nuolat išrasdavo naujų. Vienu žodžiu: buvo sadistas. Bet trečia, ir blogiausia – jis veikė vedamas gryniausio godulio.

Ir pinigai tapo jo pražūtimi.

Panagrinėkime bylą, jei tik šitą farsą galima taip pavadinti, jo iškeltą Mergai Bien. Ji buvo įpusėjusi ketvirtą dešimtį ir

ištekėjusi jau trečią kartą. Pirmas vyras mirė netrukus po vestuvių ir paliko jai šiek tiek pinigų, kurie šiandien būtų verti apie keturiasdešimt tūkstančių eurų.

Ji vėl ištekėjo, nuo naujo vyro susilaukė dviejų vaikų, bet jie greitai mirė – kaip ir jų tėvas, greičiausiai, nuo maro. Trečias vyras, Blasiusas Bienas, buvo tapęs gerbiamu aplinkinių kaimų dešimtininku ir seniūnu, bet susikivirčijęs su tenykščiais ponais metė tarnybą ir su žmona grįžo į Fuldą.

Šiaip ar taip, Blasiusas dėl kažin kokių priežasčių susivaidijo su Johannu Hartmannu, perėmusiu jo pareigas Michelsrombache, kur – koks keistas sutapimas – žemės turėjo ir Balthasaras Nussas, puikiai pažinojęs Johanną Hartmanną, kuris dabar kaltino Mergą Bien apkerėjus tris jo karves, dėl ko viena susirgo, o kitos dvi pastipo. Be to, neva visi žino, visur sklinda kalbos, kad dar Mergos Bien motina buvo kaltinama burtininkavimu, o jos sesuo netgi sudeginta kaip ragana.

Balthasaras Nussas įsakė moterį suimti, bet kalėjime nebebuvo vietų. Nėščią moterį surišo ir užrakino šuns būdoje netoli rūmų kepyklos. Tenai ji tegalėjo šliaužioti keturiomis, tupėjo savo pačios išmatose, puolama visokių parazitų.

Bet jos vyras nebuvo paprastas žmogelis. Buvęs seniūnas pasiskundė Špejeryje reziduojančiam Aukščiausiajam imperijos teismui dėl nežmoniškų kalinimo sąlygų ir nepamiršo nurodyti, kad jo žmona nėščia, nes žinojo: „Carolina" (baudžiamasis teisynas) draudė kankinti sunkiose dienose esančias moteris.

Stebėtinai greitai teismas nusprendė, kad ponią Bien draudžiama kankinti be svarių įtarimų, be to, ją privalu perkelti į kitą kalėjimą ir sudaryti galimybę matytis su advokatu; taip pat būtina skrupulingai laikytis visų įstatymo normų.

Nussas atsiuntė santūrų atsakymą, bet tuo pat metu ponios Bien vyrui ėmėsi daryti tokį spaudimą, kad tasai skundą atsiėmė. Drauge Nussas įsakė tol kankinti kitas moteris, kol jos prisipaži-

no mačiusios Mergą įvairiuose raganų šokiuose. Jis taip pat liepė nelaimingąją kankinti, nepaisydamas iš Špejerio atėjusio sprendimo, nes siekė išgauti iš jos lemiamą prisipažinimą: kad nunuodijusi savo antrą vyrą ir jo vaikus ir – svarbiausia – kad vaikas, kurį nešiojanti, pradėtas velnio, nes negalintis būti dabartinio vyro, juk tokiu atveju būtų pastojusi nuo jo anksčiau.

O ne po keturiolikos metų.

Jau žinome, kad bet kokį žmogų galima priversti prisipažinti viską, ką tik norima išgirsti. Merga Bien tvėrė kankinimus ilgas savaites, kol galiausiai viską prisipažino („O Dieve, viską taip ir padariau!"). Už mirties bausmės įvykdymą 1603 m. rudenį Balthasaras iš jos vyro paėmė devyniasdešimt vieną su puse guldeno egzekucijos išlaidoms atlyginti.

Istorikai paskaičiavo, kad tais laikais už šiuos pinigus galėjai nusipirkti penkis arklius. Arba keturiasdešimt penkias kiaules.

Nežinome smulkmenų, kaip žiauriai Merga Bien buvo kankinama, bet kiti atvejai rodo, kokio blogo elgesio sulaukdavo įtariamieji, suimti Fuldoje Balthasaro Nusso nurodymu.

- Henneso Staubo žmoną suėmė vos pagimdžiusią, kankino ir sudegino. Jos ką tik gimęs kūdikis mirė iš bado.
- Aštuoniasdešimtmetę (!) Heinricho Weißenburgerio našlę taip smarkiai kankino, kad ji mirė dar ant kankinimų suolo.
- Heinfurterio žmonos pėdas tardymo metu pastatė ant puodo su įkaitintomis anglimis, kad jos net „susitraukė".
- Barthelio Nieblingo žmona taip pat buvo nėščia, kai ją kankino. Nors ją pripažino nekalta, bet ji pagimdė apsigimusį vaiką ir pati visam gyvenimui liko luoša.
- Töllio Glübo žmoną taip nežmoniškai kankino, kad netgi Balthasaras Nussas išsigando, jog sutuoktinis jį apskųs. Todėl įkišo jam šimtą talerių, kad tylėtų.

* * *

Štai tiek apie sadistą Balthasarą Nussą. Jo žiaurumą pranoko tik jo gobšumas. Deja, buvo įprasta, kad kaltinamieji, nesvarbu, ar pripažinti kaltais, ar nekaltais, turėjo padengti kai kada tikrai nemenkas teismo išlaidas, o paskelbus mirties bausmę, kaip ką tik skaitėme ne tokios jau vargšės Mergos Bien atveju, susimokėti tekdavo giminaičiams.

Balthasaras Nussas nevengė lupti pinigų netgi iš pačių vargingiausiųjų. Pavyzdžiui, iš Klauso Jordano iš Nyderrodės; jo žmoną buvo įsakęs sudeginti kaip raganą, pareikalavo šešių guldenų, bet vargšelis smulkus valstietis, netgi geriausių norų vedamas, niekaip tokių pinigų surinkti neįstengė. Nussas privertė jį parduoti karvę, kad galėtų susimokėti.

Pernelyg daug pinigų išmušdavo ne tik iš velionių artimųjų. Jis pateikdavo ir melagingas – kaip dabar pasakytume – išlaidų ataskaitas, kuo vėliau ir buvo apkaltintas. Pavyzdžiui, po vieno proceso pareikalavo atlyginti išlaidas, neva patirtas „Pusmėnulio“ užeigos namuose: septynis šimtus aštuoniolika guldenų.

Vėliau buvo apskaičiuota ir jam išaiškinta, kiek teismo nariai daugių daugiausia galėjo suvalgyti. Dabar pagaliau buvo imtasi to, į ką prižiūrėtojai ilgus metus kilniaširdiškai nekreipė dėmesio: kas ką valgė, kiek išgėrė? Pavyzdžiui, prie žuvienės vyno tikrai nebuvo, ką jau kalbėti apie tai, kad kai kurie posėdininkai alkoholio nė lašo į burną neimdavo. Atidžiai patikrinus paaiškėjo, kad išlaidos vaišėms tegalėjo siekti daugių daugiausia keturis šimtus trisdešimt guldenų.

Likusius Nussas įsidėjo į savo kišenę.

Suklastoti dokumentai buvo nešami dėžėmis. Ir visi puikiai suvokė, kad tik raštu pateiktus įrodymus įmanoma demaskuoti kaip suklastotus. Žinoma, kyšių, anuomet švelniai vadinamų

„pagarbos išreiškimu", buvo neįmanoma įrodyti, nebent tik numanyti. Tačiau dėl jų atsirado kelių liudytojų parodymai. Pavyzdžiui, tokie:

Kai suėmė ir iš karto ėmė kankindami tardyti Martino Guttmanno žmoną, vyras per tarpininką pasiteiravo, kaip būtų galima išspręsti šį reikalą. Perdavė žodis žodin: „kad jam (Nussui) vėl tektų akmenėlių, kurie skamba".

Nussas atsakė pažiūrėsiantis, ką galima padaryti. Juk Guttmanno žmona – šauni moteris. Pasiėmė kaltinamąją į savo namus, liepė ją slaugyti, kol kankinimų pėdsakai visiškai išnyko, ir po to išsiuntė ją namo pas vyrą.

Na jau? Ir nieko nepaprašė mainais?

Kur tau. Atsitiktinumas, bet Nussas jos vyrui jau kurį laiką buvo skolingas dvidešimt du guldenus. Žinoma, apie grąžinimą niekas daugiau nebekalbėjo – dėl to sandėrio metu susitarta be žodžių.

Porą metų viskas taip ir ėjosi, ir niekas tiksliai nežino, kodėl prelatas, tarp artimų žmonių nevengęs paminėti Nusso riebesniu žodeliu, taip ilgai rodė kantrybę.

Ar tikrai jie buvo susimokę? Sunku įsivaizduoti, kad galingasis prelatas būtų gviešęsis pinigų, kuriuos Nussas išreikalaudavo iš savo aukų. Nors pinigai ir nekvepia, kaip dar sūnų Titą mokė Romos imperatorius Vespasianas, aukštieji ponai iš tiesų nespjaudavo į papildomas pajamas, kaip netrukus pamatysime. Ir vis dėlto: neketiname tokiais dalykais įtarinėti tokio asmens kaip Balthasaras von Dernbachas.

Kad ir kaip būtų, bet, kol jis buvo gyvas, Balthasaro Nusso niekas nekliudė, nors dvare niekas jo kitaip nevadino kaip „Melagis Balzeris". Tik po abato mirties 1606 m., kai jo įpėdiniu tapo Johannas Friedrichas von Schwalbachas, nukentėjusiųjų skundų pasipylė tiek, kad valdžia pasijuto priversta reaguoti. Greitai visi pamatė, kad Nussas apgavo ne tik daugumą savo aukų šeimų,

bet ir vyskupą, pateikdamas melagingas ataskaitas. Budelis atsidūrė už grotų.

Ir pasiliko ten ilgam.

Nussas, jau spėjęs vesti trečią kartą, veltui mėgino išeiti už užstatą. Metams bėgant jo viltys sulaukti išteisinimo blėso; bet jo kalinimo sąlygos ginklinėje neturėjo būti labai jau sunkios, nes per tą laiką jo žmona gimdė jam vaikus vieną po kito. Iš viso – keturis.

1614 m. rugsėjį Maria Nuss rašė, kad „jos vargšas, ligotas, suimtas vyras virtęs visišku luošiu, iškrypusiomis rankomis ir kojomis, sužalota galva ir burna, nebeįstengiantis nei nuryti maisto, nei prakalbėti, nei keleto žodžių ištarti; gailu žiūrėti į jį, žiaumojantį kalėjimo mitalą. Per tuos devynerius tyrimo metus viską, ką turėjusi, išleidusi, todėl nebeišgalinti nė šlakeliu vyno palepinti iškamuoto jo kūno. Septyniasdešimtus metus jis dabar skaičiuojantis, ir per septynerius metus jį triskart smūgis buvo ištikęs".

Ir pats Nussas bėdojo iš ginklinės:

„Kadangi mūsų Viešpaties Dievo valia mano žmonai gimdytuvės atėjo, nebeliko man gyvo žmogaus, kurs mano labui koją iš namų iškeltų, prokuratorių pasamdytų. Niekas nenori imtis mano reikalų iš baimės; guliu čia kaip vargšas, silpnas, pagautas padaras, žmonių nebevertinamas."

Fuldos piliečių užuojauta suimtajam per kraštus tikrai nesiliejo. Kitaip nei šimtai jo aukų, kardomojo kalinimo metu kankinamas jis nebuvo, o kai galop jį pripažino kaltu ir nuteisė mirti, gyvo – vėlgi kitaip nei daugumos jo aukų atveju – jo niekas nedegino.

Tiesiog nukirto galvą.

* * *

Balthasaras Nussas neabejotinai buvo sadistas. Mūsų turimomis žiniomis, kankinimai teikdavo jam malonumą, bet jokiu būdu ne nenormalūs atskirų asmenų palinkimai anais laikais buvo visuotinės isterijos ir su ja susijusių įtartinų bendrapiliečių persekiojimų priežastis. Dauguma raganų medžioklės atvejų kilo dėl visuotinės žmonių baimės. Bijota blogos kaimynės akies, skurdo ir ligos, visokiausių katastrofų, mirties ir velnio.

Bet buvo ir dar viena priežastis, skatinusi kai kuriuos žmones bent jau prisidėti ar – kaip Balthasaras Nussas – aktyviai dalyvauti raganų medžioklėse – tai pinigai.

Pirmiausia pinigų nuolat reikėjo žemių valdovams. Bet ir mažesnieji ponai, esantys nepalyginti arčiau veiksmo vietos, prekybą relikvijomis ir raganų persekiojimą laikė išmėginta priemone papildyti nuosavą kišenę.

Tokios nuomonės buvo ir Lindheimo, nedidelės vietovės maždaug keturiasdešimt kilometrų į šiaurės rytus nuo Frankfurto Veterau krašte, valdžia. Ilgą laiką didikų giminės nariai vertėsi plėšikavimu, kol Heseno grafas šiam užsiėmimui padarė galą. Giminė savo tik imperatoriui pavaldžioje pilyje visiškai nusigyveno, ypač dėl gausių apgulčių, gaisrų ir užpuolimų per Trisdešimtmetį karą.

Ir čia vieną dieną priešais pilies mūrus išniro Ėnhauzeno seniūnas. Georgas Ludwigas Geissas teturėjo vieną kvalifikaciją, jei tik ją taip galima pavadinti: kare buvo landsknechtas. Galbūt tenai jis ir išmoko, kaip brutaliai ir greitai gauti pinigų. Bent jau Lindheimo rūmuose gyvenančią didikų giminę jis įtikino, kad „nevalia nurimti tol, kol prakeiktos raganų išgamos Dievo Trejybės garbei nebus ištrintos nuo žemės paviršiaus Lindheime ir visur kitur“.

Oficialiame jo prašyme leisti imtis šio reikalo ponų vardu toliau rašoma: „Aiman, bjaurioji burtininkystė čionai taip įsisiautėjo, kad vos spėk saugotis, o prieš kelias dienas jaunas kalvio pameistrys, išgėręs magiško (gėrimo), nuo jo mirė, ir mirties

patale gulėdamas rėkė asmens vardą, dėl kurio smarkiai suglumo diduma gyventojų. Todrin kuo nuolankiausiai prašau aukštųjų prakilniųjų ponų imtis patvarkymų išrauti piktžolėms, iš kurių ponai neturi jokios naudos, o visais laikais sulaukia tik priešgynos. Laukdamas maloningiausios įžvalgos ir patvarkymo ir t. t. Lindheimas, 1661 Kristaus metai, gruodžio 7 d."

Galima buvo pasakyti ir trumpiau: duok man įgaliojimą ir padėsiu jums atsikratyti raganų. Jums blogiau tikrai nebus. Ir man ne!

Bet kodėl ponai turėtų tuo užsiimti? Vargu ar tokioje mažoje vietovėje raganų knibždėjo devynios galybės. Bet Geissas pateikė svarų argumentą – iš nuteistų raganų šeimų buvo galima atimti turtą, o tai reiškė pinigus, kurių valdančiajai giminei labai reikėjo. Todėl Geissas nepamiršo nurodyti, kad už įplauksiančias pajamas, kurias dosniai pasidalysią, pavyzdžiui, galima suremontuoti vietinę bažnyčią. Ir, žinoma, tiltą per upę.

Giminė džiugiai sutiko, juolab kad nė rankų teptis nereikėjo – priešingai, gerą darbą padaryti. Todėl kilniaširdiškai pažiūrėta pro pirštus į tai, kad apie seniūną sklido kalbos, jog jis nužudęs kunigą ir išprievartavęs moterį.

Geissas pats savo inkvizicijos teismui susiieškojo posėdininkus ir narius, ir kilmingieji ponai drąsiai užmerkė akis į tai, kad vos vienas išrinktųjų, audėjas, gebėjo parašyti savo vardą. Likusieji buvo menko proto artojai.

Ir jie ėmėsi darbo.

Būtų beprasmiška aprašinėti jų metodus, nes visur jie buvo vienodi: susiieškodavo įtariamuosius, suimdavo, kankindavo ir sudegindavo. Kai kuriuos gyvus, kitus – prieš tai nukirsdinę. Jų turtą pasidalydavo Geissas ir valdantieji ponai, tuo viskas ir baigdavosi. Bet verta papasakoti vienintelį atvejį, nes iš jo aiškėja, kaip neįtikėtinai ilgai žmonės nieko nesiimdami stebėjo šią savivalę, kol galop suskato gintis.

Geissas suėmė ir vietinę pribuvėją, kuri kankinama prisipažino nužudžiusi malūnininko vaiką, gimusį negyvą prieš metus, nors motina nieko dėl nelaimės nekaltino. Nesirenkant buvo suimtos šešios moterys, kankinant priverstos prisipažinti iškasusios mirusio naujagimio kūnelį, jį sukapojusios ir pagaminusios raganišką tepalą.

Malūnininkas, niekaip negalėdamas patikėti šia siaubo istorija, paprašė atverti kūdikio kapą, ir rado tenai – ką paliudijo ir du dalyvavę tarėjai – sutrūnijusį, bet jokiu būdu nesukapotą kūdikio lavonėlį. Bet Geissas paskelbė, kad čia šėtono sukelta jutimų apgaulė, ir įsakė visas šešias moteris sudeginti. Juk prisipažino nusikaltusios. Tegu ir kankinamos.

Patį malūnininką ir jo žmoną suėmė, nes buvo gana pasiturintys. Geissas iš jo pasisavino aštuoniasdešimt aštuonis talerius, kas vos nesibaigė atviru maištu, nes malūnininką Lindheime labai mėgo. Jam pavyko pabėgti ir paprašyti pagalbos Viurcburge, bet sėkmės jis nesulaukė. Dar blogiau: jam nesant įsakė sudeginti kalėjimo bokšte likusią, visiškai nekaltą malūnininko žmoną.

Bet tą drąsusis vyras sužinojo tik grįžęs iš Viurcburgo ir vėl suimtas. Jam buvo pasakyta, kad kankinama jo žmona apkaltinusi jį raganavimu. Ir jį patį kankino tol, kol prisipažino; tiesa, prisipažinimą iš karto ir atšaukė. Todėl kankinimus pratęsė, kol pagaliau vietovėje kilo sumaištis, per kurią malūnininką išlaisvino.

Šiuo maištu niekas nesibaigė. Išsišokimų priešais kalėjimą vis daugėjo, ir pagaliau valdantieji ponai susivokė, atsisakė pelningų sandėrių su Geissu ir paleido raganų medžiotoją „malonėj".

Štai ir viskas.

Anot išlikusių dokumentų, neilgai trukus vieno pasijodinėjimo metu šokdamas per duobę jis nusilaužė sprandą. Vieta, kur įvyko nelaimė, dar ir šiandien vadinama velnio grioviu.

Pakalbėkime dar apie pinigus, neretai nubyrėdavusius medžiojant raganas. Naudą gaudavo – kaip ką tik papasakotoje istorijoje – valdantieji ponai, bet ir raganų medžiotojai, kokiu vardu juos vadintum – Balthasaras Nussas ar Georgas Ludwigas Geissas – irgi nelikdavo nuskriausti. Kaip ir tūkstančiais kitų atvejų, būdavo lobstama ir tiesiogiai iš vadinamųjų raganų šeimų turto. Žinoma, elegantiškiau atrodė procedūra, kokią, pavyzdžiui, taikydavo Tryro katedros dekanas Hugo Cratzas von Scharfensteinas (miręs 1625 m.). Jam labiau patiko įsigyti žemes, atimtas iš nemokių nuteistųjų ir už grašius parduodamas iš varžytynių.

Nors tokia praktika neabejotinai prieštaravo „Carolinai", kur buvo nurodyta, kad niekam teismo išlaidos neturi būti „per slėgi našta", ir draudžiama konfiskuoti žemę, nes tokiu atveju žmona ir vaikai būtų paleisti elgetomis. Bet argi ką nors tai domino! Pavyzdžiui, Lotaringijoje buvo leidžiama ir visiškai įprasta liepti atsakingam amtmonui įvertinti nuteistųjų mirties bausme turtą ir parduoti kitą savaitę turguje.

Likusių gyvų artimųjų vargus galima nujausti, bet sunku įsivaizduoti jų mastą. Šeima netenka tėvo ar motinos, amžiams praranda gerą vardą kaimynų akyse, o dar iš po jų kojų išmuša bet kokį pragyvenimo pagrindą.

Todėl dar didesnio pasmerkimo nusipelno tie, kurie užsitraukė sau kaltę savanorišku paliudijimu ir piktavaliu įskundimu. Juo labiau, jei už tai gavo pinigų. Tokie atvejai toli gražu nebuvo retenybė. Pavyzdžiui, Bambergo vyskupijoje už kiekvieną įskundimą duodavo dešimt guldenų – didelius pinigus, o jei apskųstasis ar apskųstoji dar būdavo pripažįstami kalti, atitekdavo ir konfiskuoto turto dalis.

Kokia pagunda vargingai gyvenantiems kaimynams!

Apskritai reikia pripažinti, kad raganų procesai (ir ne tik jie) kainavo galybę pinigų, ir visiškai nesvarbu, ar visi atsiskaitymai vykdavo teisingai. Balthasaro Nusso atveju matėme, kad daugelis ataskaitų buvo suklastotos, o jo kišenėje nusėdo nemenka dalis pinigų. Bet negalima ginčytis, kad suimtųjų kalinimas ir maitinimas, teismo posėdžiai kainavo ganėtinai brangiai.

Reikėjo mokėti teisėjams ir posėdininkams, budeliams ir jų parankiniams, kalėjimo prižiūrėtojams ir pagelbstinčioms jų sutuoktinėms, valstiečiams, iš miškų gabenantiems medienos kartuvėms ir laužams, amatininkams, – jei tik jų luomo garbė leidžia, – gaminantiems kankinimo įnagius ir parūpinantiems įvairių virvių. Be to, kol tęsėsi niekaip nesibaigiantis procesas, visus reikėjo ir maitinti.

Ir maitinti gerai!

Ir valgiai, tokiais atvejais nešami ant stalo, nieku gyvu nebuvo dietiniai. Kartais toksai lėbavimas netgi rėždavo akį – kaip vieno raganų proceso, vykusio Hadamare, metu. Dilenburgo grafas, patikrinęs ataskaitas, nustatė, kad teisėjai, posėdininkai ir teismo vykdytojai per septynias dienas trukusį procesą išgėrė tris šimtus septyniasdešimt litrų vyno.

Tarkime (tikrai nešykštėdami), kad ten buvo du teisėjai, trys posėdininkai ir dešimt budelių su padėjėjais; tuomet išeitų pustrečio litro vyno per dieną ant galvos.

Išbartas taurininkas teigė, kad tokį milžinišką kiekį užsakęs budelis, kuriam jis negalėjęs atsakyti.

Be abejo, tardant vargšus nusidėjėlius (nusidėjėles) būdavo išgeriama ir suvalgoma daug. Tiek daug, kad kai kurie istorikai mano, jog sąvoka „mirtininko pietūs“ reiškia ne paskutinius pietus, patiekiamus nusikaltėliui, o puotas, kurias proceso metu rengdavo teisėjai ir budeliai.

Galimas daiktas, per procesą būdavo pasisotinama, tikrai pasigeriama, bet ar praturtėjama?

Praturtėdavo bent jau notarai, užeigų šeimininkai ir pirmiausia teisėjai, jei buvo ne teisingi, o paperkami, ne garbingi, o godūs. Ir kai kurie budeliai. Pavyzdžiui, Tryro arkivyskupijoje, apie kurią XVII a. rašė katedros kanauninkas Johannas Lindenas: „Budelis jodinėjo grynakrauju žirgu kaip koks dvaro didikas ir dėvėjo aukso ir sidabro apsiuvus. Jo žmona puošniais drabužiais varžėsi su kilmingosiomis damomis. O nuteistųjų mirti vaikai buvo įstumti į vargą ir skurdą; jų manta nusavinta."

Bet ne tik varguoliai tapdavo dar vargingesni. Nuskursdavo ištisi kaimai, nes teismo išlaidos pasiekdavo neišmatuojamas aukštumas. Kelno arkivyskupas 1630 m. viename įsake ragino mažinti teismo išlaidas, „kad išvengtume ypatingųjų ir būtinųjų skundų arba neturėtume dingsties imtis rimtų bausmių".

Ir jis pagaliau suprato, kad daug, tikrai per daug žmonių stengėsi iš procesų pralobti. Raganų medžioklė tapo tuo, ką Tryro teologijos profesorius Cornelius Loosas (1546–1595), katalikas ir persekiojimų priešininkas, ciniškai pavadino taip: „nauja alchemija, žmonių kraują paverčianti auksu."

Tas, kuris nežino tiesos, tėra kvailys.
Bet tas, kuris ją žino ir vadina melu, yra nusikaltėlis
Bertoldas Brechtas,
Galilėjaus gyvenimas

19. TRIJŲ VELNIŲ VARDU

Kardinolas piktai pamosavo popieriumi ir galiausiai ištiesė jį pašnekovui. „Ką tai reiškia? – paklausė įniršęs. – Ar nepakanka rūpesčių mano galvai? Kodėl dar kažkokios isteriškos bobos stoja man skersai kelio?"

Valstybės tarėjas Jeanas-Marie baronas de Laubardemontas bejėgiškai gūžtelėjo pečiais. Jis irgi buvo girdėjęs apie labai keistus įvykius Ludone, mažame Prancūzijos pietvakarių turgakaimyje, bet žinojo, kad iš tiesų kalbama ne apie anas išprotėjusias vienuoles; kardinolas nusitaikė į kai ką kita – smulkų kunigą, turintį didelę įtaką.

Armandas-Jeanas I du Plessis de Richelieu, kardinolas, Rišeljė ir Fronsako hercogas, Kliuni, Sito ir Premontrė generalinis abatas (ir čia tik keli jo titulai), buvo pirmasis karaliaus Liudviko XIII patarėjas, gyvenime turintis du tikslus: kovoti su Habsburgų dinastija ir stiprinti Prancūzijos karalystę, ir to siekiant jam atrodė būtina riboti aukštuomenės įtaką ir panaikinti hugenotų ypatingąsias teises.

Trisdešimt šešerius metus Prancūzijoje buvo persekiojami kalvinistai. Paryžiuje 1572 m. liūdnai pagarsėjusią Baltramiejaus naktį įvyko masinės žudynės, o keli tūkstančiai protestantų pabėgo iš Prancūzijos, bet religiniai karai tuo nesibaigė. Galiausiai 1598 m. pasirodė Nanto ediktas, reiškęs hugenotų pergalę, nes jiems palikta valdyti daugybė tvirtovių ir miestų, be to, juos smarkiai rėmė Anglija.

Ir vis dėlto karinių galių jie neteko 1628 m., kai krito stipriai įtvirtintas La Rošelio uostas, priverstas pasiduoti po vienerius metus trukusios apsiausties. Karaliui ir Richelieu įjojus į miestą paaiškėjo, kad trys ketvirtadaliai gyventojų per apgultį numirė iš bado. Jų kankiniška mirtis kardinolui nepadarė jokio įspūdžio. Siekdamas savo tikslų jis tiesiogine žodžio prasme buvo pasiryžęs *eiti per lavonus.*

Bet taip toli dar nebuvo nueita. Kaip ir anksčiau, kalvinistai laisvai galėjo praktikuoti savo kultūrą ir religiją. Slapta jie – kardinolas buvo tuo tikras – vienijosi su aukštuomene, niekaip nepripažįstančia absoliučios karaliaus valdžios, o ir buržuazijos gretose vyko bruzdėjimai. Ir čia visiškai eilinis klebonas drįso išplatinti pamfletą, pašiepiantį Jo Eminenciją. Žinoma, anonimiškai, bet visi žinojo, kad jį parašė Urbaino Grandier plunksna.

Ir kurgi gyveno šis mesjė klebonas? Ludone – kaip tik ten, kur dabar vienuolės kraustėsi iš proto. O kas tų patrakusių Ludono uršuliečių vyriausioji? Richelieu įsmeigė akis į Laubardemontą, kuris sutrikęs nuleido galvą.

„Jūsų gerbiama pusseserė, – siuto Richelieu, – madam Jeanne de Belciel arba, kaip ji save vadina būdama vienuole, Jeanne des Anges, Angelų Žana!“

Valstybės tarėjas bejėgiškai mostelėjo ranka.

Richelieu prabilo tyliau. „Negaliu Jūsų dėl to kaltinti, – tarė. – Bet supraskit: visoje šalyje griaunamos tvirtovės, nes kam jų dabar reikia? Pasienyje jos turi prasmę, bet kam jos naudingos šalies viduje? Tik karaliaus priešams. Todėl ir ardomos. Beje, taip pat ir Ludono tvirtovė, už kurios sugriovimą atsakote. O ta proga įveskite man ten tvarką. Tikra teisybė, hugenotai, dėl savo tikėjimo keliantys neramumus, yra blogis. Bet su katalikais, keliančiais kitokių neramumų, taip pat kovosiu, ir jei kas ir kelia grėsmę viešajai tvarkai – tai neapykantos ir isterijos protrūkiai.“

Laubardemontas pritariamai linktelėjo.

„Iš esmės man visiškai nesvarbu, kas ir kaip siekia išganymo. Tegu ir būdamas hugenotas, kol jis ištikimai tarnauja karaliui. Deja, kalvinistai atsisako tą daryti, todėl ir tenka mums tramdyti juos jėga. Bet kone tokie pat blogi pavaldiniai, kurie – nesvarbu, kokiu būdu – trikdo Dievo sukurtą tvarką: kurdami neapykantos padiktuotas rašliavas prieš karalių ar mane, skatindami velnio vaidulus ir raganų burtus. Todėl nusprendžiau pasiųsti Jus, mesjė de Laubardemontai, į Ludoną, kad padarytumėte tenai tvarką. Ir laikykitės tokio būtinybių eiliškumo: iš pradžių atsikratykite ano klebono, tada padarykite galą neramumams vienuolyne. Ar jau žinote, ko imsitės?“

„Manau, Jūsų Eminencija, kad tokius demonus galime išvaryti tik kalaviju; vien kryžiaus neužteks.“

Richelieu linktelėjo. „Turite visus įgaliojimus. Pats vienas atliksite tyrimą, būsite kaltintojas ir teisėjas. Tik saugokitės: klebonas turi galingų draugų, jau gelbėjusių jį praeityje. Bet, – pridėjo klastingai, – jie nėra galingesni už mane.“

* * *

Urbainas Grandier, paniekinamai šyptelėjęs, padėjo lauro šakelę ant kambaryje stovinčio sekretero. Už jo nugaros užsitrenkė durys, ir įtūžio kupini klyksmai priešais jo namus buvo vos girdimi. Tegu siautėja, pagalvojo. Laimėjau procesą, todėl maniausi turįs teisę palikti teismo salę su lauro šakele. Pergalėmis reikia mėgautis – net jei prastuomenei tai ir nepatinka.

Žinoma, pripažino pats sau, ne miesto padugnės jautėsi jo išprovokuotos. Priešingai – vadinamosios geresnės visuomenės nariai, bet argi jis turėjo susidėti su ne tokių prakilnių piliečių žmonomis ir dukterimis? Tik ne jis: Urbainas Grandier, gerbiamos Ksento šeimos sūnus, kurio dėdė taip pat buvo dvasininkas. Urbainas studijavo Bordo pas jėzuitus, kurie jį paskyrė Puatjė

jėzuitams pavaldaus Ludono klebonu. Be to, jis dar tapo vietinės Šventojo Kryžiaus bažnyčios kapitulos kanauninku.

Visais atžvilgiais gerbtinas ponas.

Jei tik ne jo nenumaldomas potraukis suvedžioti geresniosios visuomenės damas. Kas jam lengvai sekėsi. Buvo nepaprastai gražus vyriškis, be jokių abejonių. Ne tik patrauklios išvaizdos; ne tik aukštas, lieknas, simpatiškas, tamsių akių ir išpuoselėta barzdele. Dar ir žavingas, išsilavinęs ir iškalbus, ir aplink nebuvo nė vienos damos, kuri, jam pasistengus, nepasiduotų jo žavesiui. Jis tai žinojo, bet su moterimis nebuvo nei išdidus, nei pasipūtęs. Bet su jų tėvais, broliais ir pirmiausia sutuoktiniais – netgi labai.

O jie nevengė rodyti jam neapykantos. Daugiau nei aiškiai ir kartais netgi veiksmais. Be kitų, kurių šeimoms jis užtraukė gėdą, mirtini jo priešai pirmiausia buvo:

- Jeanas Mignonas, kaip ir Grandier, Šventojo Kryžiaus bažnyčios kanauninkas, vėliau oficialus uršuliečių nuodėmklausys;
- Barot, Mignono dėdė, bevaikis, turtingas ir todėl supamas palikimo besitikinčių giminių meilikavimų, o Grandier atvirai rodė jam panieką;
- prokuroras Trinquantas, taip pat Mignono dėdė, kurio dukra nuo Grandier pastojo, ką šeima visais būdais stengėsi nuslėpti;
- advokatas Menuau, irgi Mignono giminaitis, aistringai įsimylėjęs vieną damą, kuri į jo jausmus neatsakė, nes irgi slapta dievino Grandier;
- mesjė de Thibault, turtingas ir gerbiamas pilietis, kuris – teisingai ar neteisingai – viešai taip apkalbėjo Grandier, į ką tasai atsakė tuo pačiu, po ko Thibault prie bažnyčios durų išvelėjo jam šonus lazda;
- Pierre'as Barré, netoliese esančio Šinono Šv. Jokūbo bažnyčios klebonas ir kanauninkas.

Šios grupuotės nariai, beveik visi giminės, dabar kaltino Grandier nesirenkant, daugiausia šventose vietose, ištvirkavus su miesto moterimis, minėdami liudytojus, tarp jų – kunigą Gervaisą Mêchiną, tačiau visi liudytojai galiausiai išsižadėjo savo žodžių. Mêchinas prisipažino buvęs įkalbėtas parodyti, kad Grandier neva nuolat priiminėdavęs moteris bažnyčioje (!) ir ten su jomis ištvirkavęs. Bet tai netiesa, ir kadangi nė vienos moters niekas neįstengė priversti prisipažinti, kad minėtasis dvasininkas – nesvarbu, kur ir kada – su ja nepadoriai elgęsis, visi kaltinimai subliuško.

Bordo arkivyskupo teisme Grandier buvo visiškai išteisintas, bet draugiškai ir rimtai paragintas ieškotis klebono vietos kitoje parapijoje. Bet to daryti jis neketino, nes – tik pamanykit! – kaip tik dabar, ko gero, pirmą kartą rimtai įsimylėjo ir todėl nenorėjo bėgti iš Ludono nuo priešų, kuriuos ir šiaip niekino.

Prieš teismą jam teko kelis mėnesius kęsti kardomąjį kalinimą tiems laikams būdingomis baisiomis sąlygomis, ir dabar jis troško atsiteisti su priešais, pirmiausia su tokiu Thibault. Ir iš tiesų jam pavyko pasiekti, kad minėtasis ponas, kadaise priešais bažnyčią iškaršęs jam kailį, būtų nuteistas atgailauti, taip pat sumokėti piniginę kompensaciją ir padengti teismo išlaidas.

Bet paskui mirė dvasinis vienuolyno vadovas ir vienuolių nuodėmklausys, prioras Moussaut, ir reikėjo kuo skubiau surasti įpėdinį.

* * *

Marie Aubin buvo šešiolikos metų ir dar ne vienuolė, kaip ir kitos jos bendraamžės. Mergaitės buvo kilusios iš nusigyvenusių bajorų ar miestiečių šeimų, kurios nepajėgė surasti joms vyrų, nes paprasčiausiai trūko pinigų padoriam kraičiui.

Gyvenimas konvente buvo vargingas, vienuolės kasdienę duoną užsidirbdavo mokydamos internato mokines. Norėdamos bent šiek praskaidrinti niūrią kasdienybę, vyresnės mergaitės prisigalvodavo visokiausių šmėklų, kuriomis gąsdindavo jaunesnes, bet ir kai kurios vienuolės įsitraukė į makabriškus žaidimėlius. Aplinkui pradėta kuždėtis, kad vienuolyne vaidenasi, ir kai vyresniąją seserį „apsėdo", dirva jau buvo atitinkamai parengta.

Maria žinojo, ką sesuo Jeanne des Anges trokšta matyti mirusio prioro Moussaut įpėdiniu. Niekam nebuvo paslaptis, kad visos Ludono moterys – ir nei vienuolės, nei uršuliečių konvento mokinės nebuvo išimtis – atvirai žavisi Urbainu Grandier. Nors vos kelios apskritai jį akyse buvo regėjusios.

Bet kiekvienai bent vardas buvo pažįstamas ir kiekviena žinojo apie jo meilės nuotykius. Niekas taip nejaudino skaisčioje celėje miegančios vienišos moters, kaip mintis bent kartą gyvenime patirti kūniško geismo akimirką. Ne išimtis buvo ir vyresnioji sesuo, tegu ir iškrypusia nugara.

O gal kaip tik dėl to.

Niekas negirdėjo Urbaino Grandier pokalbio su vyresniąja, kuomet jis galutinai davė neigiamą atsakymą. Todėl niekas ir nežinojo, ar jis tai padarė mandagiai, ar greičiau šiurkščiai, kas būtų labiau atitikę jo charakterį. Tikra tai, kad aną vakarą vyresnioji patyrė pirmą priepuolį. Maria ir kitos moterys matė, kaip sesuo Jeanne des Anges staiga krito ant grindų ir, tampoma traukulių, pažėrė baisingų nešvankybių. O dar išskėtė kojas ir griebėsi už vietos, kurios moterys niekuomet neliesdavo kam nors matant.

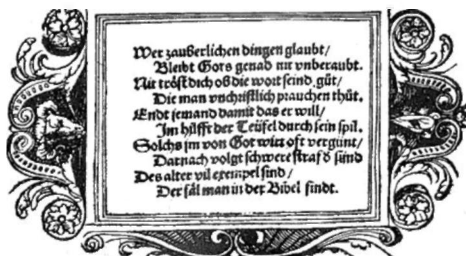
Kitos moterys puolė šalin, vienos iš gėdos, kitos – pašaukti mesjė Mignono, nes vienuolynas tuo laiku neturėjo nuodėmklausio, o jis vienintelis galbūt žinojo, ko griebtis. Jam iš tiesų pavyko vyresniąją nuraminti, bet priepuoliai per ateinančias dienas kartojosi ir užėjo dar vienai seseriai.

1. Tikėjimas, kad žmonės gali kerėti, yra labai senas. Ragana kelia audrą ir šiaušia bangas, ir laivas skęsta. Olaus Magnus, *Historia de gentibus septentrionalibus,* Roma, 1555.

2. Kerėtoja užburia du landsknechtus, jai padeda piktoji dvasia. Ant kalno raganius prišaukia darganą. Cicero, *De officio,* Augsburgas, 1531.

Wer zauberlichen dingen glaubt/
Bleibt Gots genad nit vnberaubt.
Nit tröst dich ob die wort seind gůt/
Die man vnchristlich prauchen thůt.
Endt jemand damit das er will/
Im hilfft der Teüfel durch sein spil.
Solchs im von Got wirt oft vergünt/
Darnach volgt schwere straf d sünd
Des alter vil exempel sind/
Der sál man in der Bibel findt.

Erstlich zu Nürenberg durch Valentin Geyßlern gedruckt.

3. Niurnberge 1567 metais paskelbta, kad ostiją išniekinti apsėstosioms padeda piktoji dvasia. Tais laikais velnias dar neturėjo šiandienio pavidalo.

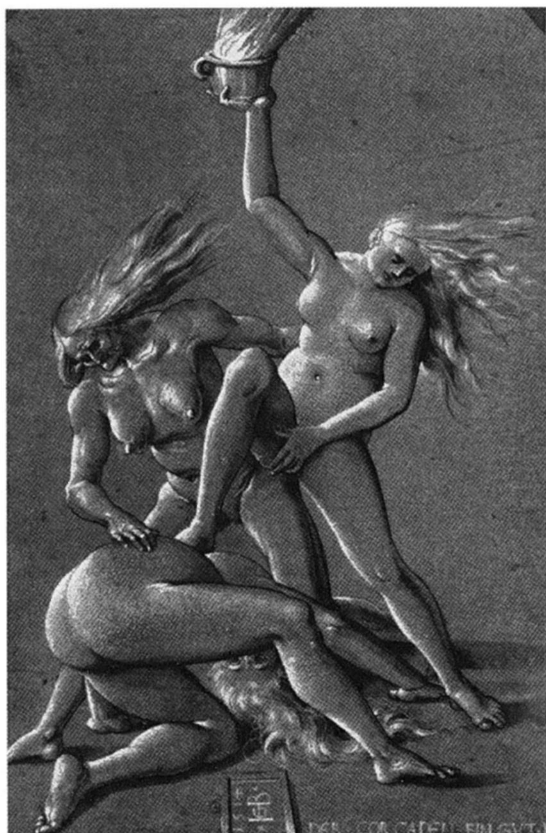

4. Kipšas gundo moterį. Čia velnią išduoda labai keista koja. Ulrich Molitor, *Von den Unholden und Hexen*, Konstancas, 1489.

5. Žmonių fantazijos būdavo neįtikėtinai erotiškos: jauna moteris ruošiasi į raganų puotą.

6. Hansas Baldungas Grienas, Albrechto Dürerio amžininkas, itin gašliai vaizdavo raganas (Städel muziejus, Frankfurtas prie Maino).

7. Kai vyras, greičiausiai raganius, pasmerkiamas myriop, velnias nusineša raganos sielą. Taip manyta 1517 metais.

8. Viena ragana surakinta šiekštu, o kita kankinama kūju daužant per nykščius. Medžio raižinys, XVI amžius.

9. Vyrui mauna ispaniškuosius batus ir taip suveržia, kad sutrupa kaulai. Vario raižinys, *Bilder Cautio*, 1632.

10. Baisiausia kankynė: įtariamoji už nugaros surištomis rankomis pakabinama, staiga nuleidžiama, o paskui vėl timptelėjama viršun. Kančioms sustiprinti neretai dar ir nuplaka rykštėmis. Jano Luykeno graviūra, apie 1685 metus.

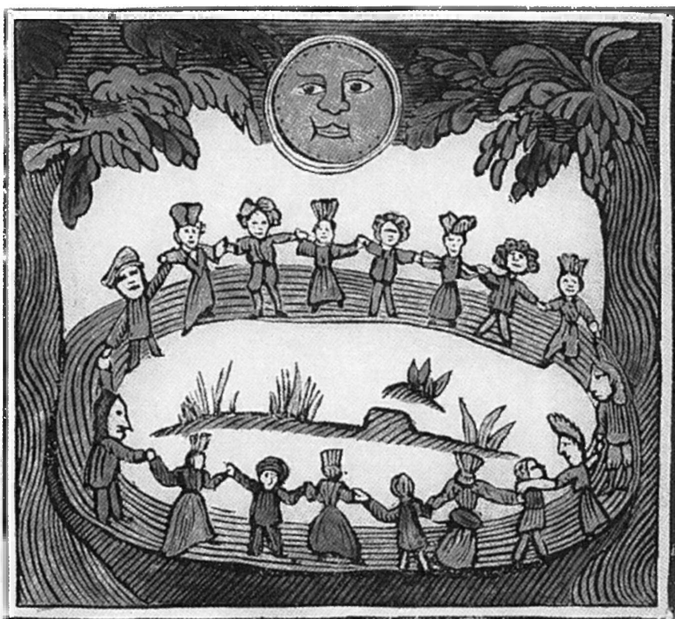

11. Viena seniausių skrendančių raganų pavaizduota Šlėzvigo katedros freskoje (XIII ar XIV amžius).

12. Raganos, pasivertusios gyvūnais, skrenda į šokius.

13. Raganų puota XVII amžiaus antrojoje pusėje nupiešta, tikėtina, teatro dekoracijoje (Paryžiaus nacionalinė biblioteka).

14. Naiviai apie raganas manyta Anglijoje per pilnatį. Williamo Linnellio medžio raižinys, vėliau nuspalvintas (Bridgeman meno biblioteka, Londonas).

15. Itin išraiškingas raganų puotos Blokberge paveikslas (pagal Michaelio Heero vario raižinį).

16. Raganos sveikina savo poną bučiuodamos jam užpakalį. Medžio raižinys, Francesco Maria Guazzo, *Compendium maleficarum*, Italija, 1626.

17. Sulėkusios į Blokbergą raganos šoka su velniais; vidury viena jų bučiuoja Belzebubui užpakalį. Johann Prätorius, *Blockes-Berges Verrichtung*, Leipcigas, 1669.

18. Raganų medžioklė Šveicarijoje; trys apsėstosios deginamos gyvos (Prūsų kultūrinio paveldo archyvas, Berlynas).

19. Kerėtoja 1533 metais baudžiama ugnimi priešais Šiltacho (Švarcvaldas) miestelio vartus. Stefano Hamerio medžio raižinys, vėliau nuspalvintas (Meno ir istorijos archyvas, Berlynas).

Ein erschröckliche geschicht/ so zu Derneburg in der Graff-
schafft Reinsteyn/ am Hartz gelegen/ von dreyen Zauberin/ unnd zwayen
Mañen/ In etlichen tagen des Monats Octobris Im 1555. Jare ergangen ist.

20. Iš pakartos raganos kūno bėga dvi piktosios dvasios (Florencija, 1520).

21. Derneburge (Hercas) deginamos trys apsėstosios, o velnias drakono pavidalu pasiima jų sielas. Jörgo Merckelio medžio raižinys, 1555 metai.

22. Dėl prastų orų, bado, maro ir siautėjančių kariaunų XVII amžiuje žmonės ieškojo kaltųjų ir tikėjo, kad visų negandų priežastis – raganos ir raganiai. Hanso Ulricho Francko graviūra, 1645 metai.

23. Sklandė toks kliedas: žmogus gali pavirsti vilkatu, vogti ir ryti vaikus. Lukaso Cranacho medžio raižinys, apie 1550 metus.

24. Raganiškoms apeigoms naudojami vaikai. Medžio raižinyje matyti, kaip kerėtojai degina ir katile verda mažylius.

25. Per raganų puotą kipšams pristatomi ir vaikai. Medžio raižinys, Francesco Maria Guazzo, *Compendium maleficarum*, Italija, 1626.

26. Velnias sveikina atvykėlį, raganų mokinį. Medžio raižinys, Francesco Maria Guazzo, *Compendium maleficarum*, Italija, 1626.

27. Anglijos raganų medžiotojas Matthew Hopkinsas tardo dvi raganas, kurios išduoda savo kaukų, vadinamųjų *imps*, vardus (medžio raižinys, 1647).

28. Šitos raganavimu apkaltintos ir nuteistos pakarti Anglijos moterys galėjo džiaugtis, nes išvengė laužo liepsnų (XVII–XVIII amžiaus medžio raižinys, vėliau nuspalvintas; Bridgeman meno biblioteka, Londonas).

Kadangi Urbainas Grandier atsisakė tapti naujuoju vienuolių nuodėmklausiu, joms neliko nieko kita kaip pasirinkti Jeaną Mignoną, ir pirmas dalykas, ką jisai nustatė – vienuolyno vyresnioji apsėsta velnio. Vienintelis kylantis klausimas: kaip?

Į jį atsakyti galėjo tik pats demonas, matyt, užvaldęs vienuolyno vyresniąją, todėl visais įmanomais velnio išvarymo ritualais pamėginta išsiaiškinti, kuo jis vardu, tasai vyresniojoje apsigyvenęs velnias, ir kaip apskritai patekęs į jos kūną.

Apklausdavo arba mesjė Mignonas, arba jo draugas Jeanas Barré, Šinono klebonas.

Anuomet visi manė, kad kiekvienas velnias moka ir graikiškai, ir lotyniškai, bet Astarotas – taip prisistatė vyresniąją užvaldęs demonas – į jam užduodamus klausimus atsakinėjo tokia prasta lotynų kalba, kad tikram velniui turėtų būti baisi gėda. O graikiškai apskritai nesuprato.

Tačiau Mignonui ir Barré pavyko iš demono išgauti, kad dėl visko kaltas Urbainas Grandier: jis ne tik burtais apgyvendinęs jį – Astarotą – vienuolyno vyresniosios viduje, bet yra sudaręs kitų paslaptingų sandėrių ir slapta atgabenęs daugiau velnių į kitų vienuolyne gyvenančių moterų kūnus.

Iš tikrųjų: ateinančiomis savaitėmis ir daugiau vienuolių bei mokinių puolė į ekstazę, rėkavo nepadorius dalykus ir raitėsi ant grindų tampomos vienareikšmiškų konvulsijų. Urbainas Grandier, žinoma, apie tai išgirdo ir, jausdamas nelaimę, kreipėsi į vietos amtmoną, kuris savo ruožtu pabandė daryti įtaką įvykiams už vienuolyno sienų; bet tam Mignonas ir Barré smarkiai pasipriešino. Bažnyčios valdose pasaulietiniams pareigūnams nėra ko veikti, jie paklūstantys vieninteliam Puatjė vyskupui.

O tasai priklausė mirtiniems kaltinamo klebono priešams, todėl Grandier iš karto kreipėsi į Bordo arkivyskupą. Šis nusprendė, kad reikalą turi ištirti trys nepriklausomi gydytojai. Drauge ir kitas keistenybes išsiaiškins... Pavyzdžiui, ar

apsėdimai apsimestiniai, galbūt jas paskatino Grandier priešai? Taip pat jis norįs žinoti, kodėl tariamieji velniai kalba tokia prasta lotynų kalba ir visiškai nekalba graikiškai?

Neva apsėstos moterys bet kokiu atveju nedelsiant turėjo būti izoliuotos nuo savo aplinkos, kad būtų apsaugotos nuo visokiausių pakuždėjimų. Kaip laikomasi šios neabejotinai būtinos priemonės, turėjo kontroliuoti amtmonas ir neutralus baudžiamųjų bylų teisėjas, ir lai niekas jam neaiškina, kad per brangu. Jis, arkivyskupas, pats apmokėsiąs visas išlaidas!

Ir čia isterija laikinai baigėsi.

* * *

Bet lemiamas arkivyskupo žodis turėjo pražūtingų padarinių uršuliečių vienuolynui, nes, kaip ir buvo galima įsivaizduoti, jis akies mirksniu įgijo blogą vardą. Todėl susirūpinę tėvai atsiėmė vaikus iš internato, paskutinis vienuolių pajamų šaltinis išseko. Moterys jau manėsi turėsiančios apleisti vienuolyną, bet vieną dieną Jeanas Mignonas sušaukė slaptą susirinkimą.

Nežinia, kas ten kalbėta, bet iš vėliau nutikusių įvykių galima spręsti, kad Mignonas atskleidė planą, kaip sugrąžinti į Ludoną pinigus. Aukas ir pajamas iš atkeliaujančių piligrimų buvo galima privilioti vieninteliu būdu: iš tiesų velnio apsėstų vienuolių vaizdu!

Tiesa, vėl imtis Grandier buvo šiek tiek pavojinga, nes tasai akivaizdžiai mėgavosi arkivyskupo globa. Bet kaip tik šiomis dienomis į Ludoną atvyko valstybės tarėjas Jeanas-Marie baronas de Laubardemontas, kad kardinolo Richelieu pavedimu įsakytų nugriauti tenykštę tvirtovę.

Mignono draugams ir gerbiamiems miesto piliečiams, susibūrusiems aplink mesjė de Thibault, prokurorui Trinquantui ir advokatui Menuau visiškai nereikėjo aiškinti svečiui iš

Paryžiaus, kad pagarsėjęs mergišius Grandier, apkerintis net vienuoles, ir didžiai gerbiamas kardinolas jaučia vienas kitam kuo nuoširdžiausią priešiškumą dar nuo tų laikų, kai Richelieu tebuvo smulkus prioras. Valstybės tarėją dar prieš jam išvykstant atitinkamai informavo pats kardinolas. Ir jis puikiausiai viską žinojo.

Vos jam atvykus vienuolyne velniai vėl ėmė puldinėti moteris. Mignono kreipimasis į vienuoles suveikė, kaip ir buvo tikėtasi. Demonai vėl užvaldė vyresniąją seserį ir dar kitas penkiolika moterų, ir atrodo, kad greitai velniams vienuolyne pasidarė ankšta, nes jie rado prieglobstį ir miestiečių namuose, kur užpuldavo jaunas merginas, kurios kaip ir apsėstos vienuolės leisdavosi į geidulingas fantazijas ir nuo ryto iki vakaro gašliai vapėjo Grandier vardą.

Laubardemontas iškeliavo su naujienomis į Paryžių ir sugrįžo turėdamas įsakymą suimti Urbainą Grandier. Bet net ir menkai išmanantys teisę Ludono gyventojai su nuostaba pastebėjo, kad procesas prieš jų kleboną netikėtai pradėtas antrą kartą ir kad jo pradžią ženklino ne tyrimas, kas būtų buvę įprasta, o iš karto išduotas orderis suimti.

Grandier iš karto nugabeno į Angerso pilį, kur jis turės praleisti ateinančius keturis mėnesius.

Motina ir keletas likusių draugų, įteikdami prašymus Paryžiaus parlamentui, bergždžiai stengėsi pasiekti, kad procesas būtų teisingas, bet gavo lakonišką atsakymą: karaliui pasirodę reikalinga uždrausti parlamentui ir kitiems teisėjams kištis į šį reikalą.

Procesui pasiekus lemiamą stadiją, Grandier buvo perkeltas į vienus Ludono namus, priklausiusius Mignonui, kuriuose gyveno seržantas vardu Bontempsas; jo žmona šnipinėjo kalinį ir informuodavo Mignoną. O tasai savo ruožtu pranešdavo „apsėstoms“ vienuolėms, kuriose tūnantis demonas „aiškiaregys“ skelbdavo, ką Grandier šiuo metu veikia.

Prižiūrėti vienuoles buvo paskirti ne gerbiami neutralūs aplinkinių didelių miestų medikai, o nežinomi netoliese esančių kaimų gydytojai. Vaistininku pasirinktas teistas už seksualinį priekabiavimą prie jaunos moters barzdaskutys, kuris, žinoma, buvo Mignono pusbrolis. Niekas nekontroliavo, ar gydytojų išrašytus vaistus vienuolėms jis duodavo tinkamais kiekiais, ar maitino „pacientes" per didelėmis dozėmis, taip sukeldamas pageidautiną audringą poveikį.

Bet vis vien viskas tebuvo juokingas farsas. Tiesa, pradžioje plūdo smalsuolių būriai, Ludone palikdavę ir krūvas pinigų. Bet mėgėjiškas neva apsėstų moterų smalsiems piligrimams siūlomas spektaklis buvo kiaurai permatomas, ir žiūrovų pamažu ėmė mažėti, o ir atvykę mokslininkai neslėpė pasipiktinimo, matydami diletantiškus Mignono ir jo moterų pasirodymus.

Reikėjo sugalvoti ką nors įtikinamo, ir štai buvo paskelbta, kad trys iš tuo metu vienuolyno vyresniojoje tūnančių septynių velnių – Asmodėjas, Gresilas Žvilgantysis ir Amanas Galingasis – tokią ir tokią dieną garantuotai išeisiantys. Išeidami gerajai moteriškei jie paliksiantys tris žaizdas kairiame šone bei atitinkamas skyles marškiniuose, sijone ir suknioje.

Tą dieną Šventojo Kryžiaus bažnyčia buvo pilnutėlė, nes visi troško pamatyti, ar velniai bent šįkart laikysis žodžio – juk jau tiek kartų buvo žadėję palikti moterų kūnus. Atėjus laikui priekin žengė medikas Duncanas, Somiūro protestantiškosios akademijos direktorius ir filosofijos daktaras, ir priminė, kad buvo žadėta surišti vienuolyno vyresniajai rankas, kad nė minties nekiltų apie apgaulę.

Velnio išvarytojai tą patvirtino, bet savo ruožtu priminė, kad atėjo daug žiūrovų, būtinai norinčių pamatyti, kaip demonai tąsys moters kūną, todėl jos rankos kol kas nebus rišamos. Tada jie tęsė užkalbėjimus, ir greitai vyresniosios kūnas baisingai persi-

kreipė; ji krito ant grindų, smarkiai išsuko šlaunis į išorę, pasisuko ant kairio šono ir kurį laiką ant jo gulėjo.

Tada visi išgirdo ją dejuojant, matė, kaip ji ištraukė ranką iš po krūtinę dengiančio audinio: pirštai buvo kruvini. Pripuolę jos ištirti gydytojai aptiko skyles marškiniuose ir apatiniuose baltiniuose, o atidžiau pažiūrėję ir mažutėlaites žaizdeles ant krūtinės, greičiausiai pasidarytas pačios. Skylės drabužiuose irgi, ko gero, buvo išpjautos iš anksto.

Bent jau Somiūro gydytojas vėliau surašė ironijos persunktą protokolą, bet kadangi jis buvo hugenotas, iš pradžių dėl paprastumo į jį niekas nekreipė dėmesio. Bet visiems dalyviams buvo visiškai aišku, kad čia tik pigus blefas.

Po to surengta didelė vieša Grandier ir vienuolių akistata, bet susitikimas Šventojo Kryžiaus bažnyčioje, kaip rašoma šio įvykio protokole, peržengė bet kokias padorumo ribas. Kai Grandier moterims į akis pasakė kitais atžvilgiais esąs nusidėjėlis, bet niekuomet nedaręs tų šlykštynių, kuriomis kaltinamas, įvyko tai:

„Šioje vietoje neįmanoma žodžiais išreikšti, kas užgriuvo jusles: akys ir ausys patyrė tokį nesuvokiamą siautulį, kokio niekaip negalėjo būti regėjusios anksčiau, nei nėra pratusios prie tokių niūrių scenų. Kai jis dar pasakė nesąs nei jų šeimininkas, nei tarnas ir tai, kad jos, viena vertus, teigiančios jį esant šeimininką, bet kartu siūlosi pasmaugti, skamba daugiau nei neįtikėtinai, sumaištis ir siautulys virto visiška beprotybe. Dalyvavę asmenys netgi turėjo įsikišti ir apsaugoti šio spektaklio kaltininką nuo mirties. Viskas, ką buvo galima padaryti šioje situacijoje – kuo greičiau išgabenti jį iš bažnyčios."

Kai ką ypatingo susigalvojo viena vienuolė, egzorcistui tvirtinusi, kad Grandier pasiuntė kelioms skaisčioms mergelėms kažką, „ko ištarti gėda neleidžia", kad jos pastotų monstrais. Bet panašu, kad gėda nebuvo labai didelė, nes vienuolė galop atskleidė, jog tai buvusi jo sėkla.

Akivaizdu, kad egzorcistui nė į galvą nešovė pamąstyti, kaip Grandier savo dabartinėje padėtyje galėjo tą padaryti, o tik naiviai paklausė, kodėl gi nieko neišdegė su tais monstrais. Į tai mergina atsakė šventvagysčių ir nešvankybių lavina. Visuomenėje vis labiau plito priešiškos nuotaikos tariamai apsėstųjų atžvilgiu.

Bet Mignonas ir jo draugai ne to tikėjosi. Todėl buvo išleisti dekretai ir paskelbta, kad visiems – neatsižvelgiant į luomą – kuo griežčiausiai uždrausta blogai atsiliepti apie vienuoles ir vadinti jas kitaip nei „piktų padarų apsėstos būtybės". Kas drįsdavo pasakyti apie jas ar kunigus ką blogo, galėjo užsitraukti dideles baudas ir net fizines bausmes.

Nors kartkarčiais kuri nors iš vienuolių, graužiama sąžinės, viešai atsiimdavo savo žodžius ir prisipažindavo buvusi priversta taip kalbėti, o dabar nebegalinti toliau taip gyventi. Bet egzorcistai ir tokiais atvejais kalbėjo tik apie blogą demonų įtaką.

Pamažu visiems proceso dalyviams ėmė atrodyti saugiau padaryti vaidulams galą, kol bjaurioji apgaulė neišaiškėjo.

Iš tiesų kaltinamajam surengtas procesas buvo trumpas ir ne mažiau nevykęs nei parodomieji procesai šiandienos diktatūrose. Nebuvo jokio gynėjo ir nepriklausomų atsiliepimų, gynybos liudytojams buvo grasinama, jų parodymai neprotokoluojami. Viską nulėmė painūs ir, ko gero, mintinai išmokti vienuolių parodymai. Kaltintojas ir teisėjas buvo tas pats asmuo – Jeanas-Marie baronas de Laubardemontas, be jokių išlygų remiamas Mignono ir jo draugų rato.

Urbainas Grandier buvo nuteistas myriop, sudeginant gyvą aikštėje priešais Šventojo Kryžiaus bažnyčią. Bet prieš tai dar buvo paskirta speciali apklausa, kuri reiškė ne ką kita, kaip dar vienus smarkius kankinimus prieš mirtį, nors apskritai nebuvo nieko, ką iš jo būtų buvę galima sužinoti.

Jo kojas įspraudė tarp dviejų masyvių medžio trinkų, kurias suveržė taip stipriai, kad Grandier šlaunys ir blauzdos sutrupėjo. Jis prašė kankintojų leisti numirti ramiai, bet netgi tai buvo interpretuota kaip užsispyrimas. Paskui jį nunešė į egzekucijos vietą. Eiti pats seniai nebeįstengė.

Neva buvo žadėta prieš uždegant laužą jį pasmaugti, kaip dažnai tokiais atvejais būdavo daroma. Bet ne šiuo atveju. Baugu pagalvoti, kaip pasielgta su – bent jau kaltinimų prasme – nekaltuoju. Ir ne iš bukos raganų baimės kaip daugeliu kitų atvejų, ir ne dėl religinio kliedo. Šįkart motyvas buvo pavydas ir neapykanta.

Gryniausia krikščionio neapykanta kitam krikščioniui.

Atleiskit, jei garsiai pareikšiu prieštaravimą kankinimams.
Drįstu stoti žmogiškumo pusėn prieš
paprotį, krikščionims ir kultūringoms tautoms
darantį gėdą, žiaurų ir visiškai nereikalingą.
Frydrichas II Didysis

20. LAIŠKAS

Pro aukštai iškirstą siaurą ir grotuotą langą į celę krito nedaug šviesos. Bet turėtų užtekti, galvojo vyras, sužalotomis rankomis ieškantis po šiaudais paslėpto popieriaus lapo. Kartu su plunksna ir mažu rašalo buteliuku.

Johannesas Junius, penkiasdešimt penkerių metų Bambergo miesto burmistras, vos prieš kelias dienas dar vienas gerbiamiausių vyskupo valdų vyrų, kelių liudytojų – per kankinimus, žinoma, – buvo apibūdintas kaip raganius ir nedelsiant suimtas arkivyskupo parankinių. Dienų dienas jį kankindami tardė, ir, kaip anksčiau jį apkaltinusiems, tikrąja to žodžio prasme padiktavo, ką sakyti: kaip jis neva sudaręs sandėrį su šėtonu, kas dar priklausą velnio garbintojų šutvei ir kur jie paprastai susitinką.

Žinojo, kad mirs. Mirties nuosprendis tebuvo formalumas. Vienintelė malonė, kurios galėjo tikėtis – kad nesudegins gyvo, o prieš tai pasmaugs. Kaip jau minėta, kartais prisipažinusius nusidėjėlius pasmaugdavo. O prisipažino jis tikrai viską, ką tik iš jo norėjo išgirsti.

Dabar jam teliko vienintelis rūpestis: perspėti dukterį Veroniką, kad neliktų Bamberge, o susikrapštytų šiek tiek pinigų ir pasipustytų padus. Nesvarbu, kur. Tik kuo toliau nuo vyskupo valdų, kur ištisus dešimtmečius siautė įnirtinga dviejų grupuočių kova: tarp tų, kurie gana abejingai žiūrėjo į naują reformuotą

mokymą, kaip ir anksčiau elgėsi tarsi kokie liberalūs renesanso kunigaikščiai ir palaikė gerus ryšius su aplinkiniais dvarininkais – dažniausiai protestantais, nuo kurių paramos ilgus metus finansiškai sunkiai besiverčianti vyskupija buvo smarkiai priklausoma.

Su šia vangoka klika įnirtingai kariavo dvasininkai, susibūrę aplink naująjį arkivyskupą Johanną Georgą II Fuchsą von Dornheimą, uolų kontrreformacijos šalininką, kuris kovai su raganavimu iš Eichšteto pasikvietė specialistą – dr. Johanną Schwarzkonzą ir kartu su Bambergo ekspertu Ernstu Vasoldtu paskyrė vadovauti raganų kaltinimo komisijai.

Trečiasis kompanijoje buvo generalinis vikaras ir vyskupo vikaras Friedrichas Förneris, niršus fanatikas, nesuskaičiuojamuose pamoksluose kviečiantis persekioti tariamas raganas ir raganius ir propaguojantis pasiutėliškai drąsią teoriją: atseit, turint galvoje faktą, kad tarp piliečių katalikų yra nemažai raganų, vadinasi, tai esąs neatremiamas įrodymas, kad katalikybė – vienintelė tikra religija. Neva akivaizdu, kad šėtonas stengiasi sudaryti velniškuosius sandėrius tik su katalikais, nes naujojo mokymo šalininkai, kaip žinoma, vis tiek eretikai ir savaime esantys jo valdžioje!

Vyskupo vikaras užsibrėžė tikslą susekti kiekvieną vyskupo valdų raganą ir kadangi – jo skaičiavimu – įprastame kalėjime nebeužteksią joms vietos, 1627 m. įsakė specialiai būsimiems suimtiems velnio garbintojams pastatyti naują kalėjimą, vadinamąjį vaiduonamį*, kur tilpo iki keturiasdešimties įtariamųjų.

Vaiduoliai** – taip anuomet Bamberge buvo vadinamos raganos ir raganiai.

Johannesas Junius tuo tarpu susirado rašymo įnagius. Vienas prižiūrėtojas atnešė juos – suprantama, už gausius arbat-

* Vok. *Trudenhaus.*
** Vok. *Truden.*

pinigius – iš dukters Veronikos; nuneš ir laišką, kurį jis kaip tik pradėjo rašyti. Junius primygtinai patars jai bėgti, nors pats gi nepabėgo. Dabar nepajėgė suprasti tokio savo lengvabūdiškumo. Juk vasarį arkivyskupo raganų medžiotojai įsakė suimti, kankinti ir sudeginti jo žmoną.

Burmistro žmoną!

Negi jis rimtai tikėjosi, kad jo paties paliesti nedrįs?

Pačiam vyskupo valdų kancleriui teko šituo patikėti. Tai nutiko ką tik, bet istorija prasidėjo daug anksčiau, kai į Bambergą atvyko Georgas Haanas ir, valdant tuometiniam arkivyskupui Johannui Philippui von Gebsatteliui, tapo vicekancleriu. Tasai tikrai nebuvo pats dievobaimingiausias žmogus, gyveno su moterimi ir paleido į pasaulį nei daug nei mažai – septynis vaikus. Jų globėju paskyrė Georgą Haaną, kas rodo, kokią didelę įtaką jaunuolis jau turėjo dvare.

Jei religinės temos arkivyskupui varė nuobodulį, tai Haanas apskritai niekino siautėjančią raganų isteriją, nes Fuldos vyskupo valdose raganavimu buvo įtarinėjama ne tik jo motina; jo žmonos Katharinos motiną Mergentheime netgi sudegino. Nenuostabu, kad Bambergo vyskupo valdose jis priešinosi bet kokioms raganų medžioklėms ir vėliau jas visiškai uždraudė.

Finansiniais sumetimais, kaip pats teigė.

Bet jų šalininkai, atėjus į valdžią naujajam arkivyskupui Johannui Georgui II, vis stiprėjo. Tiesa, jiems atrodė per daug pavojinga pulti Haaną – jau paaukštintą iki vyskupo kanclerio – tiesiogiai. Todėl iš pradžių skleidė šmeižikiškus gandus apie jo šeimą, suiminėjo Haanų draugus ir pažįstamus, ir kai kancleris pajuto pavojų ir iškeliavo į Špejeryje reziduojantį imperijos aukščiausiąjį teismą prašyti apsaugos sau ir šeimai, smogė: suėmė jo žmoną ir dvidešimt ketverių metų dukterį.

Kai kancleris su šiokiu tokiu apsaugos raštu grįžo į Bambergą, buvo per vėlu: žmona ir duktė (kankinamos) jau buvo prisipa-

žinusios, ir todėl kaltos (nesvarbu, turėdamos apsaugos raštus ar ne). Dauguma juristų kuo rimčiausiai manė, kad kankinamas žmogus sako tiesą, nes melas – tai mirtina nuodėmė, kurios kankinamasis prieš pat mirtį tikrai nenorės užsitraukti.

Kaip yra iš tikrųjų, Johannesas Junius patyrė savo kailiu.

Po žmonos ir dukters egzekucijos buvo paskelbta kanclerio Georgo Haano medžioklė, juolab kad jis prisidarė dar daugiau priešų, pavyzdžiui, išvadindamas raganų komisarą dr. Vasoldtą girtuokliu. Iš kiekvieno naujai suimtojo kankinimais būdavo išgaunamas dr. Haano apibūdinimas, kol galiausiai ir pats kancleris atsidūrė vaiduonamyje ir tenai buvo taip baisiai kankinamas, kad prisipažino neįtikėtinus dalykus.

To paties sulaukė ir jo suimtas sūnus.

Georgas Haanas prašė nesudeginti jo gyvo, bet net ir ši malonė jam suteikta su vienintele sąlyga: jis turėjo prisipažinimą dar kartą pakartoti viešai. Panašu, kad visgi išsigąsta, jog Špejeryje reziduojantis imperijos aukščiausiasis teismas šiek tiek atidžiau pasižiūrės į keistus Bambergo vyskupo valdose vykstančius procesus – šiaip ar taip, valdant arkivyskupui Johannui Georgui II Fuchsui von Dornheimui sudeginta beveik tūkstantis du šimtai žmonių. Anuomet manyta, kad aiškus ir viešas aukšto rango nusikaltėlio prisipažinimas – po kankinimų ar jų netaikant – padarys teismą labiau įtikinamą.

Dalyvaujant daugiau nei trisdešimčiai aukšto rango liudytojų įvyko tokia protokole užfiksuota apklausa:

„Ar viską taip prisipažinęs?

Prisipažinęs.

Ar viskas, kas paskelbta, esanti tikra, nuodugni, gryniausia tiesa?

Atsako: Taip.

Ar taip susiklosčius pasirengęs už savo žodžius galvą dėti?

Atsako: Taip.“

Liepos 14 d. auštant buvęs Bambergo vyskupo valdų kancleris, stebint maždaug keturiasdešimčiai piliečių, buvo nukirsdintas. Jo kūnas slapčia nuneštas į egzekucijų vietą ir sudegintas.

Ir viskas nutiko vos prieš dešimt dienų.

* * *

Johannesas Junius turėjo žinoti, ką sugeba arkivyskupo raganų medžiotojai. Bet, ko gero, žinoti nenorėjo. Tvirtai užmerkė akis, kad nematytų baisios tiesos, kaip ir daugelis, tebelikusių gyventi vyskupo valdose, nors visiems vienodai bet kada galėjo grėsti suėmimas, kankinimai ir mirtis ant laužo.

Tačiau bent jau Veronika, mylima jo duktė, privalo bėgti. Sužalotais pirštais panardino plunksną į mažutį rašalo indą ir sunkiai pradėjo vedžioti:

„Iš visos širdies linkiu tau labos nakties, mano mieloji dukra Veronika!

Neteisingai atsidūriau šiame kalėjime, neteisingai buvau kankinamas ir neteisingai turiu mirti. Nes tas, kuris patenka į šiuos namus, priverstinai tampa raganiumi, arba yra kankinamas tol, kol išsigalvoja ką nors panašaus, jei, padėk Dieve, jam kas nors šauna į galvą. Papasakosiu tau, kas nutiko man.

Mane tardant pirmą kartą, dalyvavo dr. Braunas, dr. Kötzendörfferis ir du daktarai iš svetur. Dr. Braunas paklausė manęs: na, svaini, kaip čia atsidūrėt? Atsakiau: nepasisekė. Klausykit, pasakė jis, jūs – raganius! Geriau laisva valia prisipažinkit, nes kitaip atves liudytojų akistaton, ir šalia stovės budelis! Atšoviau: nesu aš joks raganius, mano sąžinė švari, atveskit kad ir tūkstantį liudytojų, nepasiduosiu. Bet liudytojus išklausysiu.

Atvedė kanclerio sūnų. Paklausiau jo: pone daktare, ką apie mane žinote? Per visą savo gyvenimą jokių reikalų su jumis ne-

turėjau, nei gerų, nei blogų! Jis atsakė: buvom susitikę žemės teisme. Atleiskit, bet ir dvare jus mačiau.

Na ir kas?

Daugiau jis nieko nežinąs.

Tada paprašiau įgaliotų ponų prisaikdinti jį ir kuo nuodugniausiai apklausti. Bet dr. Braunas tarė: nedarysime to, ko norite; užtenka, kad jis jus matė. Galite eiti, pone daktare!

Aš sušukau: pone, kas taip veda procesą? Jei taip vyksta tardymas, tai jūs taip pat nesaugus kaip ir aš ir bet kuris kitas garbingas vyras! Bet niekas manęs nesiklausė.

Po to atėjo pats kancleris ir, kaip ir jo sūnus, pareiškė mane matęs, bet žiūrėjęs man tik į kojas, nežinojęs, kas aš. Paskui Hopfenų Else pasakė regėjusi mane Hauptsmorvaldo miške šokantį. Paklausiau: su kuo? Ji atrėžė nežinanti. Maldavau ponų Dievo vardu, juk girdite, kad čia vien melagingi parodymai, prisaikdinkite juos ir tardykite!

Bet jie atsisakė ir liepė man geruoju prisipažinti, arba mane privers budelis. Paprieštaravau, kad niekuomet nemelavau Dievui, todėl nenoriu to daryti ir dabar, Dievas maloningai apsaugos mane. Todėl mieliau iškęsiu viską, kas bus lemta.

O tada, Dieve Aukščiausiasis, pasigailėk manęs, atėjo budelis, uždėjo man pirštų spaustuvus ir taip suspaudė plaštakas, kad pro nagus prasiveržė kraujas ir negalėjau nieko daryti rankomis keturias savaites, ką dar gali matyti iš mano rašto. Tuomet pavedžiau save švenčiausiajam Kristui su jo penkiomis žaizdomis ir sušukau: kalbama apie Dievo garbę ir jo vardą, kurio niekuomet neišsižadėjau, todėl patikiu savo nekaltumą ir visas kančias jo penkioms žaizdoms; jis apramins mano skausmus, kad įstengčiau juos pakelti.

Paskui mane išrengė, surišo rankas už nugaros ir už jų pakėlė viršun. Pamaniau, kad maišosi dangus ir žemė, nes taip jie mane kėlė ir leido aštuonis kartus, ir aš kenčiau neapsakomą skausmą. O dar buvau visiškai nuogas, nes prieš tai įsakė mane išrengti.

Kai Dievo padedamas šiek tiek atsigavau, pasakiau: atleisk jiems Dieve, kad jūs kankinate nekaltą žmogų, niekuo neprasikaltusį. Siekiate ne tik sunaikinti kūną ir sielą, bet ir paveržti jo turtą!

Dr. Braunas atsakė: Tu šunsnukis!

O ne, surikau, nesu, nė truputėlio, esu toks pats gerbiamas kaip ir jūs visi, bet, jei viskas taip klostosi, tai nė vienas gerbiamas Bambergo vyras nėra saugus, nei jūs, nei bet kuris kitas! Tada daktaras tarė, kad prie jo velnias nekimba. Ir prie manęs ne, atsakiau, bet tikrieji velniai – tai jūsų melagiai liudytojai ir žiaurūs kankinimai! Nes nepaleisite nė vieno, net jei ir ištvertų visus kankinimus.

Penktadienį, birželio 30 dieną, Dievas mato, turėjau vėl kęsti kankinimus. Visą šį laiką negalėjau nei apsirengti, nei nieko kito daryti rankomis, jau nekalbant apie kitokius nekaltai patirtus skausmus.

Budelis, vėl atvedęs mane į kalėjimą, pasakė: pone, maldauju jūsų dėl Dievo meilės, prisipažinkite ką nors, nesvarbu, tiesą ar ne. Susigalvokite ką nors, nes neištversite kankinimų, kuriuos jums paskirs. O net jei netyčia ir ištvertumėt, gyvas iš čia neišeitumėt, net jei grafas būtumėt. Viena kančia keis kitą, kol prisipažinsit, kad esat raganius, ir prabilsit. Kitaip jūsų ramybėj nepaliks – aišku iš kitų nuosprendžių, jie visi vienodi.

Vėliau atėjo Georgas ir pranešė raganų teismų komisarus paskelbus, jog mano ponas ketina mano pavyzdžiu duoti kitiems tokią pamoką, kad ilgai atsimintų. Ir visi budelio padėjėjai taip sakę ir norintys vėl mane kankinti. Todėl prašąs manęs vardan Dievo bent ką nors susigalvoti. Net jei būčiau ir visiškai be kaltės, niekuomet neišeičiau iš kalėjimo gyvas. Tą patį man sakė Kandelgießeris, Neudeckeris ir kiti. Tuomet paprašiau duoti man vieną dieną laiko pagalvoti, nes jaučiuosi pasigailėtinai, ir atsiųsti kunigą. Su kunigu susitikti man neleido, bet davė laiko pagalvoti.

Ak, mieliausioji dukra, koks pavojus man grėsė ir vis dar tebegresia? Turiu prisipažinti esantis raganius, nors nesu, turiu dabar atsižadėti Dievo, nors niekuomet nesu atsižadėjęs. Dieną naktį kovojau su savimi, bet galop nusprendžiau. Nebenorėjau jausti sąžinės graužaties; kadangi kunigo, su kuriuo galėčiau pasitarti, man neatsiuntė, norėjau ką nors sugalvoti ir prisipažinti.

Būtų dar visai gerai, jei tik tvirtinčiau padaręs, ko iš tiesų nepadariau. Norėjau atlikti išpažintį; maniau, tegu visa atsakomybė tenka privertusiems mane prisipažinti. Todėl vėl pareikalavau tėvo prioro iš pamokslininkų vienuolyno, bet man neleido su juo susitikti. O paskui daviau parodymus, kurie, deja, nuo pat pradžių buvo melas.

Mano mieliausiasis vaike, dabar papasakosiu, ką jiems pasakiau ir kaip išvengiau sunkių kankinimų ir žiaurių kančių, kokių niekaip nebūčiau galėjęs ištverti. Neva kai 1624 ar 1625 m. bylinėjausi Rotveilyje, daktarui ir šiaip savo interesams ginti man prisireikė apie šešis šimtus guldenų, todėl kreipiausi į keletą garbingų žmonių, kurie mane išgelbėjo.

Kol kas viskas atitinka tiesą. Bet dabar pradedu išgalvoti parodymus, kuriuos buvau priverstas duoti išsigandęs gresiančių siaubingų kančių ir dėl kurių turėsiu mirti. Pasakiau, kad prislėgtas rūpesčių neva patraukiau į savo laukus netoli Frydrichsbruneno ir prisėdau tenai pasėdėti.

Čia prie manęs prisiartinusi viena šėrėja ir paklaususi: pone, kas jums, kodėl toks liūdnas? Ir aš neva jai atsakęs, kad ir pats nežinau. Tada ji ėmė man meilintis ir kažkaip privertė mane su ja perguléti.

Kai viskas baigėsi, ji pavirtusi ožiu ir tarusi man: na štai, matai, su kuo turi reikalą, ir puolė mane smaugti šaukdama: priklausysi man, arba nudėsiu tave! Atsakiau: apsaugok mane Dieve! Nelabasis dingęs, bet greitai vėl pasirodęs, lydimas dviejų moteriškių

ir trijų vyrų. Turėjau išsižadėti Dievo. Pasakiau, kad išsižadėjau Dievo ir jo dangiškosios kariaunos. Tada jis mane neva pakrikštijęs, o dvi moteriškės buvusios krikštamotėmis. Padovanojusios man suvyniotą dukatą, bet vėliau paaiškėję, kad tai paprasčiausia šukė.

Jau maniau, kad viskas praėjo, bet jie pasikvietė budelį. Paklausė, kur buvau šokti su raganomis. Suglumau, bet staiga prisiminiau, kad kancleris, jo sūnus ir Hopfenų Else, duodami parodymus, minėjo seną dvarą, rotušę ir Hauptsmorvaldą, mišką; todėl ir aš juos paminėjau ir keletą kitų vietų, apie kurias buvau girdėjęs iš pasakojimų apie raganas. Paskui turėjau papasakoti, ką ten mačiau. Tvirtinau nieko ten neatpažinęs.

Tada jie pasakė: tu, nelaimingas niekše, gal reikėtų užsiundyti ant tavęs budelį? Kalbėk, ar matei ten kanclerį? Ir aš ištariau: taip. Ką dar? Pridūriau, kad daugiau nieko neatpažinau.

Čia dr. Braunas pareikalavo: imkim visas gatves iš eilės; pradėk nuo Turgaus aikštės*! Turėjau pasakyti keletą asmenų. Paskui buvo Ilgosios gatvės** eilė. Čia nieko nepažinojau, bet vis vien turėjau pasakyti aštuonis asmenis. Po to sekė Cinkenverto*** gatvė, iš jos turėjau pasakyti vieną asmenį. Ir taip toliau nuo Aukštutinio tilto**** iki abiejų Georgo vartų***** pusių. Nė vieno vardo neprisiminiau. Manęs paklausė, ar pažįstu ką nors pilyje, nesvarbu, ką, liepė sakyti nesidrovint. Ir taip išklausinėjo mane apie visas gatves, kol nebenorėjau ir nebegalėjau daugiau nieko pasakyti.

Tada atidavė mane budeliui, liepė mane išrengti, nurėžti plaukus ir kankinti. Pasakė: tas nenaudėlis žino vieną raganių, gyvenantį Turgaus aikštėje, su kuriuo kasdien bendrauja, ir nenori pasakyti jo vardo!

* Vok. *Marktplatz.*
** Vok. *Lange Gasse.*
*** Vok. *Zinkenwörth.*
**** Vok. *Obere Brücke.*
***** Vok. *Georgtor.*

Pakuždėjo man burmistro Dittmayerio vardą, buvau priverstas jį įduoti. Galop turėjau prisipažinti visus savo blogus darbus. Atsakiau: nepadariau jokių. Neva velnias reikalavęs, bet aš nenorėjęs, ir tada jis mane sumušęs.

Galiausiai jie tarė budeliui: pakabink tą nenaudėlį! Tuomet pasakiau neva turėjęs nužudyti savo vaikus, bet vietoj to užmušiau arklį. Bet to neužteko. Todėl pridėjau, kad esu pavogęs šventintą ostiją ir užkasęs žemėje. Po šito „prisipažinimo" mane pagaliau paliko ramybėj.

Taip, mano mieliausiasis vaike, praėjo tardymas ir tokius parodymus daviau, dėl ko dabar turiu mirti. Tepadeda man Dievas, bet viskas – pramanai ir melas. Buvau priverstas duoti tokius parodymus, išsigandęs gresiančių kankinimų, vengdamas jau patirtų kančių. Nes jie nesiliauja kankinti tol, kol ką nors prisipažįsti; gali būti kiek nori pamaldus, čia tapsi raganiumi. Ir neišeisi iš čia, netgi jei esi grafas. Ir jei Dievas nepadeda iškelti neteisybės į dienos šviesą, jie sudegina visą šeimą. Nes esi priverstas įskųsti ir kitus žmones, tvirtinti dalykus, kurių nežinai, ką ir aš turėjau padaryti. Tik Dievas danguje žino, kad nieko dėl to negaliu padaryti ir nieko apie tai nežinau. Todėl mirštu nekaltas, kankinio mirtim.

Mano mielasis vaike, žinau, kad esi tokia pat pamaldi kaip ir aš, bet patirsi tokią pat didelę baimę, ir jei galėčiau tau patarti, tai pasiimk savąją pinigų ir vekselių dalį, kokią turi po ranka, ir leiskis pusmečiui į piligriminę kelionę ar dar kur nors už vyskupo valdų ribų, kol visi pamatys, kas čia vyksta. Nes kai kurie garbingi vyrai ir kai kurios garbingos moterys, nieko blogo nenutuokdamos ir būdamos švarios sąžinės, vaikšto čia, Bamberge, į bažnyčią ir rūpinasi kitais savo reikalais – kaip ir aš lig tol, kol nebuvau suimtas.

Ir vis vien juos gali įskųsti kas nors, sėdintis raganų kalėjime; užtenka paminėti vieną vardą – ir jo savininkas turi mirti, pelnytai

ar ne. Neudeckeris, kancleris, jo sūnus, Kandelgießeris, Wolfo Hofmeisterio duktė, Hopfenų Else – visi jie ištarė mano vardą, visi tuo pat metu – ir mane neišvengiamai suėmė. Taip nutinka daugeliui ir dar daugeliui nutiks, jei Dievas neatsiųs pagalbos.

Mielasis vaike, paslėpk šį laišką, kad niekas apie jį nesužinotų, kitaip mane imsis kankinti kaip niekad, o mano prižiūrėtojus nukirsdins. Laiškai griežtai draudžiami. Bet gali pasitikėti svainiu ponu Steineriu ir duoti perskaityti jam šitą laišką, jis paslaptį išsaugos.

Mielasis vaike, duok atnešusiam šį laišką vieną reichstalerį. Rašiau kelias dienas, mano rankos jau niekam tikusios, ir apskritai mane smarkiai suluošino. Paskutinio Teismo vardan maldauju – niekam nerodyk šito laiško! Ir melskis už mane, savo tėvą, kuris iš tiesų yra kankinys.

Po mano mirties elkis, kaip tau atrodys teisinga, bet neskelbk šito laiško viešai! Ir savo sesers Annos Marios paprašyk melstis už mane! Gali ramiai mano vardu prisiekti, kad nesu raganius, o tik kankinys. Bet aš mirštu tvirtas.

Lik sveika, tavo tėvas Johannesas Junius daugiau tavęs nebeišvys!

1628-ųjų liepos 24-oji.“*

* * *

Veronika Junius taip ir negavo šito laiško. Pasiuntinys, greičiausiai kalėjimo prižiūrėtojas, kuriam Junius patikėjo laišką, arba buvo sučiuptas, arba pats atidavė laišką sekliams. Keista, bet jie saugojo jį kartu su kita bylos medžiaga. Šis laiškas – bauginantis dokumentas, kuriame auka pasakoja apie neįsivaizduojamus tardymo kankinant baisumus.

* Kad būtų lengviau skaityti, nereikšmingos originalaus laiško teksto vietos šiek tiek pakeistos (*Autoriaus pastaba*).

Tai, kad laiškas adresato taip ir nepasiekė, rodos, Johanneso Juniaus dukrai žalos nepadarė. Bent jau tarp ganėtinai gerai išsilaikiusių Bambergo vyskupo valdų bylų nėra jokių užuominų apie jai iškeltą procesą. Arba ji laiku pabėgo, arba – kad ir dėl kokių priežasčių – jos pasigailėjo. O gal jos gyvybę išgelbėjo smarkiai pavėluotas, bet užtat energingas imperatoriaus Ferdinando II įsikišimas arba vyskupo vikaro Förnerio mirtis 1630 m. gruodį.

Kai per Trisdešimtmetį karą 1632 m. vasarį prie Bambergo artinosi švedų kariuomenė, arkivyskupas Johannas Georgas II paspruko į Austriją, kur ir mirė, o paskutiniai dešimt suimtųjų buvo paleisti iš vaiduonamio. Pačius namus nugriovė; akmenys buvo panaudoti statant kapucinų vienuolyną.

Raganas reikia galabyti, nes jos vagia,
svetimauja, plėšia ir žudo. Dažnas gali paniekinamai manyti
jas tokių dalykų neišgalint. Deja – jos tikrai išgali.
Su velnio pagalba jos pridaro nemažai žalos.

Martinas Lutheris

21. RAITA MIRTIS

Pastorius Johnas Gaule'as, nedidelės Anglijos rytuose esančios kaimo parapijos vikaras, į gautą paklausimą sureagavo tikrai skeptiškai. Ar jis nemanąs, buvo rašoma raito pasiuntinio atgabentame laiške, kad pats laikas imtis ko nors prieš įsisiautėjusias raganas, užplūdusias, panašu, visą Angliją. Jau kelios vietovės priėmė pagalbą kovoje su šiuo užkratu, ir todėl jis, Dievo žmogus, turėtų kreiptis į valdžios įstaigas, kad šios pasamdytų išmanų žmogų, kuris kartą ir visiems laikams padarytų galą tokiai negandai.

Laišką pasirašė Metthew Hopkinsas. Vardas, kurį žinojo kiekvienas apylinkių gyventojas. Ir bijojo.

Johnas Gaule'as žinojo, kad minėtas Hopkinsas jau kurį laiką su nedideliu pagalbininkų būriu jodinėja po kraštą ir siūlo savo paslaugas. Jis tvirtino iš karto galįs atpažinti raganas ir, žinoma, raganius. Tiesa, tai šiek tiek kainuosią, bet juk reikia kažkaip apmokėti tardymus ir egzekuciją.

Pastorius turėjo šiokių tokių abejonių – kaip ir daugelis jo parapijiečių. Kiekviena sena moteris raukšlėmis išvagota veido oda, prastais dantimis ar augančiais barzdaplaukiais išsyk tapdavo įtartina. O jei dar žvairakiavo, buvo kuprota, dėvėjo suplyšusius drabužius ir vaikščiojo lydima apipešiotų šunėkų gaujos ar juodos katės – tuo blogiau!

Johnas Gaule'as buvo kaimo pastoriui nebūdingai apsiskaitęs ir todėl žinojo, kokią nuomonę apie raganas turėjo žemyno gy-

ventojai. Tenai kuo rimčiausiai buvo tikima, kad kai kurios moteriškės yra sudariusios tikrą sandėrį su nelabuoju, dažniausiai pasirodančiu joms patrauklaus jauno vyro pavidalu. Jos netgi santykiaudavo su juo kūniškai, ir už tai šėtonas suteikdavo joms galią valdyti kitus žmones, taip pat orą, derlių ir ištisas gyvulių kaimenes.

Kokie kliedesiai!

Žinoma, raganų buvo, piktų ir ne tokių piktų. Bet šėtonui jos neatsiduodavo. Burdamos pagalbon jos pasitelkdavo naminius kaukus, *imps*. *Imps* – tai galėjo būti ne tik katės ar šunys, bet ir pelės, ežiai, žebenkštys ar rupūžės, kurioms pas vienišas moteris ėjosi visai neblogai – buvo šeriamos ir šiaip lepinamos. Beveik kaip savi vaikai.

Deja, pašaliniai niekaip negalėjo atskirti normalios pilkos naminės katės nuo pavojingo *imp*! Ir, žinoma, atvirkščiai – taip pat ne.

Pastorius nusprendė panaudoti to Matthew Hopkinso pasirodymą šiuose kraštuose ir ta dingstimi, kad neva susidomėjo siūloma pagalba, ir užduoti raganų medžiotojui kelis konkrečius klausimus; todėl sėdo ant arklio ir išjojo.

Užeigoje, kur buvo apsistojęs raganų medžiotojas su palyda, pirmiausia jis sutiko ganėtinai nesimpatingą vyriškį, prisistačiusį Johnu Stearne'u ir iškart užsakiusiu didelį ąsotį alaus. Pastorius, išvargintas kelionės raitomis, nedvejojo: priėmė jį ir ištuštino keliais gurkšniais. Nebuvo nieko keista, kad dvasininkai viešai gėrė alkoholį. Visi žmonės gėrė. Visoje Anglijoje sėjo dvigubai daugiau miežių nei kviečių. Alus buvo ne tik maistingas; jis taip pat padėdavo vaikams užmigti, o tėvams – neretai ištverti kasdienius vargus.

Kita vertus, Johnas Gaule'as nenorėjo pasigerti kaip tik dabar, bent jau ne prieš pokalbį su Hopkinsu. Bet jie abu vis vien ištuštino dar vieną ąsotį alaus, ir tik tada Stearne'as nuvedė pastorių į antrą aukštą pas Matthew Hopkinsą.

„Neketinu Jūsų ilgai gaišinti, – tarė Gaule'as, trumpai pasisveikinęs. – Gavau užduotį, – sumelavo, – pasiteirauti Jūsų apie metodus ir techniką, kurią naudojate susekdamas raganas. Mūsų vyresnybė, prieš Jus galbūt pasamdydama, norėtų susidaryti aiškų vaizdą, kas Jūs toks."

Hopkinsas, dar visai jaunas vyras, nusišypsojo. „Žinoma, – atsakė maloniai. – Klauskit."

Gaule'as krenkštelėjo ir pasižiūrėjo pašnekovui tiesiai į akis. „Tvirtinate galintis iš karto atpažinti raganas. Bet jeigu taip, tai turėtumėte mokėti burti. Ar esat burtininkas?"

Hopkinsas nusijuokė. „Šėtonas būtų beprotis, jei kaip tik man būtų suteikęs magiškų jėgų, man, visur naikinančiam jo sekėjus."

Gana sumanu, pagalvojo Gaule'as ir tęsė: „Gal skaitėte knygą, kurion velnias surašė visų raganų vardus?"

„Jei ir turėčiau tokią knygą, tai tik iš velnio rankų, o to man reikėtų gėdytis."

„Kodėl gi taip tvirtai tikite galintis atpažinti raganą iš pirmo žvilgsnio?"

„Patirtis."

Gaule'as pažiūrėjo į jį abejodamas. „Atrodote dar labai jaunas. Vargiai galite turėti didelės patirties."

„Turiu pakankamai. Štai vienas pavyzdys: ten, kur anksčiau gyvenau, mažame Esekso kaimelyje, stebėjau grupę senų moteriškių, susitinkančių kas pora savaičių penktadieniais. Slapta pasekiau vieną iš jų ir sužinojau, kad ji kalbasi su vienu savo *imps.* Suėmiau ją, ir tardant ji išdavė ir kitų savo *imps* vardus: *Holtas, Newesas, Sackas* ir *Sugar, Farmara* ir *Vinegaras Tomas.* Vėliau radome ir raganos žymę, o jos draugės taip pat galiausiai prisipažino."

„Kankinamos?"

„Juk žinote, kad kankinimai uždrausti."

Na taip, žinau, pagalvojo Gaule'as, bet kas to draudimo laikosi? Tikrai ne Hopkinsas. Girdėjau pasakojant, kad jis apkaltino raganavimu aštuoniasdešimtmetį Brandstono pastorių, ūmaus būdo ir prieštaringos reputacijos vyriškį. Varinėjo senolį po celę tol, kol, ištisas dienas negalėdamas nė bluosto sudėti, jis ėmė nebesuvokti, kur esąs ir ką murmąs sau panosėj. Jį netgi panardino į vandenį, bet kaip įrodymas tai netiko, nes keli tikrai nekalti žmonės tokių išbandymų metu neskęsdavo, o – kaip ir neva kaltieji – plūduriuodavo vandens paviršiuje.

Jis vėl paklausė: „Daugelis, ypač senesnių žmonių, turi ant kūno tam tikrų žymių. Iš kur žinot, kad tai velnio žymės?"

„Mane lydi – kaip tikriausiai žinote – patikimoji Mary Phillips, patyrusi pribuvėja, puikiai išmananti šiuos dalykus."

Gaule'as mandagiai atsisveikino – pykdamas ant savęs, kad tikrai buvo patikėjęs galintis išgirsti iš šio žmogaus ką nors protingo ar bent jau vertingo. Jei kas nors ir galėjo atnešti sėkmę, tai tik raganų medžioklių kitose Europos šalyse studijos.

* * *

Žinoma, Naujųjų amžių pradžioje žemyne gyvenantys žmonės ir Anglijos gyventojai turėjo daug bendrumų. Čia ir ten dauguma vertėsi žemdirbyste, bet stambūs žemvaldžiai, ko gero, buvo išimtis. Didžioji dalis valstiečių – paskutiniai skurdžiai, gyvenantys iš rankos į burną, bejėgiai prieš bet kokias katastrofas – nederlių, epidemiją ar plėšikaujančius kareivas.

Savo bejėgiškumo suvokimas natūraliai skatino slaptą baimę, o kartu ir poreikį suversti kaltę kam nors iš bendruomenės ir paaukoti jį kaip atpirkimo ožį. Šią svetimas kaltes išperkančią auką žinome iš Senojo Testamento. Tiesa, senovės izraelitai aukodavo ne žmones, o gyvulius. Iš dviejų ožių – simboliškai

nešančių tikinčiųjų nuodėmes – vienas būdavo paaukojamas, o kitas – išvaromas į dykumą, kur, žinoma, irgi žūdavo. Bet bent jau niekas nebūdavo susitepęs dėl jo rankų.

Deja, dykumų šiuose kraštuose nebeliko, o raganų atveju skubi mirties bausmė atrodė patikimiau.

Netekėjusios ir bevaikės karalienės Elžbietos I, liūdnai pagarsėjusio Henriko VIII dukters, įpėdiniu 1603 m. tapo Džeimsas I (Jokūbas), Marijos Stiuart sūnus, jau trisdešimt šešerius metus Škotijos karalius ir labai tolerantiškas religijos klausimais. Deja, tuo pasižymėjo ne visi jo pavaldiniai. Priešingai: šalį draskė kone religinis karas, kuriame ypatingą nešlovę užsitraukė puritonai. Būdami griežti kalvinistai, jie aršiai oponavo per daug vangiai, jų manymu, anglikonų bažnyčiai, kuri jiems vis dar atrodė pernelyg katalikiška.

Kitaip nei Prancūzijoje, kur karaliai turėjo neribotą valdžią, ir Vokiečių tautos imperijoje, kur imperatorius buvo pripažįstamas bent *pro forma*, Anglijoje karalius nuolat kovojo su parlamentu, kas galiausiai baigėsi karaliaus egzekucija ir (laikinu) monarchijos atsisakymu.

Sprendžiant raganų klausimą anglams buvo svarbūs trys dalykai: viena vertus, dar iki Henriko VIII santykiuose su Roma laikytasi šiokios tokios distancijos. Po karo su katarais Pietų Prancūzijoje ir tamplierių persekiojimo inkvizicija eretikų ieškojo ir Anglijoje, bet kankinimai saloje buvo uždrausti, todėl įtariamųjų tardymai jokių rezultatų neatnešdavo. Popiežiaus Inokentijaus VIII 1484 m. bulė prieš raganas („Summis desiderantes affectibus") buvo skirta tik vokiečių kraštams, o apie Kramerio „Raganų kūjį" saloje beveik niekas nežinojo.

Antra, Anglijos vyskupai, nors ir turėjo šiokios tokios įtakos, bet ji nė iš tolo nepriminė jų brolių vokiečių, kurie – kaip, pavyzdžiui, Kelno, Tryro ir Mainco vyskupai, – buvo kurfiurstai ir įkūnijo atitinkamą politinę galią.

Ir kol kai kurie jų čia skatino tariamų raganų medžioklę, o gal iš dalies netgi ją pradėjo, Anglijoje daugiausia tuo užsiėmė puritonai, vienon krūvon suplakdavę pagoniškas tradicijas ir katalikišką liturgiją, prilygindavę pamaldžius ritualus pagoniškiems velnio kerams ir todėl netgi kunigus laikydavę eretikais. Siekdami padaryti galą „burtams“, jie netgi puldinėjo katalikų bažnyčias.

Bet svarbiausias skirtumas buvo tas, kad saloje niekas netikėjo sanguliavimu su velniu, kuo buvo kaltinamos tūkstančiai moterų žemyne. Magija ir burtai tebuvo laikomi piktadarystėmis ir už tai atitinkamai baudžiama – arba ne.

Nors vienas po kito buvo leidžiami magiją draudžiantys įstatymai, bet taip pat greitai juos atšaukdavo. Ne kartą senos, keistokos moteriškės būdavo paliekamos ramybėj kartu su jų *imps* ir žiūrima pro pirštus, kol jos su savo naminiais gyvūnėliais nepridarydavo akivaizdžios bėdos. Paprastai galiodavo taisyklė: apeik įtartinus kaimynus plačiu lanku, neerzink jų, o blogiausiu atveju į burtus atsakyk burtais!

Tikras pavojus kildavo tik retkarčiais, kai puritonams pavykdavo sukurstyti kokio kaimo gyventojus. Kaip tik tokiomis situacijomis naudodavosi tokie žmonės, kaip Matthew Hopkinsas, keliaujantys po šalį ir visiems žadantys išlaisvinti šią parapiją ir visas kitas nuo siautėjančių raganų. Už pinigus, žinoma.

* * *

Matthew Hopkinsas – fenomenas. Nežinome nieko tiksliai apie jo gimimą ir apskritai apie jo buvimo vietą. Safolko parapijos knygoje yra įrašas, kad Matthew, Jameso Hopkinso sūnus, mirė 1647 m. rugpjūčio 12 d. ir palaidotas Mistlio kaime. Minėtasis Jamesas Hopkinsas – ką leidžia įtarti kiti šaltiniai, – ko gero, buvo Kembridžo studentas, vėliau – mažo kaimelio tarp Ipsvičo ir Kolčesterio pastorius.

Jo sūnus Matthew, jauniausias iš keturių brolių, greičiausiai gimė 1620 m. ir pasakodavo kilęs iš pedagogų ir teologų šeimos, bet jo tikroji pavardė – Hopequinsas, nes jo senelis – beje, katalikas – buvęs diplomatu Nyderlanduose.

Nežinia, kas iš to tiesa, kas fantazijos. Manoma, kad per keturiolika Hopkinso siautėjimo mėnesių keli šimtai moterų buvo pakartos kaip raganos. Šis skaičius jokiu būdu nėra patikimas. Taip pat visiškai neaišku, kokie motyvai paskatino jį tapti raganų medžiotoju. Bent jau neatrodo, kad buvęs labai fanatiškas. Gal jis tik siekė pralobti? Yra šiokių tokių užuominų į tai. Kita vertus, „darbui" jam tikrai reikėjo pinigų. Kaip žinoma, raganų medžioklė – brangus malonumas. Vokietijoje galima rasti krūvas tą patvirtinančių dokumentų. Hopkinso atveju panašių įrodymų visiškai nėra.

Kadangi trūksta rimtų dokumentų, apie teismo bylas nėra ko kalbėti, jis pats ir pirmiausia jo mirtis apaugo legendomis. Tai, kad žmogus, šimtams moterų užtraukęs tiek nelaimių, galėjo kukliai ir graudžiai mirti lovoje nuo tuberkuliozės, istorikai laiko visai įmanomu dalyku, bet liaudžiai atrodė per daug neįdomu.

Todėl pasakojama, kad viena kaltinamoji, Rebecca West, jį patį pavadino raganiumi, todėl nuotaika teismo salėje staiga pasikeitė. Raganų medžiotoją prievarta nutempė atlikti išbandymo vandeniu, ir, kadangi jis plaukė paviršiuje ir negrimzdo, atrodė, kad įtarimai pasitvirtino. Su juo pasielgė taip, kaip jis pats elgdavosi su daugeliu savo aukų.

Tad ilgai nesvarstę pakorė jį ant artimiausio medžio.

Visa širdimi atsidėjau išmintingai tyrinėti ir nagrinėti visa,
kas vyksta po dangumi.
Kokia varginanti užduotis,
Dievo duota žmonėms spręsti!

Mokytojo knyga 1, 13

22. BAIMĖ IR PASIŠLYKŠTĖJIMAS

Senis sustūmė priešais gulinčius lapus į didelę šūsnį. Netoliese esančioje Senojoje bažnyčioje* išmušė septynias, ėmė temti. Buvo per vėlu dirbti toliau, be to, nedaug to darbo ir beliko. Katharina, jo antroji žmona, vis nepatenkinta kyštelėdavo galvą į kambarį pažiūrėti, ar jis vis dar švaisto laiką ir pinigus toms paikystėms, kuriomis užsiėmė dar nuo tų laikų, kai jie susipažino.

Kam galėtų būti įdomu, galvojo žmona, ką jis ten sau rašinėja. Išeis tikra storulė, kai bus baigta; stora ir brangi. Tuos pinigus, kuriuos jai išleidžia, tikrai galėtų panaudoti geriau. Ir laiką. Jei daugiau dėmesio skirtų verslui, tai jie tikrai galėtų sau daugiau leisti, o dabar tą truputį, ką atneša prekyba, jis mieliau išleidžia vario graveriui ar spaustuvininkui.

Hermannas Löheris irgi atsiduso. Ir kodėl ją vedė, šitą turtingą našlaujančią kaimynę, kilusią iš Radeformvaldo, bet jau seniai su vyru, ratdirbiu iš Elberfeldo, atsikrausčiusią į Amsterdamą. Prieš kelerius metus jis netikėtai mirė, ir Hermannas Löheris atsitiktinai susipažino su gerokai jaunesne našle. Ji atrodė visai nieko, ir kadangi jo mylima Kunigunde, padovanojusi jam aštuonis dorus vaikus, irgi buvo mirusi prieš keletą metų, jie susituokė ir pradėjo gyventi kartu.

Žinoma, didelės meilės nebuvo, ir apie aistrą niekas nekalbėjo, bet ji turėjo šiokio tokio turto, kuris jam visai būtų pravertęs.

* *Oude Kerk.*

Kita vertus, ji tapo gerbiamo pirklio žmona, o griežtų kalvinistų akimis tokiame mieste kaip Amsterdamas tai reiškė daugiau nei kažkokio vokiečio, kad ir dėl kokių priežasčių likimo čionai atblokšto, našlė.

Visai tai Hermannui Löheriui buvo nelabai svarbu. Jis rašė prisiminimus, ir, kadangi nebuvo išsilavinęs žmogus, tai jam buvo sunkus darbas. Tiesą sakant, jis netgi neturėjo normalaus plano. Jį nuolat aplankydavo naujos mintys, prisiminus nereikšmingas smulkmenas tuoj pat į galvą šaudavo svarbesnių dalykų. Tada imdavosi rašyti naują įžangą, įterpdavo citatų ar kitų tekstų iš Biblijos. Tai, ką dėstė ant popieriaus, buvo gana painu, bet sustoti jis negalėjo. Ir nė pats nežinojo, kodėl šitas darbas jį taip apsėdo.

O gal žinojo? Vienoje vietoje pacitavo Luko Evangeliją, kur Kristus sako:

„Būkite gailestingi, kaip ir jūsų Tėvas gailestingas. Neteiskite ir nebūsite teisiami; nesmerkite ir nebūsite pasmerkti.“ Jei posėdininkai Reimbache prie Fercheimo / Mekenheimo ir kitur būtų tatai ir daugiau, kas reik, pasvėrę, tai nebūtų nei jie, nei jų pačios sykiu su šimtais kitų sudegintos.

Ar, kadaise ir pats nusikaltęs, norėjo prisipažinti ir nuraminti sąžinę? Ar čia buvo kaltinimas niršiems fanatikams, – ar iš religinio įkarščio, ar iš piktumo, ar iš godulio – tebemedžiojantiems nekaltus žmones? Ir pats nežinojo.

Paprasčiausiai turėjo tai padaryti.

* * *

Seniui, 1675 Viešpaties metais saulei leidžiantis palinkusiam virš didžiulės šūsnies popierių, akivaizdžiai buvo gyvybiškai svarbu išlieti sieloje susikaupusią naštą. Tai, ką jis paliko užrašęs šešiuose šimtuose trisdešimt aštuoniuose puslapiuose, mums

turi neįkainojamą vertę. Jis vienintelis aprašė raganų persekiojimus, bet, nors ir pats aktyviai prie jų prisidėjo, nebuvo nei inkvizitorius fanatikas, nei per daug uolus vienuolis, nei griežtas raganų komisaras, nei atsidavęs miesto raštininkas.

Hermannas Löheris priklausė geresniajai vieno mažo Vokietijos miestelio visuomenei, buvo šaunus pilietis, tikras miesčionis, kaip pasakytume šiandien, bet, kita vertus, tapo – šiais laikais pagalvotume apie nesuskaitomą būrį tokių kaip jis Trečiajame reiche – pradžioj talkininku, vėliau nusikaltėliu ir galiausiai tik per plauką netapo sistemos auka.

Pasaulį mažasis Hermannas, pirmasis tėvų vaikas, išvydo 1595 m. rytiniame Eifelio pakrašty, Bad Miunstereifelyje, anuomet priklausiusiame Julicho hercogystei. Tėvas Gerhardas, pagal profesiją pirklys, po šešerių metų kartu su šeima persikėlė į Reinbachą, miestelį, nuo Bad Miunstereifelio nutolusį vos per kelis kilometrus – į pietvakarius nuo Bonos, anuomet priklausiusį Kelno arkivyskupo valdoms. Tėtušio Löherio verslas ir šiame vos šešis šimtus sielų turinčiame miestelyje ėjosi neblogai, ir, kaip ir visi piliečiai, anais laikais ko nors pasiekdavę, vieną dieną jis tapo posėdininku, o vėliau netgi burmistru.

Bet tai nereiškia, kad sūnų jis leido į aukštesnius mokslus. Hermannas, kaip ir kiti vaikai, buvo įkištas į parapijos mokyklą ir tenai išmoko skaityti, rašyti ir skaičiuoti. Juk pagaliau nieko daugiau pirklio sūnui ir nereikėjo. Kuo jau jam būtų pravertusios dailiųjų menų, į kuriuos anuomet įėjo ir gramatika bei dialektika, retorika bei muzika, aritmetika, geometrija ir astrologija, studijos!

Prabėgus nerūpestingai vaikystei, sulaukęs penkiolikos, jis įsitraukė į tėvo verslą, kurį visiškai perėmė po jo mirties. Buvo jau sulaukęs trisdešimties metų, ir Mūsų mieliausiosios Ponios brolijai paaukojo šimtą reichstalerių, nemenką sumą, kurią vėliau padvigubino. Už ją kasmet per tėvo mirties metines turėjo

būti laikomos pamaldos; palūkanos, kurias duodavo minėtas fondas, būdavo išdalijamos parapijos varguoliams.

Pilietis Hermannas Löheris visais savo darbais buvo tikras pavyzdys kitiems. Tokia turėtų būti – mąstė jis – ir jo žmona, ir, nerasdamas tokios dorovingos merginos Reinbache, ieškojo jos kaimyniniuose kaimuose; pavyzdžiui, Flercheime, kur jam į akį krito tenykščio seniūno Matthiaso Frembgeno podukra. Seniūnas visuomet būdavo kilęs iš gerbiamos ir pasiturinčios šeimos. Pagal šį kriterijų kurfiurstai ieškodavo tokių vyrų ir skirdavo juos posėdininkų teismų teisėjais.

Apie Matthiaso Frembgeno likimą dar pakalbėsime. Bet pirmiausia atkreipkime dėmesį į jo dukrą Kunigundę, ištekėjusią už dvidešimt trejų metų Hermanno Löherio ir neilgai trukus pagimdžiusią sūnų Bartholomäusą, o po jo – dar septynis vaikus. Hermanno verslas klestėjo. Jis prekiavo geležimi ir plienu, vilna ir linu, vaisiais ir vynu, prekes pirkdamas ir parduodamas visame krašte nuo Kelno iki Acheno, nuo Frankfurto iki Diureno. 1627 m. – jam kaip tik suėjo trisdešimt dveji – tapo burmistru, o sulaukęs trisdešimt šešerių – jauniausiu posėdininkų kolegijos nariu.

Ir tai buvo pabaigos pradžia.

Ligi tol – raganų kliedo atžvilgiu – Reinbache vyravo apgaulinga ramybė. Bet aplinkui, ypač netoliese esančioje Harto apskrityje, jau kuris laikas liepsnojo laužai, o Kelne po daug dėmesio sulaukusio proceso neseniai sudegino pašto valdytoją Kathariną Henot.

Prieš kalbėdami apie nuo šio momento prasidėsiančius procesus, žvilgtelėkime į anuometinę teisingumo sistemą, kuri nebuvo tokia jau paprasta. Veikė trys skirtingi teismai:

Bažnytinis teismas, vadinamasis *Send*, sprendė bažnytinius klausimus. Tuo laiku jis jau seniai nenagrinėjo kaltinimų raganavimu, nes kenkėjiški burtai, kuo paprastai būdavo kaltinami įtariamieji, buvo visiškai pasaulietinis nusikaltimas.

Aukštasis krašto valdovo (šiuo atveju Kelno kurfiursto) teismas* nagrinėjo sunkius nusikaltimus ir vienintelis turėjo teisę skirti mirties bausmę. Raganavimas dėl naudojamos magijos buvo laikomas nusikaltimu prieš monarchą ir todėl baustinas mirtimi.

Markos teismas** buvo vietinis teismas ir nagrinėjo smulkesnius nusikaltimus bei tvarkos pažeidimus.

Krašto valdovo paskirtas fogtas turėjo kontroliuoti Aukštąjį teismą ir vietinį teismą, o amtmonas iš pradžių patikrinti įtarimus, pradėti procesą ir pareikšti kaltinimą. Ir galiausiai visuose trijuose teismuose sėdintys posėdininkai turėdavo priimti sprendimą; juos skirdavo valsčius ir kilę jie būdavo paprastai iš gerbiamų ir pasiturinčių šeimų. Dar buvo ir komisaras, kuris turėjo būti juristas ir pagelbėti teisminiuose klausimuose dažniausiai visiškai nepatyrusiems posėdininkams.

Ir tai būtų buvę protinga...

...jei jie būtų laikęsi savo uždavinių, bet jie dažnokai nesilaikydavo. Ir kaip tik Reinbache tai sukėlė baisių padarinių, nes čionai buvo atsiųstas iš Oiskircheno kilęs dr. Franzas Buirmannas. Paprastų tėvų sūnus, iš prigimties gana neišvaizdus. Liudininkai vaizduoja jį kaip aukštą, kaulėtą vyrą plika galva, moterims keldavusį atstumiantį įspūdį. Tiesa, jam visgi pavyko vesti Bonos salietros kasėjo dukrą. Pagal luomą ji nelabai tiko jaunuoliui, netrukus gavusiam teisės mokslų daktaro laipsnį ir pradėjusiam dirbti Aukštajame Bonos teisme. Salietros kasėjai anuomet buvo laikomi ne geresni už keliaujančius muzikantus.

Per trumpą laiką jis susikūrė raganų medžiotojo reputaciją, nors Kelno arkivyskupas įgaliojo jį tik patarinėti vietiniams posėdininkams. Bet būtent mažesnių vietovių, kur apie tariamus talentus kalbos pasklisdavo greitai, piliečiai troško atsivilioti jį į

* Vok. *Hochgericht des Landesherrn.*

** Vok. *Markgericht.*

savo mūrus, kad jis pas juos – kad ir kaip keistai skambėtų – ieškotų raganų, išaiškintų kuo daugiau velnio meilužių ir įsakytų sudeginti. Neilgai trukus jo reputacija tapo tokia baisi, kad posėdininkai nebedrįsdavo protestuoti, kai jis nebenorėjo tenkintis patarėjo vaidmeniu, o ėmė matuotis teisėjo mantiją.

* * *

Apie Buirmanną žinoma, kad visose vietovėse, kur tik imdavosi veikti, jis ieškojo ne tiek pavojingų raganų, kiek pasiturinčių piliečių, kurių turtą po teismo galėjo konfiskuoti sau ir savo bendrininkams.

Viena pirmųjų aukų Reinbache tapo našlė Christina Böffgen, šešiasdešimties ar šešiasdešimt penkerių metų, komersantė, bevaikė. Ji garsėjo turtais, ir iš tiesų po egzekucijos jos namo rūsyje rasta maždaug keturi tūkstančiai talerių, šiandien tai būtų daugiau nei šimtas tūkstančių eurų. Tikrai verta dėmesio auka, kuri nedelsiant atsidūrė kalėjime.

Budelis žinojo, kas dr. Buirmannui, be pinigų, dar teikia malonumą: gretimame kambaryje išrengęs kaltinamąją ir nuskutęs plaukus nuo viso kūno, komisarui piktdžiugiškai iki smulkmenų nupasakojo, kaip atrodo jos nuogas kūnas. Po to prasidėjo kankinimai. Jie truko kelias dienas ir vis būdavo atnaujinami, nors budelis primygtinai prašė to nedaryti, nes iš patirties žinojo, kad gležna sena moteris tokių kančių neištvers.

Ji ir neištvėrė.

Budelis teisinosi Buirmannui ir septyniems posėdininkams, turėjusiems dalyvauti kankinimuose: „Juk sakiau, perspėjau jus, kad ji gali neišgyventi!“

Ir Buirmannas, kuo puikiausiai suvokiantis, kad tęsdamas kankinimus pažeidė galiojančius įstatymus, atsisuko į posėdininkus ir suriko: girdėjote savomis ausimis, kaip trakštelėjo, kai

velnias senei nusuko sprandą! Ne nuo kankinimų ji mirė – ją nužudęs nelabasis, kad neišduotų savo bendrininkių!

Posėdininkai suglumę spoksojo į grindis, o čia dar pasirodė fogtas dr. Schwegeleris, kuo geriausiai išmanantis ir žinantis, ką imperatoriaus baudžiamasis teisynas leidžia ir ko ne. Įniršęs jis užsipuolė amtmoną sakydamas, kad už tai, kas nutiko šiai vargšei moteriškei, neįmanoma pasiteisinti nei prieš Dievą, nei prieš krašto valdovą, nei prieš miesto žmones.

Buirmannas, supanikavęs, kad jį apskųs kunigaikščiui, lakstė aplinkui šaukdamas: „Fu, fu, fu! Kaip čia smirda! Šitą dvoką čia paliko velnias!"

Savo knygoje Hermannas Löheris prisipažįsta, kad nė vienas posėdininkas netikėjo šiuo šėtonu. Visi per daug gerai žinojo, kaip ir kodėl mirė Christina Böffgen. Bet taip pat jis rašo, kad vėliau Buirmannas taip įbaugino posėdininkus, kad galiausiai niekas nerado savyje drąsos pranešti apie šį nusikaltimą.

O kas nutyli vieną kartą, turės tylėti ir kitą.

Kita auka – žinoma, turtinga – buvo valstietis Hilgeris Lirtzas. Jį siaubingai kankino, bet jis buvo stiprus kaip lokys ir, kadangi kadaise buvo burmistras, puikiai išmanė teiseną. Todėl žinojo, kad bent jau teoriškai jį turėtų paleisti, jei ištvers kelias valandas kankinimų neprisipažinęs. Ir jam pavyko. Buirmannas, dar sutrikęs po senosios Böffgen mirties, iš tiesų jį paleido. Bet tik trumpam. Netrukus surado pretekstą valstietį vėl suimti, ir šįkart Lirtzą, kuris smarkiai kankinamas palūžo ir prisipažino tariamus nusikaltimus, nuteisė ir sudegino gyvą.

Tarp Reinbacho posėdininkų buvo tik du, be išlygų sutikdavę su viskuo, ką Buirmannas skelbdavo. Tai buvo Janas Theinenas ir Dietrichas Halfmannas. Kiti vienas po kito tapo jo aukomis: iš pradžių Janas Bewelis, sudeginto valstiečio Lirtzo žentas, prasigėręs iš baimės ir nevilties. Buirmannas seniai žinojo, kad posėdininkai juo nebepasitiki, ir todėl pakeitė taktiką. Liepė jiems

pasirašyti įsakymą suimti vieną moterį, kurios vardo nenorėjo išduoti. Posėdininkai priešinosi, bet galiausiai turėjo nusileisti, nes jis vis atviriau grasino iškelti procesą ir jiems.

Ir tuo didesnis buvo jų siaubas išvydus atvestą suimtąją: tai buvo posėdininko Gottharto Pellerio, kuris ką tik nieko nenutuokdamas pasirašė įsakymą suimti, žmona. Pasakojama, kad Buirmannas siekė jai atkeršyti, nes jos sesuo atmetė vienareikšmius jo pasiūlymus.

Labiausiai tokiam įsakymų pasirašinėjimui be pavardžių priešinosi Herbertas Lappas, vyriausias iš visų posėdininkų. Savo dienas jis baigė ant laužo kartu su žmona.

Pirmiausia pasiturinčias Reinbacho šeimas apėmė panika. Pagalbos nebuvo iš kur tikėtis, nes krašto valdovo paskirtas amtmonas Schallis von Bellis buvo visiškai korumpuotas, ir Buirmannas dosniai atlygindavo jam už tai, kad šis užmerkdavo akis. Bet ir Hermannas Löheris gavo iš to naudos, nes – pats atsidūręs didžiame pavojuje – „patepė“ amtmono žmoną ir kol kas buvo paliktas ramybėje.

Deja, to nebuvo galima pasakyti apie jo uošvį Matthiasą Frembgeną, kaimyninio Flercheimo, kur kaip ir Reinbache tarp posėdininkų buvo su viskuo sutinkančių, seniūną ir teisėją. Bet pavojingiausias buvo toksai Augustinas Stromas, audėjas, kuris dėl kažkokios aiškiai neįvardytos ligos nebegalėjo verstis savo amatu, o tik verpti siūlus.

Löheris savo knygoje šaiposi, kad „Stromas, tarsi ir ne vyras būtų, verpė lininius verpalus bobišku rateliu“ – tai yra dirbo ne vyrišką, o moterišką darbą. Papildomai Stromas dar ėjo miesto raštininko pareigas ir, rodos, buvo tas, kuris rankose laikė visas Flercheime siautusio teroro gijas. Hermannas Löheris vadina jį svetimautoju ir pasiutšuniu. Jam tenka didelė dalis atsakomybės už tai, kad netgi toks gerbiamas žmogus kaip seniūnas Frembgenas buvo apkaltintas, puspenktos dienos kankintas ir galop sudegintas.

Löherio ir jo šeimos gyvenimas kabėjo ant plauko. Jis nebenorėjo daugiau dalyvauti egzekucijose ir kankinimuose, bet privalėjo – juk buvo posėdininkas. Tik kartą, kai vėl turėjo būti sudegintos kelios moterys, jam pavyko kartu su žmona vienai dienai išvykti į Kelną, kad nereikėtų dalyvauti šiurpiame spektaklyje. Bet tik vieną kartą.

Vargu, ar dar kartą galės sau tai leisti.

Siekdamas nuraminti sąžinę ir išgelbėti kelių bendrapiliečių gyvybę, įprastinį kartą papirko korumpuotą amtmoną Schallį von Bellį. Saugumo sumetimais kyšį perdavė ne Reinbache; jo sūnūs nunešė jį į amtmono namus Kelne prie Viurfelpforte* vartų. Bet paskui netgi toks gerbiamas ir išsilavinęs fogtas kaip dr. Adreasas Schwegeleris buvo apkaltintas raganavimu ir sudegintas priešais miesto vartus, o kaimyniniame Mekenheime tenykštį kleboną nuo laužo išgelbėjo tik Kelno arkivyskupo užtarimas.

Ir tada Hermannas Löheris galutinai suprato, kad laikas trauktis. Buirmanno ir jo sėbrų aukomis Reinbacho apskrityje tapo apie šimtas trisdešimt asmenų, tarp jų penki posėdininkai ir dvylika posėdininkų žmonų.

Paskutinį kartą korumpuoto amtmono kišenės pasipildė nemenka sumele, kad tasai užmerktų akis ir nematytų, kaip Löheris su kai kuriais šeimos nariais pabėga į Amsterdamą. Viską, ką iš savo turto galėjo parduoti, patylomis pavertė grynaisiais. Liko tik namas ir dar šiokio tokio labo, visa tai iš karto buvo konfiskuota, nes pabėgimas, kaip jau minėta, anuometinių raganų medžiotojų nuomone, reiškė pripažintą kaltę. Žinoma, nutrūko ir Löherio verslo ryšiai – savo paties vertinimu, iš viso jis patyrė apie dešimt tūkstančių reichstalerių žalą.

Dideli pinigai – bet, pagalvojus apie alternatyvą, tikrai ne per dideli!

* Vok. *Würfelpforte*.

Jis įsikūrė Amsterdame; žinoma, gal viskas ėjosi ne taip gerai kaip Reinbache, bet vis dėlto: juk liko gyvas. Praėjus šešeriems metams po žmonos Kunigundės mirties 1668 m. vedė minėtą našlę Kathariną, ir atrodė, kad ateina ramus gyvenimo saulėlydis. Bet staiga tasai mokslų nebaigęs vyras griebėsi plunksnos, naujosios žmonos pykčiui apleido verslą ir liejo ant popieriaus savo širdį – viską, ką, matyt, nešiojosi joje nuo pat pabėgimo iš Reinbacho laikų.

Kodėl dabar?

Jo ryšiai su gimtine niekuomet nebuvo galutinai nutrūkę. Panašu, kad du jo sūnūs anuomet buvo pasilikę Reinbache. Bent jau vyriausias sūnus Bartholomäusas tikrai, nes jam tėvas iš Amsterdamo nupirko namą Bonoje. Bet Löheris susirašinėjo ir su klebonu Weynardtu Hartmannu, kuris jam pasakojo apie liūdną Reinbacho padėtį:

„Visur neteisybė, tarp posėdininkų, tarybos ir piliečių maža tvarkos ar apskritai jokios nėra, viskas nuėjo vaikų rankosna, viešpatauja svetimautojai, prasigėrėliai, savavaldžiai, visur vien skundeivos, piktaliežuviai... Valdžia ir amtmonas pamiršo teisingumą, visi tik ieško sau naudos..."

Hermannas Löheris pirmiausia išgirdo apie kelis gaisrus, kilusius apgyvendinus mieste svetimą kariuomenę, paskui perskaitė laikraštyje apie didžiąją 1673 m. katastrofą. Per vadinamąjį Nyderlandų karą, sukeltą Prancūzijos karaliaus Liudviko XIV, princas Vilhelmas Oranietis su savo kariuomene stovėjo priešais miesto mūrus ir reikalavo apgyvendinti ir pamaitinti jo kareivius. Reinbacho piliečiai, ir dėl ankstesnių įvykių visiškai nuskurdę, nesutiko. Tada princas įsakė šturmuoti miestą ir jį padegti. Teliko tik rūkstančių griuvėsių krūva.

Senis tvirtai žinojo: čia buvo dangaus bausmė už visus jo gimtajame Reinbache padarytus nusikaltimus. Jis, Hermannas Löheris, per ilgai tik stebėjo. Nieko nesiimdamas. Ir todėl dalis kaltės tenka ir jam.

Tada Hermannas Löheris galutinai apsisprendė rašyti knygą, kurią pavadino „Liūdnu romiųjų nekaltųjų skundu" ir išspausdino tūkstantį egzempliorių, ketindamas parduoti. Iš išlikusių žmonos Katharinos užrašų matyti, kaip piktai ir skeptiškai ji sureagavo į šį, jos manymu, visiškai beprasmį pinigų švaistymą. Ir ji buvo teisi. Šiandien mums tokia vertinga knyga, kurios, berods, buvo nupirkti vos du egzemplioriai, ačiū Dievui, išlikusi, nesusidomėjo nė vienas žmogus. Netgi arkivyskupas ar inkvizicija.

Nevilties apimta našlė Katharina pardavė visą tą šlamštą kaip popieriaus atliekas.

Velnias priveikia tą, kuris bijo.
Atsikratyk baimės, ir velnias
nieko niekam neįstengs padaryti.

Romos patarimas Paderborno vyskupui
dėl Brakelio apsėstųjų

23. APSĖSTI VELNIO

Vienuolis smailiu gobtuvu pakankamai atsižiūrėjo į keistą reginį. Abi mergaitės ir toliau tebekriuksėjo kaip trumų ieškantys šernai, spjaudėsi, sukiojo rankas ir kojas, šliaužiojo grindimis ir po lova. Motina nesuvaldomai kūkčiojo, tėvas purtė galvą, o besigrūdantiems priedury kaimynams buvo aišku: vaikus apsėdo velnias.

Tėvui Antoninui iš kapucinų ordino atrodė kitaip, bet kol kas savo nuomonės nereiškė ir paliepė abi netikras seseris Klarą Fincken ir Kathariną Maneken nugabenti į vienuolyną, kur jis – kaip pats sakė – išvarys iš jų velnią.

Atsižvelgdama į vis gausėjančius pranešimus apie tariamai apsėstuosius, Katalikų bažnyčia 1614 m. priėmė vadinamąjį „Rituale Romanum", kurio griežtai laikytis turėjo visi egzorcistai. Tenai buvo rašoma, kad velnią varyti susirengęs dvasininkas pirmiausia turi kuo atidžiausiai ištirti, ar čia iš tikrųjų apsėstasis, ar tik prislėgtas ligonis.

Tikrai apsėstas žmogus galintis būti,

- jei taria žodžius jam nežinoma kalba ar supranta kitą, kalbantį su juo ta kalba;
- jei žino apie tolimus ar paslėptus dalykus;
- jei rodo savo amžiui ar natūraliai būsenai nebūdingą jėgą ar panašiai.

Juo daugiau tokių ženklų, juo akivaizdžiau, kad žmogus apsėstas velnio.

Tėvas Antoninus daugelio liudytojų akivaizdoje suvaidino išvarantis velnią: uždegė smilkalus, apšlakstė mergaites šventu vandeniu, palaimino šventųjų palaikais. Bet šventas vanduo iš tiesų buvo alus, tariami smilkalai – karšta derva, o menamos relikvijos – paprasčiausi avies kaulai.

Tikras velnias turėjo tą suprasti, bet, atrodo, nesuprato. Nesugebėjo nieko atsakyti ir tėvui Antoninui užklausus jį prancūziškai, o lotyniškai – na taip, kelias nuotrupas, nugirstas mišiose, žinojo, bet ne daugiau.

Tada tėvas įtūžo, griebė virvę ir gerai iškaršė netikroms seserims kailį, nes jos esančios dvi kvailos išdykėlės, savo smagumui vedžiojančios jį ir artimuosius už nosies.

Tėvai turėjo būti dėkingi, jog išaiškėjo, kad jų vaikai neapsėsti velnio, bet nutiko priešingai. Tėvas Antoninus ir visi mažo Brakelio miestelio, priklausiusio už trisdešimt kilometrų į Vakarus nutolusioms Paderborno vyskupo valdoms, kapucinai užsitraukė šeimos neapykantą – ir ne tik jos vienos. Atrodo, daugelis piliečių troško turėti savo gretose apsėstųjų, ir todėl iškart metėsi prie dabar į sceną įžengusio naujo veikėjo: tėvo jėzuito Bernhardo Löperio, Paderborno universiteto teologijos profesoriaus, laikiusio save tikru egzorcizmo ekspertu.

Būdamas kontrreformacijos kovotojas, jis kaip tik velnio išvarymą laikė tinkama priemone įrodyti, kad vienintelė katalikybė pajėgi įveikti šėtoną, o visi reformuoti sielovadininkai visiškai bejėgiai prieš velnius ir piktąsias dvasias. Netikrų seserų atvejis Brakelyje jam kaip tik pasirodė puiki proga. Pradžioj jis pasiėmė jas į Paderborną ir tenykštėje Baltramiejaus koplyčioje pamėgino savo velnio išvarymo būdą.

Bet jam nepavyko!

Neva mergaičių lūpomis kalbantys demonai staiga ėmėsi tvirtinti jų kūnus paliksiantys tik tuomet, jei ant laužo atsidurs raganos, kurių padedami jie įėjo į seseris. Vis daugiau mergaičių teigė, kad joms pradėjo reikštis apsėdimo ženklų, ir kiekviena jų, paklausta Löperio, kaltino kurį nors pilietį uždavus kokio maisto ar gėralo ir šitaip į jos kūną atsiuntus velnią. Grupelėmis jos traukė per miestelį, mušė gerbiamas moteris arba daužė kaimynams langus. Užsitraukusius jų pyktį ar pavydą išvadindavo raganomis ar raganiais.

Dabar kilo pavojus visiems, patekusiems į tėvo Löperio nemalonę. Žinoma, pirmiausia kapucinams, visa tai laikiusiems sutarta mistifikacija, tačiau ir Katharinai Meier. Juk čia ji atseit pasiuntusi velnią į abiejų seserų kūnus.

Minėtoji Katharina buvo burmistro Heinricho Möhringo tarnaitė, o šisai tėvui jėzuitui atrodė įtartinas vien todėl, kad rėmė kapucinus. O šie savo ruožtu buvo mirtini jėzuito priešai, nes visiškai nepaisė Löperio egzorcizmo. Bet vis daugiau Brakelio piliečių elgėsi tarsi apsėsti velnio ir vis daugiau savo bendrapiliečių kaltino juos apkerėjus ir užleidus demonus.

Laikui bėgant miestelis suskilo į dvi stovyklas: vieni niekaip nenorėjo liautis tikėję demonais, kiti palaikė Möhringą ir kapucinus. Vieną dieną kreiptasi į Paderborno krašto valdovą, vyskupą Dietrichą Adolfą von der Recke, kuris mielai būtų į šią istoriją visai nesikišęs, bet ilgainiui tai tapo nebeįmanoma, ir todėl jis kreipėsi į Romą paramos.

Taip sutapo, kad vienas iš jo kanauninkų buvo popiežiaus Aleksandro VII patarėjas, gerai išmanantis Vokietijos reikalus. Baigiantis Trisdešimtmečiam karui jis ketverius metus praleido Vestfalijoje, kartu su daugeliu kitų diplomatų Miunsteryje rengdamas Vestfalijos taikos sutartį. Tais laikais jis netgi parašė eilėraštį, kuriame išliejo savo jausmus dėl italui šiek tiek per niūraus oro ir ypač dėl ypatingų patiekalų, kuriuos akivaizdžiai

vertino: juodos duonos, Vestfalijos kumpio, rūkytos jautienos ir gero Miunsterio alaus! Bet tai tik tarp kitko.

Ir popiežius, išmanantis teisę, pats asmeniškai sėdo studijuoti bylas, kuriose Löperis buvo surašęs savo pastangų rezultatus.

Ir pasibaisėjo. Viena vertus, tėvo jėzuito ir jo sekėjų lengvatikyste, kita vertus, tariamų apsėstųjų, kaltinančių kaimynus raganavimu, piktavališkumu. Nė vieno neginčijamo įrodymo, kurių reikalauja „Rituale Romanum". Taigi tvirtinimai, kad jos neva apsėstos, ko gero, laužti iš piršto, ir todėl toms merginoms jokiu būdu nebuvo galima leisti liudyti prieš trečiuosius asmenis.

Nors ir žinodamas aiškią popiežiaus poziciją, vyskupas delsė padaryti galą visai tai sumaiščiai, juolab kad Löperis ir toliau kurstė Brakelio piliečius prieš jį ir netgi vadino raganų advokatu. Griežtesnės pozicijos nei vyskupas laikėsi patys jėzuitai, jau kurį laiką su nepasitenkinimu stebėję keistą savo ordino brolio elgseną ir galop atšaukę jį iš Brakelio, o paskui ištrėmę į rezidenciją Sankt Goare prie Reino, kur jis ir turėjo pasilikti visiems laikams.

Bet vyskupas Dietrichas Adolfas von der Recke ir Löperiui išvykus jautė didelį gyventojų spaudimą ir galiausiai pasidavė. Nors ir toliau nebuvo leidžiama pareikšti kaltinimų piliečiams remiantis vien apsėstųjų parodymais, bet kankinimai suteikė kitų galimybių pašalinti nemėgstamus asmenis iš kelio.

Pavyzdžiui, taip:

Jei reikėjo apkaltinti kokį apsėstosios nurodytą žmogų, tai buvo daroma netiesiogiai. Būdavo savavališkai suimamas trečias asmuo, kankinamas tol, kol ištardavo jam įteigtą reikiamą vardą. O tada jau būdavo galima iš karto tą žmogų suimti ir apkaltinti raganavimu. Panaudojus tokį triuką buvo „įkaltintas" ir nubaustas mirties bausme netgi miesto kamerarijus, kurį netikros seserys anksčiau bergždžiai kaltino raganavimu.

Tiesa, daugelis Brakelio piliečių visą šią procedūrą laikė per daug ištęsta ir varginančia. Todėl daugeliu atvejų viskas

baigdavosi linčo teismu: ilgai nesvarstę neva apsėstieji tariamus raganius užmušdavo arba pasmaugdavo. Ypač žvėriška ir beprasmė mirtis ištiko pasiuntinį, vadinamąjį žygūną, su laiškais keliavusį iš Lemgo į Rodeną Valdeko grafystėje.

Netoli Borlinghauzeno kaimo susirinkę keli vyrai šienavo pievą. Prie jų prisigretino aviganis, besielgiantis kaip apsėstas. Niekas į jį dėmesio per daug nekreipė, nes toks elgesys apylinkėse buvo gana gerai žinomas. Pro šalį einant žygūnui aviganis tarė: „Užuodžiu vilkatą“, o Vitusas, vienas iš šienaujančių vyriškių, irgi pasakė užuodžiąs tokį, jį reikia užmušti. Abu metė dalgius, išlaužė iš tvoros pagalius ir mietus, puolė nieko nenutuokiantį pasiuntinį ir parbloškė žemėn.

Pasiuntinys bergždžiai šaukėsi pagalbos. Mušė jį nesustodami, nors jis jau seniai gulėjo ant žemės paplūdęs kraujais. Dar priėjo penkiolikmetė, taip pat laikoma apsėstąja, ir tol daužė nelaimėlį grėbliu, kol jis liko gulėti bedvasis. Apdėjo jį žemės luitais ir paspruko.

Bet žygūnas dar buvo gyvas. Iš paskutinių jėgų išsikapstė iš po žemių ir nušliaužė iki tvoros, kur vėliau ir buvo rastas miręs.

Ar šie žudikai ir kiti, ateinančiomis savaitėmis suimti dėl panašių nusikaltimų, iš tiesų buvo apsėsti ar tik simuliantai, apsimetantys, kad tiki raganomis ir raganavimu, o iš tiesų trokštantys išlieti savo nesveiką žiaurumą? Kad ir kaip būtų, bet po šių įvykių pasikeitė ir tarp gyventojų, ir vyskupo aplinkoje nuotaika, todėl šis pagaliau įsikišo ir įsakė surengti nusikaltėliams procesą.

Nežinoma, ar visi žudynių dalyviai buvo nubausti mirties bausme. Tikrai nubaustas buvo minėtasis Vitusas, o agresyvios mergaitės izoliuotos taip, kad nebeteko publikos, ir paskui Paderborno vyskupo valdose pamažu padėtis sunormalėjo.

* * *

Praėjus vos keturiasdešimčiai metų, už tūkstančių kilometrų, mažame Naujosios Anglijos kaimelyje Saleme, dabartinėje JAV Masačusetso valstijoje, dvasininkas Samuelis Parris netikėjo savo akimis. Jo devynmetė duktė Elisabeth ir vienuolikmetė dukterėčia Abigail Williams šliaužiojo keturiomis po namus, staugė ir kriuksėjo tarsi kokie gyvuliai, svaidė Šventąjį Raštą į tėvus, nesutiko melstis ir trukdė pamaldoms.

Puritonų bendruomenė buvo sutrikusi.

Na taip, daug kalbėta apie velnią, grasinantį kiekvieno krikščionio išganymui, ir galbūt dėl to sudirginta vaikų fantazija. O gal kaltos baisios istorijos, kurias nuolat pasakojo Tituba, neatspėjamos rasės paslaptinga moteris, vergė, kartu su vyru gyvenusi dvasininko namuose.

Bet, 1692 m. pradžioje bėgant savaitėms, bendruomenė pastebėjo ne tik mažų vaikų apsėdimo ženklus, bet ir vyresnių mergaičių ir jaunų moterų, kurias staiga apniko tie patys simptomai ir kurios ėmė tvirtinti (nematomų) demonų nepaliaujamai mušamos ir kandžiojamos, žnaibomos ir draskomos. Vienas pilietis vardu Johnas Proctoras tomis istorijomis netikėjo. Jis taip prilupo savo tarnaitę, neva taip pat kankinamą nežinomų demonų, kad priepuoliai liovėsi.

Bent jau kol šeimininkas būdavo namie.

Bet kiti bendruomenės nariai spaudė atseit kankinamas jaunas damas dėl Dievo meilės pasakyti, kas kaltas dėl baisių jų kančių, ir mergaitės, žinoma, nurodė minėtą Titubą ir seną elgetą, be jų, iš lovos nepasikeliančią seną damą, su kuria vienos iš tariamų apsėstųjų šeima turėjo savo sąskaitų, bei dar vieną moterį, pagimdžiusią vaiką nuo indėno ir todėl laikomą amoralia ir, savaime suprantama, įtartina.

Visi mergaičių apkaltintieji atsidurdavo kalėjime, bet Naujojoje Anglijoje, anuomet dar Anglijos kolonijoje, nebuvo tikros valdžios, todėl trūko ir veikiančios teisingumo sistemos. Tik kai

į Salemą buvo atsiųstas gubernatorius Phipsas, buvo galima pradėti procesus prieš kaltinamuosius, bet tai, kaip jie buvo vedami, sukėlė daugelio liberaliai nusiteikusių žmonių pasipiktinimą.

Pavyzdžiui, teisėjas Dudley's Bradstreetas iš Andoverio atsisakė pasirašyti daugiau arešto orderių. Todėl beregint pats buvo apkaltintas tuo, kad nužudė devynis žmones ir yra raganius. Nelaukdamas, kol bus pasodintas, jis pabėgo. Jo brolį Johną apkaltino raganavimu sukursčius savo šunį padaryti nusikaltimą. Gyvybę jam pavyko išsaugoti. Bet šunį pakorė.

Kapitonas Johnas Aldenas kovodamas su indėnais pagarsėjo kaip didvyris. Mergaitės metė jam sunkius kaltinimus, jis atsidūrė Bostono kalėjime, bet sugebėjo iš jo pabėgti.

Johnas Willardas, valstietis ir buvęs Salemo policininkas, turėjo drąsos tvirtinti, kad „tos raganų šliundros" – tai yra mergaitės – daugumą kaltinimų išsigalvojusios, tiesą sakant, tai *jas* reikėtų pakabinti kartuvėse. Ir iš karto sulaukė tiek grasinimų, kad pabėgo iš Salemo. Bet tai jam menkai padėjo. Po dešimties dienų drąsuolį sugavo, apkaltino septyniais sunkiais nusikaltimais ir pakorė. Toks pat likimas ištiko ir Johną Proctorą, norėjusį savo tarnaitei išmušti iš galvos visas tas nesąmones. Savo gyvenimą jis baigė kartuvėse – kaip ir jo žmona Elisabeth.

Didžiai gerbiamą George'ą Burroughsą, pastoriavusį Saleme 1680–1682 m., mergaitės apkaltino su jomis šventus šventvagišką vakarienę, kitoms raganoms siūlius duoną ir „raudoną it kraujas" vyną ir dar nužudžius abi žmonas. Tai, kad teisme jis be klaidų ir neužsikirsdamas sukalbėjo „Tėve mūsų", žiūrovams sukėlė siaubą. Juk visi manė, kad raganiai to nesugeba. Bet kaltintojas įtikino teismą, kad ypač talentingi raganiai tą mokantys. Pastorius, kaip ir kiti devyniolika kaltinamųjų, mirė kartuvėse. Kūnus, kaip įprasta, sudegino.

Penkiasdešimt penki įtariamieji pačioje pradžioje leidosi perkalbami prisipažinti ir taip išvengė mirties bausmės. Tarp jų –

ir minėtoji Tituba, kurios visgi laukė žiaurus likimas. Anuomet nuteistieji (ar jų šeimos) dar turėdavo padengti ir teismo išlaidas. Kadangi Tituba, savaime suprantama, jokių lėšų neturėjo, ją dar kartą pardavė kaip vergę.

Blogiausia dalia ištiko aštuoniasdešimtmetį Gilesą Cory, atkakliai nesutikusį bent jau pasisakyti dėl jam mestų kaltinimų. Siekdami priversti jį prabilti, paguldė nuogą lauke ir ant išsekusio kūno pridėjo sunkių akmenų. Po dviejų dienų jis mirė.

Robertas Calefas, prekijas iš Bostono, papasakojęs mums šią šiurpią istoriją, nepamiršo ir tokios detalės: policininkas, budėjęs prie senolio, matė, kaip akmenims slegiant jam iš burnos išlindo liežuvis.

Policininkas gi pasiėmė lazdą ir sugrūdo jį atgal.

* * *

Brakelio katalikai, griežti Salemo protestantai – baisu, kokiu savaime suprantamu dalyku XVII a. žmonės, nesvarbu, kokią religiją išpažįstantys, laikė raganas ir raganavimą. Ir taip pat gąsdina faktas, kad įtariamiesiems nebūdavo suteikiama nė menkiausia galimybė gintis nuo plika akimi permatomų kaltinimų. Net jei juos mesdavo „apsėstieji“, – vadinasi, galbūt nesveiki žmonės.

Bet kas gi buvo tas apsėdimas? Ar tikrai toks dalykas egzistavo, o gal mūsų minėtais atvejais viskas tebuvo apgaulė? Ar tai panašu į isteriją, o gal į ekstremalią melancholiją? O gal tai tik liguista fantazija, sukelta narkotinių medžiagų? O gal visų šių dalykų derinys?

Net ir šiandien to nežinome. Daugiausia dėl to, kad anuomet žmonės nė kiek nesistengė nuodugniai ištirti šiuos keistus reiškinius. Ir kodėl būtų turėję? Juk visa visuomenė kuo tvirčiausiai tikėjo, kad raganos egzistuoja. Sanguliavimas su velniu buvo

ginčytinas dalykas, juo labiau velnio galimybė su moterimis turėti vaikų. Bet tuo, kad egzistuoja raganos, neabejojo nei anuo metu valdantis popiežius, nei Martinas Lutheris, nei Johannesas Calvinas.

Jos įtarinėtos gebančios padaryti bet kokią įmanomą niekšybę. Į prieštaringumus niekas per daug nekreipė dėmesio. Nė vienas raganų procesas neapsieidavo be raganos žymės paieškų. Niekas neieškojo atsakymo į akivaizdų klausimą, kodėl velnias turėtų ženklinti savo sekėjus tokia žyme, pagal kurią juos būtų lengva atpažinti?

Arba: kodėl savo šalininkams velnias atlygindavo pinigais, kurie tuoj pat pavirsdavo mėšlu ar kuo kitu dar blogesniu? Juk taip prijaučiančiuosius tik atbaidysi.

Arba: kodėl velnias (neva) nužudė kai kuriuos kalėjiman uždarytus savo sekėjus, kad tie neduotų parodymų? Kodėl tik kelis, bet ne visus, jei iš tiesų turėjo tokių galių?

Galima būtų tęsti tokių prieštaringumų sąrašą be galo, bet net ir turint kelis pavyzdžius aišku, kad loginis mąstymas baigdavosi ten, kur viešpatavo baimė. O XVII a. viešpatavo siaubinga baimė ir netikrumas – ir prieš Trisdešimtmetį karą, ir barbariškų karo veiksmų dešimtmečiais, ir vėliau, kai raganų isterija ir jos sukelta persekiojimų banga pasiekė aukščiausią tašką.

Kas buvo Paderborno vyskupo valdų jaunuoliai? Tikrai ne velnio apsėstieji, bet kas tuomet? Ar bent subjektyviai taip jautėsi? O gal paprasčiausiai sirgo? O gal tik siekė aplinkinius apmulkinti?

Kai kurie mediciną nutuokiantys žmonės anuomet tikėjo, kad tai gali būti didelė melancholija – madinga anų laikų liga, kuria pirmiausia skundėsi aukštuomenės damos. Tačiau tariamai apsėstosios dažniausiai būdavo kilusios iš žemesniųjų sluoksnių, be to, visiškai neatrodė, kad jas kankintų depresija. Netgi priešingai. Jos visos be išimties elgėsi agresyviai, todėl galime pamiršti šią tezę.

Šiandien istorikai įtaria, kad apsėdimas buvo kažkokia isterijos forma, pasireiškianti iš tiesų įvairiausiais būdais ir nebūtinai suvaidinta. Prisiminkime, kaip skirtingai elgėsi ir reagavo „apsėstieji“:

- Baskų krašte 1609 m. šimtai paauglių tvirtino kankinami velnių. Buvo sudeginta vienuolika vaikų, iki kol Ispanijos inkvizicija gana greitai persekiojimams padarė galą.
- Švedijos Moroje buvo ir suaugusiųjų tarp beveik šimto aukų, iš kurių tik kelios – kitaip nei baskų krašte – tvirtino, kad raganos jas skraidinusios į raganų puotą.
- Saleme mergaitės tvirtino raganų (kitiems nematomų) kankinamos fiziškai.
- Ludone vienuolės kaltino nuodėmklausius išnaudojus jas seksualiai.
- O Kelne viena tretininkė tvirtino, kad aukštuomenės dama, pašto valdytoja Katharina Henot, ją apkerėjusi.

Bet Brakelyje viskas buvo kitaip. Gali būti, kad čia priepuolius sukėlė persirgtos ligos. Vėliau mergaitės sukiršino jėzuitus ir kapucinus, sumaniai naudojosi tariamu apsėdimu, siekė užuojautos, prašė išmaldos ir kiek įmanydamos pasipelnė.

Jei Paderborno vyskupas Dietrichas Adolfas von der Recke būtų anksčiau padaręs galą tūžmingai egzorcizmo sumaiščiai ir mergaites izoliavęs, Brakelyje ir kitose vyskupo valdų vietose tokių išsišokimų nebūtų kilę.

Neužbaikime skyriaus apie apsėdimą nepaminėdami JAV psichologės Lindos Carporael teorijos – ginčytinos ir vis dėlto įdomios. Ji tyrė visų pirma Salemo įvykius ir teigė, kad tenai aprašyti mergaičių simptomai pasireiškė ir jaunuoliams, kuriuos, apsvaigusius nuo LSD, ji stebėjo vienoje hipių kolonijoje.

Ji mano, kad Salemo įvykius galėjo lemti paprastoji skalsė. Parazitinis grybelis skalsė – nepaprastai nuodingas. Penki ar dešimt gramų gali sukelti mirtį. Jau anuomet pribuvėjos žinojo, kad skalsė veikia kaip stimuliatorius, ją galima naudoti abortams. Skalsė dažniausiai auga ant rugių, ir, pasak Lindos Carporael, 1691 m. oras Masačusetse buvo ypač jai palankus; pirmiausia žemuose ir drėgnuose, nuo Salemo kaimo į rytus esančiuose laukuose.

Skalsės poveikį mokslininkai ištyrė dar 1938 m.: vienas Šveicarijos mokslininkas darė eksperimentus ir gavo labai keistus rezultatus. Eksperimentų metu jam pavyko išgauti lizeldinės rūgšties dietilamidą, kuris jam sukėlė haliucinacijas. Vėliau ši medžiaga tapo žinoma trumpiniu LSD.

Skalsės miltuose ji galėjo išlikti metų metus. Taip nutiko 1951 m. mažame Prancūzijos kaimelyje, kur apsinuodijo net du šimtai žmonių. Daugelis aukų manė esą puolami stebuklingų gyvių, mažas berniukas netgi bandė pasmaugti savo motiną, o pagyvenusi moteris tikėjo galinti skraidyti ir iššoko pro savo namo langą.

Įrodyta, kad tąkart kalta buvo skalsė.

Prakeiktas, kas apsiima už kyšį
pralieti nekaltą kraują!
Penktoji Mozės knyga 27, 25

24. RAGANŲ LIZDAS

Davidas Claussas bjaurėjosi savo amatu. Taip buvo ne visą laiką. Juk buvo kilęs iš gerbiamos šeimos, iš kurios jau daugiau nei šimtą metų būdavo skiriamas budelis. Ir ne tik Lemge, bet visoje Lipės grafystėje. Nei jo labai anksti miręs patėvis, iš kurio tuomet perėmė pareigas, nei jis pats gimtojo miesto piliečiams niekuomet nebuvo suteikęs dingsties skųstis.

Akivaizdus įrodymas – pagarba, kuria mėgavosi jo šeima Lemge. Ne visuose imperijos miestuose taip buvo. Pastorius Andreasas Kochas – prisimindamas paties nukirsdintą vyrą, budelis kaskart persižegnodavo – prieš daugelį metų kartą paaiškino jam, kaip atsirado ši neįprasta profesija.

Senovėje budeliai buvo karaliaus pasiuntiniai, jodinėjantys po šalį, įteikiantys įstatymų laužytojams mirties nuosprendžius ir iškart patys juos įvykdantys. Raudonas apdaras rodė juos esant karaliaus emisarais ir todėl buvo laikomas garbės drabužiu. Bet, žlugus karalystei, viskas pasikeitė. Budelio profesija tapo negarbinga, besikuriančiuose miestuose jis darė tai, kuo garbingi piliečiai nenorėjo teptis rankų.

Bet Lemge buvo kitaip. Čia budelį Davidą Claussą godojo. Tiesa, visiškai lygiateisiu, gerbtinu piliečiu jis nebuvo laikomas. Pats puikiai suvokė tas ribas, ir su šeima gyveno atokiai. Pavyzdžiui, jo motina irgi buvo budelio duktė; tasai ėjo pareigas netoliese esančiame Heksteryje ir mirė būdamas pasiturinčiu žmogumi.

Lipės krašte budeliai tikrai neskurdo. Daugelis išmanė chirurgiją, ir, kai reikėdavo amputuoti kam galūnę, žmonės eidavo ne pas mediką, o pas budelį, kuris tokį dalyką mokėjo ir imdavo atitinkamą atlygį. Be to, jis – ir tik jis vienas – turėjo teisę nudirti gyvulių dvėsenoms kailį, prieš jas galutinai išgabenant. Nors toks darbas buvo dar negarbingesnis nei kankinti ir vykdyti mirties bausmę žmonėms, bet atnešdavo ir daug pinigų. Tiesa, šitą žeminantį užsiėmimą Davidas Claussas perleisdavo savo pameistriams, į kuriuos gerbiami piliečiai iš tiesų žiūrėjo kaip į atstumtuosius.

O jis pats vedė Agnesą Bröcker, kito netoliese dirbančio budelio dukterį, ir su ja susilaukė viso būrio vaikų. Be to, žmona atsinešė nemenką kraitį, kas leido jam įsigyti įspūdingą namą gražioje vietoje, o vėliau – dar vieną, šiek tiek mažesnį, bet nėr ko per daug norėti!

Na, gal nebent teisingumo.

Davidas Claussas pagaliau suprato, kodėl tuoj ims nekęsti savo amato. Tiesą sakant, jau seniai tą žinojo, bet užsimerkė, kad neregėtų, kas vyksta aplink. Nenorėjo matyti voratinklio, į kurį pats įsipainiojo.

Jam pradėjus eiti pareigas, 1647 m. Lemgo burmistras dar vadinosi Heinrichu Kerckmannu. Buvo jau pradėjęs šešiasdešimtuosius metus, jaunystėje Rostoke ir Gysene studijavęs teisę, dirbo ne tik Lipės grafui, bet ir buvo gerbiamas Lemgo miesto pilietis, kas dveji metai vis iš naujo perrenkamas burmistru.

Per trisdešimt metų trukusį karą miestą daug kartų plėšė. Kerckmannas neteko žmonos, vėl vedė, bet ir naują žmoną, po vestuvių praėjus vos aštuonioms savaitėms, nusinešė maras. Toks pat likimas ištiko daugelį Lemgo piliečių. Mieste viešpatavo badas ir skurdas. Kaip ir visais sunkmečiais, žmonės ieškojo kaltųjų, ir taip prasidėjo baisi persekiojimų epocha. Hein-

richas Kerckmannas ir jo palydovai nemažai prisidėjo prie to, kad isterija ir ją neišvengiamai lydinti tariamų raganų medžioklė išplistų.

Kaip jau sakyta, teismai kainavo pinigus. Kol trukdavo procesas, dalyvius reikėjo valgydinti ir, jei jie būdavo atvykę iš toliau, apnakvindinti. Juk teisėjai, raštininkai ir žinovai taip pat norėjo gyventi. Ką jau kalbėti apie budelius ir jų pameistrius. Vykdyti mirties bausmę buvo labai brangu, ypač jei nuosprendyje būdavo parašyta „mirtis sudeginant“. Reikėdavo nupirkti medžiagų kartuvėms ir malkų rietuvėms, dar dervos ir galbūt sieros.

Na gerai, išlaidas užkraudavo nuteistųjų myriop giminėms; jei jos gyveno per daug vargingai, užstatydavo dirbamus laukus ar namą. Bet dažnai netgi šito neturėjo, tuomet tekdavo prisidėti ir miestui. Heinricho Kerckmanno autoritetas buvo gana didelis, ir jis galėjo sau leisti ignoruoti piliečių murmėjimą, bet didelio entuziazmo dalyvauti persekiojant įtariamuosius jie nerodė. Neabejotinai būtų parodę, jei dėl to nepatirtų išlaidų. Todėl pirmiausia reikėjo pamėginti išieškoti daugiau pinigų iš pasiturinčių šeimos narių.

Puikią progą tam teikė vadinamieji malonpinigiai. Teismas galėjo nuspręsti apsaugoti kaltinamąją ar kaltinamąjį nuo kankinamos mirties ant laužo pirmiau jai ar jam nukertant galvą ir tik tuomet liepsnose sudeginant negyvą kūną. Bet kaina būdavo nemaža. Į šiuos malonpinigius pretendavo ir Detmoldo ponai, bet tai kita istorija.

Sutrikę skaitome išlikusiose bylose, kaip nusižeminusios giminės rašydavo valdžiai, melsdamos malonės, kad jų artimieji būtų „tik“ nukirsdinti, o ne sudeginti gyvi. Vien kreipinys, kurį vartoja, pavyzdžiui, Lisabet Sprick, mergautine pavarde Reinikings, kreipdamasi į aukštuosius ponus ir prašydama malonės savo vyrui, parodo, kokie bejėgiai žmonės jautėsi prieš burmistrą ir jo sėbrus.

Prašymas prasidėjo kreipiniu „garbingiausieji, mokslingieji, didžiai gerbiami, išmaningieji ir nuoregieji bei prielankiausieji brangieji ponai..."

Savo užguitų bendrapiliečių atžvilgiu jie tikrai turėjo jaustis kaip pats ponas Dievas, šitie „prielankiausieji brangieji ponai".

Didžiosios persekiojimų bangos, trukusios 1628–1637 metais, mirties bausmė, kaip vėliau sužinojo Davidas Claussas, įvykdyta beveik devyniasdešimčiai įtariamųjų raganavimu, daugiausia moterims. Ir Davidas Claussas per savo tarnystę įvykdė nemažai nuosprendžių – be didesnės užuojautos. Juk tai – jo profesija, o tie, kuriuos jis bausdavo, būdavo įkaltinti raganavimu ir prisipažinę savo niekšybes.

Kankinami, žinoma, bet kaipgi kitaip priversti užsispyrėlius kalbėti, jei pats velnias prisakė jiems tylėti!

Mieste niekas neabejojo, kad egzistuoja raganos; taip pat neabejojo, kad jas reikia persekioti ir deginti. Bet Davidas Claussas kuo puikiausiai suvokė, kad ne kiekvienas įtarimas buvo pagrįstas. Vieną dieną viena kaimynė apkaltino raganavimu jo paties žmoną, mieląją Agnesą. Paskui, jau sutemus, jis apsilankė pas kaimynę, bet niekuomet neišdavė, kuo pagrasino jai šio slapto apsilankymo metu. Bet Agnesai mestas kaltinimas staiga subliuško.

Žinoma, tai dar nereiškė, kad raganų apskritai nėra.

* * *

Ojas po tariamos ramybės vėl imta medžioti. Burmistras Heinrichas Kerckmannas jau buvo virtęs septyniasdešimt aštuonerių metų seniu. Lemgo piliečiai jį vis perrinkdavo, nors jau seniai mieste veikė pakankamai stipri opozicija. Jai priklausė senų ir kilmingų šeimų nariai, taip pat ir pastorius Andreasas Kochas, nuo 1647 m. perėmęs tėvo, buvusio senamiesčio Šv. Mikalojaus bažnyčios pastoriaus, pareigas.

Be pastoriaus uždavinių, Andreasas Kochas ir jo kolegos būdavo neutralūs liudytojai, turintys patvirtinti gerą ar blogą kaltinamųjų vardą, o vėliau – jų prisipažinimą. Be to, palaikydavo nusikaltėlius malda ir lydėdavo į paskutinę kelionę. Šią pareigą Andreasas Kochas vykdė ir 1665 m. birželio 27 d., kai turėjo mirti Elisabeth Tillen. Žinodama, kad tuoj reikės mirti, ji padarė kai ką, ko Lemge po kankinimų ir nuosprendžio dar nebuvo pasitaikę: likus kelioms minutėms iki mirties, verkdama išpažino nuodėmklausiui esanti visiškai nekalta.

Matyt, tai buvo lemiamas išgyvenimas, paskatinęs jau seniai abejonių dėl Lemge rengiamų procesų kankinamą Andreasą Kochą viešai perspėti, kad galbūt kai kurie įtariamieji nuteisiami per daug skubotai. Bet šie žodžiai nuskambėjo per anksti. Dauguma bendrapiliečių atsigręžė prieš jį. Tai ir nulėmė jo likimą, nes Heinrichas Kerckmannas bei jo bendrai jau kurį laiką griežė ant jo dantį, nes jis iš sakyklos buvo pasmerkęs amoralų jų gyvenimo būdą.

Pretekstas tam buvo, nes nukaršęs burmistras apie save subūrė labai jau abejotinos reputacijos sekėjų būrį. Į jį įėjo senas jo studijų draugas, užimantis miesto sekretoriaus pareigas Johannesas Berneris, bet pirmiausia užeigos šeimininkas ir prekijas grūdais Hilmaras Kuckuckas, apie kurį buvo pasakojama ir tokia tipiška istorija: vieną dieną į teismą atvilko seną moteriškę, bet greitai pastebėjo, kad ji visai ne įtariamoji, o kita. Jau norėjo vėl vesti ją namo, bet Kuckuckas pradėjo šaukti, kad reikia ją palikti čia. Juk visos jos tokios! Taigi moterį kankino, kol ji prisipažino tai, kas norėta išgirsti, ir sudegino. Štai tiek apie poną Kuckucką.

Apie panašius papratimus žinojo ir pastorius Andreasas Kochas, todėl buvo pavojingas liudytojas. Bet kol kas nieko konkretaus prieš jį neturėta. Kol vieną dieną visai kita proga turtingiausia miesto moteris, ponia Böndel, antrą kartą buvo apkaltinta

raganavimu. Pirmą kartą jai padėjo sūnus dr. Sprute, puikus juristas, bet šįkart ir jam nepavyko.

Kai kita moteris – itin kankinama – tarp kitų vardų ištarė ir ponios Böndel, įtariamąją tuoj pat imtasi kuo žiauriausiai kankinti, kol ji prisipažino išmokiusi burtų pastorių Andreasą Kochą. Daugiau teisėjams nieko ir nereikėjo; burmistras Kerckmannas iš karto paprašė visuomet pasirengusio padėti Rintelno universiteto teisės fakulteto atsiliepimo, kurio išvada buvo tokia, kokios ir reikėjo: pastorius bent jau gali būti įtariamas raganavimu. Todėl reikią tuoj pat uždrausti jam sakyti pamokslus.

Drąsus, bet naivus pastorius pasiskundė Lipės grafui Hermannui Adolphui; bet jo skundą Detmolde ne tik atmetė, bet netgi neatkreipė jokio dėmesio į du visiškai kitokius Helmšteto universiteto atsiliepimus. Priešingai: aiškiai leista iškelti Kochui bylą. Žinoma, drąsusis pastorius buvo kankinamas, prisipažino, atšaukė savo žodžius, vėl buvo kankinamas ir galiausiai nuteistas myriop sudeginant. Jo žmonai tepavyko pasiekti Detmoldo grafo malonę – leista prieš tai nukirsti nuteistajam galvą.

Tai nutiko kuo slapčiausiai, ankstų rytą, penktą valandą, vogčia nuo visuomenės.

Buvo labai neįprasta, bet, ko gero, rotušėje imta baimintis gyventojų reakcijos, nes ši darėsi vis mažiau nuspėjama, ypač tuomet, kai mirė burmistras Kerckmannas, o jo įpėdiniu tapo vienas artimiausių patikėtinių: Hermannas Cothmannas, kuriam valdant Lemgas turėjo galutinai virsti visoje Vokietijoje pagarsėjusiu *raganų lizdu.*

Raganystės atžvilgiu Cothmanno biografija buvo ne be dėmės. Tarp giminaičių buvo valdininkų, profesorių, mokslininkų; deja, šeima didelių turtų nesusikrovė. Net mieste užsitarnautas geras vardas Kerckmanno vyrams nesukliudė apkaltinti Hermanno Cothmanno motiną raganavimu ir nuteisti ją myriop.

„Raganos“ sūnų juridinis motinos nužudymas, berods, mažai sujaudino. Priešingai: panėšėjo, kad savo perdėtu uolumu jis bandė priversti visus pamiršti tą nešlovę, kurią ji užtraukė šeimai – ir pirmiausia jam. Jaunajam juristui pavyko įsitrinti tarp burmistro Kerckmanno aplinkos žmonių, ir neilgai trukus šis paskyrė jį procesų vyresniuoju, taigi, netiesiogiai ir savo įpėdiniu. Jau pirmaisiais jo kadencijos metais mirties bausmė įvykdyta trisdešimt septyniems žmonėms.

Šįkart daugiausia vyrams.

Atrodo neįtikėtina, bet, nepaisydami naujų siaubų, Lemgo miesto gyventojai – vis dar akivaizdi dauguma – paklausė velionio pasiūlymo ir išsirinko trisdešimt septynerių metų Cothmanną bei Kerckmanno sėbrą Johannesą Bernerį naujais burmistrais. Šitaip suteikė galimybę kilti naujai persekiojimų bangai, prasidėjusiai dar baisiau nei visos ankstesnės.

Kankinamas pastorius Andreasas Kochas kaip ir visi kankintieji galiausiai „apkalbėjo“, kaip anuomet sakydavo Lipės krašte, kiekvieną pilietį, kurio vardą teismas norėjo išgirsti. Be kitų, jam pasufleravo ir vieno vyriškio, su kuriuo burmistras nuo seno turėjo sąskaitų, vardą. Mat buvo surasta skrajutė, kurioje buvo smerkiamos rotušės valdančiųjų machinacijos.

Šitą pamfletą tikrai parašė Kleinsorge šeimos nariai, argi ne?

Pakankamai ilgai kankinamas žmogus prisipažįsta – kaip žinome – viską, ką kankintojai trokšta išgirsti, o Andreasas Kochas nebuvo antžmogis. Na taip, tai padarė vienas iš Kleinsorge giminės, patvirtino jis pagaliau. Vargšą pastorių taip baisiai kankino, kad po kelių dienų sužalotomis kojomis jis netgi nepajėgė pats nuklibinkščiuoti iki egzekucijos vietos.

Teko jį nunešti.

Kleinsorge šeima buvo viena miesto gerbiamiausių ir garbingiausių šeimų. Šešiasdešimt aštuonerių metų šeimos galva, tarybos narys ir kartą buvęs netgi burmistru, su kuriuo draugavo savo

motiną, turtingąją ponią Böndel, gynęs dr. Sprute, Cothmannui ir jo sėbrams seniai buvo kaip krislas akyje. Kol kas jis dar buvo nepasiekiamas, bet atsargumo dėlei pas budelį Claussą užsakytas atitinkamas pastoriaus „prisipažinimas". Budelis žinojo, ko iš to tikimasi. Bet įsakymas yra įsakymas. Tačiau tai nereiškia, kad budelis jau tuo metu neturėjo šiokių tokių savų sumetimų.

Bet ne tik budelis ėmė mąstyti. Įvairiems tarybos nariams taip pat kilo rimtų abejonių, ir jie atkreipė Cothmanno ir Kuckucko dėmesį į tai, kad jų miestas jau dabar prastai pagarsėjęs kaip raganų lizdas. Pasakojama, kad kai du tarybos nariai atmetė siūlymą tęsti raganų medžioklę, Kuckuckas jiems neva paprieštaravęs: „Turime dar atsikratyti keturiolikos asmenų, nes kitaip patys galim sulaukti proceso ant savo galvos."

Abiem minėto tarybos nario Kleinsorge's sūnums – Dietrichui Alphonse'ui ir jo jaunesniam broliui Heinrichui Balthasarui – tuo metu grėsė mirtinas pavojus. Cothmannui ir jo žmonėms vis pavykdavo kankinimais išgauti parodymus prieš juos. Galiausiai Heinrichas Balthasaras pabėgo ir stojo tarnauti didžiajam kurfiurstui, kuris bergždžiai stengėsi užtarti jį pas Lipės grafą. Ponai nė negalvojo rūpintis netvarka Lemge.

Brolių motinai gulint mirties patale Lemge, jaunesnis sūnus atjojo pas ją, bet buvo išduotas, ir miesto kareiviai šturmavo namą. Nepaisydami mirštančiosios išlaužė duris kirviais, bet Heinrichui Balthasarui pavyko pasprukti per langą. Vietoj jo kalėjiman uždarė brolį. Trejus metus jis ten praleido, kol buvo laikinai paleistas.

O jaunesnis brolis tapo tarnautoju Prūsijoje. Vėliau jam netgi suteiktas bajoro titulas, jis paskirtas pirmuoju Berlyno policijos viršininku. Bet pirmiausia didžiojo kurfiursto dvare jis susipažino su Lipės grafienės tėvu. Minėtasis grafas von Dohna kreipėsi į žentą užtardamas Kleinsorge šeimą, ir kadangi geri santykiai su Berlyno dvaru buvo svarbūs, grafas nusileido ir įsakė panaikinti visus šeimai iškeltus kaltinimus.

Bet ne kiekvienas turėjo tokių ryšių Berlyne. Cothmanno sėbrams Hilmarui Kuckuckui ir Johannesui Berneriui atsisveikinus su šiuo pasauliu, jis pats Lemge ir toliau liepdavo kankinti ir bausti mirtimi. Grupelė žmonių visų piliečių vardu pasiskundė Detmolde reziduojančiam grafui dėl netvarkos mieste ir pirmiausia burmistro: „Baisu žiūrėti, kaip miesto tarnai, neišgalint gyventojams susimokėti, daug nesvarstydami atiminėja karves ir ūkio reikmenis, iš vargšų žmonių namų sunkią žiemą išneša patalus ir parduoda žydams..."

Jokios reakcijos iš Detmoldo. Kiti piliečiai vėl pabandė kreiptis į grafą rašydami, kad burmistras esąs „baisus keikūnas, lupikautojas, neteisingas ir savanaudis žmogus". Jokie svetimšaliai nebeužsuką į miestą, „nes Lemgas dabar niekinamas, nors prieš tai buvo toks gerbiamas".

O dar kiti gyventojai apeliavo į grafą atkreipdami jo dėmesį, kad jis juk esąs Dievo vietininkas šiame krašte. Ponas pagaliau sureagavo. Bet užuot susirūpinęs Cothmanno keliamu teroru liepė pagalbos ieškantiems piliečiams susimokėti po šimtą talerių baudos už valdžios šmeižimą.

* * *

Davidas Claussas tikėjosi, kad Visagalis vieną dieną pamatys, kas čia dedasi, ir greitai išgelbės daug kančių patyrusius miesto gyventojus nuo burmistro. Bet gal Dievas nori nubausti paikus miestiečius už tai, kad jie iš baimės, bet taip pat ir iš beribio kvailumo vis perrinkdavo Hermanną Cothmanną.

O tasai savo ruožtu dar kartą panoro pademonstruoti galią ir iškvietė stoti prieš tribunolą trisdešimt šešerių metų Mariją Hermessen, mergautine pavarde Rampendahl. Maria buvo kilusi iš gerbiamos šeimos. Jos tėvas, profesionalus kepėjas ir aludaris, buvo ganėtinai turtingas ir miesto tarybos narys. Motina buvo pasiturinčio barzdaskučio ir chirurgo dukra.

Bet – ir šiuo atžvilgiu jie niekuo nesiskyrė nuo daugelio kitų Lemgo šeimų – gausiuose raganų procesuose Rampendahlius vis paminėdavo kankinami kaltinamieji. 1653 m. raganyste apkaltina ir nubausta mirtimi jos senelė, o jaunesnio ir vyresnio brolio mirtys (1667 ir 1673 m.) apaugo keistais gandais. Pati Maria dar vaikystėje buvo atsidūrusi įtarimo šešėlyje – nieko nuostabaus, pažiūrėjus į tokius gimines.

Todėl ir vyrą, nepaisiusį paskalų ir išdrįsusį paimti ją į žmonas, susirado tik sulaukusi brandaus amžiaus – trisdešimties metų. Tai buvo barzdaskučio pameistrys Hermannas Hermessenas, kuris, uoliai dirbdamas ir energingai paremtas žmonos, jau greitai įstengė nusipirkti gražų namą. Visai greta turgaus aikštės! Keturi pametinukai vaikai – poros laimė atrodė tobula, kol viena moteriškė vardu Blattgarstsche neapkaltino Marios Hermessen raganavimu.

Tiesą sakant, Lemgo miesto reputacija visoje imperijoje buvo tokia prasta, kad ne tik nemažai piliečių, bet laikui bėgant ir pats Lipės grafas bei daugelio vokiečių universitetų teisės fakultetai ėmė abejoti, ar ten rengiami procesai iš tikrųjų rimti. Visi jau buvo įtikėję, kad baisybės baigsis, bet Blattgarstsche buvo nuvilkta teisman ir kankinama ėmė tvirtinti paprašiusi Marios Hermessen vaistų sergančiam brolio vaikui, o Maria davusi jai bitkrėslės ir pieno, nuo ko vaikas miręs.

Visa budelio Davido Clausso, kuriam įgriso kankinti akivaizdžiai nekaltus bendrapiliečius, šimtuose procesų įgyta patirtis rodė, kad šita byla nagrinėjama kažkaip keistai atmestinai. Pavyzdžiui, kitaip nei per ankstesnes apklausas niekas nenorėjo žinoti, ar Maria Hermessen skrido į raganų puotą ir buvo kūniškai suartėjusi su velniu.

Ko gero, budelis iš to pasidarė savo išvadas, ir, prieš nuvedant kaltinamąją tardyti taikant kankinimus, jis greičiausiai aplankė ją požemiuose ir konfidencialiai pasikalbėjo. Juk nykš-

čių ar kojų spaustuvus jis galėjo užveržti stipriau ar silpniau, o patyręs budelis tikrai gebėjo rasti galimybių ant kankinimų suolo pataupsoti savo auką taip, kad kitiems dalyviams nekiltų nė menkiausio įtarimo.

Tik kankinamoji turėjo pakankamai garsiai dejuoti.

Iš bylos medžiagos nematyti, kaip viskas vyko iš tikrųjų. Tik aišku, kad kaltinamoji, nors nieko ir neprisipažino, buvo kankinama vos vieną kartą ir paskui – kas visiškai neįprasta – buvo nuteista ištremti iš šalies. Ir tokia pat neįprasta buvo besąlygiška vyro parama Mariai. Jis susitaikė su tuo, kad miesto barzdaskučiai išmetė jį iš savo gretų, ir su vaikais nusekė paskui žmoną tremtin į Rintelną.

Būdami ten, abu sutuoktiniai kovojo dėl savo garbės, galiausiai, remiami Rintelno universiteto, kur prašomus atsiliepimus rašė jaunesni ir liberalesni mokslininkai, apskundė ir Lipės grafą, ir Lemgo miestą. Špejeryje reziduojantis imperijos aukščiausiasis teismas, paskutinė instancija, nors ir nevisiškai reabilitavo Marią Hermessen, bet iš Lipės grafo ir Lemgo miesto priteisė atlyginti pusę bylinėjimosi išlaidų.

Ir tai buvo taip neįprasta, kad beveik prilygo išteisinamajam nuosprendžiui ir reabilitavimui. Praėjus kelioms dienoms po nuosprendžio paskelbimo, Hermannas Cothmannas mirė nuo karštinės.

Maria Hermessen buvo paskutinė Lemge siautusio raganų kliedo auka. Bet tik 1715 m. gruodį Juodoji miesto knyga, vadinamoji Raganų knyga, buvo oficialiai supjaustyta ir sudeginta.

Protokole kaip motyvas nurodyta: „... kadangi nemenka tenai surašytų ištraukų dalis šiandien laikoma kvailystėmis.“ O toliau rašoma: „O kad tokia knyga niekuomet nebūtų buvusi sudaryta, tuomet šis geras miestas turėtų geresnį vardą, kuriam didelę žalą padarė tokie pagarsėję procesai.“

Tą suprasti buvo galima ir anksčiau.

Pusiau tiesos pavojingos tuo,
kad visuomet tikima melagingąja puse.

Hansas Krailsheimeris

25. KLIEDAS IR TIKROVĖ

Neįtikėtina! Kiek gyveni, tiek mokaisi. Bibliotekoje sėdintis senis stropiai nusivalė akinius ir vėl juos užsidėjo, norėdamas dar kartą perskaityti, ką rašė mėgstamiausias jo leidinys „Berlinische Monatszeitschrift". Devyni milijonai! Niekuomet nebūtų patikėjęs.

Jis tikrai buvo išsilavinęs ir daug žinojo apie raganų persekiojimus, ačiū Dievui, galutinai pasibaigusius. Juk jau apšvietos amžius, ir laikai, kai bažnyčios kviesdavo persekioti vadinamąsias raganas, suvis pasibaigė.

Tikėkimės.

Senis buvo istorikas. Ne pagal profesiją. Pagal ją buvo pirklys. Bet istorija jį visuomet domino, ir todėl žinojo, kad Bažnyčia – anuomet buvusi neišsiskaidžiusi – iki pat XIII a. ryžtingai neigė raganų egzistavimą, kaip jis buvo įsivaizduojamas vėliau. Skraidymas oru seniai buvo atmetamas kaip senolių ir todėl pagoniškos fantazijos vaisius, o kas tuo tikėjo, buvo baudžiamas bažnytine atgaila. Burkhardas von Wormsas 1020 m. įtraukė atitinkamą nusižengimą į nuodėmių sąrašą.

Tikėjimas raganomis yra baustinas, mokė vyskupas, bet ne pati ragana, nes tokių apskritai nebūna!

Apie 1200 m. imperatorius ir popiežius susitarė, kaip elgtis su Pietų Prancūzijos eretikais. 1232 m. dominikonų ordinui pavesta užsiimti inkvizicija. Vis dar buvo kovojama su eretikais, abejo-

jančiais Bažnyčios mokymu ir Romos autoritetu, tačiau tardant įtariamuosius anuomet jau leista naudoti kankinimus. Apvalančios priesaikos ir Dievo teismas uždrausti, nesirengiantys atgailauti eretikai sudeginami.

Senis prisiminė, kad 1233 m. Grigalius IX išleido vadinamąją bulę prieš eretikus, kurioje pirmą kartą susiejo ereziją ir paktą su velniu. Kaip vienas didžiausių nusikaltimų buvo traktuojamas tyčiojimasis iš sakramentų. Toksai Konradas von Marburgas, generalinis inkvizitorius, keliavo po Vokietiją ir daugybę žmonių pasiuntė ant laužo, kol jo neužmušė jo persekiojami didikai.

Šiuo įvykiu dviem šimtams penkiasdešimčiai metų Vokietijoje raganų medžioklės baigėsi.

XIII a. pabaigoje dominikonai Albertas Didysis ir Tomas Akvinietis bei pranciškonas Bonaventura da Bagnoregio, išplėtoję mokymą apie inkubą ir sukubę, kartu iškėlė ir teoriją, kad velnias gali lytiškai santykiauti su žmonėmis; būtent ja vėliau rėmėsi daugelis kaltintojų.

O paskui nelabos istorijos, nutikusios Prancūzijoje, ligi šiol iki galo neišaiškintos! XIV a. pradžioje šventumo siekusi inkvizicija leido savo mokymu pasinaudoti Prancūzijos karaliui Pilypui IV, jau seniai galandusiam dantį ant tamplierių ordino turtų. Jo nurodymu buvo suimta apie du tūkstančius ordino riterių, kurie kankinami prisipažino absurdiškiausias niekšybes, tarp jų ir ereziją bei paleistuvystę. Pirmą kartą paminėta ir raganų puota.

Politiniais sumetimais 1431 m. Ruane anglai sudegino Jeanne d'Arc, Orleano mergelę. Tiesa, sanguliavimu su velniu jos nekaltino – tą senis tiksliai žinojo.

Tais laikais nuteistieji dėl raganavimo dar sulaukdavo pakankamai švelnios bausmės. 1417 m. Landshute neva burtais užsiiminėjusi moteris buvo išstatyta viešai. Buvo pagrasinta, kad

antrą kartą sučiupta bus išvaryta iš miesto. Po dešimties metų Miunchene iš tiesų vieną moterį išvarė iš miesto, nes neva savo meilės kerais apsukusi galvą vienam kapelionui.

Bet per 1459 m. Prancūzijos Arase įvykusių raganų procesų virtinę jau buvo kitaip. Senis kažkur skaitė, kad tuomet ir surengtas pirmasis procesas, vėliau Vokietijoje tapęs taisykle. Kankinamos moterys prisipažino lytiškai santykiavusios su velniu, pasiversdavusios gyvūnais, gaminusios tepalus iš nužudytų vaikų kūnų, skraidžiusios į raganų puotas, melsdavusios velniui ir tyčiodavusios iš tikėjimo. Nuo tada pradėti procesą prieš kitus asmenis užtekdavo įskundimo.

O 1484 m. pasirodė liūdnai pagarsėjęs „Raganų kūjis", kuriame dar ir šiandien galima perskaityti, kuo neva užsiimanti ragana, kaip ją atpažinti ir kaip bausti. Per beveik du šimtus metų būta apie trisdešimt knygos leidimų. Tiesa, prireikė šiek tiek laiko, kol tapo akivaizdus pražūtingas jos poveikis. Imperijos teritoriją nusiaubė trys didelės persekiojimų bangos, savo apogėjų pasiekdamos apie 1590, 1630 ir 1660 m. Pagrindinės priežastys – nuolatinė žmonių baimė: bijota bado ir karo, maro ir staigios mirties, vedusios tiesiai į pragarą.

Ir štai mes vėl atsiduriame prie Katalikų bažnyčios, galvojo senis, įsitikinęs, kad vargšes moteris iš paprasčiausios neapykantos degino jėzuitai. Tik, pasirodo, tokių moterų būta daug, ką tik perskaitė, kiek daug. To nežinojo netgi jisai. Devyni milijonai!

* * *

Ar tai tiesa? Ar tikrai daugiau nei devyni milijonai moterų sudegintos kaip raganos? Žinoma, ne. Bet kas paskelbė šitą skaičių pasauliui?

Tai buvo Kvedlinburgo miesto sindikas, Gottfriedas Christianas Voigtas, savo fantastiškus skaičiavimus publikavęs

1784 m. minėtame tikrai rimtame žurnale „Berlinische Monatszeitschrift“. Straipsnyje jis, be kitų dalykų, rašo, kad, jei nebūsime budrūs, rizikuojame atkristi atgal į barbarizmą ir tamsumą ir prarasti apšvietos šlovę.

Pirmiausia dėl raganų kliedo kalti mokslininkai ir neišsimokslinę, juristai ir teologai – nesvarbu, kokios religijos – ne tik atsiskyrusiuose kaimuose, bet ir dideliuose bei svarbiuose miestuose tebesilaikantys kvailiausių ir gėdingiausių prietarų. Ir tai pasakytina ne tik apie paiką liaudį, bet ir apie aukštuosius visuomenės sluoksnius.

Žinoma, Voigtas pažinojo Voltaire'ą, savo karaliaus draugą (buvusį) ir netgi dvejus metus viešėjusį pas Frydrichą II jo dvare Sansusi, kol abu nesusipyko. Ir taip pat, be jokios abejonės, jis žinojo Voltaire'o – visiškai iš piršto laužtą – sudegintų raganų skaičių. Voltaire'o teigimu, visoje Europoje jų sudeginta šimtas tūkstančių, bet toks tvirtinimas Voigtui pasirodė per daug apibendrintas.

Ir pirmiausia per mažas.

Taigi jis ėmėsi skaičiuoti, kiek iš tikrųjų buvo raganų, kurioms įvykdyta mirties bausmė, ir tą darydamas pasirėmė Kvedlinburgo archyvu. Iš turimų bylų išskaitė, kad per pastaruosius trisdešimt metų mieste ir artimiausiose apylinkėse sudeginta mažiausiai trisdešimt raganų. Bet jis padarė prielaidą, kad ne visos bylos pilnos ir kad neperdedant galima manyti, jog jų buvo keturiasdešimt.

Taigi jei per trisdešimt metų mirties bausmė įvykdyta keturiasdešimčiai raganų, per šimtą metų jau susidarytų šimtas trisdešimt trys, o per pusšešto šimto metų, kol truko persekiojimai dėl raganavimo, – aštuoni šimtai šešiasdešimt šeši mirties nuosprendžiai. Vien Kvedlinburge!

O kiek būtų imant visą Europą?

Voigto žodžiai: „Manytina, kad Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Ispanijoje ir Anglijoje, ir apskritai toje Europos dalyje, kuri

nuo VI a. pabaigos išpažįsta krikščionišką religiją, gyveno mažiausiai septyniasdešimt vienas milijonas gyventojų. Jei tokioje mažoje Vokietijos apskrityje, kur gyvena vos vienuolika–dvylika tūkstančių žmonių, per šimtmetį mirties bausmė įvykdyta šimtui trisdešimt trims asmenims, apkaltintiems raganavimu, tai visoje krikščioniškoje bažnyčioje kiekvieną šimtmetį būtų po 858 454, o per mano minimą vienuolikos šimtmečių laikotarpį – devyni milijonai keturi šimtai du ir keturiasdešimt tūkstančių devyni šimtai devyniasdešimt keturi žmonės."

Nekreipiant dėmesio į tai, kad tokia ekstrapoliacija net grynai matematiškai klaidinga, ji grindžiama neteisinga prielaida, kad ištisus šimtmečius raganos persekiotos nenutrūkstamai ir vienodai intensyviai visose šalyse, o čia tikrai nesąmonė. Be to, tam tikrų skaičiavimų negalima atlikti laikantis vienos triskaitės taisyklės. Pavyzdžiui, jei tūkstančio gyventojų kaime per metus žaibas užmuša vieną gyventoją, negalima daryti išvados, kad iš maždaug aštuoniasdešimt vieno milijono Vokietijos gyventojų kasmet per audrą miršta aštuoniasdešimt vienas tūkstantis žmonių.

Tokie argumentai daugumai XIX a. žmonių neatrodė suprantami; o ypač antrojoje šio amžiaus pusėje, kai siautė kultūrų kova, temdanti net gerbiamiausių mokslininkų žvilgsnius. Vatikano ir Europos liberalių bei protestantiškų jėgų kovoje dingdavo bet koks objektyvumas. Jau vien iš požiūrio į devynių milijonų teoriją buvo galima atspėti, ar istorikas priklauso Katalikų, ar Protestantų bažnyčiai. Arba yra ateistas.

XX a. Voigto ekstrapoliacija galiausiai pravertė naciams, kuriems šioje knygoje skiriamas atskiras skyrius, – tapo ginklu prieš Bažnyčią, ir netgi kai kurioms feministėms šiuolaikinio mokslo seniai absurdiška pripažinta devynių milijonų teorija buvo kaip vanduo ant jų malūno. Jos kalbėjo apie moterų genocidą ir tyčiomis nepastebėjo didelio taip pat dėl tariamo raganavimo myriop nuteistų vyrų skaičiaus.

Iš ankstesnių laikų mus pasiekė smarkiai nuo tikrųjų skaičių besiskiriantys vertinimai. Iš dalies kaltė dėl to tenka patiems raganų medžiotojams, besigyrusiems, kiek daug raganų nugalabijo.

Pavyzdžiui, Ludovico a Paramo, anuomet Ispanijai pavaldžios Sicilijos inkvizitorius. 1598 m. jis gyrėsi, kad inkvizicija didžiai nusipelnė žmonijai, nes pasmerkė myriop milžinišką skaičių raganų: „Inkvizitoriai taip įnirtingai su jomis kovojo, kad per pastaruosius šimtą penkiasdešimt metų sudegino mažiausiai trisdešimt tūkstančių, kurios, jei nebūtų sulaukusios bausmės, lengvai būtų atnešusios pražūtį ir pavertusios dykra visą pasaulį. Nes jos labai kenkia ne tik tikrajam tikėjimui, bet ir žemiškiems turtams..."

Ir čia absoliučios nesąmonės, nes visoje Ispanijoje (įskaitant Filipinus, Meksiką ir Peru) inkvizicija dėl raganavimo nuteisė myriop iš viso tik penkiasdešimt aštuonis asmenis. Bet kaip tik ši citata (ištarta asmeniškai paties inkvizitoriaus!) mielai ir dažnai taikoma siekiant pagrįsti neišmatuojamą Bažnyčios kaltę.

Pirmąją procesų prieš raganas bangą inkvizicija pradėjo Pietų Prancūzijoje, kur nuo 1460 m. iki 1475 m. buvo sudeginta apie trisdešimt raganų. Po ilgesnės pertraukos laužai ėmė liepsnoti Šiaurės Italijoje, bet žmonių, viduramžių inkvizicijos nuteistų myriop, skaičius tikrai neviršijo tūkstančio, o 1542 m. įkurtos Romos inkvizicija raganų nužudė dar mažiau.

Bet reikėtų paminėti tokį dalyką kaip kai kurių aukų fantaziją, kuri turėjo pragaištingų padarinių. Raganavimu apkaltintos moterys kartais imdavo girtis daugybe seserų. Pavyzdžiui, viena dama vardu Trois-Echelles Prancūzijos karaliui Karlui IX tvirtino, kad jo karalystėje gyvena trys šimtai tūkstančių raganų. Ir tokiais dalykais žmonės iš tikrųjų tikėjo. Nieko neįtikėtino, kad gyventojus apimdavo panika, ir jie spaudė savo ponus sunaikinti visas išperas!

Bet pakalbėkime apie pagrįstus ar bent jau rimtų istorikų apytiksliai apskaičiuotus duomenis. Šiandien tyrinėtojai sutaria, kad bet kokio amžiaus ir bet kokios lyties asmenų, kuriems Europoje įvykdyta mirties bausmė dėl raganystės, skaičius siekia maždaug penkiasdešimt–šešiasdešimt tūkstančių. Daug didesnis yra išgyvenusių aukų skaičius, bet jų vardai neužfiksuoti jokiuose protokoluose ir todėl jų neįmanoma rasti jokiuose archyvuose.

Kalbama apie šimtus tūkstančių žmonių, kažkieno įskųstų ir kankintų, bet per stebuklą išvengusių mirties bausmės. Pusiau pamišusių iš baimės, dvasiškai ir fiziškai palaužtų kančių ir skausmo, su visam gyvenimui įdeginta įkaitinta geležimi žyme, netekusių turto, išstumtų iš bendruomenės ir paliktų netgi savo šeimos – jų laukė skurdi elgetų dalia ir mirtis kokiame nors griovy.

Jų likimas dažnai būdavo žiauresnis nei greita mirtis nuo kalavijo ar virvės, kurią teisėjas kartais suteikdavo nuteistajam, kurio kūną paskui sudegindavo.

Dauguma mirties nuosprendžių – apytiksliai dvidešimt tūkstančių – įvykdyta vokiškai kalbančiose šalyse. Kai kuriuose regionuose bylos buvo vedamos aplaidžiai, archyvuojamos nepilnos, vėliau specialiai ar netyčia sunaikinamos. Kitur bylos vestos kruopščiai, pavyzdžiui, Viurcburge, kur saugomas mirties sąrašas, kurio biurokratiškas šaltumas dar ir šiandien stingdo kraują gyslose.

Štai „Raganų ir raganių, Viurcburge nukirsdintų kalaviju ir paskui sudegintų, sąrašas“:

„Pirmame lauže keturi asmenys.
Moteriškė Liebler.
Senoji Anckerio našlė.
Moteriškė Gutbrodt.
Storoji prekeivė.

Kitame laužе keturi asmenys.
Senoji šikšnienė.
Dvi svetimšalės moteriškės.
Senoji smuklininkienė."

Ir dar žemiau:

„Dešimtame lauže trys asmenys.
Steinacheris, turtingas vyras.
Svetimšalė moteriškė.
Svetimšalis vyras.

Vienuoliktame lauže keturi asmenys.
Schwerdtas, katedros vikaras.
Fogtienė von Rensacker.
Siuvinėtoja.
Silberhansas, špylmanas.

Dvyliktame lauže dvi (...) svetimšalės moteriškės.

Tryliktame lauže keturi asmenys.
Senasis dvaro kalvis.
Sena moteriškė.
Maža devynerių ar dešimties metų mergelė.
Dar mažesnė, jos sesutė."

Ir dar žemiau:

„Devynioliktame lauže šeši asmenys.
Bajoraitis von Rotenhanas, nukirsdintas kanceliarijos kieme
ir kitą dieną sudegintas.
Sekretorė Schellhar.

Dar viena moteriškė.
Dešimties metų bernaitis.
Dar vienas dvylikos metų bernaitis.
Brügler, kepėjienė, sudeginta gyva.

Dvidešimtame lauže šeši asmenys.
Gražuolė Babel, gražiausia Viurcburgo mergelė.
Penktos klasės studentas, mokėjęs labai daug kalbų, puikus muzikas – dainininkas ir grojėjas.
Du dvylikos metų bernaičiai iš naujosios vienuolyno bažnyčios.
Siuvėjo Babelio dukra.
Skrybėlninkienė nuo tilto."

Ir taip be galo. Siaubo sąrašas, mums aiškiai parodantis, kad nedaryta jokio skirtumo tarp turtingų ir vargšų, senų ir jaunų; tarp aukų – raukšlėta bobutė ir gražiausia miesto mergelė, maža mergaitė ir katedros vikaras.

Ir mums kyla klausimas, kodėl tarp aukų būdavo ir vyrų. Argi kaip raganos medžiotos ne vien tik moterys?

Ir tai – vienas atkakliausių stereotipų, rodos, niekaip neišnaikinamas. Žinoma, dauguma nuteistųjų myriop – moteriškosios lyties, ir bent jau prasidėjus didžiosioms medžioklėms buvo minima kenkėjiški burtai. Nesunku įsivaizduoti, kad juos mesti gebėjo sena, namelyje miško pakrašty gyvenanti moteriškė, žinanti visokiausių gudrybių, išmananti, kaip sugrąžinti mylėti pavargusiam sutuoktiniui vyrišką jėgą ar kaip nuraminti per daug įkyriai belendantį prie žmonos, kuriai jau gana. Ji nusimanė apie žoleles, padedančias gimdant ar neleidžiančias pastoti. Ji žinojo daug ką, kas vyrams kėlė baimę, ir jau vien todėl atrodė įtartina.

Nenuostabu, kad ieškant burtininkių įtarimas pirmiausia krisdavo ant moterų. O kai atsirado istorija apie sanguliavimą

su velniu, natūraliai įsivaizduota, kad velnias – juk jis buvo vyriškosios lyties – gaudavo gražuolio kavalieriaus pavidalą bei meilindavosi ir taip lengvai suvedžiojamoms moterims. Tik vėliau velniui buvo priskirtas gebėjimas pasiversti ir moteriškosios lyties viliokle, kad užmegztų meilės ryšį su vyrais ir sugundytų tapti raganiais.

Apskritai tarp įtariamųjų vyrai sudarė dvidešimt–dvidešimt penkis procentus, bet pasitaikė kelios vertos dėmesio išimtys:

Pavyzdžiui, Islandijoje 1604–1720 m. raganavimu apkaltinta šimtas dešimt vyrų ir vos dešimt moterų. Taip pat ir Suomijoje, Estijoje ir Vakarų Šveicarijos Vo kantone vyrų procentas buvo neįprastai didelis.

Šiek tiek didesnis buvo jis ir katalikiškuose regionuose. Tam paaiškinti egzistuoja teorija, grindžiama Lutherio Biblijos vertimu:

2-oje Mozės knygoje (Išėjimo knygoje) pateikiamas Aukščiausiojo nurodymas nepalikti gyvos kerėtojos. Originaliame tekste yra žodis *Mechaschepha*, kas neabejotinai reiškia „kerėtojos". Taip Lutheris ir išvertė. Bet lotyniškoje Katalikų bažnyčios Biblijoje „Vulgata" parašyta: nepaliksi gyvo *kerėtojo*. Protestantų kraštuose, kur žmonės ypač griežtai laikėsi Biblijos žodžių, atseit, tai buvusi priežastis, kodėl raganavimu apkaltinta daug mažiau vyrų.

Nes kerėtojų vyrų paprasčiausiai nebuvo. Tik kerėtojos.

Bet protestantai turėjo pastebėti, kad jau Naujajame Testamente moteriškosios lyties magai nebeminimi. Kur pažiūrėsi – vieni vyrai. Vadinamieji Trys Karaliai, atkeliavę į Betliejų, buvo magai. Jėzus ir jo apaštalai, rodos, visi turintys magiškų galių, kuriomis naudojosi išvarydami piktąsias dvasias, – jie buvo vyrai, taip pat kaip ir jų išjuokti magai arba pagonių kerėtojai, su kuriais Paulius susidūrė Efese.

Grįžkime prie stereotipų, kuriais apaugusi „raganų" sąvoka. Labiausiai iš jų puoselėjama nuomonė, kad persekiojimą inicijavo ir vykdė Katalikų bažnyčia.

Dar kartą aiškiai pabrėžkime: raganomis žmonės tiki nuo priešistorinių laikų. Geromis ir piktomis. Visiems tvirtai tikint, kad jos kenkia, jos būdavo nuteisiamos; daugiau ar mažiau griežtai, bet dažniausiai negailestingai. Tačiau Bažnyčia – anuomet buvo dar neišsiskaidžiusi – netikėjo raganomis ir netgi smerkė jomis tikinčiuosius. Ištisus šimtmečius pradžioj netgi eretikus bausdavo bažnytinėmis bausmėmis ir suteikdavo atleidimą, jei nusidėjėlis atgailaudavo ir grįždavo į jos glėbį.

Viskas pasikeitė kariaujant prieš katarus ir albigiečius, bet, kai buvo sukrauti pirmieji laužai, katalikų ir protestantų skirties dar nebūta. Visi buvo krikščionys, kurie pamažu pradėjo bijoti velnio (ir jo galimų pagalbininkų). Padarinys – baisios persekiojimų bangos.

O tuomet prasidėjo reformacija. Bažnyčioje kažkas vyko, bet mums svarbiausias dalykas nesikeitė: plačiųjų masių tikėjimas raganomis.

Bet Martinas Lutheris! Juk atrodo, kad jis tai tikrai...

Ne, jis nesiėmė nieko, kad sustabdytų tariamų raganų medžioklę, nes ir pats paniškai jų bijojo – kaip beveik visi tų laikų žmonės. Jis to niekad ir neslėpė, pavyzdžiui, kartą pasakė, kad velnias galįs „vargšams vaikeliams pakenkti ir per raganas, savo kekšes ir kerėtojas, kaip antai širdaskausmiu, aklumu. Jis taip pat gali vaiką pavogti ir vietoj jo pats atsigulti lopšin. Girdėjau, kad Saksonijoj buvo toks vaikas, kuriam pamaitinti penkių žindyvių neužtekdavo, tokių atvejų pasitaiko ir kitur".

Remdamasis Tomu Akviniečiu ir Augustinu, lytinę tam tikrų moterų sueitį su demonais jis laikė faktu. Tiesa, pats Lutheris raganų medžioklių neorganizuodavo, bet jis ir jo pavyzdžiu sekantys beveik visi protestantų pamokslininkai iš sakyklų ragino raganas žudyti. Neatsitiktinai 1540 m., dar prieš prasidedant visuotinei isterijai, Lutherio mieste Vitenberge sudegintos keturios raganos.

Martino Lutherio pavyzdys puikiai parodo, kad Katalikų bažnyčia nebuvo vienintelė institucija, kvietusi medžioti raganas. Mirties bausmės joms vykdytos ir protestantų bei kalvinistų, ir katalikų kraštuose, tiesa, protestantų Šiaurėje raganų procesai vykdavo palyginti sąžiningai. Bet lyg tyčia protestantiškasis Meklenburgas patyrė tokį raganų persekiojimą, už kurį žiauresnis buvo net neįsivaizduojamas Vokietijos Pietuose.

Atitinkamos religijos vaidmuo įvairiose šalyse dar ir šiandien nepakankamai ištirtas, bet panašu, kad jis buvo antraeilis. Akivaizdžiai svarbiau buvo, ar tam tikra teritorija uždara, ar susiskaldžiusi.

Išskyrus Kelno ir Tryro arkivyskupijas, per kurias persirito didžiulės persekiojimų bangos, galioja pagrindinė taisyklė: kuo didesnė ir uždaresnė vieno valdovo valdoma sritis, tuo retesnės raganų medžioklės. Jei hercogas ar vyskupas tvirta ranka valdė savo kraštą, o kartu ir vietinius teismus, lazdos perlenkimų beveik nepasitaikydavo. Kitaip viskas klostėsi mažesnėse ir vidutinio dydžio teritorijose, kurioms vadovavo abatas ar smulkus riteris; tenai situacija lengvai tapdavo nekontroliuojama.

Nepamirškime, kad valdantieji beveik visuomet raganas medžioti imdavosi tik spaudžiami iš apačios. Galingas hercogas pajėgė šiam spaudimui atsispirti, smulkus dvarininkas – garantuotai ne. Todėl matome, kad raganos ypač persekiotos mažesnėse bažnytinėse teritorijose – Bambergo, Viurcburgo ar Fuldos vyskupų valdose, bet taip pat ir mažesnėse valdose, kurios pretendavo į baudžiamąjį teismingumą – ir dažnai juo piktnaudžiaudavo. Ypač retais atvejais galėdavo įsikišti protingas potentatas.

Ypatingą įspūdį palieka mažutis Pietvakarių Vokietijoje esantis absoliučiai savarankiškas, niekam nepaklūstantis Elvangeno dekanatas. Čia XVII a. pradžioje per septynerius metus dėl raganavimo sudeginta apie keturis šimtus žmonių.

Kitas tipiškas mus pasiekęs pavyzdys – netoliese Limburgo prie Lano esanti Elco parapija, kur kaimo bendruomenė rašė savo valdovui, Tryro kurfiurstui, kad buvusi labai baisi dargana, iš dangaus kritę „keisti ledai ir žvirgždas“ ir sunaikinę visą derlių. Tokius dalykus, kaip žinoma, sukelti galinčios tik raganos, todėl tegul maloningasis ponas ko nors imasi, kitaip – ir čia išsakomas rimtas, anuomet neretai pasitaikydavęs grasinimas – teks „bėgti su moterimis ir vaikais“!

O tada tegu ponas sau manosi, iš ko surinkti dešimtinę ir kitus mokesčius.

Žinoma, ne vien tokie laiškai sukeldavo plataus masto persekiojimus. Bet tikra, kad per vėlesnius kelerius metus aplink Tryrą esančiuose kaimuose įvykdyta apie tris šimtus mirties bausmių.

Taigi čia valdovams buvo daromas didelis spaudimas, bet kartais ir patys valdovai dėl itin keistų priežasčių pradėdavo raganų procesus, pavyzdžiui, siekdami įrodyti turintys galių teisti. Pavyzdžiui, mažutėlaitėje Eifelio kalnuose esančioje Vildenburgo valdoje specialiai pastatyta deginimams skirta trobelė ir pasamdyta budelių komanda – vien tik todėl, kad susiginčijus su kaimynine Zalmo-Reiferšeido grafyste siekta pademonstruoti turint teisę bausti už padarytus nusikaltimus.

Dėl to kelioms moterims ir vyrams teko mirti!

Visiškai priešingas pavyzdys – Kurpfalcas, besiribojantis su Tryru ir Maincu – didelių persekiojimų centrais. Kol juose siautė raganų isterija, abu kurfiurstai Frydrichas IV ir Frydrichas V laikėsi nuomonės, kad raganų nebūna. Nebūna raganų, nereikia ir raganų procesų, kuriuos vesti kuo griežčiausiai uždrausta visiems vietiniams teismams.

Jiems valdant (1583–1632) Kurpfalce nesudeginta nė viena ragana.

* * *

Jau metas atsisveikinti su ta daugybe stereotipų. Paskutinis klausimas: ar tiesa, kad už raganavimą dažniausiai degintos senos, bjaurios, susiraukšlėjusios moteriškės?

Tikrai ne. Orleano mergelė buvo labai jauna, o Agnes Bernauer labai graži. Žinoma, iš tikrųjų pradžioje aukomis tapdavo pirmiausia socialiai silpni asmenys – vienišos moterys, ypač pagarsėjusios žiniuonės, ant kurių greičiausiai krisdavo įtarimas, kad jos išmano magiją, – todėl jos vertintos tiek pat, kiek ir jų bijota.

Be to, nebuvo jas apginti galinčio vyro, o jei dar tariamų burtų būdavo išmokusi iš motinos ar senelės (kuri, tikėtina, irgi buvo ragana!), įtarimas atsirasdavo lengvai, o nuo jo – tik pora žingsnių iki kaltinimo.

Didelę grėsmę jautė ir elgetos, kurių skaičius staigiai išaugo kaip tik XVI–XVII a., nes dėl nederliaus, ligų ir karo vis daugiau žmonių prarasdavo stogą virš galvos ir turtą, o kartu ir gyvenimo pagrindą. Ir jiems nelikdavo nieko kita, kaip tik traukti po kaimus ar miestų gatvėmis ir prašyti išmaldos. Jie buvo tokie pat beginkliai kaip ir senos moteriškės: jas, ištisus amžius gyvenančias kaime ar miško pakrašty, visi bent jau gerai pažinojo, o elgetos priklausė nesėsliai, vadinasi, negarbingai liaudžiai.

Ir dar kai kas: ne kiekvienas duodavo elgetoms porą monetų ar ką nors valgomo. Gana dažnai juos pavarydavo šalin ir pernelyg dažnai jiems išsprūsdavo koks keiksmas ar prakeiksmas. O jei kietaširdžio šykštuolio sodyba vėliau iš tiesų sudegdavo arba vaikas numirdavo...

Beveik visos persekiojimų bangos prasidėdavo vargingų ar silpnų žmonių kaltinimais. O joms įsibėgėjus teismai nebijodavo pareikšti kaltinimų ir gerbiamiems bei pasiturintiems bendrapiliečiams, ką rodo ir Viurcburgo mirties sąrašas, kuriame tarp kitų vardų nemaža ir kanauninkų, taip pat yra ir vyskupo valdų kanclerio žmona.

Istorikai atkreipia dėmesį, kad iki Didžiosios Prancūzų revoliucijos teisingumas dar niekuomet nebuvo taip radikaliai suardęs hierarchinių visuomenės struktūrų kaip per kai kuriuos vokiečių miestus praūžusių persekiojimų metu. Nebuvo jokio skirtumo tarp burmistro ir tarno, tarp fogto ir piemens.

Ir taip nutikdavo neatsitiktinai: viena vertus, svarbūs buvo kovos dėl valdžios motyvai, ypač didžiuosiuose miestuose, kur įvairios šeimos kovojo dėl garbės ir turtų. Klanų nariai dažniausiai darydavo didelę įtaką vietiniams teismams, ir šie žinojo, kaip kankinimais išgauti iš tardomųjų tam tikrus vardus.

Nepamirškime ir vargšių aukų, kankinamų tol, kol galiausiai nurodydavo neva per raganų puotas matytus žmones. Lengva suprasti, kad išrėkiami buvo visiems žinomų asmenų – burmistro ir smuklininkės, dailidės ir kanauninko – vardai.

Pagaliau pasitaikydavo ir gudruolių, tokių kaip Christina Plum iš Kelno, paprasčiausiai apkaltinusi miesto tarybos narius ir taip sukėlusi skandalą, kuris, nors ir neišgelbėjo jai gyvybės, bet drastiškai sutrumpino procesą, o kartu ir kankinimus.

Dėl to, kad auka tikrąja žodžio prasme galėjo tapti kiekvienas pilietis, pamažu – iš pradžių miestuose – ėmė kilti pirmosios abejonės. Ar iš tiesų galėjo taip būti, kad katedros dekanas asmeniškai dalyvavo raganų puotoje? Kad geroji kaimynė, rūpestinga šešių vaikų motina ir pamaldi parapijietė, ant Blokbergo kalno bučiavo šėtonui užpakalį? Ir kad tikra teta su draugėmis naktimis eidavo į kapines išsikasti kūdikių lavonėlių ir pasigaminti iš jų raganiško tepalo?

Ne, tiesą sakant, to būti negalėjo.

Žmonės nežinojo, kad gyvena brėkštančio apšvietos amžiaus pradžioje. Apie pirmuosius tikrai protingus veikalus šia tema jie nieko nebuvo girdėję. Nes trūko išsimokslinimo. Bet, be pirmų abejonių ir baimės sulaukti tokio pat galo, žmonės juto, kad nebeišgali apmokėti masinių mirties bausmės vykdymų. Gana

banali įžvalga, pirmiausia atėjusi į galvą valdžios įstaigoms. Tiesa, teismo ir egzekucijos išlaidas padengti privalėjo nuteistųjų šeimos. Bet iš vargšų šeimų nieko nepaimsi, o pasiturinčių aukų labo visiems toli gražu neužtekdavo.

Tačiau netgi didelės ir visiškai pagrįstos baimės vieną dieną tapti auka bei susirūpinimo nepakeliama finansine našta dar nepakako griežtai ir galutinai užkirsti kelią persekiojimams. O bažnyčios? Martino Lutherio ir Calvino požiūrį žinome. Bet ir Katalikų bažnyčia neįstengė pasipriešinti ir padaryti beprotystėms galą.

Ir vis dėlto lemiamas impulsas kilo jos pačios gretose.

Seniai nebežinau, kiek dar galiu tikėti autoriais,
kuriuos anksčiau, kupinas žinių alkio,
skaitydavau ir didžiai vertinau.
Juk visas jų mokymas paremtas kažkokiomis žindyvių pasakaitėmis
ir kankinimais išgautais prisipažinimais.

Friedrichas Spee

26. CAUTIO CRIMINALIS

Mažoje kaimo bažnytėlėje žmonės išvydo siaubingą reginį: šventikas, vos ne vos pakilęs į sakyklą, tyliu balsu skaitė ištrauką iš apaštalo Pauliaus laiško, o paskui Evangeliją apie gerąjį ganytoją, ką ir privalu buvo skaityti antrąjį sekmadienį po Velykų. Pasižiūrėjo į savo sutrikusias aveles apačioje ir tyliai jų paklausė, ką jos manančios, ar laikančios jį geruoju ganytoju? Bet atėjusieji tik netikėdami spoksojo į krauju pasruvusį vyrą, vos girdimu balsu raginantį juos kartu užgiedoti „Te deum". Bet niekas nenorėjo dainuoti, todėl jis atsigręžė į zakristijoną, kad bent tasai jam pritartų.

Ir susmuko.

Jį atsargiai nukėlė iš sakyklos, išnešė iš bažnyčios ir pasodino ant arklio. Lyg tyčia mirtinai sužeistą jėzuitą Friedrichą Spee atgal į Peinę, iš kur tasai rytą iškeliavo laikyti mišių į netoliese esantį Voltorfą, parlydėjo ankstesnis šių vietų pamokslininkas evangelikas.

Į Peinę dvidešimt aštuonerių metų jėzuitą buvo atsiuntęs ordinas, siekęs miesto piliečius vėl atversti į tikrąjį tikėjimą, žinoma, katalikų. Pagal 1555 m. Augsburgo religinėje taikoje nustatytą principą *cuis regio, eius religio* („kieno valdžia, to ir religija") tai buvo leidžiama.

Peinė, anksčiau priklausiusi Hildesheimo vyskupo valdoms, 1533 m. pateko Holšteino hercogų valdžion ir netrukus reformuo-

ta – atversta į liuteronų tikėjimą. Bet maždaug po septyniasdešimties metų sritį nusipirko kurfiurstas Ernstas von Kölnas. Jis pažadėjo vietiniams leisti ir toliau išpažinti liuteronų tikėjimą, bet jo įpėdinis pasirėmė kitu Augsburgo religinės taikos principu: *ubi unus dominus – ibi una sit religio,* t. y. ten, kur vienas valdovas, turi būti viena ir religija. Taip jau buvo, ir anuomet šiuos reikalus spręsdavo be didesnių skrupulų.

Tai reiškia: pastorius evangelikus pakeisdavo katalikais, piliečius priversdavo vėl eiti išpažinties ir komunijos, į miesto tarybą leisdavo rinkti tik katalikus, o nepatenkintieji galėjo viską parduoti ir iškeliauti. Ką trisdešimt septynios šeimos ir aštuoniolika asmenų ir padarė. O jaunasis Spee kiek įstengdamas padėjo įgyvendinti šias – švelniai pasakius – nepopuliarias priemones. Kaimuose ir kaimo vietovėse buvo paprasčiau nei pačioje Peinėje; bet mėgstamas jis tikrai niekur netapo.

Tiesa, neaišku, ar tai ir galėjo būti 1629 m. balandžio 29 d. įvykusio užpuolimo motyvas.

Tą dieną Spee išjojo anksti ryte. Oras buvo blogas, keliai prasti, o jėzuitas – ne per geriausias raitelis. Todėl nejojo pelkėtu takeliu, o pasirinko siaurą miško keliuką, kur jam kelią užkirto kitas, atletiškai sudėtas raitelis ir liepė lipti žemėn.

Nors ir laikė nukreipęs į Spee du pistoletus, šis paragino arklį ir pamėgino prasiveržti siauru keliuku. Svetimšalis iššovė į Spee pistoletu, bet net ir iš trumpo atstumo nepataikė. Spee prasispraudė su savo arkliu pro plėšiką, ir tasai visiškai iš arti šovė į šventiką antrą kartą. Stebuklas, bet ir šitas šūvis nebuvo taiklus.

Nepažįstamasis atsidūrė Spee už nugaros ir mėgino trenkti jam į galvą ilgu pistoletu, bet nepataikė. Tik kai miško keliukas išvedė į pievą, plėšikui – jei čia iš tiesų buvo plėšikas – pavyko savo arkliu prisivyti Spee, ir dabar jis smogė šventikui savo pistoletu, dūrė špaga. Bet jie vis artėjo prie pirmųjų Voltorfo namų, ir svetimšalis pagaliau atsitraukė nuo Spee.

Pirmasis, kurį sutiko sunkiai sužeistas jėzuitas, buvo atstatydintasis evangelikų pastorius Style'as Wackelingas, turėjęs pravardę „pamišėlis Stilas". Jį Spee gerai pažinojo, ir Style'as suteikė pirmąją pagalbą. Skutais nukarusią odą neprofesionaliai nukirpo žirklėmis, per sužeistojo veidą žliaugiantį kraują pamėgino sustabdyti plaktais kiaušiniais, ir vietoj pamestos beretės užmaukšlino jam savo kepuraitę, kad bent šiek tiek apsaugotų atvirą žaizdą.

Bet Spee pirmiausia norėjo laikyti mišias, kas jam, kaip jau skaitėme, nepavyko. Style'as persimetė per balną šautuvą ir palydėjo Spee atgal į Peinę, kur buvo pakviestas patyręs barzdaskutys žaizdoms sutvarstyti, o jau paskui iškviesti jėzuitų kolegijos gydytojas ir netgi patyręs žaizdų gydytojas iš Hildesheimo.

Keli muškietininkai, kurie – žinoma, per vėlai – leidosi ieškoti plėšiko, grįžo tuščiomis.

Spee prireikė pusmečio, kad atsigautų po sunkių sužeidimų.

1629 m. rudenį jis paskirtas dėstyti moralinę teologiją Paderborno universitete.

* * *

Keli kilometrai į šiaurę nuo Diuseldorfo, kurio tais laikais dar nė nebuvo, XI a. pabaigoje vietoj benediktinų vienuolyno iškilo imperatoriaus rūmai, į kuriuos Friedrichas Barbarossa 1174 m. perkėlė Reino muitinę. Vėliau Kaizersvertu pavadintą tvirtovę įkeitė Kelno arkivyskupui, kuris dešiniajame Reino krante įrengtais įtvirtinimais apsaugojo prieigas prie savo Vestfalijos valdų.

Burgfogtas ir tokio skambaus titulo kaip kurfiursto ir arkivyskupo vyriausiasis virėjas ir dvaro taurininkas turėtojas buvo senos giminės palikuonis Peteris Spee von Langenfeldas, kuriam žmona Mechtels 1591 m. vasario 25 d. pagimdė sūnų, senelio garbei pakrikštytą Friedricho vardu.

Laikai buvo neramūs. Kai berniukas sulaukė šešerių metų, Diuseldorfe, tapusiame imperatoriaus rezidencija, giminės nužudė hercogienę Jakobe von Baden, nes ji, gimusi evangelikų šeimoje, auklėta katalikiškai, niekaip neapsisprendė, ką pasirinkti – reformaciją ar kontrreformaciją, užrakino savo silpnaprotį impotentą sutuoktinį ir pakeitė jį meilužiu. Siautėjo Ispanijos ir Nyderlandų karas, ginčas dėl Jülich-Kleve-Bergų palikimo siaubė dideles šalies teritorijas. Kaizersverto rūmai niekuomet nebuvo užgrobti, bet fogtas, ko gero, džiaugėsi galėdamas įtaisyti mažąjį Friedrichą į Kelno jėzuitų gimnaziją Marzellen gatvėje, kur tasai gyveno šešerius metus.

Kelne prasidėjus maro epidemijai, Friedrichas sugrįžo į Kaizersvertą, o neilgai trukus pradėjo studijas kitoje Kelno gimnazijoje ir galiausiai pasiprašė priimamas į jėzuitų ordiną. Savo noviciatą pradėjo Tryre, ten, regis, pirmą kartą pamatė raganų procesus.

Tiesa, Tryro vyskupijoje persekiojimai jau slopo, bet kraštą dar slėgė Peterio Binsfeldo, kuris nuo 1580 m. buvo vyskupo vikaras, išleidęs liūdnai pagarsėjusį, daugeliui kaltinamųjų atnešusį pražūtį traktatą, šešėlis. Šiame traktate jis, be kitų dalykų, rašė, kad raganavimas – ypatingas nusikaltimas, kuriam netaikytina įprastinė procesinė teisė. Be to, jis reikalavo, kad:

- vos vieną kartą išgirdus kaltinimą piliečiui, jį galima būtų suimti ir tardyti kankinant, net jei tėra šis vienintelis netiesioginis įrodymas;
- dviejų apkaltinimų atveju daugiau nebereikėtų jokių kitų įrodymų;
- teisėjai būtų įpareigoti apklausti įtariamuosius, kokių šie turėję bendrininkų;
- ir vaikai galėtų būti liudytojais ir duoti parodymus;

- asmenys, kitų matyti raganų puotose, visais atvejais būtų pripažinti kaltais. Net jei jų kūną tenai nuvedė demonas, tai galėję įvykti tik tam asmeniui sutikus.

Medžiojant raganas Tryro apylinkėse, veikiant pragaištingai vyskupo vikaro įtakai, per vos šešerius metus sudeginta apie tris šimtus šešiasdešimt žmonių; tarp jų – ir dr. Flade, apie kurį skaitėme ankstesniame skyriuje.

Peteris Binsfeldas sulaukė prieštaravimų. Pavyzdžiui, Johannesas Weyeris, hercogo Wilhelmo V von Jülich-Kleve-Bergo asmeninis gydytojas, viename traktate, nors ir neginčydamas, kad raganos egzistuoja, laikė kaltinamas moteris iš esmės nekaltomis, nes visos jos neva kvailos ir patiklios. Jos galinčios įsivaizduoti bet ką; ir velnias dumiantis joms akis tik tam, kad teisėjai jas neteisingai nuteistų ir taip pasidarytų nekaltųjų žudikais.

Žinoma, jis iš karto pats buvo apkaltintas, pabėgo, kad išvengtų galimos mirties bausmės. Olandų teologijos profesorius Cornelius Loosas taip pat ėmė tvirtinti, kad sanguliavimas su velniu – tik moterų fantazijų vaisius, todėl ir šiaip dažniausiai tik kankinimais išgauti prisipažinimai – beverčiai. Jo veikalas, kurio jis prieš spausdinimą nepateikė cenzūrai, buvo konfiskuotas, jis pats priverstas savo žodžius atšaukti. Vėliau Loosas pabėgo į Briuselį. Bet ir ten laikėsi savo požiūrio, todėl vėl buvo įkalintas. Bet dar prieš jį nuteisiant mirė (galimas daiktas, nuo maro).

Spee šia tema nuomonės dar nepareiškė. Jis ordinui nebuvo labai parankus brolis, ir vyresnieji apie jį neturėjo vieningos nuomonės. Aiškiau pasakius – jis turėjo nepakenčiamo žmogaus reputaciją. Pakankamai anksti išreiškė norą važiuoti misionieriauti į Indiją, bet jo prašymas buvo atmestas. Jam leista suprasti, kad kontrreformacijos laikais jis reikalingesnis Vokietijoje.

Ilgus metus Špejeryje ir Vormse dirbęs jaunimo sielovadininku ir mokytoju, Spee Maince pradėjo studijuoti teologiją. Jau tuo

metu jis vokiečių kalba sukūrė apie šimtą bažnytinių giesmių, kurios giedamos dar ir šiandien. Štai keli pavyzdžiai:

„O Išganytojau, atverk dangų ..."
„Betliejuj mums jau gimė ..."
„Kai budėjau prie savo avelių ..."
„Štai Tris Karalius veda Dievo ranka ..."
„Ar čia Viešpaties Jėzaus Kristaus kūnas ..."

Spee parašė nesuskaičiuojamą daugybę kitų giesmių ir eilėraščių, vėliau išleistų rinkiniuose „Tarsi lakštingala" ir „Auksinė dorybių knyga". Bet jiems kol kas dar ne laikas, ir, be to, ne dėl jo eilėraščių, kad ir kokie vertingi anuomet jie būtų buvę, kalbame apie šį žmogų. Beje, jo ordino generolas Romoje didelio susižavėjimo juo ir jo kūryba nerodė. Kai Spee paprašė leidimo išspausdinti savo giesmes, gavo neigiamą atsakymą. Neva tegu Spee pirmiausia pabaigiąs studijas, o tada pažiūrėsim.

Bet pirmosios giesmių knygelės vis vien pasirodė, net ir be leidimo, ir ordinas išimties tvarka pažiūrėjo į tai pro pirštus. Spee, prieš tai pasimokęs keliose kitose vietose, baigė mokslus Kelne, tačiau nuolatos vaidijosi su savo vyresniaisiais. Nors ir niekuo baisiu nenusikalto, bet vis išsiskirdavo visokiais prašymais, kol ordino generolui galiausiai pabodo. Jis paprašė atsakingo už Vokietiją ordino brolio pareikšti nuomonę dėl priekaištų, neva Spee keistai pasisakė dėl ordino skurdo ir kitų dalykų.

Žemutinio Reino ordino provincijolas Hermannas Bavingas pasinaudojo proga atsikratyti neparankaus ordino brolio ir išsiuntė jį į Peinę, kur vėliau ir įvyko jau aprašytasis užpuolimas.

* * *

Pasveikęs Friedrichas Spee vėl paskirtas į Paderborną dėstyti, bet tepraėjus pusantrų metų vėl atšauktas, nes „akivaizdu, kad tarp studentų keliantis didelę sumaištį ir iš esmės abejojantis raganų procesų teisėtumu".

Keista, bet Friedrichas Spee niekuomet tiksliai ir nepasakė, kur ir kada jis tiesiogiai susidūrė su raganų procesais. Bet, ordino pavedimu buvojęs ne tik Tryre, bet ir kituose karštuose raganų persekiojimo taškuose, turėjo iš labai arti matyti, kaip vyksta suėmimas, tardymas ir kankinimai, ir, ko gero, daugelį kaltinamųjų lydėjo į paskutinę jų kelionę.

Vien jam gyvenant Paderborne tenykštėse vyskupo valdose mirties bausmė įvykdyta apie šimtui raganų. Ir jis tai matė! Per daug jau gerai savo knygoje, kurią tikriausiai pradėjo tuo metu, aprašo teisėjų metodus, taip pat daugelį visišką fiasko patyrusių savo dvasios brolių, kurie nelaimingoms aukoms nepadėjo taip, kaip turėtų padėti tikri sielovadininkai.

Iki pat šių dienų istorikai ginčijasi, kada jam pirmą kartą į galvą atėjo mintis parašyti „Cautio criminalis", nemenkai nulėmusią, kad raganų medžioklių beprotybė Vokietijoje baigtųsi. Originalus veikalo pavadinimas smulkmeniška tų laikų kalba skamba taip: „Cautio criminalis – arba teisinės abejonės dėl raganų procesų, šiuo metu reikalingos perskaityti Vokietijos valdžioms, taip pat naudingos kunigaikščių patarėjams ir nuodėmklausiams, inkvizitoriams, teisėjams, advokatams, kaltinamųjų išpažinčių klausytojams, pamokslininkams ir kitiems. Parašyta vieno nežinomo Romos teologo".

Spee atsargus. Savo slapta kuriamame manuskripte jis nė akimirką neleidžia suabejoti, kad raganavimas egzistuoja, bet pripina tokių pinklybių, kad skaitytojas linksta manyti, jog autorius tokius dalykus laiko visiškais niekais:

„Taigi apibendrindamas... šitų prieštaringų pasvarstymų išdavas, vis vien manau turintis pažymėti, kad pasaulyje yra nemažai burtininkų, ir tą neigti būtų lengvabūdiška ir kvaila."

Jis perša mintį, kad pats jokiu būdu nepriklausąs aniems lengvabūdžiams ir kvailiams, bet pripažįsta, jog raganavimas – vienas iš ypatingųjų nusikaltimų, tarp kurių – jo didybės įžeidimas, erezija, išdavystė, sąmokslas, pinigų padirbinėjimas ir nužudymas norint apiplėšti. Tačiau įtarimas ypatinguoju nusikaltimu savaime nepateisinąs bet kokių priemonių, o tik protingas. Juk niekas nedrįsiantis tvirtinti, kad leidžiama daryti protui prieštaraujančius dalykus.

Visiškai neprotinga – ieškoti tiesos kankinimais. Nė vienas žmogus neįstengiąs pakelti siaubingų kančių ir galiausiai pasakąs viską, ką teisėjas norįs girdėti. Per dažnai jis pats tą matęs, bet turįs ir kitą įrodymą:

„Išpažinčių klausytojai, turintys šiokios tokios patirties, žinos, kad daug yra tokių, kurie kankinami iš pradžių melagingai ką nors apkaltina, bet atlikdami išpažintį išgirsta, jog negaus nuodėmių atleidimo, kol neišgelbės neteisingai įstumtųjų į mirtiną pavojų.

Paprastai jie paprieštarauja negalintys to padaryti, nes bijantys, kad atšaukę savo žodžius vėl būsiantys nutempti kankinti. Jei nuodėmklausys vis vien laikosi savo, teigia jiems gresiant amžinąjį prakeiksmą, jei neišsklaidys nekaltiesiems mestų įtarimų ir siūlo rasti būdą padėti apskųstiesiems, tai neretai išgirsta atsakymą: aš pasirengęs visais būdais padėti nekaltiesiems, bet jei tai įmanoma tik vėl užsitraukiant kankinimų pavojų, tai negaliu ir nenoriu to daryti; net jei nuo to priklauso mano išganymas.

Iš to daryčiau šią išvadą. Jei kankinimai daugeliui atrodo tokie siaubingi ir nepakeliami, kad jie mieliau renkasi amžinąjį prakeiksmą nei kančią, tai kiekvienas nuovokus, protingas žmogus turėtų man pritarti ir tikėti, kai sakau: kankinimai kelia didelį pavojų, kad – jei tam iš anksto nebus užkirstas kelias – tarp kaltųjų atsidurs ir nekaltieji.“

Bet Spee uoliai kritikuoja ir daugelį dvasininkų, turinčių įkalintuosius guosti ir paremti. Rašo žinąs apie vieną tokį dvasininką, laužan lydėjusį neįprastai daug nuteistųjų, jis būdavo papratęs mirtininkų klausti, ar nenorintys jam išpažinti savo nusikaltimų, kaip tą (kankinami) padarę teisėjui. Jis tiesiog neklausysiantis jokios kitos išpažinties.

Jei jie atsisakydavo tą pažadėti prieš išpažintį ir teigdavo norį sakyti tik tiesą, tai jis savo papratimu pavarydavęs juos šalin grasindamas, kad tokiu atveju jie be išpažinties ir šventosios komunijos „nudvės kaip šunys!"

Puikių kunigų būta.

Ir visa tai Spee žino iš savo patirties, pavyzdžiui, ir tai, kokius triukus teisėjai taiko, kad pažiūrėjus iš šalies atrodytų, jog jie laikosi griežtų įstatymų, štai kad ir draudimo kartoti kankinimus. Bent jau kol nėra naujų netiesioginių įrodymų. Bet šie gaunami tokiu būdu:

„Jei vargšė moteris ankstyvą rytą ir visą priešpietę buvo negailestingai kankinta ir vis dar nieko neprisipažino, tardytojai palieka ją kaboti ant išnirusių rankų ir eina pavalgyti. Po pietų kankinimai nekartojami, juk tai draudžiama, jie tiesiog tęsiami toliau.

Jei ir tai sėkmės neatneša, ją grąžina atgal į tamsiąją, kur kol kas galima ją gulinčią palikti. Porai dienų ar savaičių. Arba keliems mėnesiams.

O tuo tarpu tardomos kitos įtariamosios, ir viena iš naujų kaltinamųjų tikrai kankinama pasakys įkalintos nusikaltėlės vardą, jei tik pakankamai ilgai jį sufleruosi. Ir vos jai spėjus išrėkti nurodytą vardą, jau atsiranda naujas netiesioginis įrodymas, ir kankinimus galima kartoti.

Naują įtariamąją galima vesti tiesiai į įkalintosios celę, ir pakeliui budelis pašnabždės jai į ausį, ką jai padarys, jei ji vos pamačiusi neatpažins nusikaltėlės ir neparodys, kad čia jos bendri-

ninkė. Ir štai naujokė atsiduria priešais nusikaltėlę, ir užtenka jai vos vos linktelėti galva – štai dar vienas netiesioginis įrodymas, kankinimus vėl galima tęsti.

O net jei ir toks dalykas nesuveikia, teisėjas turi paskučiausią priemonę: jis tiesiog imasi tvirtinti, kad tai atkakliai tylėti nepaisant kartojamų kankinimų – visiškai neįmanoma. Dėl to greičiausiai kalti burtai; taip jis pagaliau suranda įrodymą, kuriam niekas nebegali prieštarauti. Net jei ir dalyvautų gynėjas, kuriam, beje, dalyvauti leidžiama ypač retai."

Ir čia Spee, kalbėdamas apie savąją nuodėmklausio veiklą, daro slegiančią išvadą:

„Asmeniškai galiu prisiekti, kad lig šiandien dar nelydėjau laužan nė vienos nuteistos raganos, apie kurią, atsižvelgdamas į visus momentus ir tvirtai įsitikinęs, galėčiau pasakyti, kad ji tikrai buvusi kalta."

Ir jis tęsia toliau:

„Dabar norėčiau kai ką pasakyti, ką, mano manymu, turėtų išgirsti visi, turintys ausis, bet pirmučiausia garbingasis imperatorius, kunigaikščiai ir jų patarėjai: tyčia sugalvokite kokį nors šlykštų, ypatingiems nusikaltimams priskiriamą nusižengimą, kurio keliamos žalos liaudis baiminasi. Skleiskite apie jį gandus, liepkite inkvizitoriams su juo kovoti tomis pačiomis priemonėmis, kurias jie dabar taiko prieš siautėjančias raganas. Iš tiesų pažadu jums, kad pats stosiu priešais aukščiausią valdžią ir leisiuosi gyvas įmetamas į ugnį, jei per trumpą laiką Vokietijoje neatsiras daugiau kaltų dėl šio nusikaltimo nei dabar yra kaltų dėl magijos."

Vadinasi, tereikia išsigalvoti kokį nors nusikaltimą, suimti atitinkamą skaičių įtariamųjų ir pakankamai ilgai juos kankinti, ir

gausime tiek pat tėvynės išdavikų ar kitų sunkių nusikaltėlių, kiek yra tariamų raganų.

Gali susidaryti įspūdis, kad Spee buvo vienintelis, nesupratęs baisių anuometinių teismų kankinimo metodų prasmės. Bet tokių buvo keletas. Vienas jų – Koburge gyvenęs Johannas Matthäusas Meyfartas, vieno liuteronų pastoriaus sūnus, daug kartų atsiribojęs nuo Lutherio ir Calvino raginimų deginti raganas. Beveik tuo pat metu kaip Spee „Cautio criminalis" jis – netgi pasirašydamas visą vardą – išleido veikalą, kuriame rašė apie tai, kad neįmanoma prisikasti prie tiesos žmones kankinant.

Ten jis rašo nuo pat jaunystės protestantiškuose teismuose regėjęs, kaip kaliniams būdavo neleidžiama miegoti, vos užmerkus akis budinant juos aštriais dygliais, kaip jiems duodavo tik su silkių sūrymu sutaisytus patiekalus, bet nė lašo vandens.

Jis regėjo, kaip „vargšai žmonės mušami, plakami, traiškomi, veržiami, plėšomi, draskomi, maitojami ir naikinami. Ir jis šūkteli teisėjams: argi Viešpats nėra pasakęs: „Mokykitės iš manęs, nes aš romus ir nuolankios širdies"?"

Ir kreipdamasis į valdžią, jis sušunka: „Tai klausykite, karaliai, ir mokykitės, šios žemės teisėjai! Visi jūs, karaliai, kunigaikščiai ir regentai, dešimtininkai, posėdininkai, baudėjai, budeliai, kankintojai! Kada nors ir jums teks atsakyti už kiekvieną ištartą žodį: išplakti ir nukirsdinti, ir sudeginti; už kiekvieną patyčią, skirtą iš kankinamųjų pasijuokti, už kiekvieną ašarą, kurią jie išverkė, už kiekvieną lašą, kurį jie nukraujavo!"

* * *

Friedrichas Spee kaip ir Meyfartas žinojo, kieno nurodymu pradedama dauguma raganų procesų. Kol raganų dar niekas neieškojo, eretikus medžiojo inkvizicija. Tuomet atsirado keli

vyskupai, kurie – sukurstyti kai kurių teologų – tempė į teismus žmones dėl tariamo raganavimo, ir be jų paramos daugelio ekscesų apskritai nebūtų įvykę. Tačiau daugiausia įskundimų dėl burtų ateidavo iš paprastos liaudies – pavydžių giminaičių ar vaidingų kaimynų, ar bendrapiliečių, nenorinčių suprasti, kad sunki nelaimė ištiko kaip tik juos. Tai galėjo įvykti tik dėl vienos priežasties – piktų burtų.

O dėl jų kas nors turi būti kaltas ir patrauktas atsakomybėn.

Ir jei Bažnyčia geriausiu atveju užmerkdavo akis ir persekiojimą perleisdavo pasaulietiniams teismams, ir jei šiuos, kaip, deja, dažnai nutikdavo, sudarydavo siaurakakčiai ir šališki juristai, tai tekdavo įsikišti iš aukščiau. Todėl Spee, karštai ragindamas, kreipėsi į kunigaikščius, kurių pareiga – kuo rimčiausiai patikrinti,

„... ar ir kaip kalėjimai tikrinami,
ar jie ne blogesni, nei būtinai reikia saugumui,
ar kaliniai nesėdi ten metų metus šaltyje ir kaitroje,
netardomi, nesulaukdami laisvės ar bausmės,
kaip taikomi kankinimai,
kaip atliekamas tardymas,
kokie reikalai su juose dirbančių dvasininkų praktine
patirtimi ir gailestingumu,
ar kiekvienas gali netrukdomas gintis,
ar liaudis garsiai nesiskundžia komisarais ir inkvizitoriais,
ar jie nėra godūs ar žiaurūs,
ar tarp jų yra bent vienas, kuris, įtariamojo dar neįkaltinus,
daugiau kalba jo naudai nei nenaudai,
ar kada nors bent vienas leido suprasti, kad mieliau atrastų
nekaltą nei kaltą,
taip pat ar jis ne pyksta, o džiaugiasi paaiškėjus, kad
kaltinamasis nekaltas.

> Jis irgi turėtų nustatyti, ar kaltinamasis kalėjime mirė ir kas jam nutiko, ir,
> jei jis buvo palaidotas po kartuvėmis, iš ko buvo nuspręsta, kad jis mirė negera mirtimi.
> Taip pat jis turėtų patikrinti abiejų šalių nuomones, kaip jos vertino įvairius, raganų procese svarbius klausimus.
> Jis neturėtų taip įtikėti vienu požiūriu, kad nė nesvarstytų kito priežasčių.
> Kiekvienam turi būti leista laisvai reikšti savo nuomonę.
> Jis turėtų dažniau skaityti arba liepti jam perskaityti vadinamuosius protokolus.
> Jis pats turėtų reikšti abejones ir skatinti tą daryti savo pareigūnus.
> Jis neturėtų visuomet tikėti viskuo, kas jam slapta pranešama.
> Kad tiesa būtų aiškesnė, jis geriau turėtų liepti atskirus argumentus patikrinti trims vyrams, turintiems skirtingą nuomonę, nei tokiems, kurie yra tos pačios nuomonės.
> Jis neturi palikti nieko nepatikrinto, net jei iš pradžių ir atrodytų, kad tikrinti nėra prasmės."

Ką gi, Spee iš kunigaikščių tikrai reikalavo per daug, bet jam nebuvo svarbiausia paskatinti kokį nors kunigaikštį stropiai studijuoti teismo protokolus ir kontroliuoti nuosprendžius. Jis daugiau atveria opią vietą netiesiogiai išvardydamas visokias blogybes, o jos iš tiesų kelia siaubą.

Išvados, kurias Spee galiausiai padaro, tikrai revoliucingos kalbant apie tuometinę teismų praktiką, ir prireikė bemaž dviejų šimtų metų, kol jo reikalavimai bent jau teoriškai buvo įtraukti į Europos šalių teisėkūrą.

Pirmiausia reikėtų paminėti nekaltumo prezumpcijos principą. Kitaip nei per beveik visus raganų procesus, kuriuose teisėjai

rėmėsi, netgi buvo įsitikinę tuo, kad kaltinamieji – kalti, Spee sako: kiekvieną privaloma tol laikyti nekaltu (ir taip su juo elgtis!), kol jo kaltė nebus neabejotinai įrodyta.

Visi kaltinamieji turi teisę į savo pačių pasirinktą gynėją, jei nepasirenka – gynėjas jiems turi būti paskirtas. Cituojant Spee: „Pats teisėjas turi pasirūpinti, kad kaltinamajam netrūktų advokatų. Procesas, kuriame įtariamiesiems neleidžiama pasinaudoti teise į gynybą, yra niekinis ir negaliojantis, o teisėjas – kaip ir jo kunigaikštis – privalo atlyginti skriaudą." Vokiečių kalba: privalo sumokėti žalos atlyginimą!

Vadovaudamasis lotynišku principu *in dubio pro rero* („abejonės aiškinamos kaltinamojo naudai"), teisėjas privalo išteisinti kiekvieną kaltinamąjį, jei jo kaltė neįrodyta iki galo. Čia Spee ryžtingai prieštarauja dažnai reiškiamai nuomonei, pirmiausia – ankstesnių inkvizitorių. Šie manė, kad piktžoles reikia rauti su šaknimis, o jei netyčia išraunami keli kviečių daigeliai – čia, deja, nieko nepakeisi. Dievas jau kaip nors išgelbės savuosius ir atlygins danguje.

Ir pačioje pabaigoje paskiausias reikalavimas: atšaukti kankinimus ir daugiau jų nebetaikyti. Taškas.

* * *

Spee, žinoma, suprato, kokį sprogimą gali sukelti jo „Cautio Criminalis". Todėl darbo ėmėsi labai atsargiai. Taip pat žinojo, kad ordino vyresnieji niekuomet neduos leidimo šiuos kaltinimus išleisti; jo knyga, negavusi privalomo gauti pritarimo, pasirodė 1631 m. balandį Rintelne prie Vėzerio, išleista tenykščio universiteto spaustuvininko vardu Peteris Lucius.

Nebuvo aišku, kas ją parašė. Tiesa, toks pat anonimas leidėjas prisipažino įvykdęs „nekaltą vagystę": jis neva perskaitęs manuskriptą ir mėginęs įkalbėti autorių jį išleisti. Tačiau tasai

niekaip negalėjęs apsispręsti, ir todėl jis pavogęs veikalą ir išleidęs jį už autoriaus nugaros.

Kas nori, tegu tuo tiki.

Žvelgiant iš griežtų mokslo pozicijų, istorija, galimas daiktas, visiems laikams liks neišaiškinta, bet mes, ko gero, galime daryti prielaidą, kad Spee mielai leido pavogti savo manuskriptą, – atrodo, kad tokios nuomonės laikėsi ir plačioji visuomenė, įskaitant ir jo paties ordiną.

Paderborno vyskupo vikaras Johannesas von Pelckingas, užsiplieskęs įtūžiu, pranešė Osnabriuko arkivyskupui, kad tėvas Spee išleido pasišlykštėtiną knygą, šmeižiančią kunigaikščius, vyskupus ir kitokią valdžią. Tačiau universiteto docentai neva ją rekomenduojantys, ir studentai jau nupirkę tiek egzempliorių, kad padarytą žalą būsią sunku atitaisyti.

Kaip įrodymą vyskupo vikaras atsiuntė du egzempliorius, perspėdamas tėvą turint nemažai užtarėjų – „bet ganėtinai įtartinos padermės".

Spee ir vėl atsidūrė kritikos ugnyje, kilo grėsmė, kad bus atšauktas iš mokytojo pareigų Paderborne, bet tuo metu miesto link pajudėjo švedų daliniai. Jėzuitų kolegiją išformavo. Tėvai pabėgo į Tryrą, kur Spee, kad ir kaip būtų keista, nesulaukė jokių priekaištų. Jis dirbo toliau, pirmiau moralinės teologijos profesoriumi, vėliau Šventojo Rašto egzegezės profesoriumi. Be to, atliko nuodėmklausio pareigas miesto ligoninėse ir kalėjimuose.

Karo metu prancūzų užimtą Tryrą kruvinuose gatvių mūšiuose atsikovojo imperatoriaus junginiai. Friedrichas Spee dienas ir naktis leido prie sužeistųjų ir suimtųjų. Tačiau mieste prasidėjo epidemija. Gali būti, kad marą užnešė imperatoriaus kareiviai. Tarp nesuskaitomų mirusiųjų atsidūrė ir Friedrichas Spee.

Jis taip ir nesulaukė keturiasdešimt penktojo gimtadienio.

Neradau jokio pagrindo,
kuris leistų daryti išvadą,
kad bent vienas raganavimo atvejis
iš tiesų įvyko.

Alonso de Salazar y Frias,
Ispanijos inkvizitorius

27. TEISĖJAI IR GELBĖTOJAI

Buvo karšta, nepakeliamai karšta, bet toks karštis buvo įprastas liepos mėnesį Romoje. Kardinolas liko stovėti. Jam sprandu tekėjo prakaitas, ir jis žvilgsniu ieškojo bent menkiausio šešėlio. Veltui. Medžių Romoje niekuomet nebuvo daug. Užteko namų.

Francesco Albizzi dūsaudamas paieškojo plačiose apdaro klostėse nosinės, bet nerado. Galiausiai pasinaudojo rankove – nusivalė kaktą ir sprandą. Tą akimirką nekentė savęs dėl griežtų principų, neleidžiančių keliauti per miestą neštuvais. Tokia prabanga būtų priderėjusi jam kaip kardinolui.

Na, bet toks jau jis buvo.

Niekuomet nebuvo pamiršęs, kad kardinolu negimstama ir kad ponui Dievui reikia kiekvieną gyvenimo dieną už tai dėkoti, kad, būdamas smulkus teisininkas, anksti netekęs žmonos ir savo vaikų motinos, pirmiausia buvo įšventintas į kunigus, o neilgai trukus paskirtas kelis kartus per savaitę Kvirinalio rūmuose posėdžiaujančio Šventojo Oficiumo asesoriumi ir protokolininku. Šių metų kovą jam netgi uždėta kardinolo kepurė, ir štai jis, tarsi viskas būtų savaime suprantama, sėdi garbingoje draugijoje, prie kurios ketvirtadieniais prisidėdavo pats Šventasis Tėvas, dalyvauja dažnuose pasitarimuose ir diskusijose, paskutinėje instancijoje sprendžia iškilusius klausimus.

Skilus Bažnyčiai ir įsiplieskus religiniams karams, toks organas atrodė mirtinai reikalingas, ir todėl popiežius Paulius III

1542 m. įkūrė Šventąjį Oficiumą, kuriam pastaraisiais dešimtmečiais vis dažniau tekdavo nagrinėti Vokietijoje ir Šveicarijoje piktadariaujančių raganų klausimą arba, tiksliau pasakius, bandymus su jomis kovoti.

Francesco Albizzi geriau už bet kurį kolegą Romoje žinojo, ką žodžiai „raganų persekiojimas" reiškia iš tikrųjų. Jie reiškė daugiau nei įtarimas šen ar kaltinamasis nuosprendis ten, kaip kad Italijoje. Per didįjį karą tuometinis popiežius Urbonas VIII kartu su kurijos kardinolu Marzio Ginetti jį buvo nusiuntęs į Vokietiją, kur jis turėjo tarpininkauti šalių ginče.

Beviltiškas reikalas.

Bet Albizzi tuomet turėjo progą susipažinti su stulbinančiu daugelio kunigaikščių požiūriu į raganų persekiojimą, taip pat ir su jį labai prislėgusia Kelno arkivyskupo Ferdinando nuomone. Tačiau visų pirma jodamas per šalį priešais miestų mūrus regėjo šiurpias vietas, kur tarp sudegusių malkų rietuvių dar stovėjo apanglėję stulpai, prie kurių prirakindavo nelaimėles, lengvabūdžių ar užsispyrusių teisėjų pasiųstas mirti liepsnose.

Jis su kolega anuomet nedaug ką tepasiekė. Kelno arkivyskupijoje atsargius jų klausimus, ar kaltinimai dalyvavus raganų puotoje ir sanguliavus su velniu iš tiesų pagrįsti nepriekaištingais įrodymais, tenykštis dignitorius šiurkščiai atmetė. Argi prakilnieji Romos ponai daugiau nebetikį raganomis ir pirmučiausia velniu?

„Žinoma, tikim", – sumurmėjo diplomatiškasis Marzio Ginetti.

O gal popiežius manąs, kad jis, kurfiurstas Ferdinandas von Bayernas ir Kelno arkivyskupas, taip pat jo Tryro kolega turėtų burtininkus ir eretikus palikti ramybėj?

„Ne, žinoma, ne, bet..."

Jokių „bet" Kelne girdėti nenorėjo. Ir Romos valdžia nebesidriekė iki Reino. Reikėdavo džiaugtis, jei vietinė ar Ispanijos in-

kvizicija laikėsi taisyklių arba jei pavykdavo pasiekti savo tikslus bent atskirais atvejais.

Kaip, pavyzdžiui, dabar. Tikėkimės.

* * *

Dar gegužę dauguma Šventojo Oficiumo narių buvo informuoti, kad Šveicarijos Graubiundeno kantono Valserio slėnyje raganavimu apkaltinti ir neva įkaltinti aštuonių–dvylikos metų penki berniukai ir dešimt mergaičių. Bet, pasak įprastai vėlai iš šiaurės atkeliavusių žinių, norima pademonstruoti gailestingumą.

„*Gailestingumą?* – perklausęs tąkart popiežius. – Ką reiškia *gailestingumą?*“

Vienas iš kardinolų prieš atsakydamas sumišęs atsikrenkštė: „Šveicarams tokiais atvejais gailestingumas reiškia, kad vaikams bus įvykdyta *executio bestialis.*“

„Prašom konkrečiau“, – tarė Šventasis Tėvas atšiauriai.

Kardinolui dvejojant, Francesco Albizzi šoko jam pagalbon.

„Tokią egzekuciją valdžia laiko ypač gailestinga. Vaikai pasodinami į šiltą vandenį, jiems atveriama pagrindinė arterija, ir jie palengva nukraujuoja.“

Popiežius kelias sekundes netikėdamas spoksojo į Albizzi. Kol pagaliau suvokė, kad tai visai ne makabriškas pokštas.

„Iš tiesų, neįtikėtinai gailestingas nekaltų vaikų nužudymas“, – tarė sutrikęs.

Kardinolai tylėjo nuleidę galvas. Staiga popiežius pašoko: „Mes ką, sėdėsim sudėję rankas? Ir leisim tiems barbarams šveicarams tarsi kokiems gyvulius aukojantiems žydams skersti nekaltus vaikus?“

Vienas iš kardinolų išdrįso užsiminti, kad iš Liucernos yra atėjęs laiškas, kuriame arkivyskupas Carlo Carafa, Romos nunci-

jus katalikiškuosiuose Šveicarijos kantonuose, atkreipia dėmesį į šiuos įvykius ir siūlo patikėti nuteistus vaikus Milano arkivyskupui, kuris galėtų paimti juos ir jais pasirūpinti.

Taip ir nutiko.

Tiesa, dėl mums nežinomų priežasčių dar keletą mėnesių užtruko, kol Milanas pervedė maitinimui ir auklėjimui reikalingus pinigus. Už tai, kad apskritai žinome apie šią nevisiškai kasdienišką popiežiaus inicijuotą gelbėjimo misiją, turime būti dėkingi Vatikanui, pagaliau pasiryžusiam visų Šventojo Oficiumo posėdžių protokolus atverti bent jau tyrinėtojams.

Tai turėjo būti padaryta gerokai anksčiau, bet po reformacijos, Trisdešimtmečio karo ir apšvietos amžiaus Vatikanas, kadaise turėjęs tokių galių, kad net vokiečių imperatoriai būdavo priversti nulenkti galvą, XIX a. susidūrė su trimis naujomis valstybėmis, daugiau nenusiteikusiomis pripažinti popiežiaus autoriteto: (po)revoliucine Prancūzija, Prūsijos dominuojama, daugiausia protestantiška Vokietijos imperija ir Anglija, pamažu tampančia kolonijine galia.

Atsisakydama suartėti ir susitaikyti su anų laikų didžiosiomis valstybėmis, Roma padarė klaidą. Dar daugiau: Nekaltojo Marijos Prasidėjimo dogma (1854 m.) ir visų pirma popiežiaus neklystamumo tikėjimo klausimais dogma, paskelbta 1870 m. (beje, daugumai vokiečių ir austrų vyskupų prieštaraujant), Pijus IX sąmoningai dar labiau pagilino Katalikų bažnyčią ir liberalias XIX a. jėgas skiriančią prarają.

Tai, kad Roma atkakliai nesutiko leisti susipažinti su Vatikano archyvais net ir Bažnyčiai artimiems mokslininkams, tik dar labiau sustiprino ir šiaip plačiai paplitusius įtarimus, kad ten glūdi niūrių nusikaltimų įrodymai. Mintis, kad Šventasis Oficiumas – jeigu ir būtų saugojęs kompromituojančią medžiagą – tokius įrodymus seniai galėjo pradanginti, daugumai mūsų istorikų neatėjo į galvą.

Su atitinkama išankstine nuostata dauguma jų imdavosi raganų persekiojimo temos, o inkvizicija atrodė pats tinkamiausias taikinys. Celibato sužaloto dominikono, kuriam atsistoja žiūrint į kankinamą nuogą moterį, paveikslą galima aptikti ne tik istoriniuose romanuose, bet ir tariamai objektyviose istorinėse knygose iki pat vėlyvo XX a.

1881 m. supratingas popiežius Leonas XIII galiausiai leido slaptą Vatikano archyvą atverti mokslininkams, bet tik praėjus daugiau nei šimtui metų popiežius Jonas Paulius II suteikė rimtiems istorikams leidimą dirbti su lig tol uždarais Šventojo Oficiumo archyvais. Tai nutiko 1998 m., o žengti šį žingsnį jam patarė kardinolas Ratzingeris, kuriam pavyko įtikinti popiežių, kad „Bažnyčiai reikia mažiausiai bijoti tiesos" ir kad tik taip galima sugriauti nesuskaičiuojamus po pasaulį klaidžiojančius mitus.

Žinoma, ir anksčiau buvo vienareikšmiškų užuominų apie kritišką inkvizicijos nuostatą vis labiau išsigimstančių raganų persekiojimų atžvilgiu. Tačiau du šimtmečius daugeliui istorikų reikėjo atpirkimo ožio už padarytus baisumus, o geresnį atpirkimo ožį nei inkvizicija vargiai besurasi.

Visi smerktini dalykai, kad būtų paprasčiau, būdavo sukariami ant *inkvizicijos*. Pavyzdžiui, žymus Bažnyčios kritikas Eugenas Drewermannas pavadino jaudinantį jėzuitų tėvo Friedricho Spee skundą „kviečiančiu į kovą prieš vyraujantį Bažnyčios mokymą". Jei būtų išstudijavęs Spee priekaištus įdėmiai ir svarbiausia be įprastos išankstinės nuostatos, tikrai būtų pastebėjęs tokį sakinį:

„Tačiau italai ir ispanai, regis, iš prigimties labiau linkę pasverti ir pagalvoti apie tokius dalykus, mato, kiek nesuskaitomai daug nekaltųjų jiems tektų nubausti mirtimi, jei norėtų pasekti vokiečių pavyzdžiu. Todėl visiškai teisingai to nedaro ir palieka tą garbę – deginti raganas – mums, nes mes mieliau pasiduodame savo įkarščiui nei ieškome ramybės Mokytojo Kristaus įsakymuose."

Absoliučiai patikimas žmogus, savo akimis regėjęs bjauriausius raganų pogromus, vienareikšmiškai konstatuoja, kad jokiu būdu ne *Bažnyčia* ir ne *inkvizicija*, o daugeliu atvejų pasaulietinė valdžia ir kai kurie vyskupai – pirmiausia Tryro ir Kelno, Viurcburgo ir Bambergo – atsakingi už persekiojimus Vokietijoje.

Ką gi, putojant sunku atlikti nešališką tyrimą, ir jau tikrai ne šia tema, idealiai tikusia ir, tiesą sakant, vis dar tebetinkančia ryškiems juodai baltiems potėpiams. Tai galima pasakyti apie daugelį XIX a. pabaigos istorikų bei apie visus tuos, kurie bažnytinių organizacijų atstovus, kaip ir visi kiti žmonės galinčius suklysti, laikė tik valdžios ištroškusiais žmonijos išnaudotojais. Deja, ir apie kai kurias šių dienų feministes, kurios, žinoma, raganų persekiotojais regi valdžios išalkusius *machos*. Ir, kaip jau minėta, tyčiomis tebeignoruoja didelį anuomet nuteistų ir (dažniausiai) sudegintų vyrų skaičių.

Jau nekalbant apie vaikus.

* * *

Aprašytu atveju neabejotinai nustatyta, kad šventoji Romos inkvizicija išgelbėjo nekaltus šveicarų vaikus nuo liūdnos mirties. Bet tai, ko gero, buvo išimtis.

O gal ne?

Juk, kad ir kaip būtų, inkvizicija sukurta raganoms persekioti – ar ne tiesa?

Ne, ne tiesa.

Net ir nenorėdami viso reikalo komplikuoti, negalime nepasvarstyti apie procesinės teisės istoriją, pirmiausia apie Bažnyčios vidaus procesų. Ir jų metu būdavo reiškiami kaltinimai – ar dėl visiškai pasaulietiškų nusižengimų, ar dėl teologinių nukrypimų nuo grynojo mokymo.

Tiesa, tik labai retais atvejais prieš teismą stodavo vienuoliai ar vargingi klebonai, dažniausiai – aukštesnio rango dignitoriai, pavyzdžiui, vyskupai ar garsių vienuolynų abatai. Ir jau dėl to kyla problemų. Anuomet buvo žinomas tik kaltinamasis procesas. Teisinė forma, šiandien išlikusi civiliniame procese, atsispindi ir patarlėje: „Be ieškovo nebus ir teismo."*

Pavyzdys iš praktikos: jei mus kas nors įžeidžia, apšmeižia arba lengvai sužaloja, jis savaime neatsiduria teisme. Nukentėjusysis pats sprendžia, ar apskųsti tokį asmenį, ar ne. Galima viską tiesiog pamiršti arba susitaikyti su priešininku be teismo. Valstybė, bent jau kol kas, į šį reikalą nesikiša.

Visiškai kitaip viskas atrodo tų nusikaltimų atveju, dėl kurių baudžiamąjį persekiojimą pradeda prokuratūra: pavyzdžiui, dėl žmogžudystės, padegimo ar valstybės išdavimo, pinigų plovimo ar dėl kitų sunkių nusižengimų. Čia niekam ieškinio prieš tai pareikšti nereikia. Tą padaro prokuroras, kuris, kaip ir teisėjas, veikia „tautos vardu". Tokia procedūra seniau buvo nežinoma. Jei ji būtų egzistavusi, būtų buvusi vadinama inkviziciniu procesu – šis pavadinimas kilęs iš lotyniško žodžio *inquisitio*, kuris reiškia tardymą.

Iki pat XIII a. buvo žinomas kaltinamasis procesas (iš lot. *accusare* – kaltinti). Pavyzdžiui, žmogžudystę teismas imdavosi nagrinėti tik tuomet, jei aukos artimieji ar draugai žudiką apskųsdavo. Įrodymų beveik niekada nebūdavo, ir atsakovas įtarimo galėdavo atsikratyti davęs priesaiką. Jei jo žodžio nepakakdavo, jis galėdavo nurodyti draugus ar pažįstamus, kurie tapdavo priesaikos pagalbininkais. Jei kaltinamojo nekaltumą paliudydavo pakankamas skaičius liudytojų, procesas būdavo nutraukiamas. Būtiniausiu atveju teisėjas nuspręsdavo įtraukti Dievo teismą ar dvikovą.

Nepatenkintųjų būdavo visais atvejais, o prisidėdavo ir dar vienas sunkumas: jei kas nors apkaltindavo kitą nusižengimu, ir

* Vok. *Ohne Kläger kein Richter.*

jo ieškinį atmesdavo, galėdavo sulaukti tokios pat bausmės, kuri būtų grėsusi jo įskųstam asmeniui. Kas, būdamas nepatyrusiu diletantu ar paprastu dvasininku, norės rungtis su vyskupu ar abatu ir jų įkūnijama valdžia!

Šiuo atžvilgiu buvo sveikintina, kad dabar tam tikriems piktadariams kaltinimus „valstybės vardu" galėjo pareikšti inkvizicija, o nuosprendžio savaime nelemdavo silpnesnė pavaldinių pozicija. Bet ir inkvizicinis procesas turėjo vieną didelį trūkumą: kadangi tam tikrų nusikaltimų atveju nenuginčijamų įrodymų tebetrūkdavo, viskas priklausė nuo kaltinamojo prisipažinimo.

Kaip tik čia ir slypėjo naujosios procesinės teisės baisumas.

Nes kaipgi išgauti prisipažinimą? Kas geruoju prisipažins nužudęs žmogų, žinodamas, kad taip sau pasirašo mirties nuosprendį? Kas neverčiamas išpažins savo piktadarybes? Niekas. Ir būtent todėl taikyti kankinimai. Viena smulkmena – juos išrado visai ne inkvizicija!

Kankinimai egzistavo nuo seniausių laikų. Bet dažniausiai kankindavo vergus ir tik išimtiniais bei sunkiausių nusikaltimų atvejais – laisvuosius ir kilminguosius. Dar jauna Bažnyčia su kankinimais neturėjo nieko bendra, netgi priešingai: popiežius Mikalojus I (858–867) rašė bulgarų kunigaikščiui, kad kankinimai prieštaraujantys visiems Dievo ir žmonių įstatymams.

Citata iš jo rašto: „Ir jei, ėmęsi visų įmanomų bausmių vis vien neįstengėte išpešti iš kaltinamojo prisipažinimo, argi jums ne gėda dėl bedieviškų poelgių? O jei kas nors, neištvėręs kančių, prisipažins kaltas tuo, ko nepadarė, argi nekris kaltė ant to, kuris privertė jį melagingai prisipažinti? Todėl iš visos širdies pasibaisėkite tuo, kuo lig šiol užsiimdavote dėl savo paikumo!"

Deja, taip aiškiai išreikšta popiežiaus nuomonė šiuo klausimu taip ir liko vienintelė. Ir vis dėlto nę Bažnyčia vėliau reikalavo ir skatino taikyti kankinimus. Jau 1356 m. pasirodžiusioje imperatoriaus Karolio IV „Aukso bulėje" jie minimi tarsi savaime

suprantamas dalykas; tokia praktika pirmiausia buvo būdinga miestams, ir visai ne tariamų raganų atžvilgiu, o norint paspausti „šaliai kenkiančius žmones".

Tikruoju vadinamo tikėjimo atskalūnų būdavo visuomet, bet iš pradžių jų laukdavo tik ekskomunikos bausmė. Bet krikščionybei tapus valstybine religija, o popiežiui įgavus politinių galių, tokių „eretikų" grėsmę juto ne tik Bažnyčia, bet ir – pirmiausia Stauferių laikais – imperatorius. Netgi tokiam liberaliam pašaipūnui kaip Frydrichas II neatrodė juokinga, kai kas nors imdavo abejoti autoritetu – ar imperatoriaus, ar popiežiaus.

Kitaip nei imperatorius, kiti pasaulietiniai valdovai iš pradžių nedegė dideliu noru persekioti tariamų klaidatikių; bent jau kol nekildavo grėsmės jų pačių interesams. Bet viskas iškart pasikeisdavo sušmėžavus materialinės naudos jaukui.

Ypač atstumiantis pavyzdys – kova prieš Štedingeno gyventojus. Čia buvo valstiečiai, kadaise Brėmeno arkivyskupo užverbuoti Nyderlanduose ir įkurdinti Štedingene, Oldenburgo Vėzermaršo apskrityje. Dėl menko preteksto kilo maištas, ir arkivyskupas beregint pasirūpino gauti iš Romos bulę, kurioje sukilėliai kaltinami pasibaisėtinais dalykais, skelbiami eretikais ir atskiriami nuo Bažnyčios.

Arkivyskupas pasisamdė keturiasdešimt tūkstančių ginkluotų vyrų ir netrukus atsikratė vieno rūpesčio. Pirmasis krikščionių kryžiaus žygis prieš krikščionis 1234 m. baigėsi kraujo upėmis.

Dar baisiau – jei tai apskritai buvo įmanoma – ėjosi Pietų Prancūzijoje, kur pamokslininkai kvietė į kryžiaus žygį prieš katarus, iš tiesų abejojusius Bažnyčios mokymu ir jos išsižadėdavusius. „Kryžiaus kariuomenę" daugiausia sudarė grobio išalkę Šiaurės Prancūzijos bajorai, vėliau sulaukę dosnaus atlygio.

Tačiau jei nebūdavo ko gauti ir netgi grėsdavo pavojus, pasaulietiniai valdovai elgdavosi daug santūriau, o kartais netgi imdavosi griežtų atsakomųjų priemonių. Pavyzdžiui, – šią istoriją jau

žinome, – kai popiežiaus Grigaliaus IX medžioti raganas į Vokietiją atsiųstas pranciškonas Konradas von Marburgas, spėjęs liūdnai pagarsėti šventosios Elžbietos auklėtojas, pradėjo siautėti prie Reino. Jis laužan pasiuntė šimtus žmonių, bet kai drįso erezija apkaltinti tokį gerbiamą ir nepriekaištingos reputacijos vyrą kaip grafas Heinrichas von Saynas, 1232 m. vasarą buvo užmuštas jo šalininkų.

O vokiečių vyskupai atvyko į Romą ir pranešė garbaus amžiaus sulaukusiam popiežiui apie baisų pranciškono siautėjimą. Šiek tiek naivokas senis sukrėstas atšaukė visus inkvizitoriaus įgaliojimus, bet buvo jau per vėlu.

Ir ne tik inkvizitoriui. Taip pat ir jo nesuskaičiuojamoms aukoms.

Bet Konradas von Marburgas nebuvo tipiškas inkvizitorius, o greičiau išimtis. Susekti ir persekioti raganas jokiu būdu nebuvo pagrindinis Romos institucijų tikslas. Šiuo atžvilgiu inkvizicijos teismai iš esmės skyrėsi nuo pasaulietinių.

Jei šiuose lemiamas vaidmuo tekdavo kenkėjiškiems burtams, o vėliau – sanguliavimui su velniu, inkvizicinio proceso dalyviai pirmiausia nagrinėjo teologines klaidas. Svarbiausia buvo ne nubausti kaltuosius, o atversti juos ir sugrąžinti į tikrąjį tikėjimą.

Dar IV a. Augustinas mokė, kad krikščioniškosios meilės aktas – parodyti atskalūnui tikrąjį kelią (blogiausiu atveju ir prievarta). Eretikai – tai paklydusios avelės, kurias Bažnyčios ganytojai turi sugrąžinti į kaimenę lazda. Todėl netgi kankinimai teisėti, nes jie kenkiantys tik kūnui, bet ne sielai.

Kitokios nuomonės laikėsi jo amžininkas Jonas Auksaburnis, visiškai teisingai pastebėjęs: nuteisti eretiką myriop – tai nusižengimas, kurio nebeištaisysi.

Visų procesų tikslas – kad „nusidėjėliai" gailėtųsi ir sugrįžtų į Bažnyčios glėbį. Mirties bausmė būdavo skiriama tik tuo atveju, jei kaltinamieji nesigailėdavo dėl „klaidų", o atkakliai jų

laikydavosi, jei grįždavo prie seno arba – sunkiausia erezijos forma – abejodavo nekaltu prasidėjimu ar dieviškąja Kristaus prigimtimi.

1575 m. Romoje pasirodžiusioje knygoje rašoma, kad inkvizitoriai jokiu būdu neturėtų rūpintis neeretiškais nusikaltimais, o privalo atgailaujančioms ir pakartotinai nenusikalstančioms raganoms *neribotai suteikti malonę.* Taigi negincijama, kad raganos egzistuoja, ir smerktini jų darbai, kaip ir daugelis kitų, laikomi sunkia nuodėme, bet nuoširdžios atgailos atveju už juos turi būti atleista.

Kiek daug tariamų raganų būtų išvengusios kankinimų pasaulietiniuose Europos teismuose ir laužo, jei visur būtų buvę laikomasi šių nurodymų! Bet vienintelis dalykas, kurį teisėjai buvo pasirengę suteikti joms už prisipažinimą ir atgailą, buvo pasmaugimo ar nukirsdinimo malonė prieš įmetant kūną į liepsnas.

* * *

Visiškai kitokia padėtis nei Šiaurės Europoje susiklostė Portugalijoje ir Ispanijoje. Didelius Iberijos pusiasalio plotus nuo VIII a. pradžios iki pat XV a. vidurio valdė arabai. Po Granados užėmimo 1492 m., kai šalį paliko paskutiniai musulmonų kariai, prasidėjo rechristianizacija, kurios metu inkvizicija atliko šiurpų vaidmenį.

Tuo laiku Ispanijoje buvo skiriamos įvairios socialinės grupės. Svarbiausios jų:

- mozarabai – krikščionys, gyvenę musulmonų valdomoje Andalūzijoje. Daugelis, nors galėdami palyginti laisvai išpažinti savo religiją, šimtmečiams bėgant persikėlė į Šiaurės Ispaniją;

- muladi – krikščionys, atsivertę į islamą;
- renegatai – krikščionys, taip pat atsivertę į islamą ir arabų pusėje aršiai kovoję prieš šalį atkariauti bandančius krikščionis (rekonkistą);
- moriskai (maurai) – musulmonai, po rekonkistos pasilikę krikščionių valdomoje šalyje.

Po rekonkistos visi žydai, nenorėję atsisakyti savo tikėjimo, buvo išsiųsti iš šalies; Roma nebuvo to nurodžiusi, bet patylomis pritarė. Kiti žydai, kaip ir daugelis arabų, vedė krikščiones moteris. Tačiau Bažnyčia įtarinėjo, kad tokiu atveju privalomasis atsivertimas – tik apsimestinis. Jos požiūriu, tai buvo didžiausia visų įmanomų erezijų. Tik įsivaizduokite: priimti sakramentus, ypač komuniją, netikint eucharistija!

Visiška šventvagystė.

Sekliai išskubėjo į visas puses. Laužų liepsnose mirė nesuskaitoma daugybė žydų ir musulmonų. Inkvizicija atvertė nežmoniškiausią savo istorijos puslapį. Bet, kad ir kokie siaubingi dalykai ten vyko, aukos visgi buvo tariami eretikai, o ne raganavimu įtariamos moterys.

Tuos kelis raganų procesus, pradėtus XVI a. Ispanijoje pasaulietinių teismų, inkvizicija pamažėle perėmė, nes čia – jei viskas tiesa – kalbama apie sąjungą su velniu, vadinasi, tai – erezija. Tačiau jai nepavyko užkirsti kelio vienam pasaulietiniam teisėjui, keliavusiam po Navarą ir įsakiusiam suimti tuzinus tariamų raganų bei daugumą jų nuteisusiam myriop.

Įtartinos moterys pavojuje atsidūrė ir tuomet, kai isteriškas raganų kliedas iš Prancūzijos pietvakarių per Pirėnus persimetė į Ispanijos baskų kraštą. Prasidėjo pogromai. Galiausiai į neramumų apimtą regioną Madridas išsiuntė inkvizitorių Alonso de Salazarą y Friasą – vadinamosios *Supremos*, Ispanijos inkvizicijos vadovaujančiojo organo, narį.

Šis Ispanijos inkvizicijos aukštasis tarėjas ypač skrupulingai laikėsi nustatytų proceso taisyklių, ir kai kilo grėsmė, kad persekiojimai Ebro upės aukštupyje esančioje Logono vietovėje taps nekontroliuojami, akivaizdžiai viršijusius įgaliojimus pasaulietinius teisėjus nušalino ir suėmė karaliaus pareigūnai. Daugeliui nekaltai kankintų moterų netgi buvo sumokėta kompensacija.

Inkvizitorius Salazaras beveik du tūkstančius įtariamųjų apklausė pats asmeniškai, tarp jų ir mažus vaikus, ir padarė išvadą, kad raganų puotos ir skraidymai – akivaizdus prasimanas. Kruopščiai ištyrus paaiškėjo, kad tariami raganų tepalai – nekaltos „sriubos“, o pribuvėjoms apžiūrėjus mažas mergaites, kurios buvo pačios save apkaltinusios tuo, kad sanguliavo su velniu, buvo nustatyta, jog jos tebėra skaisčios.

Tuo raganų procesai Ispanijoje ir baigėsi.

* * *

Panašios atsargios nuomonės tariamų raganų atžvilgiu laikėsi ir Italijos inkvizicija, ir tenai, kur pasaulietinė ir dvasinė valdžia buvo vienose rankose – tai yra bažnytinėje valstybėje, – griebdavosi ypač griežtų priemonių. Pavyzdžiui: vienos pilies netoli Orvjeto valdytojas įsakė dvi iš keturių raganyste įtariamų moterų mirtinai nukankinti, o trečią išprievartavo budelio parankiniai. Romos inkvizicija nuosprendį panaikino. Abiejų nukankintų moterų paveldėtojai atgavo jų konfiskuotą turtą, išlikusios gyvos moterys gavo kompensaciją, o neatsakingas valdytojas septyneriems metams iškeliavo į galeras.

Vėlai, daugeliui moterų per vėlai Romoje, XVII a. trečiajame dešimtmetyje, išleistas dominikono Desiderio Scaglios, ilgamečio Aukštutinės Italijos inkvizitoriaus, vėliau Šventojo Oficiumo komisaro, vadovas. Jei jo būtų laikęsi pasaulietiniai teisėjai

Vokietijoje, nesuskaitoma daugybė moterų būtų išvengusios kankinimų ir mirties liepsnose.

Vertas dėmesio įvadas, kuriame rašoma:

„Patirtis, visa ko mokytoja, aiškiai rodo, kad kasdien vesdami procesus prieš raganas, piktadares ir burtininkes, įvairūs dieceziniai vyskupai, vikarai ir inkvizitoriai daro labai didelių klaidų – taip atnešdami didelę žalą ne tik teisingumui, bet ir kaltinamoms moterims. Ir šventosios Romos, ir viso pasaulio inkvizicijos, kovojančios su eretišku sugedimu, kongregacija jau kurį laiką stebi, kad retas procesas vyko teisingai ir teisėtai – dažniausiai daugelį teisėjų reikėdavo supeikti dėl neprideramų kamavimų, papildomų tyrimų ir suėmimų bei įvairių blogų ir nepakeliamų metodų rengiant procesus, apklausiant kaltinamuosius ir taikant bet kokias ribas peržengiančius kankinimus, dėl ko buvo priimti neteisingi ir netinkami nuosprendžiai, iki pat mirties bausmių ir perleidimo pasaulietinei rankai. Paaiškėjo, kad daugelis teisėjų lengvabūdiškai ir lengvaprotiškai, vien tik turėdami silpną netiesioginį įrodymą, pamanydavo moterį esant ragana."

Kaip ir dauguma to laiko žmonių Scaglia irgi tikėjo, kad raganos egzistuoja, bet: „Burti galima ir formaliai neatsimetus nuo Dievo." Todėl taikyti kankinimus galima tik su didžiausiu atsargumu, ir kiekvienas inkvizitorius turi ypač atsižvelgti į šiuos nurodymus:

- Kiekvienas kaltinamasis turįs teisę perskaityti kaltinamąjį aktą ir susirasti advokatą, kuriam, atsižvelgiant į aplinkybes, atlygį moka teismas.
- Atliekant egzorcizmo seansus, kai tariamas velnias kaltina kitus asmenis, reikia ypatingo atidumo.
- Trečiųjų asmenų kaltinimai dalyvavus raganų puotoje – nereikšmingi.

- Rasti adatų atliekant kratą namuose dar nieko nereiškia, nes adatų yra kiekviename namų ūkyje.
- Celės, kuriose laikomi suimti įtariamieji, turinčios būti šviesios ir švarios, šiaudų maišas ir baltiniai dažnai keičiami.
- Apklausos metu kaltinamiesiems draudžiama užduoti įtaigius klausimus, negalima atlikti žeminančios visiškai nuskusto kūno apžiūros.
- Kankinimus leidžiama taikyti tik saikingai.
- Įtartinais mirties atvejais reikia kviesti patyrusį gydytoją, kad tasai patikrintų, ar yra pagrindo ką nors įtarti.

Apie tokias arešto ir teismo sąlygas suimtieji Vokietijoje galėjo tik pasvajoti. Tiesa, šias instrukcijas Roma vyskupams ar inkvizitoriams siųsdavo tik reikalui esant. Pirmą kartą, deja, tik 1625 m., o didelės paklausos mūsų krašte nebuvo.

* * *

Be abejo, inkvizicijos teismai Bažnyčios vardu padarė daug siaubingų dalykų. Tačiau turime vieną kartą visiems laikams atsisakyti kvailos klišės, ypač puoselėjamos istorinių romanų kūrėjų: niūraus didžiojo inkvizitoriaus, nerandančio geresnio užsiėmimo, kaip tik mesti šaunioms biurgerių dukroms kaltinimus sukant romaną su Belzebubu; taip pat klišės, kaip jo padėjėjai, iš susijaudinimo apsiseilėję vienuoliai, gašliai ryja akimis kankinamas moteris.

Nereikia daug fantazijos, kad įsivaizduotume, koks vaizdas tai turėjo būti – suskretusi, iš baimės pusiau pamišusi moteris, ištraukta iš dvokiančios celės ir valandų valandas kankinama, siekiant išgauti prisipažinimą. Žinoma, būna iškrypėlių. Bet ieškoti jų kaip tik tarp vienuolių – irgi truputį keista arba rodo, kad dėl to kaltas stropiai puoselėjamas stereotipas.

Inkvizicijos užduotis buvo ieškoti eretikų. Vyrai, tokie kaip jau minėtas Konradas von Marburgas, negalėję (nenorėję) skirti erezijos ir raganavimo, buvo išimtys, patvirtinančios taisyklę.

Inkvizitorių žiaurumas, kad ir koks baisus jis atrodytų mums, XXI a. žmonėms, tik liudija juos gyvenus laikais, kai užuojauta ir gailestingumas priešų ir tariamų ar tikrų nusikaltėlių atžvilgiu buvo nežinomi ar pasitaikydavo labai retai. Bet tokių jausmų ir negalėjai tikėtis iš žmonių, kuriuos dar vaikystėje tėvai vesdavo pasižiūrėti viešų egzekucijų.

Nenuostabu, kad tikrieji piktadariai malonės nesulaukdavo. Bet mažai kas žino, kad būtent inkvizicijos atstovai, bent jau tariamų raganų atžvilgiu, ragino elgtis kuo atsargiausiai, kad per procesus nebūtų nuteisti nekalti asmenys. Kaip tik tuo jie teigiamai išsiskyrė iš daugumos pasaulietinių juristų.

Tiesa, dominikonai, popiežiaus aiškiai pašaukti kovoti su eretikais ir ne veltui su pašaipa vadinami „Viešpaties šunimis" (*domini canes*), tais laikais užsitraukė didžiausią kaltę. Teutonijos provincijos kapitula 2000 m. pasiryžo kaltę pripažinti:

„Vokietijos dominikonai buvo įsipainioję ne tik į inkvizicijos reikalus, bet aktyviai ir plačiai joje dalyvavo. Istoriškai patikimai įrodyta, kad jie padėjo vyskupų inkvizicijoms ir Romos inkvizicijai. Neatsižvelgiant į kai kurias, galbūt kartais suprantamas, istorines priežastis, šiandien pripažįstame pragaištingas šios mūsų brolių veiklos pasekmes. Traktuojame tai kaip tamsų ir slegiantį mūsų istorijos puslapį.

Tas pats pasakytina ir apie įrodytą vokiečių dominikono Heinricho *Institoris* dalyvavimą persekiojant raganas. Parašydamas „Raganų kūjį", jis rėmė ir skatino žmogaus orumą žeminančią raganų persekiojimo praktiką.

Kankinimai, žalojimas ir žudymas daugeliui žmonių atnešė begalinį skausmą; vokiečių dominikonai kartu su kitais prie

to prisidėjo. Negalime atitaisyti šių – bevardžių ir pamirštų – aukų istorijos. Kaltės nebeišpirksi. Mums lieka pareiga neužmiršti."

Ir pabaigoje rašoma:

„Provincijos kapitula ragina visus mūsų provincijos brolius savo pamoksluose ir skelbimuose minėti dominikonų dalyvavimą inkvizicijos veikloje ir persekiojant raganas."

Taip kalba atgailaujantys vienuoliai. Bet niekas neišteisins Bažnyčios, tai yra Vatikano, nuo *vieno* kaltinimo: ji puikiai suvokė, kad nesuskaičiuojama daugybė nekaltųjų mirė žiauria mirtimi. Ir vis dėlto Roma niekam iš aplaidumo ar tyčia kėlusių raganų isteriją arba dalyvavusių šiose masinėse žudynėse nepagrasino aukščiausia anų laikų bausme – ekskomunika.

Šios kaltės Bažnyčia iki šiol nepripažino.

Kruvino laužų raudonio neįmanoma užmiršti.

Erichas Kästneris

28. HIMMLERIO RAGANOS

Sutrikęs vyriškis pro akinius be rėmelių trumparegiu žvilgsniu spoksojo į dokumentą, Reinhardo Heydricho, Vyriausiosios reicho saugumo valdybos vadovo, padėtą jam ant rašomojo stalo. Ten juodu ant balto buvo parašyta: Margareth Himbler, keturiasdešimt aštuonerių metų šaltkalvio Hanso Himblerio našlė, 1629 m. balandžio 4 d. Markelsheime sudeginta kaip ragana.

„Ar čia tikrai viena iš mano protėvių?"

„Panašu, kad taip, reichsfiureri. – Heydrichas parodė Himmleriui abu parašus: SS hauptšarfiureris Wenzelis ir SS šarfiureris Ruschke. – Jie tuo tikri."

„Neįtikėtina, visiškai neįtikėtina! – Heinrichas Himmleris pašoko nuo kėdės ir pradėjo žingsniuoti po kambarį. – Viena mano prosenių, garbinga vokietė, nužudyta tų padugnių!"

Heydrichas sumišo. Ko jau ko, bet pradžiuginti reichsfiurerį tikrai nesitikėjo. Tiesą sakant, ketino pasimėgauti Himmlerio pasibaisėjimu, kad jo giminėje buvusi ragana. Bet šefas nė nebandė slėpti džiaugsmo. Jo promotės likimas tik patvirtino tai, kuo jis visuomet tikėjo: didžioji XVI ir XVII a. raganų medžioklė buvo ne kas kita, o bandymas galutinai sunaikinti senąją germanų religiją ir nužudyti visas dar gyvas žynes. Kieno rankų čia darbas? Ogi susivienijusių Katalikų bažnyčios ir žydijos!

Čia jau tikrai silpnapročio paistalai.

Krikščionys visada laikė žydus Kristaus žudikais, visais amžiais kaltino juos išniekinant ostiją ir žudant vaikus. Dar Jonas Auksaburnis, 407 m. miręs Konstantinopolio patriarchas, vadino žydus šunimis, kiaulėmis ir ožiais, o krikščionių neapykanta šimtmečių šimtmečiais išsiliedavo į baisius pogromus. Ir čia staiga žiauriai persekiojami žydai susivienija su savo žudikais ir degina arijų moteris?

Tokia mintis galėjo kilti tik ligotose smegenyse, bet tokių anuomet Vokietijoje buvo nemažai.

Pavyzdžiui, Mathilde Ludendorff, Vysbadeno pastoriaus duktė, vėliau ištekėjusi už Pirmojo pasaulinio karo laikų garsaus, bet prieštaringai vertinamo generolo Ericho Ludendorffo, kuris, padedamas Hitlerio ir jo nacionalsocialistų, troško gauti reicho prezidento postą. Bet Hitleris atidavė pirmenybę Hindenburgui, o Ludendorffas po to pasitraukė iš politikos.

Tačiau dėl politinio pralaimėjimo jis kaltino ne save, o savo fantazijose sukūrė galingą slaptą sąjungą, vienijančią jėzuitus ir masonus, žydus ir komunistų internacionalą ir atsakingą už viską, kas prieštaravo vokiečių interesams.

Ir jo žmona Mathilde – jokiais būdais ne kvailė – taip pat tikėjo šitomis nesąmonėmis.

Ji buvo savotiška tautinio feminizmo atstovė, išleido pamfletą „Krikščionių vokiečių moterims padarytos žiaurybės“, išplitusį fantastiškais tiražais. Jame ji, be kitų dalykų, tvirtino, neva abi bažnyčios paskelbusios raganų medžioklę religine pareiga. Ir dėl visiems suprantamų priežasčių primygtinai laikėsi nuomonės, kad anais laikais nužudyta mažiausiai devyni milijonai žmonių.

Dar didesnės sėkmės sulaukė viena jos bendražygių, vardu Friederike Müller-Reimerdes. Ji kvietė savo seseris vokietes kovoti prieš bažnyčių įtaką ir būtinybę veikti ryžtingai pagrindė veikale, pavadintame „Krikščioniškas raganų kliedas. Mintys apie religinę vokiečių moters išsilaisvinimo kovą“, kurį ji pati

laikė kvietimu kiekvienai savo šiaurietišką kilmę suvokiančiai moteriai stoti į kovą. „Žydiška mąstysena, liberalus nusigręžimas nuo savo šaknų ir krikščioniškos kunigų bei dogmų bažnyčios sielos ir dvasios įstatymai, svetimi rūšiai ir rasei“, palikę vokiečių moterų savigarboje giliausias ir kruviniausias žaizdas.

Žinoma, kentėję ir vyrai, nes nerasinė krikščionybės pasaulio samprata paskatino „vokiečių vyrų išsigimimą“. Anksčiau tik vertos moterys įstengdavo pakelti germanų karžygių „rūšiai prideramą didvyriškumą“. Bet tokie vyrai laikui bėgant virtę pusiau rytiečiais, o vargšės šiandieninės moterys esą priverstos kaip nuolankios vergės gyventi greta jų. O kadaise viešpatavusios šviesiaplaukės moterys ir motinos, perduodavusios „šiaurietiškos rasės genus“, persekiojant tariamas raganas buvusios sistemingai naikinamos.

Tiesa, Friederike Müller-Reimerdes nepavyko apeiti fakto, kad už raganavimą sudeginta ir daug vyrų, ir todėl ji nusifantazavo iki teorijos, jog Bažnyčia tą dariusi tik tam, kad užmaskuotų savo tikruosius ketinimus – sunaikinti kilniąsias germanes. Taip sakant, vyrų žudymas – tai alibi. Feministė atsišaukimą logiškai baigė Vokietijos moterims adresuotu kvietimu atkeršyti Bažnyčiai, „šitam nuosekliausiam vyrų kolektyvui“, už nukankintas seseris.

Tokį pat, jei ne didesnį pavojų nei šių damų teorijos kėlė Alfredo Rosenbergo tezės. Gimęs Taline (anuomet dar besivadinusiame Reveliu ir priklausiusiame Rusijai) pasiturinčio pirklio šeimoje, Maskvoje studijavo architektūrą, po Spalio revoliucijos pabėgo į Paryžių, vėliau į Miuncheną, 1919 m. susipažino su Hitleriu ir po kiek laiko įstojo į NSDAP.

1921 m. pradėjo dirbti laikraštyje „Völkischer Beobachter“. 1923 m. tapo vyriausiuoju redaktoriumi, o 1937 m. netgi leidėju. Ir jisai pakaitomis tikėjo pasauliniu žydų ir masonų, paskui žydų ir bolševikų sąmokslu ir išpažino tezę, kad revoliuciją Rusijoje sukurstė viso pasaulio žydai. Šiuolaikinis menas jam, žinoma,

kėlė pasišlykštėjimą, todėl dodekafoniją, ekspresionistinę tapybą ir *Bauhaus* architektūrą menkino vadindamas niekingu kultūriniu bolševizmu.

1930 m. jis išleido knygą „XX amžiaus mitas", kurioje puolė Katalikų bažnyčią ir ypač popiežių – „pasipūtusį Dievo vietininką". Evangelikų bažnyčiai jis prikaišiojo, neva ji per daug įsikibusi laikosi Šventojo Rašto raidės, bet drauge gyrė Martiną Lutherį – tikrąjį krikščionybės – Romos ir jėzuitų suklastotos ir sužydintos – saugotoją.

Rosenbergo akyse istorija – ištisinė šiauriečių rasės kova su žydais. Abi šios rasės turi sielą, formuojančią ir valdančią *visų* rasės atstovų norus ir veiksmus. Iš to aišku, kad negali būti blogų šiauriečių ir gerų žydų.

Kaip ir Hitleris jis laikėsi nuomonės, kad arijai – tam tikra prasme Dievo vaikai, o žydai – pragaro išperos. Tačiau net Rosenbergas negali užginčyti, kad Jėzus gimė žydu, todėl – visiškai nelogiškai – beregint paskelbia jį „šiaurietiškos rasės sielos įsikūnijimu". O šiai šiaurietiškai sielai galiojantis tik vienas principas, esantis aukščiau už bet kokią moralę: aš noriu!

Ir ši valia – stipraus lyderio nukreipta į tinkamas vėžes – leidžia beveik viską, kas atrodo reikalinga. Visų pirma, žinoma, išnaikinti tarptautinį žydų tinklą ir sutriuškinti Katalikų bažnyčią, nes ir vieni, ir kiti esą siekę ne ko kito, kaip nušluoti nuo žemės paviršiaus šiaurietišką rasę.

Nors netgi partijos gretose kilo pasipriešinimas šiems įžūliems prasimanymams, o Goebbelsas paniekinamai vadino juos „intelektualiu riaugėjimu", Rosenbergo knyga bauginamai įrodo, kokios teorijos kirbėjo daugelio anuomet valdžion atėjusių žmonių galvose.

Tarp jų – ir Heinricho Himmlerio.

Jis godžiai ėmė domėtis viskuo, ką fiureris kalbėjo apie žydus, Bažnyčią ir raganų medžiokles. Pavyzdžiui: „Tie ilgaskverniai!

Negaliu žiūrėti į tuos juodus menkystas! Smegenys žmogui duotos tam, kad mąstytų. Bet kai jis ima mąstyti, ateina tokia juoda purvina blakė ir jį sudegina."

Krikščionybė – tai didžiausias kada nors žmonijos patirtas nuosmukis, ir todėl, Hitlerio nuomone, galėjo baigtis tik krauju ir kankinimais. Citata: „Turime dėkoti Apvaizdai, kad gyvename dabar, o ne prieš tris šimtus metų, kai visur liepsnojo laužai. Juk tai siaubinga! Ir kokie turime būti dėkingi žmonėms, išdrįsusiems tam pasipriešinti. Keista, bet tarp jų buvo ir keli jėzuitų tėvai, taip pat kovoję ir prieš raganų deginimus!"

Įdomu, kad jis tai žinojo.

Dėl visko kalti buvo, savaime suprantama, žydai. Taip pat ir dėl krikščionybės išsigimimo, kurį Hitleris manėsi įžvelgiąs: „Aiškiai įsivaizduoju, kad šita nesąmonė (krikščionybė) atsirado dėl to, jog vienas žydas pasakė sau: pažerkite nežydams beprasmiškų posakių; kuo miglotesnė prasmė, tuo labiau jie suks sau galvas ir nekreips dėmesio į tikrovę! Šėtoniškiausia, kad žydas šaipydamasis džiaugiasi pavykusia apgaule. Jis žino, kad jei kiti susivoktų, iš kur atsidaro ši tiesa, visi žydai būtų užmušti. Bet šį kartą Europoje jų neliks!"

Prasimanymas, neva žydai ir krikščionys susivienijo ketindami pavergti šiauriečių rasę – kad ir kas jai priklausytų – yra toks absurdas, kad net nereikia jo svarstyti. Visi žino, kad abi pusės įnirtingai kovojo tarpusavy nuo pat pirmųjų mūsų eros amžių, kol imperatorius Konstantinas, kurį Voltaire'as ciniškai pavadino „nusikaltėliu ne be politinių gabumų", IV a. pradžioje vien pragmatiniais sumetimais pripažino krikščionybę, o dar jauna Bažnyčia pradėjo laikyti žydus Kristaus žudikais.

Šiai pozicijai pagrįsti nuolat buvo remiamasi Mato Evangelijos vieta, kur Pilotas nusiplauna rankas, o „žydai" reikalauja Išganytojo mirties ir šaukia, kad jo kraujas tekrintąs ant jų ir jų vaikų. Viduramžiais, kaskart iš naujo ėmus persekioti žydus,

buvo cituojama ši vieta ir tarsi koks pasiteisinimas argumentuojama: jie patys to norėjo.

Ir šitie žydai, įnirtingai krikščionių persekioti, plėšti ir žudyti iki pat apšvietos laikų ir dar XIX a. kuo bjauriausiai įžeidinėti ir diskriminuoti, pasiūlė „krikščionims" sudaryti sąjungą ir drauge sunaikinti šiauriečių rasę?

Daugelis rasės teorijos šalininkų iš tiesų taip manė, o ir Heinrichas Himmleris buvo kuo tvirčiausiai tuo įsitikinęs.

* * *

Vienas Lenkijos Poznanės universiteto bibliotekininkas po karo rausėsi nusiaubtuose grafo Haugwitzo rūmuose Šlezienštate (Glogau rajonas) ir tarp nuolaužų rado apdegusių dokumentų, su kuriais pradžioje nežinojo, ką daryti. Ten buvo bylų krūva – tūkstančiai tomų, kaip vėliau paaiškėjo, 1935 m. Heinricho Himmlerio duoto „Specialaus SS reichsfiurerio pavedimo dėl raganų" rezultatas.

Himmleris, kuris, beje, save laikė karaliaus Henriko I (876–936) inkarnacija, nuolat ieškojo senųjų germaniškųjų šaknų ir į esesininkų būrius žiūrėjo kaip į antikrikščionišką ordiną, turintį atkurti šiaurės religiją; šiuo projektu siekė savo kovai su Bažnyčia ir žydais pakloti ir ideologinius pamatus.

Keturiolika etatinių Vyriausiosios reicho saugumo valdybos darbuotojų devynerius metus visoje reicho teritorijoje bibliotekose ir archyvuose ieškojo raganų persekiojimų pėdsakų. „Raganų kartotekoje" buvo fiksuojami įtariamųjų ir liudytojų, teisėjų ir nuteistųjų vardai. Susidarė apie trisdešimt tris tūkstančius įprasto A4 formato kartotekos lapų, suskirstytų pagal vietoves, kur vyko procesai, sudėliotų abėcėline tvarka.

Dr. Rudolfas Levinas vadovavo projektui, kurio mokslinę vertę nuo pat pradžių menkino tai, jog, viena vertus, darbuotojų

buvo per mažai, kad įvertintų gautus rezultatus. Kita vertus, pasiektinas rezultatas buvo nustatytas iš anksto: įrodyti, kad tūkstančiai moterų iš tiesų tapo krikščionių ir žydų sąmokslo aukomis.

Su ataskaita apie šią kartoteką Levinas ketino apsiginti habilituoto daktaro laipsnį, bet jo darbas išėjo toks apgailėtinas, kad Miuncheno universitetas jį atmetė. Bet surinktos ataskaitos vis tiek turi šiokią tokią vertę: apie daugelį procesų taip ir nebūtume sužinoję, nes originalios bylos ir protokolai pražuvo per karą. O dabar bent jau žinomi skaičiai ir vardai, nors jie vis dar laukia mokslinio tyrimo.

Apie rimtus mokslinius tyrimus Himmleris niekuomet negalvojo. Viskas, ko jis troško – surinkti įrodymus savo absurdiškoms teorijoms. 1935 m. Goslare vykusios reicho valstiečių šventės metu jis postringavo: „Regime suliepsnojant laužus, kuriuose dešimtys tūkstančių mūsų motinų ir mergaičių iškankintų ir suplėšytų kūnų virsta pelenais. Daugeliu atvejų tegalime tik įtarti, kad čia, prisidengęs kažkokia skraiste ar viena iš savo organizacijų, kruvinus pirštus prikišo amžinas mūsų priešas – žydas."

Po septynerių metų vadinamosios Vanzės konferencijos, vadovaujamos Reinhardo Heydricho, dalyviai nutarė deportuoti ir nužudyti visus žydus.

PABAIGOS ŽODIS

Apie raganas prirašyta neaprėpiama daugybė knygų; bet ne todėl atsisakysime išsamios bibliografijos. Priežastis daugiau slypi tame, kad didžioji dalis knygų – ar tai būtų romanai, ar daugiau ar mažiau moksliniai veikalai – nerekomenduotinos skaityti.

Tikriausiai jokia kita tema ar istorinis fenomenas netgi mūsų dienomis nėra apaugęs tokiomis bauginančiomis išankstinėmis nuostatomis ir apibendrinimais kaip isteriškas tariamų raganų persekiojimas.

Kiekviename žingsnyje sutinkame iškreiptą niūraus, grasinamai iš viršaus į pusnuogę, gašlių vienuolių apsuptą, šiurkščių budelio parankinių ką tik žiauriai kankintą moteriškę žvelgiančio didžiojo inkvizitoriaus paveikslą. Į rimtą literatūrą pretenduojančiose knygose neturėtų būti spekuliatyvių tokio pobūdžio aprašymų ar vaizdavimų. Žinoma, tarp raganų persekiotojų buvo ir iškrypėlių, pavyzdžiui, liūdnai pagarsėjęs Konradas von Marburgas ar Heinrichas Krameris, parašęs „Raganų kūjį"; bet jie buvo išimtis, o ne taisyklė.

Deja, nemažai istorinių knygų autorių pasidavė išankstinių nuostatų įtakai ir pakreipė tikruosius įvykius, o pirmiausia jų priežastis, taip, kad jie tilptų į pamėgtą klišę.

Paklydimai prasidėjo dar XIX a. aštuntojo dešimtmečio kultūrinės kovos metu, kai nemažai istorikų kritiškai žiūrėjo į

Katalikų bažnyčią; ši tendencija, visuomenei vis labiau liberalėjant, tęsėsi ir XX a., pasiekė aukščiausią tašką beprotiškuose nacionalsocialistų lozunguose ir kol kas baigėsi ne mažiau absurdiškomis karingų feminisčių teorijomis.

Niekas nekreipė per daug dėmesio į didelius eretikų ir raganų persekiojimo skirtumus ir į faktą, kad tarp jų buvo ne tik moterų, bet nemažai vyrų ir netgi vaikų. Kaltę daugiausia vertė Katalikų bažnyčiai, neatsižvelgdami į tai, kad persekiojimams prasidėjus Bažnyčia dar nebuvo suskilusi, o vėliau protestantiškuose kraštuose dėjosi ne mažiau baisūs dalykai.

Visiškai nepastebima arba sąmoningai nutylima buvo tai, kad raganų buvimu nedvejodami tikėjo ne tik fanatikai dominikonai, bet visi, absoliučiai visi žmonės – Albrechtas Düreris, pavaizdavęs jas daugelyje savo kūrinių, Martinas Lutheris, teigęs savo akimis matęs velnio darbus ir velnio pradėtus vaikus. Ir kad nurodymas medžioti raganas tik retais atvejais ateidavo iš viršaus – tai daryti dažniausiai kurstė ar netgi reikalavo apačios.

Vietos ir regiono lygmeniu jau kuris laikas yra ir rimtų veikalų – pagal archyvuose rastus atitinkamus dokumentus. Bet bendrosios tendencijos ir tikrieji užkulisiai patikimai pavaizduoti ir naujausioje literatūroje – pavyzdžiui, istorikų Wolfgango Behringerio ir Rainerio Deckerio veikaluose. O senesnių kūrinių dėl minėtų priežasčių geriau neskaityti.

Kelnas, 2007 m. pavasaris
Dieter Breuers

CHRONOLOGINĖ LENTELĖ

1090 Freizinge trims moterims įvykdytas linčo teismas.
1117 Petrusas Waldesas įkuria jo vardu pavadintą valdensų sektą.
1163 Turo susirinkimas nutaria: eretikai turi būti metami į kalėjimus, jų turtas konfiskuojamas.
1179 trečiasis Laterano susirinkimas nusprendžia, kad eretikai turi būti ne tik ekskomunikuoti, bet su jais draudžiama bet kokia prekyba.
1209 popiežius Inokentijus III šaukia į kryžiaus žygį prieš katarus.
1216 įkuriamas dominikonų ordinas.
1229 Tulūzos sinodas patvirtina inkvizicijos instituciją, pavaldžią vietos vyskupui. Be to, tikintiesiems uždraudžiama skaityti Bibliją gimtąja kalba.
1233 popiežius Grigalius IX detaliai aprašo raganų puotą.
1430 pirmieji raganų persekiojimai Savojoje.
1431 Ruane anglai sudegina Jeanne d'Arc, apkaltinę ją raganavimu.
1435 Dunojuje nuskandinama Agnes Bernauer.
1474 Heinrichas Krameris paskiriamas inkvizitoriumi.
1484 popiežius Inokentijus VIII išleidžia bulę „Summis desiderantes affectibus".

1487 dominikonas Heinrichas *Institoris* (Heinrichas Krameris) išleidžia „Raganų kūjį" („Malleus maleficarum").
1589 Bedburge po baisių kankinimų nukirsdinamas ir sudeginamas tariamas vilkatas Peteris Stumpas.
1589 Tryre mirties bausmė įvykdoma seniūnui dr. Dietrichui Flade.
1590 Nerdlingene sudeginama Rebekka Lemp.
1610 Nyderlanduose sudeginama paskutinė ragana.
1627 Kelne pasmaugiama ir sudeginama pašto valdytoja Katharina Henot.
1628 Bamberge mirties bausmė įvykdoma burmistrui Johannesui Junius.
1631 pasirodo Friedricho Spee „Cautio criminalis".
1640 popiežius Urbonas VIII raganas persekiojančius vokiečius pavadina *zelanti* („pernelyg uoliais fanatikais").
1669 Švedijos Moroje mirties bausmė įvykdoma septyniasdešimt dviem moterims ir penkiolikai paauglių, kurias raganyste apkaltino vaikai.
1676 pasirodo Hermanno Löherio knyga „Liūdnas romiųjų nekaltųjų skundas".
1684 Anglijoje sudeginama paskutinė ragana.
1715 supjaustoma ir sudeginama Juodoji Lemgo knyga.
1745 Prancūzijoje liepsnoja paskutinis laužas.
1775 Algojaus regione esančiame Kemptene dėl raganystės mirti ant laužo nuteisiama paskutinė vokietė. Bet vėliau jos pasigailima, ir ji miršta sunkiųjų darbų kalėjime.
1782 Šveicarijoje įvykdoma paskutinė Europoje raganos egzekucija.
1895 pats išbandydamas „raganišką tepalą", miršta keturiasdešimt ketverių metų tyrinėtojas Carlas Kiesewetteris.

Breuers, Dieter

Br-183 Velnio vardu: šiek tiek kitokia raganų ir jų persekiojimo istorija / Dieter Breuers; iš vokiečių kalbos vertė Virginija Masiulionytė. – Vilnius: Versus aureus, 2009. – 344 p., [8] iliustr. lap.

ISBN 978-9955-34-223-6

Dieterio Breuerso, istoriko, germanisto, žurnalisto skvarbus žvilgsnis smelkiasi į viduramžius ir vėlesnius amžius, kai Europoje siautėjo raganų medžiotojai, plėšikautojai, žmonės mirė iš bado ar nuo maro. Remdamasis išlikusiais istoriniais šaltiniais, ypač plačiai žinomu „Raganų kūju" (Malleus maleficarum), vaizdingai ir gyvai aprašo raganų ir raganių persekiojimus ir kankinimus, anuometinių teismų procesus pradėdamas 1090 ir baigdamas 1895 metais.

UDK 13+348+940.1](4)(091)

Apie raganas prirašyta daugybė knygų ir tikriausiai jokia kita tema ar istorinis fenomenas netgi mūsų dienomis nėra apaugęs bauginančiomis išankstinėmis nuostatomis, kaip isteriškas tariamų raganų persekiojimas. Teigiama, kad per tris šimtmečius būta beveik 60 000 aukų, paaukotų ant inkvizicijos laužo.

Dieteris Breuersas, žinomas istorikas, germanistas ir žurnalistas, remdamasis gausiais istorijos šaltiniais ir archyviniais duomenimis, itin meistriškai ir meniškai atkuria viduramžių įvykius, savotiškai piešia anuos tolimus laikus ir bando svarstyti, ar iš tikrųjų tokių žiaurumų būta. Apie viduramžių Europą kausčiusius kliedus ir prietarus, žiaurią raganų medžioklę, inkvizicijos šėlsmą ir kankinimus jis pasakoja gyvai ir vaizdingai, tarsi kurdamas kriminalinį romaną. Iš rašytinių šaltinių žinomi moterų ir vyrų, persekiojamų tuomet kaip žiniuonės ar raganiai, vardai, jų gyvenimo fragmentai ir faktai sudaro knygos pagrindą. O visa kita, ką autorius mums pateikia, galėjo būti ar nebūti...

www.versus.lt
www.skaitytojuklubas.lt
ISBN 978-9955-34-223-6

